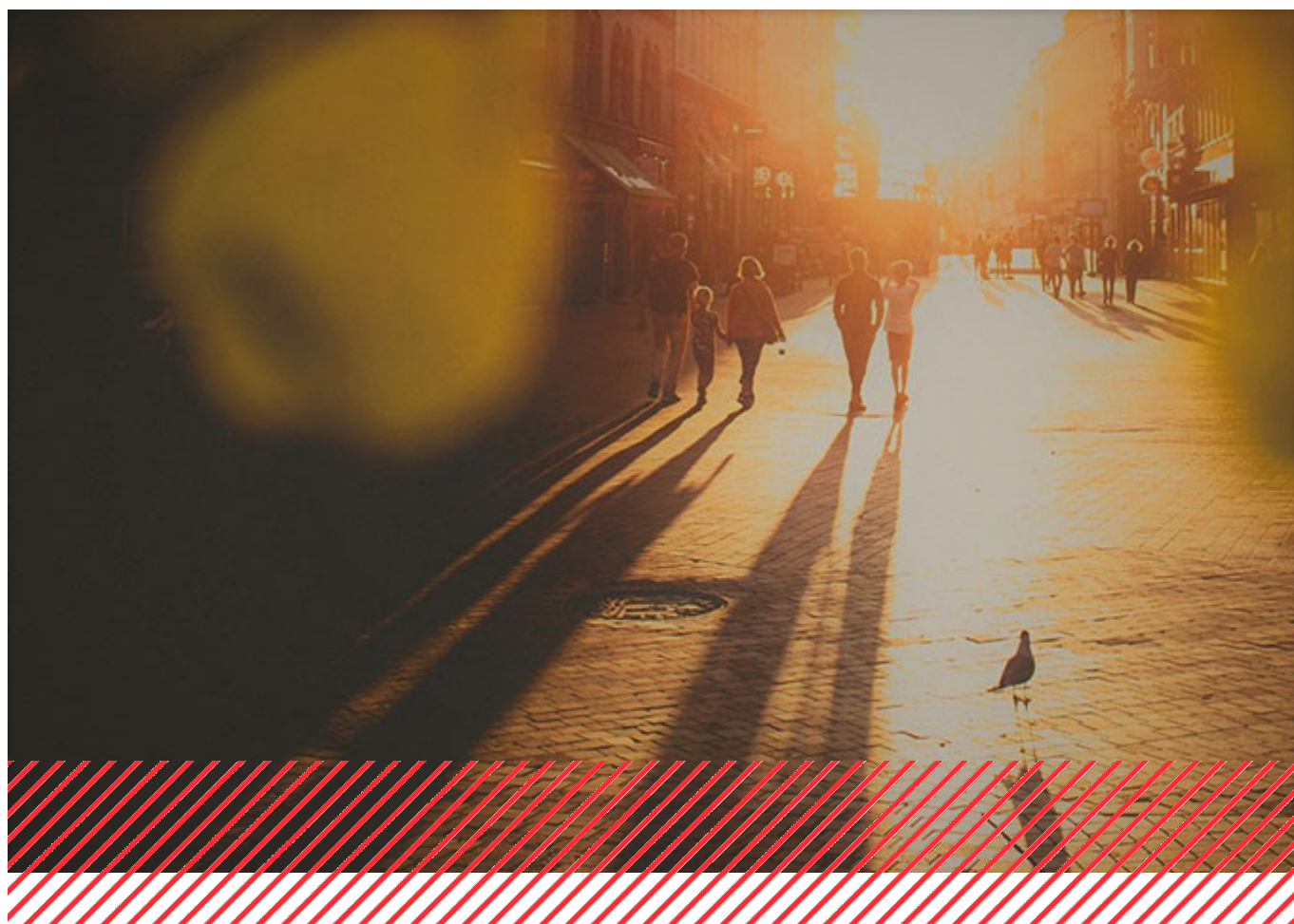

Undersøgelse af tre indsatser over for negativ social kontrol samt radikalisering

Anika Liversage & Line Mehlsen

*Undersøgelse af tre indsatser over for negativ social kontrol samt
radikalisering*

© VIVE og forfatterne, 2021

e-ISBN: 978-87-7119-854-6

Modelfoto: Daniel Faldborg Liversage

Projekt: 100778

VIVE – Viden til Velfærd

Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd

Herluf Trolles Gade 11, 1052 København K

www.vive.dk

VIVEs publikationer kan frit citeres med tydelig kildeangivelse.

Forord

Denne rapport tager afsæt i et følgeforskningsprojekt af forebyggende initiativer. Rapporten bygger på empiri om og fra tre indsatser. To af disse indsatser – *Dialogkorpset* og *Meningsdannernetværket* – er hjemmehørende under SIRI – Styrelsen for International Rekruttering og Integration og retter sig imod forebyggelse af æresrelaterede konflikter og negativ social kontrol. Den tredje indsats – *Dialogbaseret workshop om ekstremisme og diskrimination* – retter sig imod forebyggelse af radikaliserings og ekstremisme, og denne indsats er hjemmehørende under Aarhus Kommune. Formålet med VIVEs undersøgelse har været at opnå en bedre forståelse for, hvordan indsatser som de undersøgte fungerer i praksis, og hvordan sådanne typer af indsatser eventuelt kan udvikles.

Projektet er udført under ledelse af seniorsker Anika Liversage, som er hovedforfatter til denne rapport. Analytiker Line Mehlsen har organiseret indsamlingen af empiri, og studentermedhjælperne og praktikanterne Helene Jepsen, Betül Özkaya, Josefine Frøslev-Thomsen og Sofie Grimshave Bangsgaard har bidraget hertil.

Lektor Iben Jensen fra Aalborg Universitet samt seniorrådgiver Karianne Nguyen Knudsen fra Barne-, ungdoms- og familieetaten (Bufdir), Norge, har kommenteret på tidligere udkast af denne rapport. Undersøgelsen har også været diskuteret i en følgegruppe. VIVE takker alle for deres konstruktive medvirken.

Projektet er igangsat og finansieret af SIRI – Styrelsen for International Rekruttering og Integration under Udlændinge- og Integrationsministeriet.

Lisbeth Pedersen

Forsknings- og analysechef for VIVE Arbejde og Ældre
2021

Indhold

Sammenfatning.....	6
Baggrund – delrapport 1	7
Data og metode.....	8
Rapportens struktur.....	9
Dialogkorpset	9
Meningsdannernetværket	10
Dialogbaserede workshops om radikaliserings og diskrimination	11
Ønsker om at påvirke kerneværdier – en udfordrende opgave	11
Formidling af fakta som strategi – ikke altid problemfrit.....	12
Formidlernes rolle	13
Om diskriminationserfaringers plads i indsætserne	14
Tilgange til at håndtere forskellige problemforståelser	14
Dialog i praksis.....	15
En alternativ karakteristik af de tre initiativer: Kommunikationsindsatser	15
Afsluttende opsummering i forhold til undersøgelsens opdrag.....	16
Anbefalinger	18
1 Indledning – opdrag samt data og metode	20
1.1 Baggrunden for undersøgelsen	20
1.2 Om rapportens opbygning	23
1.3 Om datagrundlag og metode	25
2 Dialogkorpset.....	32
2.1 Om indsatsens opståen og organisering	32
2.2 Formidlere – Dialogkorpsets medlemmer.....	34
2.3 En bred målgruppe	36
2.4 Eksempler fra indsatsen	38
2.5 Det løbende arbejde	40
2.6 Forskellige oplevelser af indsatsen.....	42
3 Meningsdannernetværket	48
3.1 Om indsatsens opståen og organisering	48
3.2 Formidlere – Meningsdannere	49
3.3 Personlige grunde til at gå ind i netværket	50
3.4 Målgruppe og indsats	52
3.5 Netværket – et projekt fra start til slut.....	55
3.6 Om oplevelser af projektet.....	56
4 Dialogbaserede workshops om radikaliserings og diskrimination.....	58
4.1 Om indsatsens opståen og organisering	58
4.2 Instruktører og opkvalificering.....	59
4.3 Målgruppe og koncept	60
4.4 Eksempler fra workshoppen	60

4.5	Aarhus-indsatsen – positive oplevelser	64
4.6	Aarhus-indsatsen – kritikpunkter	66
5	At ville påvirke kerneværdier – en hæmmende faktor?	68
5.1	Homoseksualitet til debat – i Aarhus-indsatsen.....	69
5.2	Homoseksualitet på programmet – Meningsdannernetværket.....	72
5.3	Homoseksualitet på programmet – Dialogkorpset.....	76
5.4	At tale om homoseksualitet.....	77
5.5	Diskussion.....	79
6	Formidling af fakta – en fremmede faktor?	81
6.1	Dialoger om "jomfruelighed"	81
6.2	Potentielle udfordringer – baglandets syn på og viden om "mødom"	84
6.3	At bruge faktuel viden i indsatser – Aarhus-indsatsen	90
6.4	Diskussion.....	93
7	Formidlernes centrale rolle.....	95
7.1	Om en <i>peer to peer</i> -tilgang	96
7.2	<i>Peer to peer</i> -formidlere – ønsker om spejling	96
7.3	Personlige erfaringer som afsæt for arbejdet	100
7.4	Brug af personlige historier – forskellige tilgange.....	102
7.5	Diskussion.....	106
8	Komplikation: Oplevelser af diskrimination	108
8.1	Om diskriminationserfaringers relevans for indsatserne	108
8.2	Oplevelser af diskrimination og udgrænsning	109
8.3	Afsenderforhold – politisk diskurs og formidlernes troværdighed.....	113
8.4	Når en polariseret diskurs dukker op i en indsats.....	116
8.5	Diskussion.....	117
9	Komplikation: Forskellige problemforståelser	119
9.1	Modstand mod, at "forældres kontrol" er problemet	119
9.2	En anden problemkonstruktion – "forældre har for lidt kontrol"	124
9.3	Hvad er problemet – og hvem gør det forkerte?.....	126
9.4	Dialogkorpset – store forskelle i indsatserne	131
9.5	Aarhus-indsatsen – at skabe et trygt rum til alle holdninger.....	131
9.6	Diskussion.....	133
10	På tværs af de tre indsatser	135
10.1	Om de tre indsatser	135
10.2	Ikke kun simple svar på hæmmende og fremmede faktorer	137
10.3	En alternativ begrebsætning – "kommunikationsindsatser".....	142
10.4	Anbefalinger	143
	Litteratur.....	148

Sammenfatning

Denne rapport er en del af et følgeforskningsprojekt igangsat af SIRI – Styrelsen for International Rekruttering og Integration, der hører under Udlændinge- og Integrationsministeriet. Produkterne fra det samlede projekt består af en litteraturundersøgelse (kaldet delrapport 1, Mehlsen & Liversage, 2019) og denne rapport. Et sidste produkt er en engelsksproget videnskabelig artikel.

Projektet tog sin begyndelse i efteråret 2017, hvor SIRI udbød en følgeforskningsopgave, der skulle give øget viden om, hvordan udvalgte indsatser virker i praksis. SIRI formulerede, at projektet skulle være en *"... teoretisk analyse og praksisundersøgelse",* der tog *"udgangspunkt i tre konkrete initiativer, som tilstræber holdningsbearbejdning"*. Ifølge udbuddet ønskede man, at undersøgelsen skulle være ...

- *"... anvendelsesorienteret"*
- *"... bidrage til øget viden om, hvorvidt, hvornår og i hvilke sammenhænge holdningsbearbejdende indsatser og metoder virker"*
- Bidrage til en *"... afklaring af det teoretiske grundlag for holdningsbearbejdende initiativer"*
- Bidrage til *"... selve konceptualiseringen af holdningsbearbejdning"*
- Se på *"sammenhængen mellem årsag og virkninger ved holdningsbearbejdende initiativer"*.

Af udbudsmaterialet fremgik det endvidere, at *"holdningsbearbejdende indsatser"* skulle forstås som indsatser, som sigter imod at *"...rykke ved en persons grundlæggende livsanskuelser med henblik på forebyggelse af bestemt adfærd på længere sigt"* (SIRI, 2017).

To af de indsatser, der blev udpeget til at indgå i undersøgelsen, er en del af Den nationale handlingsplan om forebyggelse af æresrelaterede konflikter og negativ social kontrol (Regeringen, 2016) og er hjemmehørende under SIRI. Den sidste indsats retter sig imod forebyggelse af radikalisering og ekstremisme og er hjemmehørende under Aarhus Kommune. Intentionen med at udvælge indsatser på tværs af indsatsområder var at give en større bredde i de analyserede erfaringer og dermed øge undersøgelsens relevans i forhold til forskelligartede indsatser.

De tre udvalgte indsatser er følgende:

- **Dialogkorps**. Dette er et korps af personer, der selv har både etnisk minoritetsbaggrund og – i varierende grad – erfaringer med negativ social kontrol eller lignende. Korpsen afholder workshop for unge og forældre, primært med etnisk minoritetsbaggrund. Med indsatsen ønsker man at fremme holdningsændringer i forhold til ligestilling, ægteskab, individuelle rettigheder osv. for derigennem at mindske forekomsten af æresrelaterede konflikter og negativ social kontrol. Tilgangen er bl.a., at man igennem dialog søger at få deltagerne til at reflektere over – og forholde sig kritisk til – egne sociale og kulturelle normer mv. (UIM & SIRI, 2017a).
- **Meningsdannernetværket**. Dette netværk, der fungerede fra sidst i 2017 til udgangen af 2018, bestod af personer, der selv havde taget – eller gerne ville tage – et opgør med negativ social kontrol. Medlemmerne holdt oplæg og skrev blogindlæg mv. Med indsatsen ønskede man at støtte unge, der havde taget – eller ønskede at tage – et opgør

med undertrykkende normer, med at få en stemme i offentligheden. Sådanne stemmer skulle inspirere andre til at tage lignende opgør (Regeringen, 2016).

- **Dialogbaseret workshop om radikaliserings og diskrimination.** Denne indsats, der er baseret i Aarhus (og i denne rapport også betegnes som "Aarhus-indsatsen"), retter sig imod grundskolens ældste årgange, produktionsskoler og første årgang af ungdomsuddannelserne. Med indsatsen ønsker man at forebygge ekstremisme og radikaliserings. Det sker ved afholdelse af workshops, der kombinerer formidling, dialog og øvelser. Her søger man bl.a. at bidrage til en klassekultur, hvor meninger og holdninger kan bydes og rummes (Dialogbaseret workshop, n.d.).

Rapporten bygger på kvalitativ empiri fra disse tre indsatser. Det drejer sig dels om i alt 48 observationer, dels om 96 interview med deltagere, formidlere, rekvisitter mv. Denne metodiske tilgang er valgt ud fra et ønske om at skabe viden om, hvordan indsatserne fungerer i praksis. Ved hjælp af observationer fra igangværende indsatser og ved at tale med interviewpersoner med forskellige perspektiver på indsatserne kaster undersøgelsen lys på de dynamikker, der udspiller sig, når indsatserne møder deres målgrupper. Den detaljerede og praksisnære empiri gør det også muligt at opfylde opdragets ønske om at skabe meningsfulde analyser på tværs af tre relativt forskelligartede, og ret små, indsatser.

Baggrund – delrapport 1

Denne rapport bygger videre på delrapporten "*Følgforskning om holdningsbearbejdende indsatser – indledende litteraturstudie og ramme for følgeforskningsprojekt*" (Mehlsen & Liverstage, 2019, herefter også delrapport 1). Denne delrapport diskuterer dels begreberne "holdningsbearbejdning" og "forebyggelse", der står centralt i de tre udvalgte indsatser. Dels gennemgår studiet international forskningslitteratur om indsatser, der på forskellig vis søger at være hhv. holdningsbearbejdende og forebyggende i forhold til områder, der har relevans for enten det æresrelaterede eller det ekstremismeforebyggende felt.

I forhold til faktorer, der kan **fremme indsatsers muligheder for at påvirke deres målgruppe på intenderede måder**, påpeger litteraturen, at det er vigtigt, at budskaber formuleres på en respektfuld og inkluderende måde (Ali et al., 2017; Berg & Denison, 2013). Nogle studier peger på, at formidling af fakta i nogle sammenhænge kan være en velegnet strategi til at skabe forandringer (Alhassan et al., 2016; Johnson-Agbakwu et al., 2014). Andre studier peger på, at styrkelse af kompetencer i forhold til kritisk refleksion og moralske værdier kan være fremmende for forandring (Aly et al., 2014; Coburn, 2011; Nieuwboer & van't Rood, 2016). I nogle tilfælde kan forandringsagenter, der har samme baggrund som målgruppen, endvidere bidrage til at skabe identifikation og til, at budskaber formidles på velegnede måder (Agustí-Panareda, 2006; Berg & Denison, 2013; Lien & Schultz, 2013). Litteraturen viser også, at holdningsændringer kan være en smertefuld proces for den enkelte, fordi det også handler om individers positioner i sociale fællesskaber. Derfor kan det være gavnligt at facilitere sociale fællesskaber, hvor forandringsprocesser kan forankres, ligesom gentagne eksponeringer til det samme budskab også kan medvirke til at skabe forandringer (Lien & Schultz, 2013; Wilson, 2017). Litteraturen pointerer også, at indsatser med fordel kan fokusere på flere niveauer samtidig og altså ikke kun rette sig imod det individuelle niveau, men samtidig adressere den sociale kontekst, som individer indgår i (Björge, 2013; Brown et al., 2013).

I forhold til faktorer, der kan **hæmme indsatsers muligheder for at påvirke deres målgruppe på intenderede måder**, påpeger litteraturen, at udfordringerne med at skabe forandringer

øges, når man – som det er tilfældet for de to æresrelaterede indsatser – ønsker at påvirke værdier og holdninger, der tilskrives stor betydning i bestemte grupper. Værdier og praksisser, der knytter sig til fx børneopdragelse, køn og seksualitet, kan således være ganske vanskelige at forandre, bl.a. fordi de har betydning for socialt tilhørsforhold (Renzaho & Vignjevic, 2011; Smolicz, 1981). Litteraturen påpeger også, at indsatser, der (som de tre udvalgte indsatser) er enkeltstående og af ganske kort varighed, har begrænsede muligheder for at skabe varige forandringer (Wilson, 2013). Selvomfattende indsatser, der er tilrettelagt på flere niveauer samtidig, er faktisk langt fra altid i stand til at opnå ønskede resultater i forhold til fx at skabe holdningsmæssige ændringer (Alhassan et al., 2016; Berg & Denison, 2013; Schensul et al., 2015). Studier viser endvidere, at det kan gøre det vanskeligt for indsatser at nå deres mål, hvis målgruppen ikke har tillid til den afsender, der står bag indsatsen (Berg & Denison, 2013; Raz & Atar, 2004; Valentine & Sadgrove, 2014). Det kan også hæmme indsatsers muligheder for at skabe ønskede forandringer, hvis målgruppen oplever sig stigmatiseret eller diskrimineret, når de udpeges til at være målgruppe for en given indsats (Briggs, 2010; Lindekilde, 2012; Thomas, 2010).

Endelig påpeger litteraturen, at man skal være opmærksom på de mulige **utilsigtede konsekvenser**, forskellige indsatser kan have. I forhold til at forebygge, at en (meget sjældent forekommende) ekstremistisk adfærd senere kommer til at foregå, påpeger studier således, at der er en risiko for, at den blotte omtale af negative fænomener får utilsigtede konsekvenser (Balvig & Holmberg, 2014; Hemmingsen & Castro, 2017; Jarvis & Lister, 2013). En anden form for utilsigtet konsekvens kan opstå, hvis individuelle forandringer finder sted, uden at der samtidig sker forandringer blandt magtfulde sociale relationer. Sådanne forandringer kan nemlig risikere at få negative konsekvenser for mindre magtfulde individer (Cinthio, 2015; Schensul et al., 2015).

Data og metode

Empirien til denne undersøgelse er som nævnt kvalitativ, består af såvel observationer som interview, og er udført i perioden 2018-2020.¹

VIVE har foretaget i alt 48 observationer, fordelt på de tre indsatser: Dels har vi overværet 39 workshop eller oplæg. Dels har vi 9 gange observeret arrangementer af opkvalificerende karakter, der var rettet imod indsatsernes formidlere. VIVE har tilstræbt at få en stor variation i materialet, fx i forhold til forskellige delmålgrupper. Observationerne har således fundet sted på bl.a. folkeskoler og ungdomsuddannelser, i boligsociale caféer, ungdomsklubber eller mødregrupper og til større udendørs arrangementer. Observationerne er blevet udført på Sjælland, på Fyn og i Jylland.

VIVE har også udført i alt 96 interview med fokusgrupper, enkeltpersoner eller med to deltagere sammen. Interviewene er udført med 1) deltagere fra/brugere af de tre indsatser; 2) formidlerne (hvoraf enkelte er blevet interviewet to gange), og 3) de rekvirenter, der havde fået en indsats ud til en given målgruppe. Endvidere er der 4) udført interview på centralt plan i forhold til forankringen af indsatserne. Interviewene har også fundet sted i hele Danmark.

¹ Dette valg af metode giver dermed ikke mulighed for konkret at vurdere, i hvilket omfang de tre indsatser opfylder deres formulerede intentioner om hhv. at holdningsbearbejde (i forhold til på sigt at skabe forandringer i bestemte af deltagernes holdninger) og at forebygge (at fx en senere ekstremistisk adfærd kommer til at opstå). Dette ville have krævet et anderledes design med fx før- og eftermålinger samt deltagelse af en kontrolgruppe. Gennemførelse af et sådant design ville have været udfordret, såvel af de tre indsatser begrænsede omfang, af deres karakter, samt af størrelsen på denne undersøgelses budget. En sådan tilgang ville også have gjort det vanskeligt at lave analyser på tværs af de tre indsatser.

Hvor det har været muligt, er såvel observationer som interview blevet optaget elektronisk og efterfølgende udskrevet helt eller delvist. En del af analyserne i denne rapport bygger således på meget detaljeret empiri fra indsatserne, som de konkret udfoldede sig. Noget af empirien er knyttet sammen, således at der fra en konkret indsats (fx en workshop) er såvel observationer, som efterfølgende interview med både deltagere og rekvirent.

Rapportens struktur

Denne rapport er bygget op af i alt 10 kapitler. Det indledende kapitel 1 beskriver baggrunden for undersøgelsen, udvalgte pointer fra litteraturen (jf. delrapport 1) samt undersøgelsens data og metode. Kapitlerne 2-4 omhandler hver af de tre undersøgte indsatser. Kapitlerne 5-9 fokuserer på emner, der i varierende grad går på tværs af de tre indsatser. Det sker på følgende måder:

- Kapitel 5 ser på udfordringer ved at ville påvirke "kerneverdier" – et tema, delrapport 1 diskuterer. Empirisk bygger kapitlet på empiri om homoseksualitet. Dels fordi alle tre indsatser indeholder en sådan empiri, dels fordi holdninger til homoseksualitet er klart mere negative blandt etniske minoriteter end i den majoritetsdanske befolkning.
- Kapitel 6 belyser formidling af fakta som strategi, da litteraturen viser, at en sådan tilgang kan fremme formidlingen af bestemte budskaber. Kapitlet anvender empiri fra hhv. Aarhus-indsatsen og Dialogkorpset og trækker bl.a. på observationsdata, når sidstnævnte indsats formidler fakta om "mødommen" til sin målgruppe.
- Kapitel 7 belyser formidlernes centrale roller, herunder de to æresrelaterede indsatser brug af *peer to peer*-elementer (hvor formidlere og målgruppe har visse identitetsmæssige fællesstræk).
- Kapitel 8 diskuterer, hvordan oplevelser af diskrimination mv. kan påvirke, hvordan indsatser fungerer i praksis. Afsættet for kapitlet er dels litteratur, der pointerer sådanne erfaringers relevans på såvel det æresrelaterede, som det ekstremismeforebyggende område. Dels Aarhus-indsatsens tilgang, der eksplicit inddrager deltagernes eventuelle diskriminationserfaringer.
- Kapitel 9 anvender primært empiri fra Dialogkorpsets arbejde. Kapitlet belyser, hvordan andre problemforståelser end dem, som formidlerne tager afsæt i, kan påvirke konkrete indsatser forløb. Eksistensen af forskellige problemforståelser – og hvordan sådanne problemforståelser håndteres i praksis – har dermed betydning for, hvor succesfulde eller udfordrede forskellige indsatser ender med at fremstå.
- Endelig går kapitel 10 på tværs af de tre indsatser og samler op på de foregående kapitler. Kapitlet slutter med anbefalinger, som kan kvalificere det fremadrettede arbejde med såvel de undersøgte, som med andre beslægtede indsatser.

De næste afsnit beskriver de tre undersøgte indsatser enkeltvis.

Dialogkorpset

Dialogkorpset har til formål at fremme holdningsændringer i forhold til ligestilling, ægteskab, individuelle rettigheder osv. og ad den vej øge etniske minoritetsunges personlige frihed og selvbestemmelse. Tilgangen er, at man på en anerkendende måde søger at få deltagerne til at reflektere over egne sociale og kulturelle normer mv. Dialogkorpset har eksisteret siden 2008, og i august 2020 var der 14 medlemmer i korpset. Korpset er finansieret af den nationale

handlingsplan på æresområdet. Det er forankret i SIRI, der står for bl.a. booking af workshops og opkvalificering af korpsmedlemmer. Korpset holder årligt ca. 60 workshops, ofte af 3 timers varighed. Deres primære målgruppe er etniske minoriteter – såvel unge som forældre. Korpset holder også ca. 20 oplæg for fagfolk, normalt med afsæt i korpsmedlemmernes personlige erfaringer med bl.a. æresrelaterede konflikter. Arbejdet med sidstnævnte delmålgruppe indgår dog ikke i denne undersøgelse (men se Liversage, 2017a).

En workshop afholdes normalt af 2-3 korpsmedlemmer og har et overordnet tema som fx "ungdomsliv", "kønsroller" eller "børneopdragelse". Til workshoppen udarbejdes en drejebog med forskellige cases mv. Det kan være "dilemma-fortællinger", der skal åbne op for diskussioner om forskellige måder at handle på i forhold til fx familiekonflikter. Og det kan dreje sig om øvelser, hvor alle deltagere skal vise, om de er enige eller uenige i bestemte udsagn, fx om det er okay, at forældre involverer sig i unges partnervalg. De svar, deltagerne angiver, er afsæt for en efterfølgende dialog. Undertiden fortæller korpsmedlemmerne også om deres egne erfaringer med fx at forelske sig i en person, som ikke matchede familiens forventninger. Af de tre undersøgte indsatser har Dialogkorpset den bredeste målgruppe og kommer fx ud til forældre, hvor der er brug for tolkebistand.

Mange af både deltagere og de rekvirenter, VIVE har interviewet, er glade for Dialogkorpsets arbejde, og flere rekvirenter havde brugt korpset mere end én gang. Samtidig er der meget stor variation i, hvor godt forskellige workshops synes at fungere – noget, som i høj grad kan knyttes til de forskelligartede kontekster, som korpset møder. I mange workshops er deltagerne tydeligvis meget engagerede og udtrykker også efterfølgende stor tilfredshed med indsatsen. I andre sammenhænge kan deltagerne være uengagerede eller kritiske og fx give udtryk for, at de finder indsatsen irrelevant eller forkert tilrettelagt. Der er også et stort spænd imellem, om deltagerne møder anerkendelse eller ej fra korpsmedlemmerne. Dette kan knyttes til korpsets to-sidige målsætning om, at de skal være såvel "anerkendende" som "holdningsbearbejdende". Det synes nemlig ofte vanskeligt at være begge dele på samme tid.

Meningsdannernetværket

Ønsket med dette netværk var at støtte unge, der havde taget – eller som ønskede at tage – et opgør med undertrykkende normer, til at træde frem i offentligheden. Derigennem ønskede man at inspirere andre til at tage lignende opgør. Netværket var forankret i SIRI med finansiering fra den nationale handlingsplan på æresområdet. ALS Research var facilitator og opbyggede fra efteråret 2017 og frem til udgangen af 2018 et netværk af personer, der ønskede at stå frem med personlige oplevelser om at have brudt med negativ social kontrol og lignende. I december 2018 var 33 personer med i netværket. Siden projektperiodens udløb har netværkets udadvendte aktiviteter været meget begrænsede.

VIVE har fulgt netværket over tid. I projektets start deltog et antal personer med etnisk minoritetsbaggrund, der allerede havde en etableret plads i den danske mediedebat. I løbet af kort tid trak hovedparten af disse sig dog. Dermed kom netværket til primært at bestå af ret uprøvede kræfter. Det drejede sig dels om personer med etnisk minoritetsbaggrund (primært nuværende eller tidligere muslimer), dels om majoritetsdanskere, der tidligere havde været en del af fx Jehovas Vidner eller Indre Mission. Denne bredde i netværket fremhæver flere af deltagerne som en fordel. Aktiviteterne i netværket har dels været at holde oplæg, primært om personlige erfaringer, dels at lave skriftlige indlæg, der blev bragt på netværkets hjemmeside, i

pressen og på de sociale medier. Det samlede output fra netværket var oplæg ved 19 forskellige lejligheder (undertiden med mere end én oplægsholder) samt ca. 90 skriftlige produkter, overvejende i form af blogindlæg på netværkets egne platforme.

En vigtig erfaring fra dette netværk er, at personer, der har brudt med negativ social kontrol, ofte oplever psykiske udfordringer. At stille sig op offentligt og tale om sådanne erfaringer kan i sig selv være hårdt. Det kan endvidere udløse repressalier fra ens miljø, hvilket kan forværre eksisterende udfordringer. I forlængelse heraf udtrykte en stor del af netværkets medlemmer, at de havde behov for støtte af psykologisk karakter. De havde også – som nyetableret netværk – behov for at lære de andre netværksmedlemmer at kende og nå frem til en fælles forståelse for det netværk, de var blevet en del af. Mulighederne herfor syntes dog kun i begrænset grad at have været indarbejdet i projektets design.

Dialogbaserede workshops om radikaliserings og diskrimination

Denne indsats er forankret i og finder sted i Aarhus Kommune og har eksisteret siden 2012. Indsatsen, der har til formål at forebygge radikaliserings og ekstremisme, er tilrettelagt som workshops af 2-3 timers varighed. Disse workshops afholdes på grundskolens sidste trin, på produktionsskoler og på første årgang af ungdomsuddannelser. Indsatsen er bygget op om et fast koncept, forankret i et PowerPoint show, og leveres af to instruktører, der altomvejende går på kandidatdelen af en universitetsuddannelse. I denne Aarhus-indsats afholder man ca. 60 workshops om året.

Workshoppen er bygget op om en vidensdel (med informationer); en gruppedel (hvor der lægges op til diskussion) og en afrundende refleksionsdel, og indsatsens afsæt er, at kun handlinger – og ikke holdninger – kan være ulovlige. I forhold til vidensdelen formidles fx definitioner på radikaliserings og ekstremisme, og man gennemgår forskellige fremtrædelsesformer – at ekstremisme kan være både politisk (såvel højre- som venstreorienteret) og religiøs (såvel kristen og muslimsk som fx buddhistisk). Undervejs bruges øvelser, hvor eleverne fx skal vurdere, om et bestemt Facebook-opslag er lovligt eller ulovligt, eller man hører om og diskuterer konkrete personers radikaliserede løbebane. Instruktørerne ønsker at fremme en god debatkultur i de klasser, de besøger, og søger i klassesdiskussionerne at få så forskelligartede holdninger på banen som muligt. Såvel deltagere som rekvirenter af indsatsen er som oftest positive i forhold til workshoppen. Vurderingen er generelt, at instruktørerne er dygtige, og oplægget godt skruet sammen.

Ønsker om at påvirke kerneværdier – en udfordrende opgave

Som det fremgår, er ambitionerne med de tre indsatser forskellige. Ønsket med Dialogkorpsets og Meningsdannernes arbejde har været, at de skal virke "holdningsbearbejdende". De skal dermed (jf. indsatsernes placering i forhold til en national handlingsplan) medvirke til at mindske omfanget af æresrelaterede konflikter og negativ social kontrol. I Aarhus-indsatsen (dvs. i Dialogbaseret workshop om radikaliserings og diskrimination) er den overordnede ambition at forebygge et sjældent forekommende fænomen, nemlig radikaliserings og ekstremisme.

I de to indsatser på det æresrelaterede område ønsker man at skabe forandringer i holdninger og praksisser, der kan have stor betydning for gruppetilhørsforhold. Som litteraturgennemgangen i denne undersøgelses delrapport 1 viser, kan en sådan ambition være udfordrende. Disse to indsatser stiler fx imod at gøre homoseksualitet og seksuelle aktiviteter før ægteskab mere

acceptabelt, og som middel hertil anvender de først og fremmest dialog, altså samtale. Litteraturen peger dog på, at kortvarige og enkeltstående indsatser kun i begrænset omfang ser ud til at efterlade blivende spor hos deltagerne (Wilson, 2013). Sådanne indsatsers potentiale for at rykke på etablerede holdninger, som tilskrives stor vigtighed, synes dermed meget begrænset, da selv længerevarende indsatser kan have vanskeligt herved (Berg & Denison, 2013; Renzaho & Vignjevic, 2011). Selv hvis sådanne dialoger fremkalder nye refleksioner hos nogle af deltagerne, kan eventuelle forandringer have svært ved at slå rod, da deltagerne efter en workshop vender tilbage til en uændret kontekst, hvor eksisterende kerneværdier ikke har ændret sig. På linje med ovenfor nævnte litteratur indikerer denne undersøgelses empiri også, at enkeltstående og kortvarige indsatser i sig selv kun har et begrænset potentiale for at skabe blivende forandringer.

En yderligere udfordring med at søge at skabe forandringer i forhold til kerneværdier er, at nogle deltagere kan opleve, at deres holdninger fx udstilles som "forkerte". Litteraturen peger på, at noget sådant potentielt kan virke fremmedgørende og medvirke til, at dele af målgruppen lægger afstand til en indsats (Berg & Denison, 2013; Brown et al., 2013). En sådan afstandtagen fra indsatsernes budskab om bestemte former for forandringer kan også observeres i denne undersøgelses empiri. Empirien viser fx, at nogle (men langt fra dem alle) unge med etnisk minoritetsbaggrund er ganske negativt stemt over for homoseksualitet. Det er en observation, der også genfindes i holdningsundersøgelser om emnet. Således fortæller nogle interviewede indsatsdeltagere (med etnisk minoritetsbaggrund), at de selv ville reagere negativt, hvis fx en ven eller et familiemedlem gav udtryk for homoseksuelle tilbøjeligheder. De giver også udtryk for, at deres deltagelse i en enkelt dialogbaseret workshop, eller til stede-værelse ved et enkelt oplæg, ikke har rykket ved deres holdninger i forhold til dette emne.

Formidling af fakta som strategi – ikke altid problemfrit

I såvel Aarhus-indsatsen som i Dialogkorpsets arbejde indgår formidling af fakta som en vigtig strategi. Litteratur, gennemgået i delrapport 1, viser, at en faktabaseret tilgang kan være vel-egnet, når man ønsker at påvirke holdninger til og opfattelser af bestemte fænomener (Berg & Denison, 2013; Brown et al., 2013; Cihangir, 2013).

Denne undersøgelses empiri peger tilsvarende på, at formidling af fakta, som målgruppen ikke kender til, kan virke meget engagerende og åbne op for nye perspektiver. Det kan fx være tilfældet, når Dialogkorpset formidler anatomiske fakta om "mødommen" og pointerer, at langt fra alle unge kvinder bløder ved første samleje. Samtidig er formidling af denne form for fakta ikke uden udfordringer. For eksempel kan fakta om netop "mødommen" udfordre etablerede forståelser i nogle etniske minoritetsmiljøer. Som også påpeget i Cinthio (2015), kan det endvidere sætte nogle unge i en vanskelig position, når de modtager denne type af ny viden, uden at deres bredere familienetværk får del heri.

Aarhus-indsatsen lægger som helhed en del vægt på at formidle fakta, fx i form af viden om radikaliseringsprocesser og information om gældende lovgivning på området. Det synes nemmere og mere uproblematisk at formidle disse former for faktuelle oplysninger, da formidlingen heraf ikke kommer i konflikt med etablerede forståelser hos hverken deltagerne eller hos deres baglande. Dette peger dermed på, at forskellige strategier og redskaber altid må vurderes i forhold til den kontekst, som de indgår i.

Formidlernes rolle

På tværs af de tre indsatser er det tydeligt, at formidlerne spiller en overordentlig stor rolle. Mange af de interviewede deltagere og rekvisitter understreger således det positive ved det engagement og den store dygtighed, som de oplever, at formidlerne af alle tre indsatser lægger for dagen.

I forhold til formidlernes baggrunde er både Meningsdannernetværket og Dialogkorpset bygget op omkring et *peer to peer*-element. Det er mest tydeligt i Dialogkorpset, hvor alle formidlere har etnisk minoritetsbaggrund. Forventningen er, at en form for fællesskab imellem formidlerne og (dele af) målgruppen har positive virkninger i forhold til indsatserne – noget, som også en del litteratur peger på, kan være tilfældet (Agustí-Panareda, 2006; Knox et al., 2017; Nieuwboer & van't Rood, 2016). Denne undersøgelses empiri tyder på, at et fællestæk, hvor både formidlere og målgruppemedlemmer har etnisk minoritetsbaggrund, kan være en god vej til at engagere målgruppen og medvirke til, at deltagere tager formidlerne alvorligt. Empirien viser dog også, at deltagere i nogle tilfælde dels efterspørger andre former for lighed (fx på baggrund af formidlers køn), dels at en sammenknytning af etnisk minoritetsbaggrund og negative sociale fænomener kan vække modstand i dele af målgruppen. Når noget sådant sker, kan det gøre deltagerne i en indsats negativt stemt over for de budskaber, som formidlerne kommer med.

I forhold til at understøtte formidlernes arbejde viser denne undersøgelse, at man i de to mest etablerede indsatser (Dialogkorpset og Aarhus-indsatsen) er meget bevidst om den store rolle, formidlerne spiller. I forlængelse heraf giver de to indsatser løbende formidlerne mulighed for opkvalificering og for fælles diskussioner af de udfordringer, som de møder. Sådanne fællesaktiviteter er også vigtige i forhold til løbende at kunne tilpasse indsatserne til en kontekst i forandring. Her har man fx i Dialogkorpset over tid søgt at nedtone brugen af personlige fortællinger, da dette kan være et ganske sårbart virkemiddel for formidlerne.

Anderledes var billedet hos Meningsdannernetværket. For det første var netværksopbyggende aktiviteter og mere individuelt rettet supervision og lignende kun i begrænset omfang indtænkt i netværkets design. For det andet var konceptet, at man bevidst engagerede personer, som havde personlige erfaringer med negativ social kontrol og med at bryde med repressive miljøer, ud fra et ønske om, at de skulle tale offentligt om disse erfaringer. Denne tilgang viste sig at være problematisk. VIVEs interview dokumenterer således, at en del meningsdannere på baggrund af deres tidligere livserfaringer var udfordret af fx angst, depression, PTSD og havde selvmordsforsøg bag sig. Disse livserfaringer gav dem stort behov for personlig støtte, der dog kun i begrænset omfang lod til at være tænkt ind i konceptet. Facilitator søgte undervejs at kompensere for disse mangler ved det oprindelige design, men mulighederne herfor var ikke store. SIRI oplyser dog, at facilitator havde mulighed for at orientere deltagerne om muligheden for at få psykologtimer via RED Rådgivning.

En læring heraf kan være, at det – i forhold til nogle typer af indsatser – er vigtigt at understøtte formidlerne psykisk og socialt. Det drejer sig dels om at støtte dem i forhold til de psykiske udfordringer, som arbejdet kan medføre. Her har Dialogkorpsets medlemmer fx mulighed for at deltage i gruppe-supervision, forestået af en psykolog. Det er også vigtigt at understøtte mulighederne for at udveksle erfaringer med andre formidlere – noget, der også har betydning for opbygning af en fælles identitet for formidlere i givne indsatser.

Om diskriminationserfaringers plads i indsætserne

I forhold til diskriminationserfaringer viser forskning, at sådanne erfaringer kan medvirke til dannelsen af "reaktiv etnicitet", hvor betydningen af etnisk tilhørsforhold tillægges øget betydning, og afstanden imellem minoritet og majoritet øges (Rumbaut, 2008). Diskriminationserfaringer kan også medvirke til dårlig trivsel, og at etniske minoriteter lægger afstand til majoritetssamfundet (Berry et al., 2010; Fleischmann et al., 2011; Tezcan, 2019).

En af de tre indsætser – Aarhus-indsætsen – inddrager eksplicit erfaringer med diskrimination i deres workshops, da sådanne erfaringer kan bidrage til de negative processer, der (om end i meget sjældne tilfælde) fører til radikaliserings og ekstremisme. Dette synes at være et velegnet greb, da en stor del af de interviewede deltagere (fra alle tre indsætser) giver udtryk for at have sådanne erfaringer. Det kan fx handle om etniske minoritetsunges oplevelser med ikke at blive set som "danskere", uanset at de er født og opvokset i Danmark, og om ubehag ved negativ omtale af etniske minoriteter i medierne og i politik.

Empirien viser også, at en ofte negativt præget politisk debat om etniske minoriteter i nogle tilfælde kommer til at præge indsætserne. Dette kan til dels ske, fordi formidlerne af de to æresrelaterede indsætser er forankrede i Integrations- og Udlændingeministeriet. Denne forankring kan dermed påvirke, hvordan deltagerne modtager indsætsen.

Tilgange til at håndtere forskellige problemforståelser

Politologen Carol Bacchi pointerer, at problemer (som indsætser ønsker at løse) ikke nødvendigvis har en klar, objektiv eksistens. I forlængelse heraf kan man udsætte de problemforståelser, som ligger under de tre indsætser, for en kritisk granskning. I forhold til de æresrelaterede indsætser (især Dialogkorpset) ses problemet, der skal løses, først og fremmest at være, at unge etniske minoriteters personlige frihed begrænses unødigt af deres familier og etniske minoritetsmiljøer. Det ønsker man med indsætsen at bidrage til at hjælpe de unge fri af.

Med den amerikanske forsker Reva Jaffe-Walters begreb kan indsætsen dermed ses som et udtryk for "*coercive concern*", hvor man ønsker at hjælpe især piger med etnisk minoritetsbaggrund fri af familær undertrykkelse (Jaffe-Walter, 2016, 2019). En udfordring i denne tilgang kan være, at kun dele af målgruppen oplever, at denne problemforståelse er retvisende. Andre føler måske ikke, at indsætsens problemforståelse har relevans. Og andre igen kan fx af loyalitetshensyn føle, at de må lægge afstand til den givne problemforståelse. Når deltagere ikke tilslutter sig den problemforståelse, formidlerne tager afsæt i, kan det bidrage til at skabe modstand hos målgruppen frem for at føre til forandringer i en ønsket retning. I forlængelse heraf er det vigtigt at være sig bevidst om, at indsætser reelt kan komme til at få andre virkninger end de umiddelbart intendede, og at man dermed reelt risikerer at skabe forandringer i en uønsket retning.

I forlængelse af Bacchis perspektiv viser empiri fra især Dialogkorpset, at deltagere undertiden bringer alternative problemforståelser på banen. Det kan være, at de fremstiller forældres kontrol som positiv (frem for negativ), fordi den støtter op om unges gennemførelse af uddannelse. Det kan også være, at deltagere ser forældre som magtesløse, (frem for som magtfulde), bl.a. fordi den danske stat støtter børn og unge i at udfordre deres forældre. Hvis formidlerne affejer sådanne alternative problemforståelser, indikerer empirien, at deltagerne ikke føler sig hørt, og at de i forlængelse heraf kan lægge afstand til den interaktion, der foregår i indsætsen.

Uanset Dialogkorpsets ønsker om at have en "anerkendende" tilgang, viser empirien endvidere, at bestemte former for ytringer kan blive marginaliseret, når korpsmedlemmer styrer en workshops forløb. I empirien er der fx eksempel på, at et korpsmedlem stiller spørgsmålstejn ved, om en deltager reelt har de holdninger, som han selv mener, at han har. Sådanne oplevelser kan medvirke til, at deltagere vælger at trække sig i stedet for aktivt at engagere sig, eller at deltagere giver udtryk for modstand imod indsatsens budskaber. Omvendt har man med Aarhus-indsatsens afsæt og intention bedre muligheder for at være reelt åben og anerkendende i forhold til de synspunkter, som deltagerne bringer på banen. Samtidig er de emner, man diskuterer i denne indsats, ofte mindre personligt betydningsfulde, hvilket også bidrager til, at dialogen her nemmere kan være åben og afslappet.

Dialog i praksis

En del af denne undersøgelses empiri er observationsstudier af og lydoptagelser fra de tre indsatser, som de udspiller sig i praksis. Denne empiri viser tydeligt, at indsatserne kan udvikle sig meget forskelligt, afhængig af den virkelighed formidlerne møder, når de kommer ud for at holde workshops eller oplæg, og af de måder, formidlerne forholder sig til deltageres forskellige bidrag på. Indsatserne er således ikke standardiserede "produkter", der er helt ens fra gang til gang. Indsatserne kan i stedet ses som mangfoldige udvekslinger imellem deltagere og formidlere om udvalgte, vigtige emner. Samtale – og dermed også den dialogiske *tur-tagning*, som er grundstenen i socialt samvær (Jenkins, 2006) – udgør dermed en meget stor del af indsatsernes substans.

Empiri fra de tre indsatser belyser endvidere det vilkår, at dialogen imellem deltagerne og formidlerne ikke er symmetrisk. Det er formidlerne, der har styringen i forhold til, hvilke emner der bringes op, fastholdes eller lukkes ned. I disse dialoger er der vigtig viden at hente om, hvordan indsatserne folder sig ud i praksis. Der er fx vigtig læring at uddrage af de situationer, hvor deltagerne *ikke* reagerer, som formidlerne ønsker – og måske forventer – at de skal reagere.

Med de store forskelle i, hvordan indsatserne udspiller sig, danner de til tider ramme om dialoger, hvor deltagerne ser ud til at reflektere, bidrage og lytte til nye synspunkter fra andre. Nogle deltagere giver her udtryk for at have haft regulære "aha"-oplevelser og for virkelig at sætte pris på at have deltaget i en indsats. Modsat viser anden empiri, at deltagere enten er uengagerede eller (især i forhold til de to æresrelaterede indsatser) aktivt lægger afstand til formidlernes budskaber. Dette illustrerer, at de tre indsatsers målgrupper (og de mange del-målgrupper, disse udgøres af) kan opleve og fortolke indsatserne meget forskelligt. Af opdraget for denne undersøgelse fremgår det, at man bl.a. ønsker en beskrivelse af "*kernekomponenter af særlig betydning for virkningen ved initiativer, der sigter mod at rykke ved normer og værdier*". Når empirien viser, at det samme budskab kan modtages radikalt forskelligt af forskellige målgruppemedlemmer, må konklusionen være, at det ikke er muligt at udpege specifikke "*kernekomponenter*", hvormed man altid er i stand til at påvirke medlemmer af målgruppen på forud fastlagte måder.

En alternativ karakteristik af de tre initiativer: Kommunikationsindsatser

De tre indsatser, der belyses i denne undersøgelse, betegnes (for Dialogkorpsets og Meningsdannernetværkets vedkommende) som hhv. "*holdningsbearbejdende*" og (for Aarhus-indsat-

sens vedkommende) som *"forebyggende"*. SIRI har ønsket, at VIVE forholdt sig til, om indsatserne kunne konceptualiseres på en alternativ måde. Her foreslår VIVE, at man anskuer de tre indsatser som *"kommunikationsindsatser"*. Denne term synes velvalgt af to grunde. Dels fordi man vanskeligt kan vide, hvad der efterfølgende sker med deltagerne fra en indsats – om de fx ad åre ændrer holdninger på bestemte måder, hhv. alle undgår en radikaliseret løbebane. Og dels fordi alle tre indsatser i høj grad søger at formidle bestemte budskaber til udvalgte målgrupper, ofte ved hjælp af en kombination af oplæg, styret dialog og interaktive øvelser.

At anskue indsatserne som kommunikationsindsatser gør det også oplagt at inddrage erfaringer fra receptionsanalyse. På linje med erkendelser herfra, viser denne undersøgelse tilsvarende, at der kan være store forskelle imellem, hvordan forskellige medlemmer af en målgruppe tager imod helt identiske budskaber. Dermed kan den samme indsats potentielt set gøre stort indtryk på én deltager, mens den lader en anden uberørt. Og nogle deltagere kan blive påvirket på den måde, som afsenderen ønsker, mens påvirkningen af andre deltagere kan gå i en helt anden og uønsket retning. At se indsatserne som kommunikationsindsatser gør det også tydeligere, at det er vanskeligt med en kortvarig og enkeltstående indsats at skabe helt bestemte former for virkninger. I stedet kan det samme budskab blive fortolket forskelligt, afhængig af forskellige delmålgruppers og enkeltpersoners for-forståelse og erfaringshorisont (Jensen, 1998).

Afsluttende opsummering i forhold til undersøgelsens opdrag

Til sidst i dette kapitel genbesøger vi det udbud, som har dannet afsæt for dette følgeforskningsprojekt. Her skriver SIRI, som tidligere nævnt, at opgaven er ... *"en følgeforskningsopgave om "holdningsbearbejdende" initiativer", der skal ... "være anvendelsesorienteret og bidrage til øget viden om, hvorvidt, hvornår og i hvilke sammenhænge holdningsbearbejdende indsatser og metoder virker. Samtidig skal den bidrage til en afklaring af det teoretiske grundlag for holdningsbearbejdende initiativer og til selve konceptualiseringen af holdningsbearbejdning i relation til forebyggelse af hhv. æresrelaterede konflikter og negativ social kontrol og radikalisering og ekstremisme"*. I udbuddet formulerer SIRI endvidere, at det dermed drejer sig om indsatser, hvor intentionen er, at man "... *påvirker normer og værdier hos bestemte målgrupper. Det er med andre ord indsatser, der sigter mod at arbejde med og rykke ved en persons grundlæggende livsanskuelser, med henblik på forebyggelse af bestemt adfærd på længere sigte, som er genstand for undersøgelsen"*. Konkret har denne delundersøgelse endvidere skullet bidrage med en "... *teoretisk analyse og praksisundersøgelse af sammenhængen mellem årsag og virkninger ved holdningsbearbejdende initiativer. Belyst og undersøgt med udgangspunkt i tre konkrete initiativer, som tilstræber holdningsbearbejdning*" (s. 1).

I forhold til ovenstående opgave er det som nævnt kun to af de undersøgte initiativer, som har haft til formål at være *"holdningsbearbejdende"*, mens den tredje indsats (Aarhus-indsatsen) har været rammesat som *"forebyggende"*.

Rapportens kapitel 2, 3 og 4 beskriver hver af de tre undersøgte indsatser enkeltvis. På baggrund af litteratur og undersøgelsens empiri svarer de efterfølgende tværgående kapitler på undersøgelsens opdrag på følgende måder:

- Kapitel 5 – om forsøg på at påvirke kerneværdier – viser, at det synes stærkt begrænset, hvor meget en kortvarig, enkeltstående indsats af fx 3 timers varighed kan rykke på

værdier, der tilskrives stor vigtighed, da sådanne værdier er generelt er meget vanskelige at rykke på. Det er dog muligt, at diskussioner af sådanne værdier, i samspil med andre erfaringer, på sigt kan få betydning for nogle deltagere i en indsats.

- Kapitel 6 – om brug af fakta i indsatserne – viser, at dette kan være en velegnet tilgang, der engagerer målgruppen. Tilgangen afhænger dog af kontekst, bl.a. i forhold til, om målgruppen anser de formidlede fakta som kontroversielle eller ej. Tilgangen kan også have sine egne udfordringer, bl.a. fordi indsatsdeltagerne efterfølgende vender tilbage til en uændret kontekst.
- Kapitel 7 – om formidlerens centrale rolle – viser, at formidlerne er alle tre indsatsers vigtigste "redskab" og dermed i høj grad dem, der får en indsats til at "virke" på givne måder. Dermed er formidlernes kompetencer og den støtte, de modtager i forhold til at udføre indsatserne, af stor betydning. Kapitlet viser også, at både formidlers identitetsmæssige fællestræk med målgruppen og deres brug af personlige erfaringer i indsatsen til tider kan være velegnede greb, men at disse ikke altid er uproblematisk at gøre brug af.
- Kapitel 8 – om oplevelser af diskrimination – viser, at sådanne oplevelser har betydning for en del af indsatsernes deltagere. Aarhus-indsatsens åbenhed over for at tale om sådanne oplevelser kan dermed være et velegnet greb i forhold til at engagere målgruppen. Især med hensyn til de æresrelaterede indsatser indikerer empirien, at det kan udfordre mulighederne for at opnå de ønskede virkninger, hvis målgruppen føler sig udgrænset fra at være "danske".
- Kapitel 9 – om forskellige problemforståelser, der dukker op i indsatserne – tager afsæt i empiri fra Dialogkorps-indsatsen. Kapitlet viser, at der kan være forskellige uoverensstemmelser imellem den problemforståelse, som formidlerne tager afsæt i, og den problemforståelse, som deltagerne har. Når noget sådant forekommer, kan det udfordre indsatsens forløb og dermed muligheder for at skabe bestemte former for påvirkninger. Sådanne episoder rummer dog samtidig et potentiale for bedre at forstå målgruppens syn på de emner, som indsatserne beskæftiger sig med.
- Kapitel 10 går på tværs af de tre indsatser i en opsamling og udbygning af tidligere diskussioner. I forhold til SIRIs ønske om at se på "*selve konceptualiseringen af holdningsbearbejdning*" i dette projekt foreslår VIVE – på baggrund af såvel den anvendte litteratur som undersøgelsens empiri – at indsatser, som de undersøgte (hvor *intentionen* er at holdningsbearbejde), bedre kan konceptualiseres som *kommunikationsindsatser*. Det skyldes, at formidlerne ankommer med et budskab og en intention (eller forhåbning) om, at de igennem indsatsen vil kunne "*rykke ved en persons grundlæggende livsanskuelse*". Om en sådan påvirkning kommer til at finde sted, afhænger dog af, hvordan en given indsats-deltager modtager budskabet. Her vil forskellige deltagere modtage indsatser budskaber forskelligt.

Afhængig af den enkelte deltagers biografi er det muligt, at indsatsen i enkelte tilfælde – over for enkelte deltagere – kan komme til at udgøre et "*tipping point*", der skaber holdningsmæssige forandringer (Lien & Schultz, 2013). At deltagelse i en indsats har potentialet for at gøre en sådan forskel ses, når en ung kvindelig deltager fx begejstret fortæller om, hvor stort et indtryk viden fra en "*mødoms-quiz*" har gjort på hende (se afsnit 6.1.2). Om formidlernes *intention* om at skabe bestemte forandringer lykkes, afhænger dog af modtageligheden hos målgruppen. Her har denne rapport belyst, hvordan en lang række forskellige forhold kan medvirke til, at bestemte budskaber langt fra altid perciperes på de intendede måder.

På baggrund af både empirien og litteraturen kan man dermed ikke formode, at de kortvarige og enkeltstående indsatser lykkes med at "*rykke ved en persons grundlæggende livsanskuelse*" i

noget større omfang. Derfor kan indsætterne dog godt gøre en positiv forskel. Undersøgelsen viser således, at indsætterne kan føre til engagerede dialoger om væsentlige emner. Dermed giver de deltagerne mulighed for at reflektere og for at lytte til synspunkter, som eventuelt afviger fra deres egne. Uanset om sådanne samtaler på sigt fører til bestemte former for ændringer eller ej, kan indsætter have en værdi i sig selv: De kan engagere målgruppen i en demokratisk samtale og bidrage til at kaste nyt lys på vigtige emner. Dermed kan de tre indsætter på hver deres måde meget vel gøre en positiv forskel som vel udførte kommunikationsindsætter.

Anbefalinger

I forhold til denne undersøgelses opdrag kan VIVE give følgende anbefalinger til det fremadrettede arbejde med indsætter målrettet forebyggelse af negativ social kontrol samt radikalisering. På et praksisnært niveau kan følgende anbefales:

- Formidlerne er indsætternes mest centrale "virkemiddel". Dette gør rekrutteringen af disse vigtig, ligesom det er af stor betydning, at formidlerne understøttes på tilstrækkelig vis.
- Afsenderforhold har betydning for, hvordan indsætter modtages af målgruppen. Dette forhold bør medtænkes, når indsætter forankres.
- Kortvarige og enkeltstående indsætters muligheder for at skabe varige forandringer er generelt begrænsede. Sådanne indsætter kan dog potentielt danne ramme om dialoger og læring, der spiller ind i fortløbende processer, der pågår i forskellige lokale kontekster. Dermed kan også mindre indsætter bidrage til fx en løbende demokratisk debat.

Denne undersøgelses analyse på tværs af tre forskellige indsætter pointerer, at man med fordel kan overveje forskellige temaer, når lignende indsætter skal tilrettelægges. Der drejer sig bl.a. om følgende:

- **En snæver vs. en bred målgruppe.** En snæver målgruppe gør det nemmere at udvikle en målrettet indsæt. En bred målgruppe kræver større tilpasning af indsætten, men kan nå ud til flere delmålgrupper. I forhold til afgrænsning af målgrupper med etniske minoritetsmedlemmer kan en overvejelse være, om man ønsker at benytte sig af tolk eller ej. I forhold til geografi kan man overveje, om indsætter fx skal være regionale eller nationale.
- **Overvejelser om formidlerne.** Flere formidlere kan give mere fleksibilitet, mens færre formidlere kan sikre mere rutine. Formidlere med særlige profiler (fx etnisk minoritetsbaggrund) kan på den ene side skabe identifikation med dele af målgruppen og være gode diskussionspartnere i forhold til minoritets-interne problemstillinger. På den anden side kan en sammenkobling imellem fx etnisk minoritetsbaggrund og problematiske fænomener som negativ social kontrol virke stigmatiserende. Opleves indsætter som stigmatiserende, kan det begrænse indsætternes positive forandringspotentiale, ligesom de potentielt kan få utilsigtede konsekvenser.
- **En åben vs. en mere fastlagt tilgang.** Begge disse tilgange har deres fordele og ulemper og må knyttes såvel til valget af målgruppen, til budskabet, og til formidlernes kompetencer.
- **Indsætter på flere niveauer eller ej.** Litteraturen viser, at indsætter, der samtidig retter sig imod flere niveauer, kan have større mulighed for at skabe forandringer, da det ikke kun er enkeltindivider, men også den kontekst, disse individer indgår i, som påvirkes.

- **Åbenhed i forhold til fx diskriminationserfaringer eller ej.** Undersøgelsens empiri viser forskellige tilgange til, om deltagerne kan bringe erfaringer med fx diskrimination på banen i en workshop. Indsatser, hvor der reelt lyttes åbent til deltagerne – også i forhold til sådanne oplevelser – kan opleves som mere anerkendende af deltagerne. En åbenhed over for reelt at lytte til deltagerne kan også give basis for fx at videreudvikle indsatserne på meningsfulde og inkluderende måder.

Til slut ønsker vi at fremhæve en række mere overordnede overvejelser, som kan være vigtige, når man planlægger forskellige typer af indsatser. Det drejer sig om følgende tre temaer:

- **En opdragende vs. en anerkendende tilgang.** Det kan være udfordrende og endda kontraproduktivt at have en opdragende tilgang, der sigter imod at ændre deltagerne på forud fastlagte måder. En reelt anerkendende tilgang synes at være mere velegnet. Om en sådan tilgang er mulig, afhænger bl.a. af, hvilke opdrag de enkelte indsatser bygger på.
- **At adressere holdninger vs. handlinger.** De undersøgte indsatser forholder sig forskelligt til dette begrebspar. Aarhus-indsatsen søger eksplicit at være åben over for alle holdninger, da kun handlinger kan være ulovlige. Dialogkorpset har en tværdelt – og også vanskelig – ambition om at være både "anerkendende" og "holdningsbearbejdende". Meningsdannernetværket tog i høj grad afsæt i de forskellige formidlers personlige holdninger. Det kan dermed anbefales, at man tager et bevidst valg i forhold til, hvor en given indsats lægger sig på et sådant kontinuum imellem at rette sig imod "holdninger" og/eller "handling".
- **Opmærksomhed på uønskede virkninger.** Såvel empirien som litteraturen peger på, at de samme indsatser kan udløse mange forskellige reaktioner – eventuelt samtidig. En indsats, som fx er tænkt som "omsorgsfuld" over for etniske minoritetsunge kan således af nogle reelt opleves som "repressiv" og grænseoverskridende og kan muligvis fremme reaktive etnicitetsprocesser, hvor afstanden imellem minoritet og majoritet øges frem for at formindskes. Tilsvarende indebærer omtale af (sjældent forekommende) fænomener som radikaliserings og ekstremisme en risiko for, at sådanne fænomener får uønsket opmærksomhed. Dette kan også have uønskede negative konsekvenser. Dermed er det vigtigt, at man i forskellige indsatser overvejer, hvilke uønskede virkninger der eventuelt kan opstå, og hvordan sådanne virkninger kan forebygges eller begrænses.

1 Indledning – opdrag samt data og metode

1.1 Baggrunden for undersøgelsen

Initiativet til denne undersøgelse kommer fra SIRI – Styrelsen for International Rekruttering og Integration – der hører under Udlændinge- og Integrationsministeriet. SIRI udbød i efteråret 2017 en følgeforskningsopgave. Formålet med den anvendelsesorienterede undersøgelse var at skabe øget viden om udvalgte indsatser og bidrage med viden i forhold til det fremadrettede arbejde med lignende indsatser.

Denne rapport er ét af tre skriftlige produkter fra denne følgeforskningsopgaven. De andre to er dels en rapport med titlen *"Følgeforskning om holdningsbearbejdende indsatser – Indledende litteraturstudie og ramme for følgeforskningsprojekt"* (Mehlsen & Liversage, 2019) . Et sidste output er en endnu ikke publiceret engelsksproget videnskabelig artikel.

I forhold til denne rapport har SIRI ønsket en ...

... teoretisk analyse og praksisundersøgelse af sammenhængen mellem årsag og virkninger ved holdningsbearbejdende initiativer. Belyst og undersøgt med udgangspunkt i tre konkrete initiativer, som tilstræber holdningsbearbejdning. (SIRI, 2017, p. 1)

Da opgaven blev sat i gang, lå to af indsatserne, som skulle undersøges, fast. Det drejede sig om følgende to:

- Dialogkorpset
- Meningsdannernetværket.

Disse initiativer hører begge under den nationale handlingsplan om forebyggelse af æresrelaterede konflikter og negativ social kontrol. Fra SIRI's side ønskede man, at den tredje indsats skulle handle om et andet indsatsområde, nemlig forebyggelse af ekstremisme og radikalisering. Dette skulle sikre en bredere indsigt i forskelligartede indsatsers virkemåde. Indsatsen fra dette område skulle også have en bred karakter og fx ikke rette sig imod personer, man frygtede var på vej ud af en radikaliseret løbebane. Som den tredje indsats blev udvalgt følgende indsats:

- Dialogbaserede workshops om radikalisering og diskrimination.

Indsatsen, som er hjemmehørende i Aarhus Kommune, blev bl.a. valgt, fordi denne indsats er bredt forebyggende, er veletableret og har eksisteret i en årrække.

VIVEs følgeforskningsprojektet har fulgt de tre ovenfor nævnte indsatser fra starten af 2018 til starten af 2020. Inden vi gennemgår disse indsatser mere detaljeret, beskriver næste afsnit kort den litteraturbaserede delrapport, der udkom i 2019.

1.1.1 Delrapport 1 – litteraturstudie og ramme for projektet

I starten af 2019 udkom som nævnt delrapporten "*Følgeforskning om holdningsbearbejdende indsatser – indledende litteraturstudie og ramme for følgeforskningsprojekt*" (Mehlsen & Liversage, 2019, herefter: delrapport 1). Rapporten bygger primært på resultaterne af et antal litteratursøgninger. Vi udførte dels en systematisk litteratursøgning i en række internationale databaser. På baggrund af opdraget fra SIRI anvendte vi søgeord som *attitudes, norms, standards, cultural, values, behavior, opinions, dialogue, knowledge* og *narratives*. For at sikre en bedre dækning af studier på ekstremismeområdet indgik også søgeord som *extremism* og *social norms approach*. Også anden litteratur end den, som ovennævnte søgninger fremskaffede – bl.a. fremskaffet igennem kædesøgninger fra relevante studiers litteraturlister – indgår i delrapporten. I udvælgelsen af studier var fokus på, om studierne byggede på konkrete erfaringer, der kunne være relevante for projektets fokusområde. (For en beskrivelse af den anvendte søgestrategi, se Mehlsen & Liversage, 2019, s. 8-14).

På baggrund af litteratursøgningerne diskuterer delrapport 1 dels udfordringerne ved at skulle undersøge indsatser, der er indrammet som værende hhv. "holdningsbearbejdende" og "forebyggende", dels hvordan disse to betegnelser kan forstås. Desuden gennemgår delrapporten en række indsatser fra forskellige lande verden over. Nogle af disse indsatser har primært relevans i forhold til emnet æresrelaterede konflikter og negativ social kontrol. Det drejer sig fx om studier, der forsøger at påvirke holdninger og adfærd i forhold til børneopdragelse, køn og familieliv og i begrænset omfang kvindelig omskæring. Andre studier, der søger at påvirke holdninger, ser på det, man kalder "organiserede kulturmøder" – et format, der har paralleller til de tre udvalgte indsatsers korte varighed.

Andre dele af den fremsøgte litteratur har relevans i forhold til indsatser, der sigter imod at forebygge radikalisering og ekstremisme. Det drejede sig dels om studier af erfaringerne med sådanne indsatser i forskellige lande. Dels om litteratur, der fx belyser udfordringer ved at evaluere sådanne indsatser eller studier, som diskuterer de mulige negative konsekvenser, som sådanne indsatser kan have.

1.1.2 Kort om delrapport 1 i forhold til de tre undersøgte indsatser

Delrapport 1 påpeger, at indsatser med fordel kan fokusere på både det individuelle niveau og på de sociale kontekster, individer indgår i (Bjørge, 2013; Brown et al., 2013; Porta & LaFree, 2012). Litteraturen peger også på vigtigheden af, at budskaber formuleres på en respektfuld og inkluderende måde, især hvis budskaber rettes imod grupper, der i forvejen kan føle sig marginaliserede (Ali et al., 2017; Berg & Denison, 2013). En velegnet tilgang kan eventuelt være at styrke kompetencer i forhold til kritisk refleksion og moralske værdier (Aly et al., 2014; Coburn, 2011; Liht & Savage, 2013; Nieuwboer & van't Rood, 2016). Studier viser også, at det for den enkelte kan være meget svært at ændre holdninger, fordi det også handler om individers positioner i sociale fællesskaber. Derfor kan det være gavnligt at støtte op omkring sociale fællesskaber, hvor forandringsprocesser kan forankres (Lien & Schultz, 2013; Wilson, 2017).

Et fællestræk ved de tre udvalgte indsatser er, at de alle tre er af meget kort varighed for den enkelte deltager: Det er primært enkeltstående begivenheder, der oftest varer 3 timer eller mindre. En gennemgående pointe fra litteraturen er, at sådanne korte og enkeltstående indsatser synes at have meget begrænsede virkninger på grund af den korte varighed, og fordi deltagerne efterfølgende vender tilbage til en uændret kontekst (Galal, 2017; Wilson, 2013). Sådanne begrænsede virkninger af en kortvarig og enkeltstående indsats fremgår også af fx

et *randomized controlled trial*, af en "trafikambassadør-indsats", der var tilrettelagt som en workshop afholdt i skoleregi (Hansen et al., 2017).

Delrapport 1 pointerer endvidere, at der kan være stor forskel imellem, hvor påvirkelige forskellige holdninger og værdier er i forhold til givne indsatser. Nogle værdier har en mere rodfast karakter end andre og kan betegnes som "kerne værdier" (Smolicz, 1981). Det er værdier, der anses for at stå centralt i en given gruppes kultur. I forlængelse heraf kan afvisning af sådanne kerne værdier føre til udelukkelse fra gruppen. Når ønsket til to af de tre undersøgte indsatser har været at påvirke holdninger, knyttet til et fænomen som æresrelaterede konflikter mv., bevæger man sig ind på et område, hvor kerne værdier har stor relevans. Studier viser således, at det på dette område – selv med længerevarende indsatser – kan være svært at skabe forandring.

Noget sådant fremgår fx af et australsk studie, der undersøger et forældretræningskursus for forældre med flygtningebaggrund. Studiet viser, at kurset – der forløb over otte sessioner – godt kunne lykkes med at påvirke forældrenes brug af fx fysisk afstraffelse af deres børn. Kurset søgte dog ikke kun at ændre adfærd, men også at ændre forældrenes (i udgangspunktet ret negative) holdninger til børns selvstændighed. Forskerne måtte dog konkludere, at uanset adfærdsændringerne så de negative holdninger til børns selvstændighed ikke ud til at have ændret sig (Renzaho & Vignjevic, 2011). Også andre praksisser, knyttet til familierelationer, køn og seksualitet, kan være ganske vanskelige at forandre. Dermed er en generel konklusion også, at det kræver omfattende indsatser, der samtidig søger at påvirke flere niveauer, at skabe sådanne forandringsprocesser. Endvidere viser flere studier, at selv sådanne omfattende indsatser langt fra altid fører til det ønskede resultat (Alhassan et al., 2016; Berg & Denison, 2013; Raz & Atar, 2004; Schensul et al., 2015).

Indsatser med intentioner om at "holdningsbearbejde", og derigennem at skabe forandring i bestemte retninger, er endvidere kun relevante for to af de tre undersøgte indsatser. Den tredje indsats – Aarhus-indsatsen – er således lagt an som en opbyggende indsats, der skal søge at forebygge, at radikaliserings og ekstremisme opstår. Litteraturen viser, at det i sagens natur er overordentligt vanskeligt at dokumentere virkninger af indsatser, der skal forhindre, at en (meget sjældent forekommende) ekstremistisk adfærd senere kommer til at opstå (COWI, 2014; Harris-Hogan et al., 2016; Hemmingsen, 2015). Endvidere påpeger nogle forskere, at brede forebyggelsesinitiativer – ved deres blotte eksistens – kan have den utilsigtede negative effekt, at de bidrager til fejlagtige formodninger om, at bestemte former for sjældent forekommende adfærd er mere udbredt i samfundet, end den reelt er (Balvig & Holmberg, 2014, se Delrapport 1, s.55-57). Bekymringen er, at den blotte omtale af negative fænomener utilsigtet kan inspirere personer til at interessere sig for fx radikaliserings og ekstremisme (Hemmingsen & Castro, 2017; Thomas, 2010). Hvis dette sker, kan indsatser med et forebyggende sigte potentielt gøre mere skade end gavn. Et andet potentielt problem ved initiativer, der sigter mod at forebygge radikaliserings og ekstremisme, er, at de eventuelt kan opleves som stigmatiserende for bestemte befolkningsgrupper. Noget sådant kan også have negative konsekvenser (Briggs, 2010; Jarvis & Lister, 2013; Lindekilde, 2012). Delrapport 1 slutter med at opsummere et antal faktorer, der generelt kan anses for at være hhv. hæmmende og fremmende, når givne indsatser ønsker at opnå givne resultater. Nogle af disse faktorer inddrages i opbygningen af denne rapport.

Arbejdet med denne følgeforskningsrapport bygger videre på viden fra delrapport 1. I denne rapport søger vi først og fremmest at blive klogere på de mikro-processer, der udspiller sig i praksis, når indsatserne møder deres målgrupper. I forhold til to af initiativerne (hhv. Dialog-korpset og Dialogbaserede workshops om radikaliserings og diskrimination) har vi endvidere

været med ude på indsatser, som har eksisteret i en længere årrække. Vi har dermed fået indblik i indsatser, som igennem årene er kommet ud til et ganske stort antal mennesker. Endelig har det i den tredje indsats – Meningsdannernetværket – været muligt at følge en indsats, (igangsat under Den nationale handlingsplan om forebyggelse af æresrelaterede konflikter og negativ social kontrol) fra start til slut med de forandringer og tilpasninger, som sker i løbet af en projektperiode.

1.2 Om rapportens opbygning

Den resterende del af denne rapport er opbygget som følger: Den første del af rapporten – kapitlerne 2, 3 og 4 – belyser hver af de tre indsatser, som VIVE har fulgt. Disse kapitler gennemgår indsatsernes opståen og organisering og beskriver de personer, der står for indsatserne, og de målgrupper, som indsatserne retter sig imod. Kapitlet gennemgår også – relativt kortfattet – indsatsernes indhold, og anvender VIVEs observationsdata til at give eksempler. Endelig præsenterer de tre kapitler feedback fra medlemmer af målgruppen og fra rekvirenter.

Den anden del af rapporten går på tværs af de tre indsatser, og de forskellige kapitler trækker i varierende grad på empiri fra de tre indsatser. Tabel 1.1 giver et overblik over forskelle og ligheder imellem de tre indsatser. Som fællesbetegnelse for hhv. "(Dialog)korpsmedlemmer", "meningsdannere" og "instruktører" (der forestår hver af de tre indsatser) bruges betegnelsen "formidlere".

Tabel 1.1 Oversigt over de tre undersøgte indsatser

	Dialogkorpset	Meningsdanner-netværket	Dialogbaserede workshops om radikalisering og diskrimination
Geografisk udbredelse	Hele Danmark	Hele Danmark.	Aarhus Kommune
Tidsmæssig udstrækning	2008-2020	Primært 2018	2012-2020
Formål i forhold til denne undersøgelses opdrag	Holdningsbearbejdning	Holdningsbearbejdning	Forebyggelse
Indsatsens varighed	Ofte 3 timer	½-3 timer	2-3 timer
Antal formidlere	Normalt 2-3	Normalt 1-2	2
Målgruppe og fora	Primært etniske minoriteter. Unge og forældre. Mange forskellige fora.	Stor variation. Til dels etniske minoriteter.	Bestemte uddannelsesinstitutioner og klassetrin, ca. 14-17 år.
Formidlere – peer to peer-element	Ja	Eventuelt	Nej
Strukturering af indsats	Forskellige drejebøger og høj grad af individuel tilpasning	Stor variation	Ret fast drejebog
Årligt omfang	Cirka 30 workshops for unge og 30 workshops for forældre (herudover: 20 oplæg for fagfolk)	Netværket medvirkede til i alt 19 arrangementer (i 2018)	Cirka 60 workshops
<i>Centrale elementer i indsats:</i>			
Øvelser	Ja	Benyttes eventuelt	Ja
Personlige fortællinger	Eventuelt	Ja, som hovedregel	Nej
Dialog med målgruppen	Ja	Begrænset	Ja
Vidensformidling centralt	Normalt i begrænset omfang	Normalt ikke	Ja

Med afsæt i SIRI's ønsker til denne rapport går de resterende kapitler i forskellig grad på tværs af de tre indsatser. Empirien, der indgår i de forskellige kapitler, er dermed udvalgt på baggrund af forskellige overvejelser. De tre vigtigste overvejelser har været følgende:

- At empirien på en velvalgt måde eksemplificerer fænomener, der forekommer hyppigt i empirien
- Og/eller at empirien egner sig til analyser, der går på tværs af to eller alle de udvalgte indsatser
- Og/eller at empirien – samspil med udvalgt litteratur – bidrager til delanalyser, der er relevante for opfyldelsen af undersøgelsens formål.

Rapportens resterende fem kapitler er de følgende:

Kapitel 5 har titlen **At ville påvirke kerneværdier – en hæmmende faktor?** Dette kapitel tager afsæt i delrapport 1's afsluttende opsamling med hhv. "hæmmende" og "fremmende" faktorer i forhold til at søge at "bearbejde holdninger". Med reference til delrapport 1's diskussion af udfordringerne ved at søge at påvirke "kerneværdier" analyserer kapitlet dialog-empiri, hvor emnet homoseksualitet diskuteres. Empiri om dette emne er blevet udvalgt af to grunde. For det første fordi værdiundersøgelser viser, at synet på homoseksualitet er klart mere negativt blandt etniske minoriteter end blandt den majoritetsdanske befolkning. At undersøge forsøg på at påvirke holdninger til dette emne kan dermed ses som et empirisk eksempel på at ville påvirke kerneværdier. For det andet optræder homoseksualitet i empiri fra alle tre indsatser – enten (i de to æresrelaterede indsatser) som en eksplicit del af deres koncept eller (i Aarhus-indsatsen) som et fænomen, der kortvarigt berøres i et diskussionsoplæg af, hvad deltagerne finder acceptabelt og uacceptabelt.

Kapitel 6 har titlen **Formidling af fakta – en fremmende faktor?** Dette kapitel har dermed også sit afsæt i delrapport 1's afsluttende opsamling med hhv. "hæmmende" og "fremmende" faktorer. Noget af den litteratur, der indgår i delrapport 1, pointerer, at formidling af fakta kan være en velegnet måde at søge at skabe forandringer på. En sådan faktaformidlende tilgang benyttes primært i to af indsatserne – i Aarhus-indsatsen og hos Dialogkorpset. Kapitlet beskæftiger sig især med sidstnævnte indsats, hvor analysen har fokus på faktaformidling om "mødommen" – et emne, der også belyses i delrapport 1. Kapitlet viser samlet set, at en faktaformidlende tilgang kan være et velegnet greb, men også, at der kan være forskellige former for udfordringer, når man søger at anvende en sådan tilgang.

Kapitel 7 – **Formidlernes centrale rolle** – handler om de personer, der forestår de tre indsatser. I forhold til en mangfoldig, og til tider ganske uforudsigelig virkelighed, er formidlernes kompetencer af helt central betydning for alle tre indsatser. Med afsæt i udbuddets specifikation af, at undersøgelsen skulle se på *peer to peer*-indsatseres virkemåder, belyser kapitlet, hvordan de to æresrelaterede indsatser inkorporerer *peer to peer*-elementer (hvor en lighed imellem formidlere og deltagere formodes at have positive virkninger) og anvender personlige historier. Litteratur om dette emne indgår også i delrapport 1. I forhold til en *peer to peer*-tilgang var personlige oplevelser af at have frigjort sig fra – eller at have haft tanker om at frigøre sig fra – uønsket social kontrol det centrale afsæt for opbygningen af Meningsdannernetværket. Kapitlet diskuterer i forlængelse heraf dette projekts rammer for at håndtere den sårbarhed, som kan følge med, når man ønsker, at formidlere skal have – og aktivt skal bruge – sådanne personlige erfaringer med udfordrende oplevelser.

Kapitel 8 – **Komplikation: Oplevelser af diskrimination** – anvender empiri fra alle tre indsatser. Med undersøgelsens ambition om at skabe læring på tværs af tre forskelligartede indsatser er kapitlets afsæt, at diskrimination eksplicit adresseres i Aarhus-indsatsen, der netop har titlen "Dialogbaserede workshops om radikaliserings og diskrimination". Kapitlet forholder sig til den skillelinje imellem "etniske minoriteter" og "majoritetsdanskere", subsidiært det ofte anvendte skel imellem "muslimer" og "danskere", som i en årrække har haft stor betydning i bl.a. Danmark. Kapitlet diskuterer, hvordan de diskriminationserfaringer på forskellige niveauer, som deltagerne beskriver, kan virke hæmmende i forhold til indsatsernes muligheder for at opfylde deres intentioner. Kapitlet ser også på betydningen af afsenderforholdet. Det sker primært i forhold til de to indsatser, der er forankret under Udlændige- og Integrationsministeriet. Kapitlet eksemplificerer også, hvordan en polariseret samfundsmæssig diskurs, hvor tilstedeværende etniske minoriteter fx omtales nedsættende, kan dukke op under afviklingen af en indsats. Det bliver derved noget, som en formidler akut skal forholde sig til og håndtere.

Kapitel 9 – **Komplikation: Forskellige problemforståelser** – tager afsæt i Carol Bacchis tilgang, der har navnet "*What is the problem represented to be?*". Kapitlet anvender primært empiri fra Dialogkorpsets arbejde og ser bl.a. på deltageres modstand imod problemforståelsen (eng: "*representation of the problem*"), at "*etniske minoritetsforældre kontrollerer deres børn for meget*", som korpsets arbejde i vidt omfang tager afsæt i. At en sådan modstand kan forekomme, sås nemlig tydeligt i nogle af workshop-observationerne. Kapitlet viser, hvordan nogle deltagere bringer alternative problemforståelser på banen, og hvordan disse synspunkter kan blive marginaliseret i den asymmetriske dialog med de korpsmedlemmer, der styrer en workshops dialog. I forhold til delrapport 1's fokus på vigtigheden af at være inkluderende og respektfuld kan sådanne forskellige problemforståelser – og håndteringen af dem – dermed komplicere arbejdet i en indsats og udfordre indsatseres muligheder for at nå deres mål.

Kapitel 10 – **På tværs af de tre indsatser** – indledes med en tilbagevenden til projektets ramme. Dernæst samler vi kort op på de tre indsatser, før vi vender tilbage til delrapport 1's diskussion af hhv. "hæmmende" og "fremmende" faktorer og udbygger diskussionerne i forhold til analyserne fra kapitlerne 5 til 9. I kapitlet foreslår VIVE, at man kan overveje at anskue de tre indsatser som "kommunikationsindsatser" for derigennem at få en bedre forståelse for de mange forskelligartede måder, deltagerne kan modtage indsatsernes budskaber på. Kapitlet slutter med en række anbefalinger, som fremadrettet kan kvalificere disse og lignende indsatser.

1.3 Om datagrundlag og metode

Af udbudsmaterialet til undersøgelsen fremgår det, at ... "*følgeforskningen skal være anvendelsesorienteret*", og at den skal "*beskrive, undersøge og følge tre udvalgte initiativer*" på tværs af hhv. æres- og ekstremismeområdet. Med afsæt i ovenstående intention med følgeforskningsprojektet, i den økonomiske og tidsmæssige ramme, der var til rådighed, samt i de tre indsatseres karakter som forholdsvis små og ganske forskelligartede, valgte VIVE en kvalitativ tilgang i tilbuddet til SIRI. Det metodiske design kombinerede interview og observationer.

Denne tilgang er valgt, fordi man dels (via observation) kan se indsatserne udfolde sig i realtid. Dette giver et meget direkte indblik i indsatserne, som de udspiller sig i praksis, og – via lydoptagelse – kunne denne tilgang sikre empiri med en høj detaljeringsgrad. Observationsdata gør det også muligt at få andre perspektiver på indsatserne end de perspektiver, som fx formidlerne og deltagerne selv har. Endelig har observationerne ikke kun fundet sted *frontstage* (på selve

indsatserne), men også *backstage* (fx ved opkvalificerende tiltag i forhold til formidlerne). Dette har bidraget til at øge bredden i de indsamlede data.

Observationerne spiller sammen med interview-data. Disse interview giver forskellige interessenter (målgruppemedlemmers, rekvirenters, formidlers og organisatorers) blik på og erfaringer med indsatserne og er også med til at belyse den bredere kontekst, som indsatserne og disse interessenter indgår i. Interviewene bidrager også med viden fra fx workshops, hvor VIVE ikke var til stede som observatører.

VIVE har fulgt indsatserne i en 2-årig periode – fra starten af 2018 til starten af 2020. Det er dog begrænset, hvor meget udvikling denne tidsmæssige udstrækning af dataindsamlingen har været i stand til at bidrage med i forhold til indsatserne som sådan, da disse som nævnt har et enkeltstående og kortvarigt format. En af indsatserne – Meningsdannernetværket – der startede op i efteråret 2017, løb endvidere kun til udgangen af 2018. At denne indsats kun eksisterede i en del af empiriindsamlingsfasen har naturligvis påvirket indsamlingen af data herfra.

1.3.1 Observationer, interview og flere perspektiver på indsatser

En vigtig metode var som nævnt at observere indsatserne og her at få data på interaktion imellem formidlere og deltagere. Med lydoptagelser fra sådanne observationer tager nogle af analyserne således afsæt i den dialogiske "*turn-taking*", som spiller en central rolle i alt socialt samspil. VIVE ønskede en sådan høj detaljeringsgrad for kunne komme helt tæt på indsatsernes konkrete forløb.

En anden central kilde var interview. Disse har været udført med organisatorer, formidlere, deltagere og rekvirenter. Da Meningsdannernetværket også har haft skriftlig kommunikation som en del af deres output, indgår også interview med unge, der blev præsenteret for udvalgte meningsdanner-artikler, for at få indblik i modtageres oplevelser af disse indlæg.

I forhold til interview med formidlere er nogle af meningsdannerne blevet interviewet to gange. Dette er sket for at sikre viden om udviklingen i netværket fra etablerings- til driftsfasen. Også i Dialogkorpset er nogle formidlere interviewet to gange ved at have deltaget i såvel fokusgruppinterview som i individuelle interview. I forhold til formidlernes rolle har VIVE også været til stede som observatører ved forskellige kompetenceopbyggende tiltag. Der har eksempelvis været uddannelsesweekender for nye formidlere eller møder med fokus på formidling eller erfaringsudveksling.

Endelig har vi interviewet personer på centralt niveau. Det drejer sig om de personer, som står bag de forskellige indsatser – altså relevante medarbejdere i SIRI, hos Als Research og i Aarhus Kommune. Disse interview har også haft en tidsmæssig udstrækning og har dermed fundet sted i starten og i slutningen af empiriindsamlingsperioden.

I dataindsamlingen har VIVE i mange tilfælde haft mulighed for at kombinere flere perspektiver på den samme indsats. Det er sket, når man 1) har observeret en given workshop eller oplægs forløb i praksis. Under disse observationer er der taget noter af workshopkens forløb og interaktionen i rummet, og i en del tilfælde har det også været muligt at optage lyd fra indsatsens forløb. Derudover har vi 2) interviewet rekvirenter (fx den skolelærer eller boligsociale medarbejder, som havde taget initiativ til at rekvirere en indsats). Og 3) interviewet nogle af deltagerne, der havde været med i – eller overværet – en indsats. Det har fx kunnet dreje sig om skoleelever

(med yngste alder 15 år), studerende på en ungdomsuddannelse eller kvinder fra et boligsocialt projekt. Disse interview er blevet udført enten som enkeltpersoninterview eller i grupper.

Samlet set bygger undersøgelsen på 96 interview samt på 48 observationer. Det relativt høje antal observationer ved Dialogkorps-arrangementer skyldes til dels udfordringer med efterfølgende at få mulighed for at interviewe unge eller forældre, som havde deltaget i disse arrangementer.

Undersøgelsen empiriske grundlag fremgår af Tabel 1.2 herunder.

Tabel 1.2 Undersøgelsens empiriske grundlag

	Dialogkorps	Meningsdanner-netværk	Dialogbaserede workshops om radikaliserings og diskrimination
<i>Interview</i>			
Interview på centralt plan (med 1-2 personer)	2	3	3
Målgruppe – enkeltpersoninterview	9		
Målgruppe – fokusgruppeinterview	5	7	8
Rekvirent – interview (med 1-2 personer)	14		7
Meningsdannerprodukter – fokusgruppeinterview		4	
Formidlere – interview	7	14	7
Formidlere – andet interview		4	
Formidlere – fokusgruppeinterview	2		
96 interview i alt**	39	32	25
<i>Observationer</i>			
Opkvalificering – observationer	4	4	1
Indsatser – observationer	21	7	11*
48 observationer i alt	25	11	12

Anm.: * To observerede workshops var pilot-workshops under udvikling.

** Da nogle interview har været med flere personer, er antallet af interviewpersoner større end det her opgivne antal interview.

1.3.2 Om brug af kategorier

To af de tre undersøgte indsatser er forankret under Udlændinge- og Integrationsministeriet og retter sig i høj grad (i Dialogkorpset) eller til dels (hos Meningsdannernetværket) imod målgrupper, der har rødder i lande uden for Danmark. Dette aktualiserer et skel imellem forskellige borgere i Danmark, som kan betegnes på forskellige måder. Her er mange betegnelser i spil – fx "nydanskere", "minoritetsdanskere" og "etniske minoriteter".

Da en del af målgruppen for indsatserne (især i forhold til Dialogkorpset) er indvandrere, der er kommet til Danmark som voksne, bruger denne rapport "etniske minoriteter" (eller beslægtede formuleringer) som samlet kategori. Rapporten anvender kategorien "majoritetsdanskere" for at pointere betydningen af minoritets-majoritetsforhold.

1.3.3 Udvalgelse af interviewpersoner og workshops til observation

Et kvalitativt interviewmateriale som det, denne undersøgelse benytter sig af, kan aldrig – og skal ikke kunne – tillægges repræsentativitet på samme måde, som det kræves af fx en spørgeskemaundersøgelse. I stedet er det vigtigt, at materialet repræsenterer en bredde i de erfaringer, der er med det emne, som den kvalitative undersøgelse ønsker at belyse. Med indsatsernes relativt begrænsede størrelse har det dog – i modsætning til kvalitative undersøgelser af større befolkningsgrupper – været adgang til god information om den helhed, som de kvalitative data skulle belyse.

I udvælgelsen af de workshops, vi har observeret og interviewet i sammenhæng med, har vi lagt vægt på at opnå en spredning i forhold til målgruppen. Det vil sige, at vi fx for indsatsen om radikaliserings og diskrimination, der tilbydes til både folkeskolens ældste klasser, gymnasiale uddannelser og erhvervsuddannelser i Aarhus, har sikret os at dække alle tre typer af uddannelser. I forhold til Dialogkorpset har vores fokus været på at dække workshops målrettet såvel unge som forældre. I forhold til meningsdannerne har der været tale om en bredere målgruppe, da de bl.a. har udgivet deres indlæg i landsdækkende aviser. Her har vores fokus været på målgruppen af unge.

I forhold til Dialogkorpset og meningsdannerne har geografi yderligere været et hensyn. Vi har haft en overvægt af observation af Dialogkorpsbesøg på Sjælland. Dette skyldes dels hensyn til rejseomkostninger, da vi i forvejen har haft en del rejseaktiviteter i forhold til indsatsen i Aarhus, men også et hensyn til, at vi havde lettere ved efterfølgende at interviewe en workshops deltager, hvis vi hurtigt kunne lave en aftale om at mødes med dem på Sjælland. Både for Dialogkorpset og Meningsdannernetværket har vi dog også gennemført både observationer og interview på Fyn og i Jylland.

Adgangen til informanter er først og fremmest gået gennem de centrale koordinators af indsatserne i henholdsvis SIRI og Aarhus Kommune, der har stået for bookinger af de tre indsats. Koordinatorerne har på vegne af VIVE spurgt rekvirenterne af indsatserne, om VIVE måtte observere indsatsen hos dem og efterfølgende eventuelt gennemføre interview med rekvirenten og nogle af deltagerne. Hvis tilbagemeldingen var positiv, har en medarbejder fra VIVE taget kontakt til rekvirenten og fortalt nærmere om formålet med VIVEs deltagelse. I tilfælde med skoleklasser har vi også sendt et informationsbrev målrettet elever/forældre og de berørte lærere. Brevet indeholdt oplysninger om undersøgelsen, hvad det indebar for eleverne at deltage og information om VIVEs efterfølgende behandling af de indsamlede oplysninger.

VIVE har langt overvejende oplevet positive tilbagemeldinger på forespørgslen om at observere indsatserne hos forskellige rekvirenter. Der har dog været en del tilfælde, hvor rekvirenter eller personer i målgruppen for en indsats ikke har ønsket at deltage i et interview. Den primære årsag hertil har været manglende tid. Eksempelvis har en del rekvirenter oplyst, at VIVE gerne måtte observere workshoppen, men at der ikke kunne afsættes tid til et interview med dem selv eller med målgruppen efterfølgende.

Det har været særligt udfordrende at gennemføre interview med målgruppen for indsatserne efter en workshop. Dette skyldes primært, at deltagerne ofte har skullet direkte videre til noget andet efter workshoppen, fx videre med en skoledag, en temadag, til fritidsaktiviteter eller – i de tilfælde, hvor workshoppen er foregået om aftenen – hjem til familien. En del skoler har ikke ønsket at fritage elever fra undervisning, for at de kunne deltage i et interview. Interviewet har derfor måttet foregå efter skoletid. Det er lykkedes at gennemføre interview med gymnasieelever efter skoletid, ved at lærerne har opfordret eleverne til at deltage, og ved at VIVE har tilbudt

forplejning. Dette er ikke lykkedes med elever fra folkeskoleklasser. I nogle folkeskoleklasser har lærerne dog ladet eleverne deltage i et interview inden for skoletid, fordi det fx har været en del af en temauge eller lignende. I tilfælde hvor deltagere har skullet hjem lige efter workshopen, har vi forsøgt at aftale et andet tidspunkt med deltagerne eller rekvirenten. Det har dog været udfordrende at få kontakt til deltagerne efterfølgende.

Vi har også oplevet, at unge fra målgruppen har takket nej til at deltage i undersøgelsen af andre årsager end manglende tid. Særligt ved rekruttering af unge med anden etnisk baggrund end dansk til gruppeinterview om meningsdanner-materialet, har dette gjort sig gældende. Blandt de etniske minoritetsunge oplevede vi en del unge, der stillede sig skeptiske over for undersøgelsen og dens afsæt i en indsats rettet imod negativ social kontrol, og som derfor ikke ønskede at deltage. De unge forklarede dels deres manglende lyst til at deltage med, at de var i tvivl om, hvad undersøgelsen skulle bruges til, og hvordan deres udsagn eventuelt ville blive brugt i den offentlige debat. Derudover gav nogle af de unge udtryk for, at de var trætte af at skulle være repræsentanter for, hvad "indvandrere" mener om emner som negativ social kontrol. De unge fortalte, at de i forvejen følte, at de ofte skulle forklare dem selv og deres holdninger til forskellige ting qua deres baggrund. De unge ønskede derfor ikke at bruge mere tid på dette. Denne udfordring i empiri-indsamlingen kan knyttes til etniske minoriteters oplevelser af stigmatisering i den offentlige debat, et emne, som kapitel 8 ser nærmere på.

Gennemførslen af interview og observationer beskrives nærmere i det følgende afsnit.

1.3.4 Gennemførsel af observationer og interview

Observationer af indsatserne er foregået på lokationer som skoleklasser, mentorforløb, bolig-sociale indsatser, mødregrupper, jobcentre og offentlige debatarrangementer. Ved observation af indsatser har medarbejderen fra VIVE præsenteret sig selv og formålet med følgeforskningsprojektet og informeret deltagerne om, at hun ville sidde og tage noter undervejs. Vi informerede også om, at fokus var på, hvad der foregik i workshopen, og ikke på, hvem der sagde hvad. Der ville således ikke blive registreret navne på nogle af deltagerne. Hvis VIVE havde fået lov af rekvirenten, spurgte medarbejderen fra VIVE også deltagerne, om vi måtte optage workshopen på en diktafon. I nogle tilfælde, især i workshops for forældremålgruppen, var der deltagere, der frabad sig dette, og så blev workshopen ikke optaget elektronisk.

Ved interview blev de medvirkende ligeledes informeret om formålet med undersøgelsen og det konkrete interview. Interviewpersonerne blev spurgt, om det var okay, at interviewet blev optaget på en diktafon, og at optagelsen ville gemt på et sikret drev, som kun interviewer og andre ansatte på projektet havde adgang til, og at optagelsen ville blive slettet, når vi var færdige med undersøgelsen. Interviewpersonerne blev også informeret om, at de ville blive anonymiserede. Hvis noget, som de sagde, kom til at fremgå af den endelige rapport, ville de således ikke kunne blive genkendt. Endelig havde interviewpersonerne kontaktinformationer på interviewer fra VIVE, så de kunne kontakte VIVE efterfølgende, hvis der skulle opstå spørgsmål til undersøgelsen, eller hvis de skulle ønske at trække deres interview tilbage. Dette er der ingen interviewpersoner, der har benyttet sig af.

Interviewene fandt sted i en række forskellige kontekster. For eksempel fandt fokusgruppeinterview med deltagere i Aarhus-indsatsen primært sted samme skoledag og foregik rent fysisk på skolerne. Antallet af elever i disse gruppeinterview svingede fra fire til otte og bestod overvejende af elever, der havde meldt sig frivilligt. I de tilfælde, hvor der ikke umiddelbart var nogle elever, der meldte sig, var lærerne henne og spørge nogle af eleverne, om det ikke var noget

for dem. Denne tilgang har muligvis betydning for empirien, hvor vi har fået nogle af de mere engagerede – og muligvis også mere positivt stemte – elever i tale.

I forhold til de to æresrelaterede indsatser blev individuelle interview og gruppeinterview afholdt på forskellig vis. En del interview med rekvirenter blev gennemført på et senere tidspunkt over telefon, fordi rekvirenten ikke havde tid til at gemmeføre et interview lige efter workshoppen, og/eller fordi vi prioriterede at gennemføre interview med målgruppen for workshoppen umiddelbart efter workshoppen i de tilfælde, hvor dette var en mulighed.

I nogle tilfælde, hvor VIVE observerede fx et meningsdanner-oplæg eller et Dialogkorpsarrangement, var det muligt efter oplægget at få kontaktoplysninger fra en eller flere af deltagerne. I nogle tilfælde har vi sendt en liste rundt, som deltagerne kunne skrive sig på, hvis de ønskede at deltage i et opfølgende interview om deres oplevelse af workshoppen. Dette førte efterfølgende til enkelt- eller gruppeinterview, udført over telefon eller på et sted, der passede deltagerne – fx på VIVE, en uddannelsesinstitution eller på et bibliotek.

Interview med formidlerne selv blev udført enten umiddelbart efter afslutningen af fx en workshop, eller de blev lavet på VIVE, privat hos en formidler eller på et offentligt sted som en café, afhængigt af, hvad der passede interviewpersonerne bedst. Ofte skulle formidlerne skynde sig videre efter afholdelsen af en workshop, hvorfor mange af disse interview blev gennemført på et senere tidspunkt over telefon. Interview på det organisatoriske niveau er primært blevet udført på de relevante arbejdspladser.

De forskellige interview har taget afsæt i et antal semistrukturerede spørgeguides. I alle interview har der været en åbenhed i forhold til at forfølge temaer, som interviewpersonerne bragte på banen undervejs. I forlængelse af to af indsatsernes fokus på dialog har VIVE endvidere givet god plads til de diskussioner imellem forskellige interviewpersoner, som kunne opstå i afholdelsen af fokusgruppeinterview.

Meningsdannernes output bestod af både fysiske oplæg og indlæg bragt på netværkets egne kommunikationsplatforme (hjemmeside og Facebook) og i landsdækkende medier. For at afdekke, hvordan netværkets indlæg blev modtaget af en relevant målgruppe, arrangerede vi forskellige gruppeinterview. Gruppeinterviewene bestod dels af unge, vi fik kontakt til via meningsdanner-oplæg og via ungdomsuddannelser. Fire af grupperne bestod af unge med anden etnisk baggrund end dansk, mens tre af grupperne bestod af både unge med majoritetsdansk baggrund og unge med etnisk minoritetsbaggrund. Hver gruppe bestod af 2-10 unge.

I gruppeinterviewene præsenterede vi de unge for tre artikler, skrevet af forskellige meningsdannere, om deres erfaringer med negativ social kontrol. De unge fik tid til at læse artiklerne en ad gangen, og efter hver artikel stillede vi de unge en række spørgsmål om deres oplevelse af artiklen, af meningsdannerne og deres budskaber, ligesom de unge også indgik i en samtale med hinanden om deres oplevelse af de medbragte tekster.

Efterhånden som vi gennemførte interviewene og observerede workshops og lignende, begyndte gennemgående temaer og mønstre at dukke frem. Dermed bidrog nye interview og observationer i stadig mindre grad med at bringe nye centrale tematikker på banen. Uanset at vi – i en mangfoldig virkelighed – stadig kunne møde afvigelser og variationer, var vi dermed på vej til det, som i en kvalitativ forskningstilgang beskrives som "mætning", hvor dataindsamlingen kan afsluttes (Guest et al., 2006).

1.3.5 Om analysefasen og brug af citater

Det omfattende datamateriale er undervejs i forløbet blevet udskrevet helt eller delvist. I nogle tilfælde har interessante passager i observationsnoter fra en indsats ført til, at dele heraf er blevet udskrevet på baggrund af lydoptagelser. Til analyserne er anvendt det kvalitative databehandlingsprogram NVivo 11. Her har denne rapports hovedforfatter kodet alle datakilder tematisk. Det efterfølgende analysearbejde har sigtet på at skabe en god forståelse for de enkelte indsatser og på at gå på tværs af dem.

En vigtig overvejelse i VIVEs brug af citater fra empirien har handlet om anonymisering. Vi har nemlig skullet belyse tre indsatser, som alle er af relativt begrænset omfang. Vanskelighederne er primært knyttet til anonymisering af de personer, der står bag indsatsen – såvel på det organisatoriske niveau, som i forhold til de tre indsatsers formidlere. For at anonymisere disse personer så godt som muligt har vi valgt ikke at anvende pseudonymer. Vores vurdering er, at man i så tilfælde – ved samlet at se på alle citater, der hidrører fra én interviewperson – muligvis ville blive i stand til at gætte, hvem af en begrænset formidlergruppe denne person kunne være. Da nogle interviewpersoner bl.a. udtrykker kritik i forhold til de indsatser, de er en del af, har vi fravalgt at bruge pseudonymer. Vi anvender heller ikke pseudonymer i forhold til rekvisitter og medlemmer af målgruppen, primært fordi vi ikke har oplevet et behov herfor.

Af anonymiseringshensyn har vi også fjernet oplysninger som bynavne, specifik etnisk baggrund mv. fra interview-citater, ligesom enkelte detaljer kan være blevet ændret. I enkelte tilfælde har vi også ændret kønnet på en formidler for også på den måde at beskytte interviewpersoners identitet.

De citater, vi anvender i rapporten, er i begrænset omfang redigeret sprogligt. Dette er sket af hensyn til læsevenligheden. Det kan fx dreje sig om rettelser af ukorrekt ordstilling, eller om at fjerne "*false starts*", altså sætninger, der bliver påbegyndt, men ikke afsluttet.

Empiri fra workshops er som nævnt enten udskrevet på baggrund af en lydoptagelse eller skrevet på baggrund af feltnoter. Denne forskel fremgår af formen, idet udskrifter fra lydoptagelser står som direkte citat, men en dialog på baggrund af feltnoter er gengivet som indirekte tale.

Efter denne gennemgang af empirien, der ligger til grund for denne rapport, belyser de næste tre kapitler hver af de tre indsatser. Det første af disse tre kapitler handler om Dialogkorpset.

2 Dialogkorpset

2.1 Om indsatsens opståen og organisering

I 2008 blev Dialogkorpset grundlagt som et såkaldt "rollemodelkorps" af unge mænd fra etniske minoritetsfamilier. Det skete i regi af det daværende Ministerium for Flygtninge, Indvandrere og Integration. Senere blev unge kvinder fra etniske minoritetsfamilier også en del af korpset. I 2012, da "Den nationale strategi mod æresrelaterede konflikter 2012-2016" blev lanceret (Regeringen, 2016), blev dette ungekorps udbygget med et forældrekorps. Dette bredere korps fik navnet "Dialogkorpset".

Som det fremgår af Boks 2.1, er korpsets hovedformål at "*være med til at fremme holdningsændringer*". Korpset er placeret under Udlændinge- og Integrationsministeriet, har fokus på problemstillinger som "*ære, omdømme ... tvangsægteskab osv.*" og alle korpsets medlemmer har etnisk minoritetsbaggrund. Det er i forlængelse heraf langt overvejende unge og forældre med etnisk minoritetsbaggrund, som korpsets aktiviteter retter sig imod.

Boks 2.1 Om Dialogkorpset – fra Udlændinge- og Integrationsministeriets hjemmeside

Dialogkorpset er et korps af unge og forældre, der selv har haft negativ social kontrol, tvangsægteskab eller lignende æresrelaterede konflikter tæt inde på livet, og som sætter gang i dialogen om emnerne blandt andre unge og forældre. Korpset rejser rundt i Danmark på bl.a. skoler og i klubber og faciliterer en dialog om fx ligestilling mellem kønnene, ære, omdømme, social kontrol, familiekonflikter, tvangsægteskab osv.

Ved at gå i dialog med de unge og forældrene er korpset med til at fremme holdningsændringer i forhold til ligestilling, ægteskab, individuelle rettigheder osv. Korpset arbejder desuden med at styrke unge og forældre i at kunne håndtere konflikter mellem dem og deres familier.

Dialogkorpset er uddannet i dialogisk og anerkendende kommunikation, og formålet er at skabe en øget bevidsthed og refleksion over deltagernes egne sociale og kulturelle normer. "*At tænke over, hvorfor man gør, som man gør*" og blive præsenteret for alternative opdragelses- og kommunikationsstrategier.

Kilde: <https://uim.dk/arbejdsomrader/aeresrelaterede-konflikter-og-negativ-social-kontrol/tilbud-og-vaerktojer-til-fagfolk/vaerktojskassen>

I august 2020 har Dialogkorpset 14 medlemmer. Der har tidligere været godt 30 medlemmer, hvor aktivitetsniveauet hos nogle dog var relativt lavt. Da VIVEs empiri er indsamlet i perioden 2018-2020, er nogle af de citerede informanter ikke længere en del af korpset.

Medlemmer honorarlønnes for deres arbejde med indsatserne. De modtager ikke løn, når de fx deltager i supervision og i møder i korpset. De klubber, skoler, beboerforeninger og lignende, som Dialogkorpset afholder workshops for, modtager ydelsen gratis.

2.1.1 Organisering af indsatsen

Dialogkorpset er knyttet direkte til SIRI – Styrelsen for International Rekruttering og Integration. Dermed er det SIRI, der rekrutterer nye Dialogkorpsmedlemmer, og som står for bl.a. booking og planlægning af workshops og afregning af honorar. SIRI organiserer også årlige weekendworkshops for korpsmedlemmerne, samt fyraftensmøder, og står for udsendelse af et nyhedsbrev.

Som nævnt holdes workshopperne normalt for unge eller forældre hver for sig, men det kan også forekomme, at man blander disse to delmålgrupper. I workshopperne kan også deltage fx frivillige eller mentorer, som eventuelt er med sammen med unge eller forældre, som de kender. Dialogkorpset holder som tidligere nævnt også oplæg for fagfolk, men sådanne aktiviteter indgår ikke i denne undersøgelse.

Dialogkorpsets medlemmer rekrutteres på forskellige måder: Nogle har selv henvendt sig til korpset, nogle er kommet med via deres netværk, og nogle har SIRI stiftet bekendtskab med på anden vis og har efterfølgende foreslået at blive en del af korpset. Medlemmernes egne erfaringer med æresrelaterede konflikter og negativ social kontrol spænder fra mindre alvorlige udfordringer i opvæksten til alvorlige oplevelser med vold, flugt og eventuelt bortførelse til udlandet. Der er også enkelte mænd i Dialogkorpset, men kvinder udgør langt hovedparten.

Da denne form for indsats blev startet op i 2008, var ønsket, at korpsets medlemmer fremstod som rollemodeller for de unge og forældre, man kom ud hos. Man er dog siden gået væk fra den tilgang, og Dialogkorpset beskriver i dag sin tilgang på følgende måde:

I Dialogkorpset er vi personlige og forskellige, og vi tror på, at alle er eksperter i deres eget liv (...) Vores indsats bygger på troen på, at en god dialog kan føre til gensidig læring, anerkendelse og forståelse for forskellige synspunkter. [Vi anvender...] en anerkendende og normkritisk tilgang, når vi faciliterer et Dialogkorpsbesøg. Den anerkendende tilgang er kendetegnet ved, at den har fokus på muligheder for handling. Derudover er der i en anerkendende tilgang plads til forskellighed og modstridende holdninger. (...) Samtidig har Dialogkorpset en normkritisk tilgang til dialog. Det betyder, at vi stræber efter ikke at tage noget for givet. I stedet forsøger vi at gå nysgerrigt og åbent ind i dialogen om temaerne på Dialogkorpsbesøgene. (UIM & SIRI, 2017b, pp. 6–7)

Her fremhæves, at Dialogkorpset arbejder både "anerkendende" og "normkritisk". Ordet "anerkendende" benyttes i sin sædvanlige betydning, nemlig at man udviser "accept, bekræftelse og sympati". "Normkritisk", derimod, anvendes på en lidt anden måde end vanligt. I den gængse brug søger man i tilgangen at kritisere "det normale" (fx en binær kønsopfattelse). Igennem en sådan kritik ønsker man at skabe en øget rummelighed i forhold til forskellige måder at leve livet på. Men i Dialogkorpsets brug af ordet "normkritik" handler det om at støtte unges kritiske blik på og refleksioner i forhold til de normer, de er vokset op med i deres familier.

Til korpsets arbejde er bl.a. udviklet en "værkstøjskasse" og et "dialogkatalog". Det er dokumenter, der indeholder forskellige redskaber, der indgår i korpsets arbejde. Disse to dokumenter beskriver fx korpsets mere overordnede tilgang og giver råd om, hvordan man fx kan facilitere dialog og håndtere konflikter. Her finder man også en række forskellige øvelser, man kan anvende i workshopperne. Der er også informationer om de problematikker, korpset arbejder med, og om forskellige hjælpemuligheder, som unge eller forældre kan opsøge. Endelig kan man her finde drejebogseksempler på, hvordan forskellige Dialogkorps-workshops kan være struktureret.

Den gængse længde for en workshop er 3 timer, og der er normalt 2-3 korpsmedlemmer ude på hver workshop, bl.a. ud fra, hvor mange deltagere der er. Tidligere har Dialogkorpset også afholdt længere "empowerment-workshops", som fx har varet 2 dage (over en weekend,

Liversage, 2017a). Dette format har der dog ikke være efterspørgsel på i de seneste år (interview, SIRI). Korpset søger at afholde ca. 30 workshops for unge og 30 workshops for forældre om året. SIRI oplever, at der er størst efterspørgsel efter den førstnævnte type af workshops.

2.2 Formidlere – Dialogkorpsmedlemmer

2.2.1 Rekruttering og formidlernes motivation

De 14 korpsmedlemmer er alle indvandrere eller efterkommere og har overvejende oprindelse i lande i Mellemøsten og Sydøstasien. Tidligere var korpset løst opdelt i hhv. et unge- og et forældrekorps. Denne opdeling har man i dag forladt, bl.a. fordi nogle af korpsmedlemmerne har været med i mere end 10 år og dermed – fordi de er blevet ældre og fx selv har fået børn – har flyttet sig i forhold til, hvor de står relativt til unge- og forældregruppen. I forhold til alder ligger korpsmedlemmerne fra starten af tyverne til starten af tresserne. Nogle af korpsmedlemmerne er under uddannelse, mens andre har forskellige former for arbejde, og her er en del beskæftiget med forskellige former for integrationsarbejde.

At nogle medlemmer har været med i årevis, vidner om en høj grad af engagement. En del af dette engagement bunder i, at korpsmedlemmer har personlige erfaringer med fx negativ social kontrol fra tidligere i deres liv og fortæller, at de gerne i deres ungdom selv havde været til en workshop med Dialogkorpset. Som tre af dem siger:

Jeg har en veninde, der er en del af korpset. Hun fortalte mig om arbejdet, og jeg synes, det lød spændende, også fordi jeg selv har erfaring med social kontrol i min familie. Så jeg fandt ud af, hvordan de arbejder, og at det kan tage udgangspunkt i personlige oplevelser. Så jeg tænkte, at det vil jeg super gerne, fordi hvis min historie kan gøre, at et barn taler højt om et problem, eller at fagfolk kan løse et problem, så vil jeg helt klart gerne gøre det.

Da jeg stod i problemer [som ung], havde jeg brug for sådan et korps ... Så det var vigtigt for mig at kunne være med selv.

Jeg synes, at jeg på en eller anden måde skyldte den unge mig – og eventuelt fremtidige unge, der vil stå i den samme situation, som jeg gjorde – at være med. Hvor de kan stå og føle, at de er de eneste [med samme lande-baggrund som mig], som er underlige/mærkelige/vil noget andet og så videre.

Andre – og eventuelt sameksisterende – motivationer for at gå ind i korpset var det sociale netværk, som man kunne opbygge her, såvel som at få del i de kompetencer, man løbende opbygger igennem korpsets arbejde og opkvalificeringsaktiviteter (se også Liversage, 2017a, pp. 73–95).

2.2.2 Opkvalificering af korpsmedlemmer mv.

I forhold til opstart af nye medlemmer er praksis, at de først deltager som observatører, når andre korpsmedlemmer holder workshops, og at de dernæst er ude med erfarne kolleger. Nye medlemmer skulle også på et introkursus, hvorfor man tilstræbte ikke at ansætte nye korpsmedlemmer enkeltvis.

Boks 2.2 Observationsnoter fra et introkursus for nye Dialogkorpsmedlemmer

På et introkursus, afholdt i København, holder facilitator fra SIRI oplæg. Facilitatoren fortæller de nye korpsmedlemmer, at man skelner imellem personlige, teoretiske og praktiske kompetencer. Og at de nye korpsmedlemmer primært er rekrutteret på baggrund af deres personlige kompetencer. I korpset skal de være gode til at stille nysgerrige spørgsmål og til at lytte. De skal være empatiske – særligt i forhold til dem, som de er uenige med. Og de skal kunne reflektere over egne holdninger, værdier og deres personlige bagage.

Deres rolle i korpset vil først og fremmest være at facilitere en "ligeværdig dialog". Her skal man stille imod at skabe et trygt og respektfuldt rum, hvor der er plads til forskellige holdninger. Facilitator siger, at det er en svær balance imellem at skulle facilitere en dialog, men samtidig drysse det med lidt fakta og også gerne med nogle personlige erfaringer. Hun pointerer også, at Dialogkorpsmedlemmerne *ikke* skal være følgende: De skal ikke være dominerende eller belærende, og de skal heller ikke være rollemodeller, eksperter eller rådgivere. Hun betoner, at de ikke behøver være eksperter i forhold til fx negativ social kontrol. De skal være eksperter i facilitering og i deres eget liv.

Som svar på et spørgsmål fra et nyt medlem fortæller facilitator, at de på den ene side skal være anerkendende i forhold til forskellige holdninger, men at de også skal oplyse om, at der er noget, som er lovligt og ulovligt. Man kan fx bringe fakta på banen ved at sige: "*Nu afbryder jeg lige, men det er faktisk ulovligt at slå sine børn*". Her er det vigtigt, at man ikke taler ned til den enkelte og fx siger, at "*det er for langt ude at slå sine børn*".

Facilitator siger, at de i korpset arbejder med at være "*over-prepared but under-structured*". Hun anbefaler, at man forbereder de første sætninger, man vil sige, når man kommer ud til en workshop. Så har man starten på plads og vil ofte opleve, at de øvrige sætninger lettere kommer til en på en måde, der er tilpasset gruppen og dens behov.

I realiteten er det dog ikke alt, der forløber, som man organisatorisk lægger op til. Det var fx ikke alle nye korpsmedlemmer, som kom med ud og observerede mere erfarne korpsmedlemmer afholde en workshop, før de var ude på deres første opgave. Som et medlem fortæller om sin start i korpset:

Jeg savnede det med oplæringen. Jeg følte, at jeg nærmest bare blev kastet ud i det uden at være med til de her observationer. Jeg var med til en uddannelsesweekend forinden og så videre, og på den måde var jeg teoretisk forberedt, men det praktiske haltede.

En udfordring som denne eksemplificerer de praktiske benspænd, der kan være ved at få et relativt lille netværk til at fungere i praksis.

Igennem årene har opkvalificeringen af Dialogkorpsets medlemmer løbende ændret sig. En central aktivitet er fx en 2-dages workshop – en *boot-camp* – som korpsets medlemmer inviteres til. Her er der opkvalificerende oplæg og gruppediskussioner om, hvordan korpsets arbejde eventuelt skal ændres. Som et medlem beskriver denne *boot-camp*: "*... vores uddannelsesweekend er god til at opkvalificere os, fordi vi prøver aktiviteter med hinanden, før vi prøver dem ude til opgaverne. Og så er der selvfølgelig også en masse teoretisk*". Tidligere fandt sådanne weekend-arrangementer sted to gange årligt, men det er nu ændret til én gang årligt. Derudover er der andre aktiviteter for korpsets medlemmer. For eksempel blev der i 2018 etableret mulighed for gruppe-supervision, hvor korpsmedlemmer kan diskutere udfordrende oplevelser i arbejdet med en psykolog.

En løbende afvejning i arbejdet er, at alle fælles aktiviteter kræver ressourcer – såvel af SIRI, som af korpsmedlemmerne, der skal bruge deres tid på både transport og deltagelse, og som

ikke aflønnes herfor. Der er en forventning om, at medlemmerne deltager, men dette er langt fra noget, alle har levet op til. I forbindelse hermed bemærker et medlem i 2018, at "... *det lidt bliver Tordenskjolds soldater*", hvor nogle Dialogkorpsmedlemmer deltager i de fleste fællesaktiviteter, mens andre sjældent møder op. En observation som denne har været medvirkende til, at man i 2019 strammede op i forhold til forventninger til aktivitetsniveau og i forlængelse heraf nedbragte antallet af korpsmedlemmer til de nuværende 14.

En udfordring ved fællesaktiviteterne er, at korpset er nationalt, og at medlemmerne dermed er bosat over hele landet. Dette kan gøre det vanskeligt for medlemmer, der fx bor i det nordlige Jylland, at deltage i aktiviteter, som foregår i København. Enkelte af korpsets aktiviteter afholdes dog andre steder end i hovedstaden, hvilket naturligvis begrænser antallet af deltagere fra øst-Danmark.

2.3 En bred målgruppe

Dialogkorpsets workshops har en forholdsvis bred målgruppe. Som tidligere nævnt spænder den over såvel unge som forældre. Derudover er der en stor bredde inden for hver af disse delmålgrupper. Unge kan fx både være folkeskoleelever i 6. klasse og unge voksne, der går på VUC eller er med i en forening. I forhold til migrationsbaggrund holder korpset oplæg for både personer, der har levet hele livet i Danmark, og for relativt nyankomne. Sidstnævnte kan fx dreje sig om deltagere på et sprogskole- eller aktiveringsforløb. Her kan det være nødvendigt at anvende tolk for at kunne kommunikere, og dette påvirker i sagens natur, hvordan workshopperne forløber.

Dialogkorpsets workshops indgår til tider også som ét af flere virkemidler i længere forløb, afholdt af andre aktører. Det kan fx være, hvis korpset bidrager med en workshop, der indgår i et længere mentorforløb for unge med etnisk minoritetsbaggrund, eller som et enkelt arrangement i en beboerforenings faste, månedlige aktiviteter. I enkelte tilfælde afholder Dialogkorpset flere på hinanden følgende workshops for den samme målgruppe. Dette sker dog relativt sjældent, og der er ikke udviklet en særlig model her, ligesom det ikke nødvendigvis er de samme korpsmedlemmer, der kommer ud til den samme gruppe, hvis der bookes gentagne workshops.

I nogle tilfælde bliver Dialogkorpset rekvireret, fordi der er problemer i en given kontekst. Det kan være, at man på et jobcenter mener, der er udfordringer hos en målgruppe med social kontrol, eller at der er konflikter af forskellig slags i fx en folkeskoleklasse. En kontekst, hvor der er problemer, kan selvsagt gøre arbejdet udfordrende for korpsmedlemmerne. Som et korpsmedlem beskriver et eksempel:

Vi var to ude til en udskolingsklasse, hvor vi bare havde svært ved at engagere de unge. Det var noget med, at der var kommet nogle nye, og de havde en historik med lav tolerance i klassen... [Eleverne] var faktisk bare skudt helt af. Det var sådan, at vi virkelig var nødt til at gå off road – alt det vi havde forberedt, det blev ikke til noget. Der var rigtig meget larm, og de var ukoncentrerede, og læreren, hun var der jo, men hun var relativt passiv. Så der var udfordringer i forhold til at skabe refleksionerne og lave holdningsbearbejdning, fordi de havde ikke rigtigt nogle holdninger, og de ville ikke rigtig snakke. De talte virkelig nærmest bare ikke, og det virkede lidt som om, at det var kulturen, sådan: Vi snakker ikke med nogen af jer – lærere og så videre.

På forhånd er det svært at vide, om det er sådan en klasse, man møder, eller om det modsat er en gruppe motiverede og engagerede elever, man skal lave en workshop for. Som det også fremgår, må man, i en situation, hvor det planlagte program ikke tegner til at virke, gå *off road* – og improvisere frem for at følge den medbragte drejebog. I dette tilfælde forsøgte oplægsholderne sig således med at igangsætte et rollespil, uden at dette dog var den store succes. Det er samtidig tvivlsomt, om et anderledes valg af aktiviteter havde haft en bedre virkning i den givne kontekst. Eksemplet viser også, at man i ovennævnte workshop havde valgt, at læreren skulle deltage for at sikre ro i klassen, uden at denne strategi dog havde den ønskede effekt. I andre sammenhænge vælger Dialogkorpset modsat at lave workshops uden lærerdeltagelse ud fra en forventning om, at eleverne dermed bedre kan være i stand til at udtrykke sig.

2.3.1 Workshops, der kræver brug af tolk

Af de tre indsatser, der belyses i denne rapport, er Dialogkorpset den med den bredeste målgruppe. Med fokus på også at nå ud til forældregruppen og til relativt nyankomne flygtninge og indvandrere, er det i nogle workshops nødvendigt at bruge tolk. På baggrund af interview med korpsmedlemmer og af observationsbesøg står det klart, at brug af tolk kan være en alvorlig udfordring i korpsets arbejde. Når der skal tolkes, tager alting meget længere tid, ting går tabt i oversættelsen, og *"det dræber dynamikken"*. En del øvelser – hvor deltagerne fx skal koble bestemte udsagn med en af de to korpsmedlemmer – kan endvidere rent praktisk blive svære at gøre brug af. At arbejde med flere tolke samtidig kan være særligt udfordrende og begrænse alle de implicerede parter udbytte. Et korpsmedlem giver et eksempel fra en workshop, hun var ude på:

Der var fem forskellige tolke i gang. Og du står som facilitator og skal invitere til, at det er deltagerne, der skal på bane. Men det tager så meget tid [med tolkningen], at man kommer til at tænke: "Okay, skal jeg sige noget nu? Skal jeg ikke sige noget?" Og der bliver min rolle lidt bare at stå der. Og måske har jeg ikke sagt noget i 20 minutter, fordi alle tolkene snakker – tre er færdige, og to skal stadig lige tolke. Og så begynder de andre at kede sig og snakke. Det er bare meget svært. Man mister lidt autoriteten – og man mister folk.

I andre tilfælde ankommer Dialogkorpset til en workshop og finder ud af, at rekvisitenten har glemt at bestille en tolk, eller denne kommer for sent, og det forkorter dermed den tid, en workshop har til rådighed. Både korpsmedlemmer og rekvisiter fortæller også om oplevelser af, at tolke blander sig for meget, eller at tolke synes at oversætte forkert. Nedenfor er en case om en udfordrende workshop, hvor et behov for tolkning var en stor del af problemet.

Observation fra en workshop på et jobcenter – flere forskellige udfordringer

Tre Dialogkorpsmedlemmer ankommer til et jobcenter. Der er ca. 60 personer i rummet, hvoraf de fleste er flygtninge eller familiesammenførte til flygtninge, der har været 3-4 år i Danmark. Rekvisitenten har bestilt tre tolke. To af dem er dog ikke dukket op til tiden.

Et korpsmedlem forsøger at præsentere Dialogkorpset og dagens program, men det er svært. Et andet korpsmedlem går i gang med at fortælle sin personlige historie. Den handler bl.a. om, hvordan det føltes som barn hurtigt at blive bedre til dansk end sine forældre. Korpsmedlemmet har dog svært ved at trænge igennem uroen. Den eneste tolk, som er til stede, oversætter for en stor gruppe. Han har stillet sig midt i rummet, og han skygger dermed, så folk bagved ikke kan se korpsmedlemmerne. Et af medlemmerne beder ham derfor om at flytte sig ud til siden af rummet, men dette dog ser ud til at passe ham dårligt. Efter en kortere udveksling accepterer han dog synspunktet og trækker ud til siden.

Som en indgang til at snakke om børneopdragelse beder et af korpsmedlemmerne om håndsoprækning på, hvor mange af deltagerne der har børn – det har næsten alle. En kvinde spørger, om det er rigtigt, at børn og kvinder kommer før mændene i Danmark. Udsagnet skaber meget snak i rummet, og en del griner. En ældre herre siger, at det er forkert, og at det er synd for manden. Et korpsmedlem gør igen opmærksom på, at man skal række hånden op, når man vil sige noget.

En mand er meget ivrig efter at sige noget. Han får ordet og snakker om, at han gerne vil have et arbejde. Et korpsmedlem svarer, at det lyder rigtig fint, men at det jo ikke er det, som Dialogkorpset er her for at tale om. Hun spørger ud i plenum, om nogle har børn, som også taler bedre dansk end dem selv. To mænd ignorerer oplægget, og begynder at diskutere med hinanden på arabisk. En kvinde ryster på hovedet, griner og slår opgivende ud med hænderne [...]

Ovenstående workshop var en af de mest udfordrende, som VIVE var med til under dataindsamlingen til denne rapport. Udfordringerne handlede ikke om korpsmedlemmernes kompetencer – de gjorde et stort og kvalificeret stykke arbejde den dag. Det handlede om rammerne. Dels blev workshoppen afholdt for langt flere mennesker end normalt, under andre omstændigheder kunne den fx være blevet delt i to. Dels var der alvorlige problemer med tolkning – såvel i form af en tolk, der reelt forstyrrede, som i form af tolke, der ikke mødte op som aftalt.

Dette er dermed et godt eksempel på, hvor stor rolle rammerne kan have for deltagernes udbytte af en workshop. Kontaktpersonen i SIRI, der aftaler besøg med rekvirenter, søger at sikre, at rammerne er i orden. Man vil fx nødtigt arbejde med mere end to tolke ad gangen. Som det fremgår, er det ikke altid – fx på grund af misforståelser og praktiske udfordringer – at dette lykkes i praksis.

En anden pointe, man kan knytte til ovenstående case, er, at det kan gøre arbejdet mere udfordrende, når man gør målgruppen bredere. En mulighed – når det er vanskeligt at arbejde med tolk – er jo kun at lave workshops for personer, der forstår dansk. Derved afskærer man sig dog fra at nå ud til personer, som måske kan have et særligt stort behov for en Dialogkorpsworkshop. Den brede målgruppe, som korpset retter sig imod, gør dermed også, at det arbejde, korpsmedlemmerne laver, varierer overordentlig meget fra kontekst til kontekst.

2.4 Eksempler fra indsatsen

2.4.1 Format og drejebog

Som tidligere nævnt varer en Dialogkorpsworkshop normalt 3 timer. Det overordnede tema kan variere, det kan fx være *negativ social kontrol*, *ungdomsliv* eller *børneopdragelse*. Som afsæt for arbejdet har man et "værktøjskasse" i form af et særligt udviklet kursusmateriale. Dette materiale fremhæver adskillige korpsmedlemmer som noget, der har været med til at styrke kvaliteten af Dialogkorpsets arbejde. Som to medlemmer beskriver det:

Man får den der kæmpestore moppedreng [kursusmateriale] – det bliver jo nærmest ens bibel i starten. Og det er jo professionelt udarbejdet.

De værktøjsskasser, som vi har, er guld værd. Vi kan jo vælge – det er et slaraffenland for mig: Hvad er det for nogle redskaber, som jeg har lyst til at bruge den dag som ice-breaker eller øvelser? Det er mega-fantastisk, og det er næsten min koran, fordi jeg bruger den også [i andet arbejde]. Så det er jo guld værd. Det er en gave, som vi alle har fået.

Med brug af metaforer som både "bibel" og "koran" får disse korpsmedlemmer klart formidlet, hvor vigtigt og godt de mener, at korpsets særligt udviklede materiale er. Det giver dem gode muligheder for bedre at forstå nogle af de processer, de arbejder med, som at udvælge øvelser, der passer til den kontekst, en given workshop udføres i, og til, hvad de personligt har lyst til at arbejde med.

Til hver workshop skal der også udarbejdes en drejebog, der sammenstiller forskellige øvelser og oplæg, opstiller en tidsplan og giver et overblik over, om der fx er brug for en flipover eller lignende. Det er normalt koordinatoren i SIRI, der udformer drejebogen til det enkelte besøg, men det kan også være korpsmedlemmerne selv. Et eksempel på en drejebog ses herunder.

Tabel 2.1 Drejebog til ungebesøg. Grundtema: social kontrol, negativ social kontrol samt ære og skam

Tid: ca. 3 timer	Aktivitet	Varighed (min.)	Formål/forventet udbytte	Materiale
9:00-9:20	Præsentation	20	Introduktion til, hvem Dialogkorpset er, kort rammesætning af, hvad der skal ske på besøget, samt præsentation af de fælles spilleregler.	Tavle eller flipover til at skrive på Værktøjskassen s. 13
9:20-9:40	Øvelse: Check-in/ Icebreaker	20	At få alle deltagerne på besøget i tale. At skabe en tryk ramme for dialogen ved, at alle deltagerne får mulighed for at sige noget, fx ved at præsentere sig selv.	Værktøjskassen s. 15
9:40-9:50	Øvelse: Fælles spilleregler	10	At deltagerne er med til at sætte rammerne for besøget og lave en intern kontrakt med hinanden.	Værktøjskassen s. 21
9:50-10:05	Øvelse: Brainstorm – hvad er social kontrol?	15	At finde ud af, hvor gruppens niveau er. At få gruppen til at reflektere over temaet.	Tavle eller flipover til at skrive på Værktøjskassen s. 28
10:05-10:20	Oplæg: Hvad er social kontrol?	15	At give deltagerne forståelse for, hvad social kontrol er, samt reflektere over, hvordan det kan påvirke os i hverdagen. At præsentere relevante rådgivnings- og støttemuligheder.	Tavle eller flipover til at skrive på Værktøjskassen s. 30
10:20-10:30	Pause	10		
10:30-11:00	Øvelse: Stole-øvelse	30	At få indblik i, at der kan være flere måder at håndtere svære udfordringer på; der er ikke én ting, der er den rigtige.	Stole eller en linje, som deltagerne kan positionere sig på Værktøjskassen s. 32
11:00-11:30	Den personlige fortælling el. Sharaf og Mono-polet	30	At give deltagerne forståelse for, at de ikke er alene, og at det er okay at tale om emner, der ikke altid er rare.	Tavle eller flipover til at skrive på Værktøjskassen s. 22
11:30-11:45	Øvelse: Check-ud	15	At afrunde dagen og få deltagerne til at reflektere over dagens udbytte.	Værktøjskassen s. 49
11:45-12:00	Evaluerings	15	At få feedback fra deltagerne samt få dem til at udfylde det obligatoriske evalueringskema.	Evalueringskema/link Værktøjskassen s. 50

Kilde: UIM & SIRI: Dialogkorpset, Værktøjskassen, s. 63.

De forskellige elementer – som fx en "stoleøvelse" eller en "ice-breaker" er udviklet med henblik på at engagere alle deltagere og at få dem til at reflektere over og gå i dialog omkring et givent emne. Det er dog sjældent, at en drejebog følges slavisk. Som et korpsmedlem formulerer det:

Der er jo ikke nogen af os, som overholder den der drejebog, fordi vi føler os frem, når vi er derude. Det er jo også det, som er pointen med et frivilligt arbejde: Der er jo ikke noget, som du skál gøre.

VIVEs observationer viser også, at der ofte er en stor diskrepans imellem en workshops drejebog, og hvad der reelt kommer til at foregå i workshoppen. Som korpsmedlemmet ovenfor fremhæver, skyldes denne diskrepans ikke kun, at man må *"føle sig frem"*, når man afholder en workshop, men også, at korpsmedlemmerne kan have behov for selv at kunne sætte deres præg på et arbejde, som de – i varierende grad – anser for til dels at være *"frivilligt arbejde"*. I hvilket omfang man følger en drejebog, kan altså også ses som noget, der influeres af autoritetsstrukturen i arbejdet i forhold til, hvor meget hhv. SIRI og det enkelte medlem har kompetencen til at præge arbejdet i felten. Denne afvigelse fra drejebogen behøver dog ikke at udgøre et problem. Med mottoet *"over-prepared but under-structured"* (se Boks 2.2) kan en af drejebogens vigtigste funktioner netop være, at man har noget at tage afsæt i (og eventuelt falde tilbage på), så man har et godt afsæt for en individuelt tilpasset indsats.

2.5 Det løbende arbejde

2.5.1 Booking af workshops

Med forankringen i SIRI er det en koordinator, ansat i SIRI, der er bindeled imellem rekvirenter (fx en skolelærer eller en boligsocial medarbejder, der ønsker en workshop) og korpsets medlemmer. Rent praktisk kan det være rekvirenten, der kontakter koordinatoren eller omvendt – at koordinator tager kontakt til en mulig rekvirent. De to parter tager her en samtale om målgruppe, rammer, behov osv. På baggrund af denne samtale udfylder koordinatoren en spørgeguide, som kan belyse, hvem deltagerne til besøget forventes at være, og hvilket emne der skal arbejdes ud fra. Det kan også fremgå, om der deltager en tolk (som rekvirenten har ansvaret for at skaffe), men denne information er dog ikke altid med.

Når der er booket et nyt besøg, lægges det op på en platform ved navn Podio. Medlemmer af korpset kan herefter melde ind, hvis de gerne vil være en af dem, der afholder workshoppen. Her er der meget store forskelle imellem forskellige korpsmedlemmers aktivitetsniveau, også på baggrund af de andre forpligtelser, de har. Geografi har naturligvis betydning for, hvilke korpsmedlemmer der tager hvilke workshops. Det er dog ikke altid, at en workshop tæt på egen bopæl er det mest attraktive. En del korpsmedlemmer undgår således helst at tage en workshop tæt på, hvor de selv bor, og de kan særligt ønske at undgå at facilitere workshops, hvor der forventes at være mange deltagere med samme etniske minoritetsbaggrund som dem selv. Sådanne forbehold kan især have betydning, hvis man forventes at inddrage sin personlige fortælling i workshoppen.

I forhold til den konkrete organisering af indsatsen hører vi fra flere sider om, at der i perioder har været problemer med SIRIs koordinerende funktion, bl.a. i forbindelse med udskiftning af medarbejdere. En rekvirent fra et projekt for etniske minoriteter beskriver sin oplevelse med at booke et besøg på følgende måde:

Der har desværre været en udfordring med mailkorrespondancen frem og tilbage med [SIRI] – og jeg ved, at min kollega, som skulle arrangere et tirsdagsoplæg, også har oplevet det samme. Jeg var faktisk lige ved at droppe at få Dialogkorpset ud, fordi jeg i en lang periode havde svært ved at få fat på [koordinator]. Jeg oplevede, at jeg var nødt til at være meget sådan insisterende – ringe op og sende

mange mails – og det gav jo også en usikkerhed omkring: Er det nu også en aftale? Kommer de? (Rekvirent projekt for etniske minoriteter)

Denne rekvirents oplevelse er en undtagelse i forhold til, hvordan Dialogkorpset normalt fungerer. Eksemplet viser dog noget om de ganske lavpraktiske forhold, som skal være på plads, for at en indsats kan komme ordentligt fra start.

2.5.2 Løbende afvejning af forskellige forhold

En indsats er ikke statisk. Den skal løbende tilpasses til indre og ydre forandringer. Her er der konstante afvejninger af, hvordan man bedst bruger de ressourcer, man har til rådighed: På den ene side kan opkvalificering mv. gøre arbejdet bedre, men da det koster både tid og penge, må man vurdere, hvor meget der skal være heraf. Noget lignende gør sig gældende for antallet af korpsets medlemmer. Herom fortæller ansatte i SIRI følgende:

Apropos økonomi, og hvor mange medlemmer vi har, lægger vi i samarbejdsaftalen [imellem medlemmerne og SIRI] op til, at man er aktiv i korpset, når man tager fem besøg om året. Så hvis alle skal kunne gøre det, så kan vi jo ikke have for mange med, for så har vi ikke råd til at betale alle de honorarer. Så omkring de 30 [medlemmer] tror jeg, er den gode størrelse ... Vi har også talt om fordele og ulemper ved at have et mindre korps, som er meget aktivt, eller et større korps, der så har lidt mere fleksibilitet. Men jo større korpset bliver, jo mindre giver det mulighed for, at alle kan være lige aktive. Og også hele den der sammenhængskraft og fællesskabsfølelse bliver sværere, jo flere vi er. (Interview, SIRI)

Som det fremgår af citatet, er der både fordele og ulemper ved at have hhv. et mindre og et større korps, og hvad der er "det rigtige", må komme an på en konkret vurdering. Denne vurdering handler naturligvis også om formidlernes profiler og engagement – noget, som også ændrer sig over tid. Da ovenstående interview blev udført, var der omkring 30 medlemmer i korpset. Ud fra efterfølgende ønsker om at have et mindre, men mere aktivt korps, var korpset dog i august 2020 nede på 14 medlemmer.

I forhold til netop korpsets medlemmers engagement er et centralt element, at indsatsen befinder sig i et grænseområde imellem frivilligt og lønnet arbejde. På den ene side aflønnes medlemmerne for deres oplæg. På den anden side forventes medlemmerne at bruge en del af deres fritid på fx at deltage i opkvalificerende arrangementer, ligesom de ikke aflønnes for deres transporttid. I forhold hertil fortæller et korpsets medlem følgende:

Jeg synes, at der er forskel på at lede nogle, som er frivillige, og så folk, som er faste eller fuldtids. Og jeg synes, at måden, som vi bliver ledet på, er meget som i et almindeligt job – der mangler lidt mere frie rammer. Det, som er frivilligt, er sagen, som man brænder for. Men alle andre ting såsom: Du skal komme til møderne, og du skal tage minimum det her antal besøg, og du skal give feedback/modtage feedback. Det, som de lægger ned over os, er ikke frivilligt. Og så følger vi dem ikke, fordi vi godt er opmærksomme på, at vi laver frivilligt arbejde.

Ovenstående synspunkt er ikke nødvendigvis et, som alle korpsets medlemmer deler, men det peger klart på de udfordringer, der er med at ønske en professionel indsats, men på baggrund af et ganske begrænset budget. De høje forventninger til ulønnet engagement, som ligger i korpset, kunne også få dygtige og erfarne medlemmer til at forlade korpset, fordi de ikke oplevede, at deres indsats blev honoreret efter fortjeneste.

I forhold til indsatsens tilrettelæggelse, forventes korpsmedlemmerne fx at bruge lidt tid på at aftale, hvordan de vil afvikle workshoppen og efterfølgende evaluere forløbet af en workshop, hver gang en sådan er afsluttet. Man aflønnes dog ikke direkte herfor. På en stor del af observationerne har VIVE kunnet konstatere, at forventningerne om, at korpsmedlemmerne forbereder og evaluerer en workshop sammen, langt fra altid efterleves. Samtidig kan netop indsatsens centrale element af frivillighed være vigtig for det ganske store engagement, som mange af korpsmedlemmerne lægger for dagen.

En andet emne, som løbende har været til debat i Dialogkorpset, er, hvilke ny medlemmer, man eventuelt skal rekruttere, noget, som har stor betydning for korpsets samlede profil. Her har der fra en del medlemmers side været et ønske om at få et eller flere nye korpsmedlemmer med majoritetsdansk baggrund. Det ønskede man bl.a. for at pointere, at der også her kan forekomme fx negativ social kontrol. Korpset består dog fortsat udelukkende af personer med etnisk minoritetsbaggrund.

Også andre forhold – fx om det var en god beslutning at rekruttere medlemmer, som gik med muslimsk hovedtørklæde eller ej – kunne være til debat i korpset. Her var det SIRI, som traf de endelige beslutninger, men det kan være vigtigt, at der er bred opbakning bag sådanne beslutninger, hvis et korps som Dialogkorpset skal kunne fungere godt.

2.6 Forskellige oplevelser af indsatsen

2.6.1 Rekvirenters positive oplevelser

I denne undersøgelse har VIVE som tidligere nævnt kun fulgt noget af Dialogkorpsets arbejde, idet vi ikke beskæftiger os med de oplæg, der holdes for fagfolk. På baggrund af såvel observationer af workshops som af interview med målgruppemedlemmer og med rekvirenter er det tydeligt, at der er store forskelle imellem, hvor godt forskellige workshops forløber, og hvor stort et udbytte deltagere og rekvirenter oplever, at målgruppen får. En stor del af disse forskelle kan knyttes til de meget forskelligartede kontekster, som korpset kommer ud til.

En udfordring kan fx være, når deltagere viser sig at have svært ved at forstå en øvelse. Det kan gøre, at øvelsen tager meget længere tid end beregnet, og at deltagernes udbytte bliver mindre end forventet. Det er netop sådanne udfordringer, som korpset løbende arbejder med at tilpasse sig til og lære af, og samtidig er det ikke noget, der kan "løses", én gang for alle, fordi det netop handler om det uforudsigelige møde med varierende målgrupper.

En stor del af de interviewede rekvirenter var glade for de workshops, som de havde overværet. Et aspekt handler om, at korpset – ved ikke at være en del af det faste personale – kan møde deltagerne på en anden måde. Som en rekvirent beskriver det:

Jeg tænker, at det er en kæmpe fordel, at det er nogen, der kommer udefra – nogen, som de ikke skal snakke praktik, jobsøgning og al den slags med. Det tror jeg er en kæmpe fordel. For vi er jo også en myndighed. (Rekvirent, kommunal indsats)

At det kan være en fordel at komme udefra, er også noget, en anden rekvirent fremhæver. Hun havde hentet Dialogkorpset ind for at lave en workshop i forbindelse med en boligsocial indsats med ugentlige arrangementer i deres forældrecafé. Til arrangementet var ca. 20 kvinder og deres børn mødt op. Rekvirenten fortæller efterfølgende dette:

Det var et sent tidspunkt på dagen, og der var mange børn til stede – og en del støj – men jeg synes egentlig, at der var mindre støj i forhold til andre sammenhænge, vi har haft. Og de var rigtig meget med. En anden sjov detalje er, at efterfølgende var der nok 10 kvinder, som gik i gang med at ville være med til oprydningen. Normalt er det de samme 2-3 stykker, som altid bliver og hjælper til. Men denne gang var der en helt anden dynamik, som simpelthen blev taget med efter mødet. Sådan: Nu er vi mere fælles, end vi var inden. Så der skete et eller andet, som jeg synes var spændende at observere. Jeg havde det sådan lidt: Bare vi snart har endnu en workshop [griner]! (Rekvirent, boligsocial indsats)

Rekvirenten – der havde rekvireret korpset til at holde en workshop om social kontrol og senere en workshop om ungdomskultur – oplevede, at det vellykkede forløb bl.a. skyldes korpsmedlemmernes evne til at fornemme, hvad det var for en målgruppe, de havde med at gøre. Som hun forklarer:

[De to oplægsholdere] skal have kæmpe ros: De er virkelig dygtige og enormt gode til at fastholde og læse den gruppe. Hvad er det egentlig, de skal have lidt tid til? Hvad er det, de skal have mere eller mindre af? Og så er de også gode til at holde den der ro. Så selve oplægget og måden, som Dialogkorpset er konstrueret på, er suverænt godt. Og det er en stor hjælp for os, som arbejder boligsocialt, til at skabe en fælles platform – en neutral platform – til at kunne arbejde med noget, der er så følsomt, som det jo egentlig er. Og det uden, at vi går hen og bliver sådan nogle opdragende, bedrevidende fagpersoner. (Rekvirent, boligsocial indsats)

I forhold til den brede målgruppe, som korpset retter deres aktiviteter imod, peger denne rekvirent altså på det centrale ved at kunne "læse" den gruppe, man er kommet ud til. En anden pointe er, at det at arbejde med et emne som social kontrol kan være udfordrende, fordi man nemt går hen og bliver "nogle opdragende, bedrevidende fagpersoner". Dette søger Dialogkorpset at undgå at være ved at fokusere på at have en anerkendende (og altså netop ikke "bedrevidende") tilgang.

2.6.2 Målgruppens positive oplevelser

Også en stor del af de interviewede deltagere fra målgruppen kunne give Dialogkorpset positive ord med på vejen. En dreng med etnisk minoritetsbaggrund fortæller fx følgende efter en workshop i skoleregion:

Det var interessant at høre, at jeg har flere rettigheder, end jeg troede. Og det overraskede mig, at mine forældre skal vælge ud fra vores behov og ikke, hvad de synes. Det var rart at finde ud af. Og jeg synes virkelig, at det var en interessant måde, [Dialogkorpset] viste os det på.

Denne dreng fremhæver først og fremmest, at han har lært noget nyt – at han har flere rettigheder, end han tidligere troede. Andre unge fremhæver i stedet, at de i en workshop har oplevet en åbenhed, som de ikke møder så tit. Det fortæller denne 16-årige etniske minoritetspige følgende om, efter en workshop i regi af et etnisk minoritetsprojekt.

Jeg synes, at [de to fra Dialogkorpset] var virkelig gode. [De andre i fokusgruppen brummer bifaldende]. Jeg elsker den måde, de bare fortalte på. De gjorde virkelig, at der var "open space", og at alle bare kunne tale. Jeg føler så meget, at de var

med til at skabe, at "I må allesammen komme med jeres holdninger. Se, hvor meget vi fortæller. I må også bare gerne fortælle, hvad I mener".

I en workshop som den ovenstående hører vi altså om deltagere, som har oplevet det trygge rum, hvor de tør komme på banen med deres holdninger. Et af virkemidlerne hertil er, at korpsmedlemmerne går forrest med en stor åbenhed – og det værdsættes. Her understreges altså vigtigheden af at få etableret et trygt rum at tale sammen i.

Et korpsmedlems personlige historie kunne også være en god måde at formidle en pointe på. En 18-årig mand med etnisk minoritetsbaggrund oplevede fx et korpsmedlem fortælle om en opvækst, hvor der var mange ting, hun ikke måtte. Hun fortæller, at det i høj grad var, fordi hun var pige, og *"meget af det, hun sagde, sad fast i mig bagefter"*. Han fortsætter:

[Korpsmedlemmets] oplevelse er måske lidt ekstrem. Men det er også bare meget kønsspecifikt. Drengene har afsindigt meget længere snor end piger. Det er helt vildt. Jeg kender jo en del [drengene], der kan gøre, lige hvad de vil og vælter rundt, selvom mor og far ligger og sover kl. 4 om natten. Og så får de bare at vide: "Gå ind og læg dig, og ti stille!" Men hvis pigen er ude til kl. 23, så kimer de hende ned og spørger, hvem hun er sammen med, og man får alle mulige onde tanker. Så jeg vil næsten sige "social kontrol for kvinder", fordi den eksisterer næsten ikke for drenge.

Denne dreng beskriver altså, at en personlig historie kan gøre et stort indtryk og få ham til (i interviewet) at reflektere over kønsforskelle i sit eget miljø. Brugen af personlige historier vender vi tilbage til i kapitel 7. Boks 2.3 bygger på observationsnoter fra en afsluttende øvelse i en workshop med en 8. klasse, som også viser, at der blandt deltagerne er en høj grad af tilfredshed med korpsets arbejde.

Boks 2.3 Afsluttende øvelse – ”de tre stole”

[En af øvelserne i Dialogkorpsets værktøjskasse er beregnet til at lave en opsamlende afslutning på en workshop. Nedenfor ses, hvordan denne øvelse forløber i en 8. klasse. Hovedparten af eleverne i denne klasse havde etnisk minoritetsbaggrund.]

Korpsmedlem 1: *”Til sidst i dag har vi en øvelse til at samle op på det hele. Her har vi tre stole. Det er en frustrationsstol, en drømmestol og inspirationsstol. [Korpsmedlemmet peger på tre forskellige stole]. Så I skal sætte jer i den stol, som I har mest lyst til, og fortælle lidt ud fra det. Så: Er der noget, du drømmer om? Er der noget, der har inspireret dig i dag? Eller er der noget, som du har været frustreret over?”*

[Eleverne går efter tur op og vælger en stol, som de sætter sig i, og siger følgende:]

- Dreng 1: *Jeg er ... frustreret over ikke at vide, hvad jeg skal sige.*
- Dreng 2: *Jeg er inspireret til at gøre, hvad jeg har ret til.*
- Dreng 3: *Jeg er inspireret til at gøre, hvad jeg selv vil, og ikke lytte til andre.*
- Dreng 4: *Jeg drømmer om noget ... jeg ved ikke hvad ... Meningen med livet (griner).*
- Dreng 5: *Jeg er inspireret af den måde, undervisningen foregik på. Og jeg er frustreret over ikke at skulle gøre det igen.*
- Pige 1: *Jeg ved det ikke ... Jeg er inspireret til at være mig selv.*
- Pige 2: *Jeg er inspireret til at gøre lidt mere det, jeg selv vil.*
- Korpsmedlem 1: *Jeg er inspireret af, at I har sagt mange reflekterede ting i dag. Og jeg drømmer om, at I ikke glemmer det.*
- Korpsmedlem 2: *Jeg er inspireret af det mod, I har, til at tænke om jeres liv.*

[En del af de unge smiler].

2.6.3 Mindre positive oplevelser af Dialogkorpsets arbejde

Andre gange overværede VIVE workshops, som var mindre vellykkede. Det kunne handle om praktiske udfordringer som larm, tolkeproblemer eller forvirring om, hvad der var planlagt at skulle foregå. Det kunne også handle om deltagere, som af forskellige grunde bare ikke *”ville være med”*. Her kan en stor forskel – der også kendes fra fx psykologers supervisionsarbejde – være, om deltagelse i en workshop er frivillig eller ej. Dette kan have stor betydning for deltagerens motivation og dermed for deres indstilling til det, der foregår. Det kunne også – som tidligere nævnt – handle om, at deltagere havde svært ved at forstå de ellers relativt enkle øvelser, som de blev stillet overfor.

Nogle rekvirenter havde specifik kritik af konkrete episoder. Det hører vi fx om fra denne rekvirent:

Til sidst [i workshoppen], skrev [korpsmedlemmerne] navne på hjemmesider op på tavlen. Havde de haft dem printet ud på et stykke papir, som man deler ud, så ville det være bedre. For jeg kunne mærke, at der er et spørgsmål i deres øjne, da vi snakkede om, hvis man havde problemer med sine børn, eller hvis der var homoseksuelle i familien. Altså, nogle vil gerne sige noget, men de tør ikke at snakke om det. Så hvis der måske lå nogle print i en stak ved siden af vores Lær Dansk-papirer med de der numre [som Dialogkorpset oplyser], kunne det være godt. (Rekvirent, sprogskole)

Andre rekvirenters kritik kunne være bredere og fx handle om, hvorvidt Dialogkorpset havde været gode nok til at engagere deltagerne. Endelig oplevede nogle rekvirenter, at Dialogkorpset ikke levede op til deres credo om at være anerkendende. Det gælder fx denne medarbejder fra et projekt for etniske minoriteter. Hun deltog i en workshop for et antal unge mænd, som hun kendte igennem sit arbejde. Hun oplevede, at der – modsat Dialogkorpsets credo – i workshoppen ikke havde været rummelighed i forhold til nogle af de unge, som var religiøse, og som trivedes godt med dette. Som hun beskriver sin oplevelse:

Jeg følte meget, at det blev en modstilling imellem "det religiøse, begrænsende liv" og "det frie, menneskelige liv". Og sådan er der jo mange, der ikke oplever deres religion. Der er nogle, der fravælger deres religiøse udgangspunkt, og det skal der være plads til. Men der skal også være plads til dem, som oplever islam som noget smukt og fint – og toneangivende – i deres liv. Pointen er jo, at man har lov til at vælge. [Men var man positiv over for sin religion] blev det ikke mødt på samme måde, som hvis man stillede sig mere kritisk over for sit religiøse ophav ... Jeg synes, det blev forudindtaget på nogle ærgerlige måder – og meget normativt. Og jeg kunne mærke, at nogle [af de unge] syntes, de skulle forsvare deres ophav. Jeg kunne også høre, at nogle af dem talte dem [= korpsmedlemmerne] efter munden. Jeg tænkte: "Det der mener du ikke – men du ved, at det er det rigtige at sige nu". Og det er ærgerligt. (Rekvirent, projekt for etniske minoriteter)

Denne rekvirent oplevede altså, at de to korpsmedlemmer, der var på besøg, i praksis ikke anerkendte et religiøst præget liv som en ligeværdig levevis. Derimod skabte de en modstilling imellem "det religiøse, begrænsende liv", og "det frie, menneskelige liv", som kom til at lukke dialogen ned. Fordi (nogle af) deltagerne ikke oplevede at blive mødt som ligeværdige på baggrund af deres livsvalg, trak de sig og valgte i stedet at tale korpsmedlemmerne "efter munden". VIVE overværede workshoppen og kan bakke op om ovenstående rekvirents oplevelser.

Når korpsmedlemmerne tilsyneladende kunne have svært ved at være så bredt anerkendende, som de – ifølge Dialogkorpsets eget materiale – som udgangspunkt bør være, kan det knyttes til den dobbelthed, der er i korpsets arbejde: På den ene side at være anerkendende og anse alle individer for at være eksperter i eget liv. På den anden side er korpset stiftet som en indsats, der skal "fremme holdningsændringer i forhold til ligestilling, ægteskab, individuelle rettigheder osv." (Se Boks 2.1). Sidstnævnte intention – at unge etniske minoriteter skal hjælpes til at ændre sig i en bestemt retning – er udbredt i Danmark (Jaffe-Walter, 2016). Uanset at Dialogkorpset i deres materiale også pointerer, at "god dialog kan føre til gensidig læring, anerkendelse og forståelse for forskellige synspunkter" (VIVEs understregning), synes indsatsen i højere grad at søge at fremme ændringer i en bestemt "holdningsændrende" retning, hen imod bestemte normer og praksisser, frem for en mere gensidigt lærende og reelt anerkendende tilgang. Denne meget centrale problematik vender vi tilbage til i senere kapitler i denne rapport.

Som afslutning på dette kapitel giver en ung mand fra en dialogkorps-workshop en kort karakteristik af sig selv, hvor han pointerer, at hans religion har stor betydning. Som han fortæller:

Nogle gange bliver [vi] påduttet vestlige værdier. Og der er jeg sådan helt klart: Jeg skal ikke pådattes nogen vestlige værdier. Jeg har en anden religion, en anden kultur. Men jeg er også dansker. Jeg har masser af krydderier. Men jeg oplever meget, at som muslim, eller som ... en anden, at man bliver set ned på. Jeg lader mig ikke påvirke. Men det kan jeg godt forstå, at [andre] unge mennesker gør.

At ville "holdningspåvirke" unge til at ændre sig i en bestemt "vestlig" retning var ikke noget, som denne unge mand ønsker at lade sig "pådufte". Han har også den oplevelse, at man som "muslim" eller som den "anden" kan opleve at blive set ned på, hvilket i mange tilfælde påvirker en. Disse vigtige emner vender vi tilbage til senere i denne rapport. Først skal vi dog se på de andre to indsatser, og emnet for næste kapitel er derfor Meningsdannernetværket.

3 Meningsdannernetværket

3.1 Om indsatsens opståen og organisering

3.1.1 Etablering af Meningsdannernetværket

Meningsdannernetværket blev etableret i oktober 2017 som en del af kampagnen ”Med al ære & respekt – Bryd negativ social kontrol”. Initiativet blev finansieret af Den nationale handlingsplan om forebyggelse af æresrelaterede konflikter og negativ social kontrol fra 2016 (se Boks 3.1). Netværket blev igangsat af SIRI, der udvalgte Als Research til at opbygge og drive netværket frem til projektperiodens udløb ved udgangen af 2018. Som beskrevet i Boks 3.1 var formålet med netværket at støtte unge, der havde sagt fra – eller ønskede at sige fra – over for familien eller miljøets negative sociale kontrol, til at få en stemme i offentligheden. Indsatsen var dermed tænkt som en måde at mobilisere nye stemmer i det offentlige rum og derigennem inspirere andre til at sige fra over for negativ social kontrol.

Indsatsen kom til at eksistere i godt et år. Efter projektperiodens udløb er der etableret en forening med en del netværkets medlemmer. I perioden 2019-2020 har denne forening dog ikke markeret sig særligt i den offentlige debat.

Boks 3.1 Om Meningsdannernetværket – fra national handlingsplan på området

Flere unge begynder at sige fra over for familien eller miljøets negative sociale kontrol og hævder deres ret til at leve et selvvalgt ungdomsliv, uanset køn, tro eller baggrund. Disse unge skal støttes, så deres budskab spredes, og så flere unge oplever, at de reelt har en mulighed for selv at vælge og forme egen tilværelse. Med henblik på at nedbryde kønsdiskriminerende og undertrykkende tendenser i særligt isolerede miljøer er der behov for at støtte mobiliseringen af nye stemmer og understøtte, at også civilsamfundet aktivt tager del i kampen mod negativ social kontrol.

[Derfor iværksættes følgende initiativ:]

Støtte til unge, der siger fra over for negativ social kontrol:

Der gives støtte til etablering af et landsdækkende netværk af unge meningsdannere, som har personlig erfaring med negativ social kontrol og æresrelaterede konflikter, og som allerede forsøger at tage et opgør med undertrykkende normer. Netværket skal motivere flere unge til at turde sige fra over for negativ social kontrol og begrænsende normer (s.19).

Kilde: https://mfvm.dk/fileadmin/user_upload/MFVM/Ligestilling/Andre_dokumenter/national-handlingsplan-forebyggelse-af-aeresrelaterede-konflikter-og-negativ-social-kontrol.pdf

Ved et interview tidligt i projektperioden forklarer facilitator idéen med Meningsdannernetværket på følgende måde:

Målet er at nå ud til så mange som muligt og engagere så mange som muligt. Så meningsdannerne inspirerer andre til at sige fra over for negativ social kontrol. ”Hun sagde fra, så kan jeg også”. Derudover at skabe noget debat for at snakke om noget så komplekst og svært, som vi normalt ikke taler om – holdningsbearbejdningen og oplysning. Gå ud og mene noget, og hvis folk er uenige, er det også okay.

Denne indsats var planlagt til følgende overordnede forløb: 1) Rekruttering af meningsdannere, 2) opkvalificering og 3) en efterfølgende facilitering af forskellige kommunikationsbidrag. Efter

projektperiodens afslutning ved udgangen af 2018 er netværket forsøgt videreført på frivillig basis. En umiddelbar forankring kom til at ligge i Mellempfolkeligt Samvirke. Det ser dog ikke umiddelbart ud til, at projektet har haft nogen særlig succes med at fortsætte efter projektperiodens udløb.

Boks 3.2 Meningsdannerne – omfang af netværk og output

Antal medlemmer af Meningsdannernetværket

- Antal medlemmer i alt i perioden 2017-2018: 48 personer
- Antal medlemmer i december, 2018: 33 personer (13 mænd og 20 kvinder)
- Personer, der har trukket sig efter at have været med i netværket: 15 personer.

Meningsdannerne to hovedaktiviteter har været skriftlige kommunikationstiltag og mundtlige oplæg. Netværket har haft følgende output:

Skriftlige kommunikationstiltag:

- Forfattet 66 blogindlæg, fordelt på 19 forskellige blogs. Indlæggene blev primært lagt på kampagnesitet www.medalrespekt.dk og kunne efterfølgende deles på fx Facebook
- Forfattet – eller været interviewet til – 16 indlæg i den trykte presse
- Optrådt 5 gange i debatter i radioen
- Der var endvidere 10 artikler med omtale af kampagnen og netværket som helhed
- Dermed er det ikke alle medlemmer, der skrev blog-indlæg eller kom i medierne.

Mundtlige oplæg – primært i form af foredrag med afsæt i egne livserfaringer:

- 19 udgående aktiviteter, i en del tilfælde var der mere end én deltagende meningsdanner
- Samlet set blev 20 af netværkets medlemmer booket i alt 29 gange
- Dermed er det ikke alle netværkets medlemmer, der holdt oplæg.

De mundtlige oplæg var honorarlønnede, og efter de 19 aktiviteter (og nogle måneder inden projektperiodens udløb) var budgettet brugt op.

Kilde: Afsluttende notat, Als Research, 2018.

3.2 Formidlere – Meningsdannere

I opstarten af netværket havde Als Research indgået aftale med nogle allerede etablerede debatstemmer med etnisk minoritetsbaggrund. Intentionen var, at de skulle skabe opmærksomhed omkring projektet og "gå forrest" i forhold til mere uprøvede stemmer.

I forhold til at rekruttere nye stemmer til netværket kombinerede man forskellige tilgange: Der blev lavet opslag på de sociale medier, nye meningsdannere søgte at rekruttere andre via deres personlige netværk, og Als Research kontaktede mulige kandidater, som i anden sammenhæng havde udtalt sig offentligt om fx negativ social kontrol. Også et lille antal personer, der var med i Dialogkorpset, meldte sig ind i netværket. Der er således et lille overlap i formidlere i de to indsatser på det æresrelaterede område.

Netværket var som nævnt finansieret af en handlingsplan under Udlændinge- og Integrationsministeriet, og i forlængelse heraf var intentionen, at det primært skulle skabe et netværk af

personer med etnisk minoritetsbaggrund, der havde brudt med negativ social kontrol. Realiteten blev dog, at en betragtelig del af dem, der meldte sig til Meningsdannernetværket, havde majoritetsdansk baggrund og meldte sig ind på baggrund af erfaringer med negativ social kontrol i fx Jehovas Vidner eller Indre Mission. Dette skete især, da flere medlemmer af foreningen Eftertro (www.eftertro.dk) ønskede at tilslutte sig netværket. Da intentionen med netværket netop var at bringe en mangfoldighed af nye stemmer ud i offentligheden, blev disse personer budt velkommen i netværket. Dermed fik det samlede Meningsdannernetværk en anderledes profil end den etniske minoritetsprofil, som man umiddelbart havde regnet med, at netværket ville få.

At netværket fra sin etablering havde en stor andel eks-kristne medlemmer, førte i april 2018 til indlæg i pressen, der krævede kampagnen nedlagt (fx Berlingske 2018). Denne kritik førte dog ikke til ændringer i den igangsatte kampagne.

3.3 Personlige grunde til at gå ind i netværket

Som beskrevet i Boks 3.1 ønskede man at rekruttere personer, som havde *"personlig erfaring med negativ social kontrol og æresrelaterede konflikter, og som allerede forsøger at tage et opgør med undertrykkende normer"*. I tråd hermed fortæller mange af meningsdannerne om at have haft ganske mange udfordringer i deres liv. Om deres forskelligartede grunde til at melde sig ind i netværket fortæller tre medlemmer følgende:

Det var en mulighed for at give udtryk for det, jeg selv har oplevet og give noget af den viden videre – få en stemme og deltage i debatten. Det var en mulighed for at hjælpe de unge, der går igennem det her. At få etniske danskere, der ikke forstår det, til at forstå det. Jeg prøver at henvende mig til alle, og det var det jo bare den fedeste mulighed – så selvfølgelig skulle jeg være med.

Jeg synes, det var irriterende, at muslimerne løb med al opmærksomheden – social kontrol er ikke kun unikt muslimsk. Så jeg ville være med til at gøre opmærksom på problemet blandt etniske danskere også.

Det har altid handlet om mig, og hvor dårligt jeg har det, og hvad jeg har været igennem. Men nu var jeg nået til et punkt, hvor det må handle om noget mere end mig: Det her er større end mig. Jeg må nå ud til folk og sige: "Prøv at høre, ven, du er ikke den eneste, der ligger søvnløs om natten, fordi du har angst og sveder og har dårlige flashbacks. Lad os være sammen om det, lad os holde i hånd". Jeg havde bare sådan brug for at komme ud, og så skrev jeg til [veninde, der var med i meningsdannernetværket] og spurgte: "Hvad kan jeg gøre? Jeg har brug for at komme ud!" Og hun fortalte så om kampagnen.

En stærk drivkraft hos en del af netværkets medlemmer var dermed at dele egne, personlige erfaringer for at hjælpe andre, der stod i den sårbare situation, som de selv tidligere havde befundet sig i. Samtidig er det ofte meget hårdt at bryde med det miljø, man fx er vokset op i, og i den forbindelse måske miste kontakt med vigtige relationer og/eller blive udsat for udefrysning eller repressalier. I forlængelse heraf fortalte flere meningsdannere om at leve med *"... rysteture, manglende søvn, mareridt, flashback"*, om at have forsøgt selvmord én eller flere gange og/eller om at være blevet diagnosticeret med fx PTSD eller andre diagnoser. At de personer, der meldte sig til netværket, havde sådanne udfordringer, følger af ønsket om at rekruttere personer, der havde levet med – og taget et opgør med – *"undertrykkende normer"*.

Ud fra den måde, projektet var tilrettelagt på, synes man dog ikke at have været forberedt på, hvor store behov disse netværksmedlemmer havde for psykologisk støtte og sparring. Dette tema vender vi tilbage til senere i dette kapitel.

3.3.1 Opstart og uddannelse

Als Research havde – i dialog med SIRI – planlagt at kompetenceopbygge netværkets medlemmer igennem et "Meningsdanner-akademi". Her blev afholdt i alt 9 møder og workshops. Den primære fokus var undervisning i forskellige kommunikationsværktøjer og -strategier. Enkelte medlemmer fortæller, at de var rigtig glade for den undervisning – at de har *"lært rigtig meget af det – fået viden om, hvordan man formulerer sig osv."*, som en af dem udtrykker det.

Et mere dominerende synspunkt – som også blev delt af facilitator – var, at uddannelsen havde været for faglig frem for også at lægge vægt på det sociale og det personlige. Som en meningsdanner formulerer det: *"Det handlede kun om at proppe værktøjer på os, og jeg mistede motivationen"*.

For det viste sig hurtigt, at medlemmerne i det nye netværk ikke blot havde brug for "værktøjer". Ud over et stort behov for personlig sparring havde de også brug for at diskutere med hinanden, bl.a. for sammen at afklare, hvad det var for et projekt, de havde meldt sig til og var blevet en del af. I interviewene henviser flere meningsdannere til et af netværkets første møder, der *"gik op i hat og briller"*, og meget stærke følelser kom i spil: *"Det var nærmest mere noget psykoterapeutisk noget, end det var et møde. Man kunne se på [facilitator], at det også kom bag på ham"*, som et netværksmedlem udtrykker det.

I denne opstartsfasen skulle man bl.a. lave et fælles *"code of conduct"* – om fx at tage afstand fra negativ social kontrol – som skulle danne grundlag for netværkets arbejde. Diskussionerne kom også til at handle om, hvad man samlet set ville med netværket, og om hvilken rolle, religion – eller afstandtagen fra religion – skulle spille. Et andet centralt diskussionsemne på mødet var den angst, som nogle af medlemmerne havde i forhold til at stille sig kritisk frem i offentligheden. I forlængelse af dette møde valgte nogle personer, der ellers havde meldt sig til netværket, at trække sig.

Det var også her – i netværkets første tid – at det blev klart, at interesserne hos hhv. Als Research og det nyetablerede netværk (på den ene side) og hos de etablerede profiler (på den anden side) ikke pegede i samme retning. I forlængelse heraf trak flere af de etablerede profiler sig, så kun én af de etablerede profiler forblev i netværket. Hertil bemærker en af de uprøvede profiler, at ... *"det blev jeg lidt skuffet over. Det virkede lidt, som om de bare havde brugt [netværket] for at promovere sig selv i stedet for at bidrage til det"*. En anden af de nye meningsdannere bemærker dog om disse udmeldelser, at ...

... det var meget sjovt at se girafferne ... Men de her kendisser er glade for at snakke og høre sig selv snakke. Så det var egentlig rart, at de ikke gad. For ellers kunne det have givet anledning til en anden form for frafald – at folk [som ham selv] ligesom ikke ville føle, de blev hørt.

Den ophedede debat omkring netværkets start og identitet kom også til at handle om netværksmedlemmernes udækkede behov for både personlig sparring og for bredere gruppediskussioner. At støtte sådanne sociale og personlige processer var som tidligere nævnt ikke med i det oprindelige projektdesign, men blev noget, Als Research søgte at imødekomme undervejs på en ad hoc basis.

Et centralt emne blev, hvad forskellige medlemmer i det nye netværk følte, de kunne gå ud og sige, uden at blive udsat for større repressalier, end de kunne håndtere. Her var en skillelinje, at nogle af medlemmer med muslimsk baggrund kunne frygte, at de *"ville få en sten ind ad vinduet med en besked på"*. Uanset at medlemmer, der havde forladt forskellige majoritetsdanske religiøse miljøer, ikke i samme grad frygtede fysiske repressalier, kunne de dog også fortælle om at være *"pissebange"* ved tanken om at stille sig frem i den offentlige debat. Dermed bemærker facilitator også, at det reelt var et *"meget modigt netværk"*, man fik etableret.

I løbet af de ca. 15 måneder, netværket eksisterede i, var der som nævnt en del udskiftning. Da man havde valgt at lægge opkvalificeringen i starten af projektperioden, samtidig med at man løbende søgte at rekruttere nye medlemmer, blev resultatet også, at en del af medlemmerne ikke havde mulighed for at deltage i Meningsdanner-akademiets tiltag.

3.4 Målgruppe og indsats

Meningsdannernetværkets to primære aktiviteter var som nævnt blogindlæg og foredrag. Blogindlæg blev offentliggjort på netværkets egen hjemmeside, og facilitator sørgede efterfølgende for at dele disse indlæg på de sociale medier. Denne aktivitet var ulønnet. Derudover holdt netværksmedlemmerne oplæg, som blev booket igennem facilitator. Herfor modtog netværksmedlemmerne et honorar, der blev betalt af projektet. Dermed var oplæggene gratis for rekvisitterne. Disse to aktiviteter beskrives kort i de næste afsnit.

3.4.1 Indsats i form af blogindlæg

Der var store forskelle imellem, hvor aktive medlemmerne var på netværkets blog – nogle skrev adskillige indlæg, mens andre ikke skrev nogen indlæg. Der var meget forskellige grunde til, at nogle medlemmer af netværket ikke skrev på bloggen. Flere fortæller, at det var meget sårbart at gå ud i offentligheden med sin egen historie om oplevelser med fx negativ social kontrol. En beskriver sin erfaring med blogindlæg på følgende måde:

Det tog mig en måned at skrive mit første indlæg. Det var meget mere sårbart, end jeg troede, det ville være. Jeg har skrevet tre indlæg. Men jeg har fået mange deling og god respons på det.

Denne meningsdanner havde svært ved at skrive sit første oplæg, men fik det gjort og fik en god erfaring med fx den efterfølgende respons. Andre i netværket overvejede at skrive indlæg, men fandt undervejs ud af, at de ikke havde lyst til at færdiggøre tekster, de ellers havde haft i støbeskeen. Når en del var meget tilbageholdende med at gå offentligt ud med deres egne historier, handler det om, at det kan have ganske dramatiske konsekvenser. Det fortæller et netværksmedlem følgende om:

Da jeg startede [i netværket], var jeg indforstået med, at "nu brændte jeg mine broer". Det er så, hvad det er. På en eller anden måde, så var det også en fordel for mig, at jeg vidste, at det her – kampagnen "Med al ære og respekt" – ville rive min familie fra mig ... For når du går på national news, så er det ligesom at invitere folk til at have en mening om dig. Hvis du i forvejen er plaget af det her, så er det ligesom at køre det op i 10. potens. Der er vanvittigt intenst. Men det tror jeg, at der var nogle, der ikke var afklaret med, og det er fandme træls at opleve, når det så er sket.

Denne meningsdanner fortæller, at han fra tidligere havde personlig erfaring med den "intensitet", en offentlig optræden kan give, hvis man går ud og kritiserer sit (eventuelt tidligere) miljø. Hans pointe om, at ikke alle – herunder facilitator – var forberedt på, hvor stærke rystelser noget sådan kan give, så han som "træls". Temaet om at bruge personlige fortællinger i en indsats vender vi tilbage til i kapitel 7.

Andre medlemmer gav andre grunde til, hvorfor de ikke været særligt aktive i forhold til at skrive blogindlæg mv. En fortæller fx, at ... *"mit engagement blev selvfølgelig en lille smule mindre, fordi det er sådan: Skriver jeg i virkeligheden bare en dagbog på nettet, eller hvad har jeg egentlig gang i"*. Denne meningsdanners engagement blev altså begrænset af en oplevelse af, at netværket havde begrænset synlighed. Dette gjorde det mindre relevant for hende at blotlægge sin personlig historie, for hvad var pointen, hvis det mest bare var til en *"dagbog på nettet"*?

En anden deltager fortæller, at han var mindre aktiv i forhold til at skrive på bloggen, end han havde regnet med at være, fordi projektet var noget andet, end han havde forventet. Han havde således ikke været klar over, hvor tæt han som netværksmedlem ville være på Integrationsministeriet. Som han forklarer:

Jeg troede, det var sådan, at "nu samler vi en masse folk, og så finder de ud af, hvad de synes, der er vigtigt, og så inviterer vi nogle fagfolk på området med ind, og så tager vi de 10 bedste, og så laver vi en kæmpe konference". Så at vi ikke var under noget. Jeg troede ikke, vi skulle skrive indlæg på en blog på en hjemmeside, som var opsat af Integrationsministeriet. Hvis jeg gerne vil skrive en blog, kan jeg bare gøre det igennem [landsdækkende avis]. Det var lidt bestilt arbejde, og det gad jeg ikke.

Ovennævnte meningsdanner – der havde ganske stor erfaring med at være i medierne – valgte da også at træde ud af netværket efter ca. et halvt år, fordi han ikke følte, at hans profil og intentioner med sin udadvendte virke stemte overens med netværkets forandring under Udlændinge- og Integrationsministeriet.

3.4.2 Indsats i form af oplæg

Ud over blogindlæg skulle Meningsdannernetværket også holde offentlige foredrag og lignende. Samlet set kom 20 af meningsdannerne til at bidrage til i alt 19 arrangementer, hvor de tilsammen holdt 29 oplæg og lignende. Hovedparten af de meningsdannere, som kom ud og holde oplæg, gjorde det kun en enkelt gang.

Med så forskelligartede arrangementer er der også en meget stor bredde i den målgruppe, som meningsdannerne har henvendt sig til. Dette er i tråd med, at netværket netop ikke skulle være en konceptbaseret indsats med et fast format, men tværtimod et antal forskelligartede stemmer med hver deres personlige udgangspunkt. En del af meningsdannerne oplæg var endvidere relativt korte – af fx en halv times varighed – og var måske ét af flere oplæg til et større arrangement. I en del tilfælde var det endvidere ikke muligt for tilhørerne at stille spørgsmål til oplægsholderen, hvorved disse oplæg kan karakteriseres som ren envejskommunikation.

Når der ikke blev holdt mere end 19 oplæg, er årsagen ikke, at meningsdannerne ikke ønskede at komme ud som oplægsholdere. Flere af medlemmerne fortæller således, at de var skuffede over kun at have haft 1-2 – eller eventuelt slet ingen – oplæg. Som en af dem siger:

Jeg har ringet op tre gange og sagt: "Jeg vil gerne bruges. Jeg ved ikke hvordan, men brug mig bare". Og så siger [facilitator:] "Ej, hvor er det godt at vide". Og så sker der ikke mere. Så dermed synes jeg ikke rigtig, at der er taget hånd om vores villighed. Det, vi stillede op til – at vi gerne ville – det synes jeg ikke, vi har fået lov til at levere. Jeg troede, der ville være en ramme, og det har der egentlig ikke været. Det kunne lige så godt have været en kaffeklub. Men kan jeg lide dem, jeg drikker kaffen med – og synes jeg, at dem, der inviterer, er søde? Ja da. Men synes jeg, det er en kampagne? Næh ...

Såvidt VIVE er orienteret, skyldes udfordringen med de relativt få afholdte oplæg bl.a. beslutningen om, at inddrage kendte debattører i korpset. Som facilitator forklarer: *"Når man tager profilerede mennesker med, vil folk have dem, de kender – øverst fra listen"*. Havde et etableret navn bindinger til fx et booking-bureau, kunne det betyde, at der måtte gives et højere honorar, end der ellers var planlagt. Det gjorde dels, at de penge, der var afsat til honorering af oplægsholderne, slap hurtigere op end planlagt. Og dels, at hovedparten af meningsdannerne – som jo var ukendte i offentligheden og dermed ikke blev efterspurgt – ikke fik mulighed for at holde oplæg (eller fx mere end et enkelt oplæg), selvom de gerne ville.

VIVE deltog i 6 af Meningsdannernetværkets i alt 19 arrangementer. De blev afholdt for alt fra en håndfuld religiøse unge i en kirkelig ungdomsforening, over en gruppe modne kvinder i en boligforening, til en blandet skare af unge ved et offentligt debatarrangement. Til disse arrangementer skinnede det tydeligt igennem, at nogle meningsdannere havde stor erfaring som oplægsholdere og dermed også var kompetente til at kunne håndtere eventuelle udfordringer undervejs. Andre mere uerfarne kræfter kunne derimod have det sværere, hvis alt ikke gik, som de forventede.

Om et oplæg "gik godt", kunne også handle om, hvorvidt der var et godt match imellem oplægsholder og målgruppe eller ej. VIVE overværede fx et oplæg i en boligforening, hvor en meningsdanner fortæller om sin opvækst i et kristent miljø i Danmark, som han ender med at bryde med. Han beskriver det bl.a. sin oplevelse af i stigende grad ikke at kunne finde svarene i sit liv i sin religion som at *"... hive snore ud af en trøje, så hullerne bliver større og pludselig står man uden tøj på"*. Meningsdanneren giver også baggrundsinformationer om sit tidligere miljø. Såvidt VIVE kan vurdere, er der god interesse for oplægget, der også er velstruktureret og godt leveret. Efterfølgende fortæller rekvirenten dog, at han fandt oplægget lidt vel *"rede-gørende"*, og at han godt kunne have tænkt sig, at det havde været *"mere følelsesladet"*. Rekvirenten oplevede dermed – retmæssigt eller ej – ikke at få sine forventninger til oplægget indfriet og lod dermed ikke til at være helt tilfreds med det, der var foregået.

Case-boksen herunder beskriver det mindst vellykkede meningsdanner-oplæg, som VIVE observerede. Som det fremgår af boksen, er det endvidere et oplæg, hvor der – modsat i de fleste Meningsdanneraktiviteter – var en del interaktion med tilhørerne. En sådan interaktion gør det alt andet lige nemmere at fornemme, hvordan tilhørerne responderer på en given oplægsholder.

Observationsnoter – temaaften i et boligsocialt projekt

En meningsdanner skal holde oplæg om negativ social kontrol i et kvindenetværk. Her mødes man jævnligt til såvel faglige som sociale arrangementer. På denne aften er der mødt omkring 25 etniske minoritetskvinder op – næsten alle bærer tørklæde. Der er rigeligt med kaffe, the, frugt, nødder og kage på bordene.

Efter en indledende præsentation igangsætter meningsdanneren en leg/øvelse, hvor kvinderne skal stille sig, så de viser, om de er enige eller uenige med forskellige udsagn. Alle er enige i udsagn som:

"Der er stor forskel mellem dansk kultur og kulturen i mit hjemland", "Jeg synes, at det er godt, at kvinder har selvbestemmelse i Danmark" og "min datter må godt deltage i klassefester".

Derimod deler gruppen sig omtrent midt over i forhold til udsagnet: *"Min datter må selv bestemme, hvem hun skal giftes med"*. De to grupper begynder at diskutere. Argumentet for modstanderne af udsagnet er, at det er vigtigt, at en kommende svigersøn er muslim. Diskussionen begynder hurtigt at blive højlydt, og meningsdanneren afbryder og går videre til næste spørgsmål.

Næste del af oplægget tager afsæt i nogle billeder af muslimer. Oplægsholder taler bl.a. om vold mod kvinder og stiller spørgsmålet om, hvorvidt vold mod kvinder er alle muslimers kultur. Flere af kvinderne bliver sure over spørgsmålet og siger, at de er provokerede over, at oplægsholder gør det til et spørgsmål om muslimer. Oplægsholder siger, at de ikke skal misforstå hende – at hun prøver at forklare dem, at det handler om kultur, og den skal man ikke kunne gemme sig bag. Der er generelt meget larm i lokalet: Kvinderne taler sammen, og de taler højlydt i telefon m.m. Meningsdanneren virker i stigende grad presset, og stemningen begynder at blive decideret ubehagelig. En af kvinderne rejser sig, går hen i hjørnet og begynder at bede relativt højlydt. En anden kvinde går over og begynder også at bede. Oplægsholder stiller spørgsmål ud i rummet, men koncentrationen er lav, og der kommer ikke rigtig nogen svar. Så bæres der mad ind udefra, og alle holder pause. Efter pausen begynder oplægsholderen at tale om æresdrab. De deltagende kvinder begynder at gå ca. 20 minutter, før oplægget er slut.

3.5 Netværket – et projekt fra start til slut

I modsætning til de to andre indsatser – Dialogkorpset og dialogbaserede workshops om radikaliserings og diskrimination – kunne VIVE følge Meningsdannernetværket fra opstart til afslutning. Dette udgjorde en stor kontrast i forhold til de to andre, langt mere veletablerede, indsatser, og det var tydeligt, at projektet måtte ændres og tilpasses i forhold til det oprindeligt planlagte design.

For det første havde man haft en intention om, at stemmer, der allerede var en del af den offentlige debat, skulle indgå i netværket. Som kort beskrevet ovenfor viste dette sig dog ikke at fungere særligt godt i praksis.

For det andet stemte opstarten af netværket, inklusive den planlagte opkvalificering af medlemmerne, ikke så godt overens med medlemmernes udtrykte behov. Som facilitator selv beskriver det: *"Akademidelen har været meget faglig, men har manglet det personlige og menneskelige"*. Tilsvarende giver adskillige af de interviewede meningsdannere udtryk for, at man med fordel kunne have grebet etableringen af netværket anderledes an. Et medlem af netværket, som kraftigt havde overvejet at forlade det, udtrykker det på følgende måde:

Jeg synes ikke, netværket er gennemtænkt. Dem, der har med det at gøre, har ikke en baggrundsviden. De kommer fra et helt andet miljø end dem, der sidder i det. De tror, det er en problemstilling, der skal analyseres, og [hvor der skal] findes konklusioner – men for mig er det hele mit liv og et helvede. Vi skal have rådgivere, der har samme baggrund som os – som ved, hvad folk vil gå igennem. De [= facilitator] siger, de bakker os op, med de forstår os ikke. Og det er ikke organiseret nok i forhold til konsekvenserne. Der er for meget angst.

Ønsket om, at der var blevet taget bedre hånd om såvel netværksmedlemmernes personlige udfordringer, som om de konflikter, der især i etableringsfasen opstod inden for gruppen, var noget, som flere af medlemmerne kredsede om. En havde følgende forslag til, hvordan man kunne have grebet projektet an:

Problemet er, at du ikke får folk [til at melde sig til netværket], der er helt raske. De er jo syge i hovedet af det, de har været igennem. Så jeg synes, der burde have været en psykolog, der vurderede dem. For jeg tror ikke altid, at folk forstår konsekvenserne af det, man går ind i. Men det lå lidt i det, at [facilitator] troede, at folk selv ville kunne gennemskue det ... Og jeg forstår ikke, hvorfor de ikke har hyret en psykolog til at være med til møderne. Der var møder, hvor folk ... hvis man nærmest havde givet det en time mere, så var de kommet op og slås.

En primær anke var altså en manglende fokus på netværksmedlemmernes tunge bagage og dermed deres behov for støtte af psykologisk karakter. Der blev givet ad hoc støtte fra facilitator, men nogle af medlemmerne oplevede, at denne støtte ikke var kvalificeret nok. Dette emne vender vi tilbage til i kapitel 7. Denne manglende psykologiske støtte peger på, at forståelsen for, hvad man satte i gang med projektet, tilsyneladende ikke var tilstrækkelig. Dette var noget, som flere af meningsdannerne pointerede:

Man skal være klar over, at det er en dybt personlig proces [at tale om sine egne vanskelige erfaringer] ... Jeg tror faktisk ikke, man kan gøre det i sådan en kampagne. Jeg tror, hele idéen om at hive 20 talsmænd ind i kampagnen og ud i den offentlige debat er for ambitiøs.

Når man er sårbar og har været igennem det, som vi har, og måske er blevet traumatiseret eller får yderligere konsekvenser, kan man så bede de mennesker, som måske ikke ordentligt har bearbejdet deres proces, at stille sig offentligt frem? Det er jeg ikke sikker på er okay.

Disse store udfordringer kan måske være med til at forklare, at der har været meget begrænset succes med at videreføre projektet efter projektperiodens afslutning. Det skal tilføjes, at SIRI oplyser, at facilitator havde mulighed for at orientere deltagerne om muligheden for at få psykologtimer via RED Rådgivning.

3.6 Om oplevelser af projektet

I forhold til indsamlingen af empiri til dette projekt deltog VIVE kun i 6 af meningsdanneres arrangementer. Dette lille antal udgør dog knap en tredjedel af alle de arrangementer, som korpset kom til at forestå. Som tidligere nævnt var indholdet af disse oplæg, såvel som de kontekster, de indgik i, meget forskellige. Ved de arrangementer, VIVE deltog i, virkede meningsdannerne overvejende som kompetente oplægsholdere, og de var i de fleste tilfælde også i stand til at fastholde deres tilhøreres opmærksomhed. De få deltagere og rekvirenter, som VIVE efterfølgende havde mulighed for at tale med om et afsluttet oplæg, kunne da også give meningsdannerne pæne ord med på vejen.

Outputtet vurderes dog at være begrænset. Dette var også noget, som meningsdannerne selv fremhævede som problematisk. Som to af dem svarer, da de bliver spurgt om, hvorvidt de oplever, at netværket har gjort en forskel:

Nej, det synes jeg faktisk ikke. De har skabt et forum, hvor vi har kunnet nå ud til folk. Men der var måske for kort tid – eller måske ikke nok pondus i det. Jeg har ikke opfattet, at det virkelig har battet.

Nej, bestemt ikke. Hvis man skal gå ud og være holdningsbearbejdende sådan nogle steder, er det ikke nok bare at gå ud en gang og holde et oplæg – det kan man ikke. Det skal kobles op på noget andet, det bliver nødt til at være noget større.

Netværksmedlemmer som de her nævnte oplevede altså ikke, at det netværk, de var en del af, havde gjort nogen større forskel. Derfor kunne man dog alligevel godt sætte pris på at have været med i det. Som et andet netværksmedlem fortæller:

Jeg synes, der manglede en motor [i netværket]. Der var for mange, der ikke skrev [til bloggen]. Der var kun fire eller deromkring, der var rigtig aktive. Men for os, der var aktive, synes jeg, at det virkede fantastisk. Jeg kom rigtig langt ud – men jeg brugte det virkelig bare som en hjemmeside, der var lavet for mig. Jeg har fået mange flere følgere på Facebook.

Det sidst citerede netværksmedlem var kun med i Meningsdannernetværket i omkring et halvt år, men oplevede altså, at hans aktivitet som blog-skribent her var med til at øge hans antal af personlige følgere på Facebook. Det oplevede han som et positivt udbytte af at have været med i netværket. Dette kan eksemplificere de tilsyneladende meget forskelligartede personer og interesser, der – i en periode på godt et år – blev bragt sammen inden for Meningsdanner-netværkets rammer. Da perioden var slut, og budgettet brugt op, var der dog tilsyneladende ikke etableret et netværk, der i hvert fald umiddelbart var i stand til at fortsætte.

4 Dialogbaserede workshops om radikaliserings og diskrimination

4.1 Om indsatsens opståen og organisering

Den tredje indsats, som denne rapport beskæftiger sig med, har det fulde navn "Dialogbaseret workshop om radikaliserings og diskrimination". Denne indsats er forankret i fritids- og ungdomsskoleindsatsen i Aarhus Kommune. Af hensyn til læsevenlighed betegnes den også som "Aarhus-indsatsen". Indsatsen er et bredt, forebyggende tiltag, rettet imod alle unge. Intentionen med indsatsen er at medvirke til at forebygge den – meget sjældne – forekomst af radikaliserings og ekstremisme.

Baggrunden for indsatsen er et samarbejde imellem Østjyllands Politi og Aarhus Kommune. Her etablerede man i 2007 den såkaldte "Aarhus-model". Udviklingen af den nuværende indsats går tilbage til 2008, hvor man indledte et samarbejde med fagfolk på uddannelsesinstitutioner for at blive bedre til at spotte og hjælpe unge, der så ud til at være på vej imod en radikaliseret løbebane. I 2012 påbegyndte man den nuværende, bredt anlagte indsats på uddannelsesinstitutioner – en indsats, der altså ikke retter sig imod at spotte unge på vej imod en radikaliseret løbebane. Ønsket med indsatsen var i stedet at komme i direkte dialog med kommunens unge. Inspirationen kom bl.a. fra en britisk indsats ved navn *WRAP (Workshop to Raise Awareness of Prevent)*, der retter sig imod fagfolk, og var også inspireret af Flemming Balvig og Lars Holmbergs arbejde med at forebygge ungdomskriminalitet og risikoadfærd (Jørgensen, 2018).

Aarhus-indsatsen tilbydes grundskolens udskolingsklasser, produktionsskoler og første årgang på ungdomsuddannelser. Den finansieres af Aarhus Kommune, hvor også indsatsens projektleder er ansat. Det er denne projektleder, der sørger for rekruttering og opkvalificering af workshopinstruktører, og som tager kontakt til rekvirenter på uddannelsesinstitutioner i forhold til afholdelse af workshops.

En workshop følger et fast format, baseret på en drejebog, som er udviklet til indsatsen. Den varer normalt 2½ eller 3 timer, afhængig af, hvilken uddannelsesinstitution den afholdes på. Der er altid to instruktører ude på en opgave, og der er normalt 8-10 instruktører tilknyttet indsatsen.

Boks 4.1 Tekst fra informationsmateriale om Aarhus-indsatsen

Hvad er en workshop?

Et 2½-3 timers forløb med to instruktører fra indsatsen "Forebyggelse af radikaliserings og diskrimination i Aarhus". Workshoppens gennemgående metode er en kombination af formidling, dialog og øvelser. Workshoppen indeholder fire dele: intro, vidensdel, gruppedel og refleksion. Første del introducerer indhold og kernebegreber. Anden del formidler viden om politisk og religiøs radikaliserings samt ekstremisme, terrorisme og lovgivning. Tredje del bevæger sig på tre niveauer, hvor elevernes holdninger, roller og stillingtagen bringes i spil i relation til bl.a. diskrimination, digital adfærd, ytringsfrihed, fordomme og fællesskaber. Fjerde del afrunder og behandler elevernes refleksion over workshoppen.

Hvad mener vi, I kan få ud af en workshop?

- Introduktion til begreber som politisk og religiøs ekstremisme, terrorisme og diskrimination
- Øget fokus på workshoppens temaer
- Skærpet kritisk tilgang til brugen af internettet
- Fakta kontra fordomme og misforståelser
- Holdninger og fordomme sat i spil
- Ord på tanker, begreber og emner relateret til radikaliserings, fællesskaber og diskrimination
- Medvirken til en klassekultur, hvor meninger og holdninger kan mødes, brydes og rummes
- En anderledes måde at italesætte temaer som radikaliserings, ekstremisme og diskrimination på.

4.2 Instruktører og opkvalificering

Workshoppens formidlere er overvejende universitetsstuderende, der er i gang med deres kandidatuddannelse på Aarhus Universitet. Dermed er der også en løbende udskiftning, efterhånden som de bliver kandidater og kommer i arbejde. De rekrutteres primært via udvalgte undervisere, der skaber kontakt til studerende, som fx i deres bacheloropgave udviser en faglig interesse for radikaliserings og ekstremisme. Ad den vej søger man at rekruttere instruktører, der allerede har en god viden på området, for som facilitator formulerer det: "*De skal have en større viden at tale ud fra, hvis debatten bevæger sig uden for oplægget*". Instruktørerne klædes dels på ved at modtage indsatsen eget skriftlige materiale, dels ved at deltage i sidemandsoplæring. Nye instruktører deltager således først som observatører på 2-3 workshops, før de selv afholder et antal workshops sammen med en af de erfarne instruktører.

De interviewede instruktører fortæller, at deres motivation for at blive en del af indsatsen primært handler om en kombination af faglig interesse og en lyst til at undervise. Som to af dem fortæller:

Det, der motiverer mig, er, at emnet er helt vildt spændende. Og så det at komme ud og snakke om det. Og så er jeg personligt motiveret, fordi jeg øver nogen kompetencer, jeg skal bruge i mit arbejdsliv. Det er fedt at formidle og stå foran nogen og holde et oplæg.

Jeg havde aldrig undervist, men det ville jeg rigtig gerne. Jeg havde også lige været instruktør på universitetet, så det tiltalte mig: Jeg ville gerne undervise. Og så passede det med min retning på universitetet – jeg har skrevet mange opgaver om radikaliserings.

Den løbende opkvalificering af det lille antal instruktører er knyttet til fire årlige instruktørmøder, hvor der bl.a. gives relevante faglige input. Derudover ses det gerne, at instruktørerne selv deltager i andre fagligt relevante arrangementer. Dette er noget, som i mange tilfælde spiller godt sammen med instruktørernes egne uddannelsesmæssige interesser. Derudover har man til indsatsen udviklet en drejebog over workshoppernes forløb og et kompendium med relevant baggrundsviden.

På de årlige instruktørmøder sker der også en løbende tilpasning af konceptet. Det kan fx være i form af udskiftning af slides eller ændringer af enkelte øvelser. Det er også på disse møder, at man i fællesskab kan reflektere over udfordringer, man har mødt i indsatsen, og også lære af hinandens erfaringer. Til indsatsen er knyttet en erfaren undervisningscoach, der undertiden bidrager til instruktørmøderne. De enkelte instruktører har også mulighed for, at denne coach observerer dem, mens de afholder en workshop, hvorefter coachen giver feedback på, hvad der med fordel kan gøres anderledes.

4.3 Målgruppe og koncept

De dialogbaserede workshops om radikaliserings og diskrimination afholdes som nævnt på uddannelsesinstitutioner i Aarhus Kommune. Der afholdes hyppigt workshops på en hel årgang på en uddannelsesinstitution, og nogle institutioner benytter sig fast af indsatsen hvert år. Derudover afhænger efterspørgslen også af begivenheder i det omliggende samfund. Facilitator vurderer fx, at der var en større efterspørgsel i 2015-2016 end i den periode, VIVE har fulgt indsatsen. I indsatsen afholder man ca. 60 workshops om året.

Konkret forløber en workshop ved, at to instruktører overtager en klasse i fx 3 timer. Man forventer, at en af klassens faste lærere er til stede under workshoppen. Dette kan dels – i nogle klasser – være vigtigt for at sikre ro og opmærksomhed, dels giver det bedre muligheder for, at indhold fra workshoppen kan tages med over i den efterfølgende undervisningen. Og endelig ønsker man at sikre, at der kan tages forsvarlig hånd om eventuelle sociale konflikter eller individuelle udfordringer, som kan opstå i løbet af en workshop.

De to instruktører anvender en række slides. Denne workshop har dermed et ganske fast format. Som det fremgår af Boks 4.1, er workshoppen bygget op af en *vidensdel*, hvor der formidles informationer. Endvidere er der en *gruppedel*, hvor der lægges op til diskussion, der bl.a. har til formål at styrke en inkluderende debatkultur i klassen. Undervejs i workshoppen igangsættes en række øvelser, hvorigennem man søger at aktivere alle eleverne.

4.4 Eksempler fra workshoppen

Som beskrevet søger workshoppen såvel at være vidensformidlende, som at fremme dialog og rummelighed i klasserne. Lagt an som en bred, forebyggende indsats stiler indsatsen dermed ikke (som de æresrelaterede indsatser) imod at "bearbejde holdninger", men tværtimod at bidrage til bedre muligheder, for at forskellige holdninger kan brydes i det offentlige rum.

Som instruktørerne tit pointerer i løbet af en workshop: Det er *handling*, som er ulovlige – ikke *holdninger*.

I forhold til indsatsens fokus på klassemiljøet er den bagvedliggende tanke, at sociale marginaliseringsprocesser kan være involveret i radikaliseringsprocesser. Dette fænomen pointeres også i cases om konkrete individers radikaliseringsforløb, der indgår i det medbragte slideshow. Kan man medvirke til at skabe større rummelighed i en klasse og dermed give bedre muligheder for, at alle kan ytre deres holdninger i fællesskabet, er den bagvedliggende tanke, at dette potentielt kan virke forebyggende i forhold til radikalisering og ekstremisme. Caseboksen herunder beskriver forløbet i en af de workshops, som VIVE overværede.

En workshop i en 9. klasse

Workshoppen afholdes i en klasse, hvor VIVE anslår, at ca. halvdelen af de ca. 20 elever har etnisk minoritetsbaggrund². De to instruktører kommer ind og præsenterer sig selv. Eleverne får dernæst besked på at tage deres stole og sætte sig i en rundkreds. Instruktørerne starter med en afklaring af begreber. Da instruktørerne spørger om, hvad ordet "diskrimination" betyder, får de ret svævende svar, og det bliver hurtigt klart, at vidensniveauet i klassen ikke er så højt. En af instruktørerne forklarer, at diskrimination er "usaglig forskelsbehandling". Her bryder den tilstedeværende lærer ind og siger, at instruktøren er nødt til at forklare, hvad "usaglig" betyder. Den anden instruktør tager over, og inden han går videre til næste slide, understreger han, at det er vigtigt, at eleverne bare spørger, hvis der er noget, de er i tvivl om.

Næste slide er en øvelse. Der vises portrætter af to mænd, og alle eleverne skal rejse sig og stille sig ved det billede, som de mener viser en terrorist. Instruktørerne beder eleverne begrunde, hvorfor de har stillet sig, som de har. Svarene lyder bl.a., at den person, hvis billede man har stillet sig ved ... "ligner mere en terrorist", "den anden ser højt uddannet ud", eller at "det ligner et billede, der er taget efter en anholdelse". Især drengene i klassen pjatter meget, så læreren skælder dem ret meget ud i et forsøg på at holde ro. Man fornemmer, at klassen er vant til såvel uroen, som at læreren skælder ud. Instruktøren slutter øvelsen af med at fortælle, hvem der var terrorist – og at den anden mand var rockmusiker. Instruktøren tilføjer, at øvelsen havde til formål dels at vise, at terrorisme har mange ansigter, dels at eleverne var nødt til at bruge deres fordomme, når de skulle vælge en terrorist.

Den anden instruktør gennemgår nu demokrati kontra radikalisering og ekstremisme. Han pointerer, at hvis man er uenig i det, som betegnes den "demokratiske boble" (de brede rammer, der er for debat, foreninger, partier og religionsdyrkelse m.v. i et demokratisk samfund), er der nogle, der kan gå andre veje som fx radikalisering og ekstremisme. Så følger informationer om forskellige former for politisk ekstremisme: At det kan foregå på venstre- og på højrefløj og handle om såvel dyrevelfærd som om ønsker om at få et "racerent samfund". Da han nævner ordet "anarkisme", er der ingen i klassen, som ved, hvad det betyder, og instruktøren forklarer. Dernæst følger en øvelse, hvor eleverne skal placere forskellige politiske grupperinger på hhv. højre- og venstrefløj. Det gør de fleste forkert.

Efter pausen skal eleverne snakke 2 minutter med deres sidemand om, hvad de ved om religiøs ekstremisme. Bagefter snakkes der om dette i plenum. En nævner som eksempel det muslimske kalifat, og instruktøren beder eleven om at uddybe. Så går man videre til næste slide, som beskriver historien om radikaliseringen af to unge mænd. På sliden om den ene unge mand står, at han på et tidspunkt "ragede uklar med sin ene storebror". Med afsæt i, at klassens vidensniveau synes at ligge lavere, end det ofte er tilfældet, forklarer instruktøren uopfordret, hvad "ragede uklar" betyder.

Efter slides, der bl.a. omhandler terrorparagraffen, bliver eleverne bedt om at stille sig op på en linje på gulvet, som spænder mellem tallene 1 og 6. Deres placering skal vise, i hvilken grad de mener, at alle meninger og holdninger er lige velkomne i klassen. Klassen står meget spredt og dækker alle tal,

² Aarhus-indsatsen er en bredt anlagt, forebyggende indsats og har på ingen måde særlig fokus på elever med etnisk minoritetsbaggrund. Når VIVE her – og andre steder i denne rapport – pointerer, hvilken etnisk baggrund deltagere i Aarhus-indsatsen har, sker det for at kunne skabe meningsfulde analyser på tværs af denne indsats og de to andre indsats, der indgår i undersøgelsen. Det sker dermed, fordi sidstnævnte to indsats er forankrede i Udlændinge- og Integrationsministeriet og i forskelligt omfang specifikt retter sig imod problematikker knyttet til etniske minoriteter i Danmark.

hvilket passer meget godt med fornemmelsen af en fragmenteret klasse. Instruktøren forklarer eleverne, hvorfor denne øvelse er vigtig: Han viser tilbage til historierne om de to unge mænd, der begge endte med at blive radikaliseret, efter at de havde følt sig uden for en gruppe, og siger, at *"derfor er det vigtigt ikke at udstøde folk, bare fordi man er uenig med dem. Ellers kan de være tilbøjelige til at finde en anden gruppe, som vil respektere dem og acceptere dem"*.

Den sidste øvelse i workshoppen drejer sig om, at eleverne skal forholde sig til, om forskellige krænkende udsagn og lignende er okay eller ej. Her er der en del pjat og uro, indtil instruktørerne runder workshoppen af, og eleverne kan gå til frikvarter.

Casen ovenfor beskriver en workshop i en 9. klasse – og er en af de mest udfordrende Aarhus-workshops, som VIVE observerede. Det foregik i en klasse, hvor der, uanset at læreren gjorde en del for at holde orden, var meget uro, og hvor vidensniveauet var relativt lavt. Alligevel lykkedes det et stykke hen ad vejen for instruktørerne at få eleverne på banen. Omvendt kunne der i andre klasser være et stort engagement og en betydelig faglig interesse på linje med de store forskelle, der kan være i skoleklasser, afhængigt af om de er hjemmehørende i skoledistrikter med enten udsatte boligområder eller velstående villakvarterer.

Starten på en workshop i en klasse med et højere engagement og vidensniveau kunne fx forløbe, som den gjorde i denne 1. g klasse, hvor hovedparten af eleverne havde majoritetsdansk baggrund, og hvor oplandet bestod af langt mere ressourcestærke familier.

Eleverne skal to og to tale helt kort om centrale begreber. Dernæst spørger instruktørerne i plenum, hvad eleverne talte om, og mange – primært drenge – byder ind. Adspurgte om definitionen på ekstremisme nævner en dreng både politisk og religiøs ekstremisme, og instruktøren siger, at det er "spot on". To piger byder også ind. Instruktørerne er meget anerkendende og roser eleverne for at være dygtige – "I er virkelig gode". I forhold til diskrimination siger en pige, at det er "at behandle nogen anderledes pga. dem, de er – fx i kraft af deres køn eller religion." Instruktøren siger, at det er rigtigt, og læser sin definition op fra et slide.

Som det fremgår af eksemplerne, udgøres en stor del af Aarhus-indsatsens indhold af en diskuterende vidensformidling. Dermed har dele af workshopperne karakter af klasseundervisning, hvor instruktørerne formidler bestemte, på forhånd fastlagte, pointer. Tilsvarende følger man meget af tiden et klassisk format for interaktion i et klasseværelse, der kan beskrives som *initiering – respons – evaluering* (Mehan, 1979): Underviseren (i dette tilfælde en af to instruktører) stiller et spørgsmål (initierer), vælger en elev, der markerer (respons), og evaluerer denne respons ved fx at sige "spot on".

En anden pointe ved disse workshopforløb er, at der er en vekselvirkning imellem vidensdelen – fx om, hvordan man skal forstå forskellige begreber – og anden del af workshoppen, hvor der er fokus på at få forskellige holdninger på banen. Afsættet er her, at uenighed er helt i orden, og at der dermed ikke er et "rigtigt" og et "forkert" svar. Om deres tilgang i arbejdet fortæller en af de mest erfarne instruktører følgende i et interview om en netop afsluttet workshop, VIVE havde observeret.

Allerede i starten af en workshop – under "gæst en terrorist" – har vi søgt at få skabt en refleksion om, at det er ikke bare folk med anden etnisk baggrund, som er radikaliserede og terrorister. Og her strækker jeg mig tit ret langt og prøver at prikke til nogle af eleverne – at trække nogle af de her fordomme ud af dem. Der kan være

ham, som siger: "Sig nu bare sandheden" [i forhold til en anden elev, der havde gættet på, at en mand med etnisk minoritetsbaggrund var terrorist, men ikke ville sige dette højt, da instruktøren spurgte ham om, hvorfor han stod, som han stod]. Og ham, der siger det med at: "Kvinder kan ikke være terrorister". Noget af det er sagt for sjov – i hvert fald den med kvinderne – men det dækker jo alligevel over noget. Og så kommer der en kommentar fra en anden: "Nej, jeg har faktisk ikke hørt om nogen kvindelige terrorister". Nej, det lyder sandsynligt. Men det eksisterer altså.

Generelt synes instruktørerne at være gode til at få eleverne til at bidrage og til at opmuntre dem til at reflektere. Et eksempel på en sådan refleksionsproces – hvor instruktøren søger at få eleverne i spil – stammer fra et besøg i en 10. klasse. På et tidspunkt i slideshowet er man nået til historien om en ung mand, Amir, der endte med at drage til Syrien. Med afsæt i dette virkelige eksempel spørger instruktøren, hvem eller hvad der måske kunne have forhindret det, som skete.

[Instruktøren spørger, hvem der kunne have gjort noget. Forskellige elever svarer, at det kunne hans klassekammerater, han selv eller hans venner. Instruktøren bakker op om disse svar. En elev foreslår, at religion også kunne have gjort en forskel, hvorefter denne dialog følger]:

Instruktør: *Hvordan tænker du?*

Dreng: *Hvis du fx læser koranen, så kan det også hjælpe dig imod dårlige ting. For hvis du rigtig tror, og du læser, så står der også, at hvis du gør det her, så sker der det her i næste liv.*

Instruktør: *Det kunne være, at hvis nogle af dem, der kom i den moské, som Amir kom i, havde været bedre til at tage hånd om ham, så kunne det være, at han ikke var endt ud i noget ekstremistisk religion, men bare i noget almindelig religion. Det er der jo ikke nogen, som har noget imod.*

Dreng: *Det kunne også være, at hvis han ikke selv kunne læse koranen – at han ikke kunne forstå arabisk så godt – så kunne de have tolket det for ham. Og hvis han sagde noget forkert, så kunne de sige noget mere kvalificeret. De fleste af dem, der bliver radikaliseret, har ikke så meget viden inden for islam. Så efter min mening er den eneste måde at kunne undgå det, at man har viden.*

Instruktør: *Uanset om man vil gøre det politisk eller religiøst, så vil folk jo gerne opnå det bedste samfund. Men det er nok de færreste, som vil mene, at man får et bedre samfund ved at slå hinanden ihjel. Trods alt.*

Teksten herover er et eksempel på, hvordan en dialog i indsatsen kan forløbe. Den eksemplificerer, at instruktørerne arbejder ud fra en målsætning om at engagere eleverne, lære dem nyt om området og give dem plads til at bringe deres holdninger og refleksioner på banen. I denne dialog med en elev fremgår det således, at instruktøren giver eleven plads til at udfolde sit synspunkt. Instruktøren anerkender også elevens holdning om, at gode relationer i et religiøst miljø muligvis kunne have medvirket til at hindre Amirs radikaliserede løbebane.

Som det fremgår af dette kapitel, er formatet for en workshop i Aarhus-indsatsen ret fast og styres af rækkefølgen på de slides, som workshoppen er bygget op omkring. Variationen imellem forskellige workshops udspringer dermed primært af, dels hvor vidende og engagerede

eleverne i en given klasse er, dels om instruktørerne eventuelt vælger at springe dele af programmet over. Det sker ofte, at slides enten springes over eller gennemgås meget kortfattet, da dele af programmet kan tage mere tid end planlagt. At springe slides over kan siges at være en del af konceptet: Slideshowet er nemlig lavet, så man – også i de klasser, hvor man kommer lidt hurtigt igennem det hele – kan udfylde al den afsatte tid. Er der bestemte dele af en workshop, hvor der opstår en god diskussion, eller hvor der er brug for ekstra meget forklaring, kan den samlede tidsplan forrykke sig. Her giver konceptet dermed mulighed for at tilgodese den specifikke klasses behov ved at skippe udvalgte slides for at få workshoppen færdig til tiden. Case-boksen herunder beskriver forløbet af en øvelse i en 10. klasse.

Øvelsen "Gæt en terrorist" – i en 10. klasse

I en 10. klasse viser instruktørerne en slide med billeder af to personer. Begge er mørkhårede. Den ene er mørkhåret og glatbarberet, mens den anden er skaldet og har fuldskæg. Eleverne fordeler sig, mens de småsnakker om deres valg. Instruktøren spørger, hvorfor de har stillet sig, som de har, hvorefter følgende dialog udspiller sig.

Dreng 1: *Nu er jeg ikke racist eller noget, men hvis en person kommer hjem fra en rejse til fx Saudi Arabie, og har en taske, og han er en hvid person – som en dansker – så er der ikke så mange, der vil lægge mærke til ham. Men hvis han kommer med fuldskæg og er araber, så vil man måske lægge lidt mere mærke til det.*

Instruktør: *Så du står der [ved billede af skægget mand] på grund af skægget?*

Dreng 2 [der står ved billedet af den glatbarberede mand]: *Det var ligesom med Anders Breivik. Han lignede jo slet ikke en terrorist, men det var han. Han var en af de største. Men "typiske" terrorister ligner jo nogen, der er fra de arabiske lande.*

Instruktør: *Hvad med jer to piger? [De står begge ved den skaldede mand med skæg].*

Pige 1: *Jeg synes ikke, der er en definition på, hvordan en terrorist ser ud.*

Instruktør: *Hvorfor står I, som I gør?*

Pige 2: *Fordi jeg synes, det er synd, hvis jeg skulle dømme ham den anden mand, bare fordi han er sorthåret (fniser). Den anden ser mere grov ud.*

Instruktør: *Så vil jeg høre, hvorfor I har stillet jer her? [Ved den glatbarberede, mørkhårede mand].*

Dreng 3: *Han prøver at være low-key, ham her.*

Instruktør: *Hvad med jer? (Henvendt til et par andre drenge)*

(Tavshed).

Instruktør: *Den ene (glatbarberet og mørkhårede mand) hedder Ziad Jarreh. Han er terrorist og var med til at flyve et af flyene ved nine-eleven. Det andet billede [af en skaldet mand med fuldskæg] er Kerry King. Han spiller guitar og er med i heavybandet Slayer.*

4.5 Aarhus-indsatsen – positive oplevelser

Indsatsen er blevet finpudset igennem årene og lader til at fungere godt. De elever/studerende og undervisere, som VIVE har interviewet efter deltagelse i Aarhus-indsatsen, var da også generelt godt tilfredse. Mange syntes, at instruktørerne var "dygtige" og "skarpe", og at de var "gode til at få os med". En elev bemærkede, at ... "det er det bedste besøg, vi har haft. Og jeg synes slet ikke, vi larmede så meget, som vi kunne have gjort".

I en fokusgruppeinterview nævner elever også, at noget, de godt kunne lide ved konceptet, var den store åbenhed, de oplevede fra formidlernes side:

Pige 1: *Jeg synes, de var meget gode til at forklare [emnet]. Og de var meget accepterende over for, hvad folk sagde.*

Pige 2: *De sagde ikke "det er forkert" eller noget.*

Dreng 1: *Det var meget objektivt. Man kunne ikke mærke deres mening. De sagde: "Det har vi ikke nogen holdning til". De absorberede lidt vores holdninger, og så var det dem, de kørte med.*

Pige 1: *Normalt i samfundsfag, så kan man godt lidt fornemme, hvad læreren mener, selvom de ikke siger det. Her var de ret gode til at skjule det (9. klasse).*

Den samme oplevelse fortæller studerende fra en 1. g klasse om på følgende måde:

Dreng 1: *Det var kvalificerede folk. Det er rart at have folk, der virkelig havde forstand på det.*

Pige 1: *[Instruktørerne selv] sagde ikke så meget. De sagde også til sidst, at de gerne ville holde sig selv udenfor. De ville have os til at tale. Det endte også mest som en diskussion imellem os.*

Dreng 2: *Jeg synes, det var fint, at de kom udefra. Det virker mere professionelt. Og at det var i samarbejde med Østjyllands Politi. Det virker bedre, end hvis det er en lærer, der står og siger det. Det bliver jo en anden form for undervisning.*

At der var mange øvelser i løbet af en workshop – hvor eleverne på forskellig vis skulle på banen – var også et element, som flere interviewede studerende fremhævede som positivt:

Pige 1: *Det var fedt, fordi det var øvelser, som de ikke skulle forklare så længe.*

Pige 2: *Og man skulle ikke sidde ned hele tiden (9. klasse).*

Også en lærer fortæller, at han oplevede, at elev-inddragelsen fungerede rigtig godt. Med henvisning til en dom for et opslag på Facebook, hvor eleverne skulle gætte, hvad en ung var blevet straffet med, siger læreren følgende:

Det med at gætte på dommen er virkelig godt lavet. Det satte noget i gang hos nogle, som normalt slet ikke siger noget. (lærer, 9. klasse)

Selve emnet kunne også have betydning for, at man oplevede det som en spændende workshop. I en 10. klasse fortæller en af eleverne følgende:

I starten gad ingen rejse sig op og rykke bordene rundt. For det plejer vi ikke at gøre. Men da vi så fik at vide, at det var noget med terrorisme, så fik vi mere lyst til at lave det.

De overordnet positive vurderinger går også igen i de korte evalueringer, som klasser laver efter hver workshop. Disse evalueringer har – især tidligere – også været brugt til at tilpasse

workshopperne, herunder sikre sig, at man er lykkedes med at ramme den rigtige sværhedsgrad i forhold til de forskellige uddannelseskontekster.

Også lærerne var generelt positive over for indsatsen. En fortæller om det på følgende måde.

Det var det der med, at der kommer nogen udefra – som kommer ind og gør noget. De skal for eksempel sidde anderledes – i en rundkreds – og det gør en hel masse. De er mere vågne. Der er ikke plads til, at de lige kan sidde og sove. Når der kommer nogen udefra, så mander man sig selv lidt mere op og lytter lidt bedre. (Lærer, EUX)

Som afslutning på dette afsnit gengiver case-boksen herunder, hvordan elever i en af de besøgte 9. klasser fortalte, at de havde haft en positiv oplevelse ved at være med i indsatsen.

Vurdering af en workshop – fra et fokusgruppe-interview i en 9. klasse

Interviewer: *Talte de sædvanlige?*

Dreng 1: *Det var primært det samme.*

Pige 1: *Men jeg følte også, at de spurgte til folk – sådan: "Hvad mente du med det?" De var gode til at spørge ind til, hvad folk så mente.*

Dreng 2: *Også der, hvor man skulle stille sig i forhold til, om man mente noget var lovligt eller ulovligt. Og alle blev jo nødt til at stille sig. Så man fandt ligesom ud af de andres mening. Hvis de bare havde spurgt, så var det ikke alle, der havde sagt deres mening.*

Pige 1: *Og jeg synes ikke, det var ubehageligt. Men det er også, fordi vi kender hinanden. Det havde nok ikke være så sjovt, hvis man ikke havde kendt hinanden.*

4.6 Aarhus-indsatsen – kritikpunkter

Af kritikpunkter mente nogle af de interviewede elever, at niveauet i deres workshop havde været for lavt. Nogle elever fra en 1. g klasse – fra et gymnasium, hvis opland i høj grad bestod af ressourcerstærke familier – siger fx følgende, da interviewer spørger, om det fx fungerede godt, når man blev bedt om at tale med sin sidemand om et bestemt emne.

Dreng 1: *Det var en smule unødvendigt og lidt spild af tid. For man fik bare sagt to sætninger, og så begyndte man at tale om noget andet, indtil [instruktørerne] kom med en ny opgave.*

Pige 1: *Jeg synes også, det blev lidt på børnehaveniveau, at man skulle placere billeder [typer af ekstremisme] – der kunne vi godt have haft et højere niveau. [flere elever udtrykker enighed].*

Dreng 2: *Med definitionen havde de ikke behøvet "hvad tror I, det er, hvad tror vi, det er". De kunne bare have kommet med den og gjort det hurtigere.*

At forskellige elever kan opleve den samme workshop forskelligt, og at nogle sætter pris på det, som andre fx opfatter som kedeligt, fremgår af en elev, som tilføjer, at han godt kunne lide de mange spørgsmål, og at man blev sat til at tale med sin sidemand. Som han siger:

Jeg synes faktisk modsat, at det var godt, der var afveksling. Og at man kunne reflektere over, hvad man selv mener. Og hvis ens sidemand ikke lige havde fattet noget, så kunne man samle op. (Dreng, 1. g)

Et andet kritikpunkt var, om instruktørerne var gode nok til at få andre end de mest engagerede elever på banen:

Jeg oplevede, at det mest var de sædvanlige, der talte. Jeg har selv et mantra om, at alle skal sige noget i timen, så jeg spørger alle, også selvom de ikke rækker hånden op. Og jeg synes også godt, at [instruktørerne] kunne have spurgt folk, som ikke rakte hånden op. Det havde jeg ikke været bekymret for. De skulle også tage og give lidt mere tid, når de stiller et spørgsmål. Folk skal lige have tid til at tænke sig lidt om. Men ellers gjorde de det fint. (Lærer, 1. g)

Også i en 1. g fortæller en elev, at han gerne havde set, at flere elever bare var "blevet taget" – men også dette mente andre ikke ville være en god idé:

Dreng 1: Jeg tror, det havde virket godt, hvis de bare havde taget folk nogen gange. Det blev lidt: "Du kan selv vælge, om du gider det her".

Pige 1: Jeg er enig i, at det kan være godt, hvis man bliver presset lidt til at tage stilling. Men det kan også være dumt, hvis man ikke rigtig har taget stilling – men man så bliver presset til at sige noget. Det kan skabe noget forvirring.

Andre kritikpunkter kunne udspringe af, at de to instruktører ikke kendte klassen. Dermed kunne de sætte elever sammen, som en lærer havde haft erfaring med, at man hellere skulle holde adskilt, eller give meget taletid til en elev, som man måske hellere skulle give lidt kortere snor. Dette viser endnu engang, at der er fordele og ulemper ved det meste: Nogle fremhæver som positivt, at instruktørerne kommer udefra, har særlig faglig viden og er i stand til at engagere, fordi de kommer med noget nyt og spændende. Men det er samtidig dette, som gør, at de ikke har den længerevarende erfaring om, hvilken klasse de har med at gøre, som lærerne modsat kan drage fordel af.

Efter dette og de foregående tre kapitler, hvor vi har beskrevet de tre udvalgte indsatser enkeltvis, går vi i de næste kapitler på forskellig vis på tværs af de tre indsatser. Det næste kapitel bruger empiri, der berører emnet homoseksualitet, til at dykke dybere ned i de undertiden meget ladede emner, som indsatserne berører og til dels ønsker at skabe forandringer i forhold til.

5 At ville påvirke kerneværdier – en hæmmende faktor?

I dette første tværgående kapitel, beskæftiger vi os med emnet "homoseksualitet". I forhold til deres fokus på at bekæmpe negativ social kontrol ønsker såvel Dialogkorpset som Meningsdannerne at skabe en større accept af homoseksualitet. Det er derimod ikke Aarhus-indsatsens ambition at søge at ændre på deltagernes holdninger til homoseksualitet, da denne indsats har en forebyggelsesdagsorden i forhold til radikalisering og ekstremisme. Emnet dukker dog alligevel op i disse workshops – om end meget kortvarigt. Det skyldes, at et af de eksempler, instruktørerne benytter sig af, når de ønsker at få eleverne til at diskutere forskellige former for adfærd, er spørgsmålet om, hvorvidt det er okay at råbe "fede bøsserøv" efter dommeren til en fodboldkamp. Dette kapitel anvender dermed empiri om homoseksualitet fra alle tre indsatser i dette kapitel.

Når empiri om homoseksualitet er udvalgt, skyldes det også, at normer og praksisser omkring køn og seksualitet ofte er noget, som tillægges central betydning inden for forskellige grupper, og som det dermed kan være vanskeligt at ændre på – det kan dermed anses for at være en "kerneværdi" (Smolicz, 1981, se Delrapport 1). Det skyldes bl.a., at det er via pardannelse og seksuelle praksisser, at forskellige befolkningsgrupper videreføres over tid: Da det er kvinder, der føder den næste generation, kan især deres adfærd på det seksuelle område blive tillagt stor betydning (Suárez - Orozco & Qin, 2006; Yuval-Davis, 1997). Det er også veldokumenteret, at normer og praksisser omkring seksualitet er ganske forskellige i Danmark, sammenlignet med mange af de etniske minoriteters oprindelseslande (Liversage & Ottosen, 2014; Mayeda & Vijaykumar, 2015), og at etniske minoritetsunge (især pigerne) har en klart senere seksuel debut end den danske majoritet (Liversage & Christensen, 2017, p. 151).

At man kan se forskelligt på seksualitet, fremgår også, når man i survey-studier undersøger synet på netop homoseksualitet. Det er således 22 pct. af de minoritetsetniske mænd og 12 pct. af de minoritetsetniske kvinder, der svarer, at homoseksualitet ikke bør være accepteret i samfundet. Det samme svar giver henholdsvis 3 pct. og 1 pct. af de majoritetsetniske mænd og kvinder (Als Research, 2019a). Også blandt visse kristne grupper i Danmark kan der være et negativt syn på homoseksualitet – noget, som nogle af medlemmerne af meningsdanner-netværket havde personlige erfaringer med.

At ville skabe forandringer i forhold til noget, der kan fortolkes som af central værdi for en gruppe, er altså i sig selv udfordrende. Det kan dog – fx med veltilrettelagte og omfattende indsatser – godt lykkes. For eksempel dokumenterer (Schensul et al., 2015) forandringer i forhold til normer om køn og familieliv hen imod en højere grad af ligestilling på baggrund af en større indsats i Mumbai i Indien. Det er dog en indsats, som løber over adskillige år og er en samtidig indsats i forhold til mange niveauer og mange grupper i befolkningen. Et andet studie, der også er omtalt i delrapport 1, viser dog, at sådanne ændringer ikke altid forekommer. Et studie af en længerevarende indsats, rettet imod etniske minoritetsforældres opdragelsespraksisser, viser således, at selvom forældrene efter kurset ændrede *adfærd* og i mindre grad afstraffer deres børn fysisk, end de tidligere havde gjort, var selve *holdningen* til børns selvstændighed ikke blevet mere positiv (Renzaho & Vignjevic, 2011).

Når selv længerevarende indsatser kan have svært ved at skabe forandringer, bliver udfordringen hermed kun større ved kortvarige, enkeltstående indsatser, som denne rapport fokuserer på. Deres muligheder for at skabe forandringer begrænses såvel af deres korte varighed, som

af det faktum, at deltagerne umiddelbart efter en indsats vender tilbage til en uændret kontekst (Galal, 2017). Delrapport 1 fremhæver således, at indsatser, som man kan dokumentere kan skabe forandringer, normalt har et større omfang, som ofte retter sig imod både et individuelt niveau og imod en bredere social kontekst. Eksempler på sådanne større indsatser kan hentes fra både det æresrelaterede område og fra ekstremismeområdet (Bjergo, 2013; Brown et al., 2013; Porta & LaFree, 2012). At enkeltstående, kortvarige indsatser som de undersøgte kan have svært ved at gøre varigt indtryk, fremgik også, når deltagere, der blev interviewet et stykke tid efter en indsats, undertiden havde meget svært ved at genkalde sig, hvad der var blevet talt om.

I resten af dette kapitel tager vi afsæt i empiri, hvor der diskuteres homoseksualitet – altså et emne, der kan være stærke holdninger til. Eksempler kommer fra tre cases – et fra hver af indsatserne. Empirien stammer således fra:

- Et fokusgruppeinterview efter en dialogbaseret workshop om ekstremisme og diskrimination, afholdt i Aarhus Kommune.
- Slutningen på et meningsdanner-oplæg og fra et efterfølgende interview med en ung mand, der var gået i direkte dialog med meningsdanneren.
- Interaktionen i en Dialogkorps-workshop med elever fra en folkeskoleklasse.

Eksemplerne fra de tre indsatser kan også give en dybere forståelse for den dialogiske interaktion, som reelt udgør en meget stor del af alle tre indsatser indhold.

5.1 Homoseksualitet til debat – i Aarhus-indsatsen

De dialogbaserede workshops om radikaliserings og diskrimination følger, som beskrevet i kapitel 4, et fast format, da workshoppen er bygget op om et PowerPoint show. På et af de sidste slides står en række udsagn og handlinger, som eleverne skal forholde sig til. En del af sliden lyder som følger:

Synes du, det er ok ...?

A: At gå med Hitler eller et Islamisk Stat-logo på T-shirten?

B: At en natklub afviser kørestolsbrugere?

C: At sætte stickers op: "Bekæmp racisme og fascisme på alle måder!"

D: At råbe "fede bøsserøv" efter dommeren til en fodboldkamp?

Instruksen (som fremgår af instruktørernes drejebog) er, at man skal lade "... eleverne vurdere og tale om, hvad de finder ok eller ikke ok ud fra sætningerne (i plenum eller med sidemanden)", og at man skal tale om "... at vores grænser bygger på følelser, og at vi derfor ofte kan være uenige om, hvor grænserne går" (Dialogbaseret workshop, 2017, p. 28).

Da dette er det næstsidste slide på programmet, (inden et slide med teksten "Tak for i dag"), bliver dette slide udeladt i en del af de workshops, som VIVE overværer. Andre gange er der kun kort tid tilbage til dette punkt. Sidstnævnte var tilfældet i en 9. klasse, hvor dette slide kort

blev vist, men hvor diskussionen var meget begrænset. I et efterfølgende fokusgruppe-interview blev homoseksualitet dog bragt på banen af nogle af eleverne selv. Hvordan det forløb fremgår af nedenstående case-boks.

Diskussion om homoseksualitet – efter workshop om radikaliserings og diskrimination

Fokusgruppe-interviewet afholdes med 6 elever fra 9. klasse. Der er lige mange drenge og piger i gruppen, og to af drengene (Dreng 2 og 3) har etnisk minoritetsbaggrund. Med afsæt i udsagnet om, hvorvidt "fede bøsserøv" er acceptabelt at sige eller ej, finder følgende diskussion sted:

Pige 1: *Man har jo egentlig bare taget et normalt ord og gjort det til et dårligt ord. Og det burde man jo ikke gøre. Men desværre er det mere accepteret.*

Pige 2: *Man bruger egentlig sine egne holdninger til at ... nedgøre en anden.*

Dreng 1: *Jeg tror også, at folk ikke har lige så meget imod seksualitets-skældsord i forhold til racistiske skældsord.*

Interviewer: *Hvorfor det?*

Dreng 1: *Personligt synes jeg, at det er lige så slemt. Men det tror jeg, der er mange andre, som ikke synes.*

Dreng 2: *Jeg har meget imod homoseksuelle. Det er ikke, fordi jeg går over og slår på dem og siger dit og dat til dem. Jeg vil bare ikke ... være sammen med dem og tale med dem. Du ved – det er mig. Det er sådan noget, jeg er blevet opdraget med. Af mine bedsteforældre og fætre og kusiner og brødre. Men det er ikke, fordi jeg direkte går over til dem og bander af dem og slår og diskriminerer mod dem. Jeg skal bare ikke være sammen med dem.*

Dreng 3: *Hvad er det, du har imod homoer? Hvad har de gjort dig? Hvis jeg godt må spørge.*

Dreng 2: *Hvis du følger med i islam og læser dit og dat, så skal du vide, at det er fuld haram [= syndigt], og hvis du ...*

Dreng 3 (afbryder): *Ja, ja ...*

Dreng 2: *(Hæver stemme lidt) ... så ryger du ned i cehennem [= helvedet].*

Dreng 1: *Der er ikke nogen religioner, hvor der sådan originalt står, at man gerne må være [homoseksuel]. Jeg er jo kristen, og der har man heller ikke accepteret at være bøsse eller homoseksuel. Men jeg synes, det er en virkelig gammeldags måde at tænke på. (En pige tilføjer ind over: "Korrekt!"). Og så synes jeg, at man skal se på, om det er noget, JEG synes er okay. Og ikke så meget på min religion – for jeg er ikke min religion.*

Dreng 2: *Selvom jeg har den holdning, betyder det ikke, at jeg ikke er en sød og kærlig person. Det er jeg jo. Er jeg ikke? [...]*

Interviewer til dreng 2: *Hvad nu, hvis din bror fandt ud af, at han var homoseksuel?*

Dreng 2: *Hvis min bror blev bøsse, så kan jeg sige med det samme, at så er han ikke en del af familien mere.*

Dreng 3: *Hvordan kan du bestemme det? Du kan jo kun bestemme, hvad DU gør. Du kan jo ikke bestemme over en anden. Det er jo ikke noget, han selv vælger.*

[Eleverne taler i munden på hinanden, og stemningen bliver anspændt. Intervieweren lukker emnet ned].

Pige 1: *Du kan se, at vi kan have nogle fantastiske diskussioner i vores klasse.*

[Ved afslutningen af interviewet vender dreng 3 tilbage til emnet homoseksualitet og siger følgende, henvendt til medarbejderen fra VIVE]:

Dreng 3: *Altså, jeg skal lige sige noget. [Dreng 2's] holdninger er hans holdning – og jeg ved ikke, hvor han får dem fra. Men når I hører på ham, så skal I ikke tænke på os andre [muslimer]. For han repræsenterer islam på en dårlig måde, synes jeg faktisk. For når I hører på ham, så vil andre folk måske tænke: "Hold kæft, de islam-mennesker, de er mærkelige at høre på. Sikke nogen mærkelige holdninger, de har". For eksempel det der med terrorisme i Isis, det var der jo også debat om, at ud fra de handlinger, de laver, der er der mange, som tager udgangspunkt i, at det er os allesammen i islam og ikke kun Isis, men det er faktisk kun Isis [der er terrorister].*

Dreng 2: *Jeg er helt enig i det, han siger. Jeg repræsenterer ikke islam. Jeg er måske ikke det bedste forbillede for islam, kan jeg selv indrømme. Jeg er ekstremist inden for Islam. Ikke i alting, men over for nogle bestemte ting. Og fx homoseksuelle, der er jeg ekstremist i den forstand, at jeg mener, det er forkert. Jeg kan godt sige til jer, at fra nu af og til den dag, jeg dør, så kan I ikke ændre min holdning.*

Ovenstående er som sagt uddrag fra et fokusgruppelinterview efter en workshop fra Aarhus-indsatsen. Denne ordveksling kunne dog muligvis også have fundet sted inden for selve indsatsen (med afsæt i sliden om at "råbe bøsserøv"), hvis der havde været tid her.

Af boksen ovenfor fremgår det, at "dreng 2" tager klar afstand til homoseksualitet. Han kobler denne holdning til islam og giver en eksplicit religiøs begrundelse med argumentet, at homoseksuelle ryger i *cehennem* – det arabiske ord for "*helvede*". Dette kodeskift til arabisk kan indikere, at den stærke afstandtagen til homoseksualitet først og fremmest er et internt muslimsk anliggende. Det er en holdning, som han fortæller, at han deler med sit bagland. Han er opdraget hertil af "*mine bedsteforældre og fætre og kusiner og brødre*". Det er altså noget, der rækker ud over kernefamilien og deles i hans bredere familienetværk. Intervieweren spørger drengen, om han også ville være så negativt indstillet, "*hvis din bror fandt ud af, at han var homoseksuel*". Det bekræfter dreng 2, for så ville broderen ikke være "*en del af familien mere*". Dette eksemplificerer netop pointen med, at manglende tilslutning til en gruppes kerneværdier kan føre til eksklusion, noget, der kan være en meget smertefuld oplevelse.

Emnet er tydeligvis et, der vækker stærke følelser. I gruppediskussionen sker der også en opdeling imellem – på den ene side – de majoritetsdanske elever, som på forskelligvis argumenterer for, at man burde være positivt indstillet over homoseksuelle. Og – på den anden side – dreng 2 og 3, som begge har etnisk minoritetsbaggrund. Her føler dreng 3 sig kaldet til at understrege, at han – uagtet at han er muslim – ikke har negative holdninger til homoseksualitet. Her adresserer i den forbindelse direkte de udfordringer, der kan være, når man ud fra enkeltpersoners holdninger og adfærd generaliserer til "alle muslimer". I fokusgruppelinterviewet plæderer han derfor for, at man ikke, på baggrund af én drengs homofobe udsagn, skal tænke, at "*hold kæft, de islam-mennesker, de er mærkelige at høre på*". Han paralleliserer processen til emnet terrorisme, hvor han oplever, at der ofte generaliseres fra Isis og til "*os alle sammen i islam*". Dette eksemplificerer dermed, hvorledes også en dagsorden om terrorisme kan blive knyttet til etniske minoriteter med muslimsk baggrund.

Samtidig er fokusgruppelinterviewet et eksempel på en klasse, hvor ganske forskelligartede synspunkter om fx homoseksualitet kan komme til udtryk og blive hørt i en åben debat (på linje med ambitionen i Aarhus-indsatsen). Uagtet at dreng 3 (og muligvis også en del af de andre elever) gerne havde set, at dreng 2 ændrede sine synspunkter i forhold til homoseksualitet (hvor han betegner sig selv som "ekstremist"), havde denne dreng således ingen problemer med at komme til orde. Her pointerer dreng 2 også, at det ikke generer ham at være i mindretal, og understreger, at "*fra nu af og til den dag jeg dør, så kan I ikke ændre min holdning*".

Dreng 2 pointerer dog også, at godt nok er hans *holdning* til homoseksuelle meget negativ. Men han ville ikke foretage sig *handling*er i forhold til dem, hvor man fx "går over til dem og bander af dem og slår". Drengens udsagt flugter dermed med workshoppens credo om, at kun *handling*er kan være ulovlige, og ulovlige (fx voldelige) handlinger ville han holde sig fra. Samtidig giver eksemplet et indblik i de stærke følelser og meget forskelligartede holdninger, der kan være knyttet til emnet homoseksualitet. Denne case underbygger endvidere pointen om, at det tilsyneladende kan være ganske vanskeligt at skabe forandringer i forhold til forskellige grupperes kerneværdier. Dette er dog ikke noget, som Aarhus-indsatsen forsøger at få til at ske. Som facilitator siger: "Dybest set må [de unge deltagere] tænke det samme, når de går fra en workshop", uden at dette er tegn på, at workshoppen ikke har været vellykket.

5.2 Homoseksualitet på programmet – Meningsdannernetværket

I forhold til Meningsdannernetværket er en større accept af homoseksualitet en del af den formulerede dagsorden, der handler om "at nedbryde kønsdiskriminerende og undertrykkende tendenser i særligt isolerede miljøer" og medvirke hertil ved at "støtte mobiliseringen af nye stemmer" (se boks Boks 3.1). I forlængelse heraf var nogle af Meningsdanner-medlemmerne åbne om, at de ikke var heteroseksuelle, og med netværkets fokus på at tage afsæt i medlemmernes personlige historier holdt nogle medlemmer oplæg, som handlede om deres udfordringer med at "springe ud". Et sådant oplæg beskrives i boksen herunder.

Meningsdanner-oplæg om homoseksualitet

På et stort, offentligt arrangement er der en "talk" med titlen "Livet i limbo mellem seksualitet og religion". Her optræder tre personer, hvoraf én er booket igennem "Med al ære & respekt – bryd negativ social kontrol". Denne meningsdanner har kort hår og en lang ørering i det ene øre. Han er ikklædt højtaljede bukser og en t-shirt med en påsat perlekrave. Foran scenen sidder ca. 150 – tilsyneladende primært majoritetsdanske – unge. Der er rimelig ro og en opmærksom stemning blandt publikum under oplægget, og der bliver klappet to gange undervejs.

Formen er, at deltagerne interviewer hinanden og har scenen efter tur. Da meningsdanneren er på, fortæller han bl.a., at seksualitet er noget medfødt og ikke noget, man selv vælger, og at det – når man finder ud af, at man er homoseksuel – kan være hårdt for en muslim at "springe ud". Han fortæller, at da det gik op for ham, at han var homoseksuel, søgte han først hjælp i sin tro. Han talte med en imam, der sagde, at han var blevet "for dansk". Efterfølgende slog en del familiemedlemmer hånden af ham. For nylig havde meningsdanneren en artikel i en landsdækkende avis om at være homoseksuel og muslim, og artiklen havde medført, at hele hans familie nu havde brudt med ham. Talken varer 30 minutter. Der er ikke afsat tid til spørgsmål fra publikum.

Efter talken tager meningsdanneren sig tid til at tale med de unge, der kommer op til ham. En af disse er Harun (pseudonym) på 17 år. Han har etnisk minoritetsbaggrund, er vokset op i en ikke-religiøs familie og "fandt" islam for 3 år siden. I dag fylder islam meget i hans liv, og han går i moskéen så ofte, han har mulighed for det. I et efterfølgende interview med VIVE fortæller Harun, at han tilfældigt kom forbi scenen på Ungdommens Folkemøde og kun hørte meget lidt af selve oplægget. Han fortæller følgende om, hvorfor han alligevel gik hen for at tale med meningsdanneren.

"Nogen sagde til mig: 'Der er en bøsse, der snakker – og han snakker om islam'. Først troede jeg det var ham, Abdel [Aziz Mahmoud, homoseksuel og nyhedsvært], og tænkte: 'Ham skal jeg have en laaaang diskussion med'. For han siger alle mulige mærkelige ting. Han er jo lige blevet gift og siger, at man sagtens kan være muslim og bo sammen med en anden mand og have sex med ham [griner lidt]. Men så ser jeg, at det ikke er Abdel. Og ham her ser endnu værre ud end Abdel! [Refererer til tøj og ørering mv.] Men hans ansigt var sådan flinkt, så jeg havde ikke lyst til at være sur på ham. Så jeg

sagde: "Hvor er du fra?" Så sagde han: "Jeg er fra [land i Mellemøsten]". Så snakkede jeg lidt med ham og sagde: 'Du kan ikke forene islam og homoseksualitet og sådan noget'".

Meningsdanneren og Harun havde derefter en kort dialog, hvor de var åbenlyst uenige. Samtalen sluttede, da meningsdanneren lukkede diskussionen ned ved at sige, at de nok bare så forskelligt på, hvorvidt homoseksualitet og islam er foreneligt eller ej.

Som det fremgår af casen ovenfor, er Meningsdanner-oplægget en personlig fortælling fra en homoseksuel muslim, som finder sted ved et offentligt arrangement. Som beskrevet i kapitel 3 er intentionen, at disse personlige fortællinger om at have gjort oprør imod sit bagland, skal "... *motivere flere unge til at turde sige fra over for negativ social kontrol og begrænsende normer*".

Et sådan oplæg kan dog virke meget forskelligt. Som vi diskuterer i delrapport 1, kan en afsender af et givent budskab aldrig vide med sikkerhed, hvordan et budskab bliver modtaget. Receptionsanalytiske studier – hvor man empirisk undersøger, hvordan forskellige kommunikationsbudskaber modtages – understreger, at forskellige modtagere kan fortolke og evaluere identisk kommunikation på vidt forskellige måder, afhængig af deres forskelligartede, personlige udgangspunkter (Jensen, 2004). Med filosofen Hans Georg Gadamer kan man sige, at al forståelse er bundet op på forforståelse: Man forstår altid verden på baggrund af egne erfaringer og fortolker det, man ser og hører, på baggrund af allerede eksisterende viden om verden og dens beskaffenhed (Jensen, 1998).

For at vende tilbage til casen ovenfor fortæller meningsdanneren om personlige – og negative – oplevelser med at springe ud som homoseksuel muslim. Her vil nogle af tilhørerne sandsynligvis lytte til hans historie med sympati og medfølelse og tænke, at hans familie er intolerant og har gjort meningsdanneren uret. Denne fortolkning må formodes at være fremherskende hos lyttere, der har en forforståelse af homoseksualitet som værende helt uproblematisk. Ideelt set kan der også være en eller flere af tilhørerne, som selv har tanker om at "springe ud" eller lignende, og som oplægget giver modet til at gøre det.

Som beskrevet tidligere i dette kapitel kan der dog også være tilhørere, som alle ser positivt på homoseksualitet. En negativ opfattelse forekommer endvidere oftere blandt etniske minoriteter sammenlignet med majoriteten, ligesom mænd oftere er negativt stemt over for homoseksualitet end kvinder (Als Research, 2019a). Endelig kan det tilføjes, at Danmark i en global sammenhæng er en "outlier" i forhold til et positivt syn på homoseksualitet, hvilket også kommer til udtryk ved, at Danmark i 1989 var det land i verden, der først tillod to af samme køn at indgå registreret partnerskab. Med afsæt i sådanne globale værdiforskelle er det dermed ikke overraskende, at personer med indvandrerbaggrund kan se mere negativt på emnet end personer med majoritetsdansk baggrund.

Det er i hvert fald ikke følelser af sympati, som meningsdannerens oplæg udløser hos den 17-årige Harun. Tværtimod føler Harun sig kaldet til at opsøge meningsdanneren og udfordrer hans udlægning af islams syn på homoseksualitet. Som Harun fortæller om episoden, har han den holdning at: "*Du kan ikke forene islam og homoseksualitet*". For at få en bedre forståelse for Haruns holdninger, og hvordan han forholder sig til en dialog om emnet homoseksualitet, inviterede VIVE Harun til et interview. Dette interview danner afsæt for næste afsnit.

5.2.1 Homoseksualitet til debat – Harun og hans kæreste

Nogle uger efter ovennævnte Meningsdanner-oplæg deltager Harun i et interview på VIVE. I interviewet deltager også hans 18-årige kæreste Amina (pseudonym). Ligesom Harun er hun også muslim med etnisk minoritetsbaggrund, men de to unge har rødder i forskellige lande. Interviewet tager dels afsæt i mødet imellem Harun og meningsdanneren, dels i den avisartikel, meningsdanneren refererede til i sit oplæg, og hvor han beskriver sine erfaringer med at springe ud som homoseksuel muslim.

Under interviewet bliver det endnu en gang tydeligt, at Harun ser negativt på homoseksualitet, og at han anser det for uforeneligt med islam, hvis man vælger at udleve sine "homoseksuelle lyster". En ordveksling undervejs i interviewet, primært imellem Harun og hans kæreste Amina, er gengivet i case-boksen herunder.

Interview med Harun og Amina – med afsæt i et Meningsdanner-oplæg

Harun: *Hvis der er nogen, der er bøsser, så er jeg lige glad med, at de er bøsser, hvis de er danskere. Men hvis det er en, der er muslim, og han siger, at det er okay at være muslim og bøsse, Så har jeg et problem med det. Det synes jeg ikke, der er nogen, der har ret til at sige.*

Amina: *Jeg synes, at det er okay, hvis du er muslim og homoseksuel. I sidste ende er det ikke mig, der kommer til at dømme dig for, hvem du er.*

Harun: *Homoseksualitet er en sygdom. Hvis du kigger på det videnskabeligt, så går det imod selve processen af, at man skal overleve [fordi to mænd ikke kan få børn med hinanden].*

[Senere i interviewet]:

Interviewer: *Hvad hvis I havde en søn, der kom til jer og sagde: "Hey, jeg har nogle tanker – jeg tror måske, at jeg ikke kan lide piger?"*

Harun: *Jeg ville sige til ham: "Min søn, jeg ved godt, at det er haram [= syndigt], men vi tager på striptklub nu, og du skal nok se, om du kan lide piger eller ej".*

Amina: *Jeg ville sige til ham: "Okay, hvordan føler du?" Og snakke med ham om, hvordan han føler. Jeg er jo meget åben – jeg er ikke sådan der meget "harsh".*

Harun: *Jeg ved ikke, hvad jeg ville gøre – jeg tror, at jeg ville gå i psykose (griner).*

[Samtalen om parrets fiktive fremtidige søn fortsætter med, at Amina ville have sønnen i hjemmet, men Harun siger, at han nok ville sige til sin søn, at de ikke kunne være der begge to på samme tid]:

Harun: *Jeg havde sagt til ham: "Du må være hjemme fra kl. 8-14, og så kommer jeg hjem, og så skrider du" (griner).*

Ordvekslingen i boksen herover illustrerer, at Harun og Amina ser forskelligt på homoseksualitet, og at de giver forskellige bud på, hvad de ville gøre, hvis en søn fandt ud af, at han var til fyre. Dette er parallelt til uenigheden imellem dreng 2 og 3 i eksemplet fra Aarhus-indsatsen i det foregående afsnit. Hvor Amina ville være rummelig, forudser Harun, at han ville "slå hånden af sin søn" og nægte at se ham. Harun ville dermed tage afstand fra en levevis, som han finder uacceptabel, og (som i eksemplet fra Aarhus-indsatsen) også reagere med at afbryde al kontakt og dermed fryse normbryderen (selv hans egen søn) helt og aldeles ude. Denne "sociale død", var også det, som meningsdanneren i sit oplæg og i sin avisartikel beskrev at være blevet mødt med.

Haruns negative holdning til homoseksualitet har også betydning for, hvordan han forholder sig til meningsdannerens erfaringer med at blive udstødt af sin familie. Herom fortæller Harun tidligere i interviewet følgende:

Jeg tænker bare ... Kom over det. Altså det er hans [= meningsdannerens] egen skyld jo – hvis han er gået ind sådan til sin familie og har lignet noget, der er løgn [pga. et feminint udseende] og sagt: "Jeg er bøsse". Så vil [familien] sige til ham: "Du skal ikke være hjemme hos mig". Hvis han [derimod] var kommet helt sådan der ... stabil ... og havde taget en kofi på – du ved, den der hat, og han så langsomt havde sagt: "Mor og far, jeg har nogle mærkelig tanker", så ville de nok sige: "Okay søn, lad os prøve at løse det sammen." Men neeej: Hvis han skulle begynde at gå sådan der [i feminint tøj] rundt på gaden, selvfølgelig vil de ikke se ham (Amina griner). Jeg ville sige: "Gå med dig, mand". (Harun griner også).

Harun modtager altså ikke meningsdannerens personlige fortælling med sympati i forhold til de udfordringer, hans oplevelser har givet ham. I stedet sympatiserer Harun med meningsdannerens familie og fortæller, at var han selv i samme situation, havde han handlet på samme måde. Det er helt parallelt til Haruns dialog med Amina om, hvordan han ville behandle en fiktiv, homoseksuel søn. I forhold til Harun virker en personlig fortælling om at have gjort oprør altså langt fra som noget, der kan "... motivere ... til at turde sige fra over for negativ social kontrol og begrænsende normer". Tværtimod udtrykker Harun, at han bestemt selv ville være meget negativt stemt over for sin søn, hvis denne (på linje med meningsdanneren) fandt ud af, at han var homoseksuel, og fx ønskede at udtrykke det ved at klæde sig på en måde, der – i hans optik – "ligne[r] noget, der er løgn".

Modsat Harun fortæller hans kæreste, Amina, som sagt, at hun ville acceptere sin søn uanset hans seksuelle orientering. Igennem en senere del af samtalen bevæger hun sig endvidere fra, at sønnen kun kunne komme hjem uden en eventuel mandlig kæreste, til, at hun godt ville tage imod både sønnen og hans kæreste i sit hjem. Amina ville dog søge at holde sønnens homoseksualitet skjult for omgivelserne, for, som hun udtrykker det: "Verden er et hårdt sted".

De to unge har dermed meget forskellige holdninger til homoseksualitet. Dette er allerede etablerede holdninger, der også flugter med kvinders generelt mere positive indstilling til fænomenet. En meningsdanner kan altså bringe et emne som homoseksualitet – og negative erfaringer med social udstødelse – på banen. Men over for en modtager som Harun, der har en klar holdning om, at homoseksualitet er uforenelighed med islam, lader det på ingen måde til, at et sådant oplæg eller en sådan avisartikel fører den tilsigtede forandring med sig. Med uforudsigeligheden af, hvordan kommunikative indsatser modtages, kan et sådan oplæg måske endda være med til at gøre nogle modtagere endnu mere negativt stemt over for homoseksualitet, end de var i forvejen.

Formålet med Meningsdannernetværket er dog først og fremmest at give personer, der lever med negativ social kontrol, mod og inspiration til at handle i forhold hertil. En anden tilhører end Harun – fx en ung, homoseksuel etnisk minoritetsmand – kunne dermed forholde sig helt anderledes til meningsdannerens oplæg. Her bliver spørgsmålet snarere, om de præsenterede erfaringer ville give den fiktive tilhører modet til selv at "tage springet", eller om det ville virke som et afskrækkende eksempel på grund af alt det, meningsdanneren efterfølgende har været udsat for. Men i forhold til en sådan tilhører, ville oplægget i hvert fald give indsigt i livserfaringerne fra en person, der identificerer sig som både muslim og homoseksuel – og dermed også den meget vigtige oplevelse af, at man ikke er alene.

En anden pointe ved eksemplet med Harun er, at forsøg på "holdningsbearbejdning" igennem dialog kan tage mange former. Da Harun opsøger meningsdanneren efter hans oplæg, er det således for at tale med ham og fremsætte sine synspunkter om uforeneligheden af islam og homoseksualitet. Vi må dog formode, at heller ikke denne korte dialog imellem disse to mennesker kommer til at skabe de store forandringer i meningsdannerens egne holdninger til emnet.

5.3 Homoseksualitet på programmet – Dialogkorpset

Emnet homoseksualitet var ofte på programmet i Dialogkorpsets workshops. En af de workshops, hvor emnet dukker op, er i en 8. klasse på en folkeskole, hvor VIVE deltager. Her afholder to medlemmer af korpset en workshop for 12 elever samt for klassens lærer. Af eleverne er en tredjedel piger, og to tredjedele af alle eleverne har etnisk minoritetsbaggrund.

Eleverne sidder i grupper ved tre borde – to med drenge og et med piger. Workshopen starter med en "etikette-leg", hvor man ved hver af bordene skal beslutte sig for, hvem af de to kvindelige korpsmedlemmer, man tror passer med udsagn som *"Jeg har en streng storebror"*, *"Jeg har gået med tørklæde"* og *"Jeg har brudt en forlovelse"*.

De tre grupper af eleverne får lidt tid til at overveje udsagnene. De skal dernæst placere gule post-it sedler på én af de to korpsmedlemmer, afhængig af, hvem de gætter på, svarer til de forskellige udsagn. Derefter begynder et korpsmedlem at spørge ind til deres forskellige valg. Ingen af eleverne er meget for at svare, og når korpsmedlemmer søger at få dem til at give begrundelser for deres valg, lyder der svar som: *"Jeg ved ikke – jeg gætter bare"*, eller *"du har et stort hår – det har du måske holdt nede med et tørklæde"*. I det hele taget er klassen fåmælt og svær at få i gang, og især pigerne er meget stille. Da et korpsmedlem henvender sig direkte til en pige, der intet har sagt, svarer hun, at *"jeg har virkelig ikke lyst til at snakke"*. Korpsmedlemmer bliver dog ved for at engagere eleverne, og efterhånden som programmet skrider frem, bløder de gradvist lidt op.

Cirka midtvejs i programmet introduceres en ny øvelse: Et korpsmedlem fortæller, at hun vil sige forskellige udsagn. Hvis man selv er enig i udsagnet, skal man rejse sig op og flytte til en anden stol. Der er udsagn som *"teenage-piger må det samme som drenge"*, og *"man bør først have sex, efter man er gift"*. På baggrund af, hvem der rejser sig op – eller ikke gør det – stiller korpsmedlemmerne spørgsmål, i et forsøg på at skabe refleksion og dialog hos eleverne i klassen.

På et tidspunkt kommer korpsmedlemmet med udsagnet: *"Homoseksualitet er okay."* Cirka halvdelen af eleverne rejser sig op. Korpsmedlemmet spørger en af de etniske minoritetspiger, hvorfor hun har rejst sig op. Pigen siger at: *"Det er okay, for man kan ikke selv gøre for det"*. Korpsmedlemmet nikker og henvender sig dernæst til en etnisk minoritetsdreng, der er blevet siddende. Dernæst udspiller følgende dialog sig:

Korpsmedlem: *Hvorfor rejste du dig ikke?*

Dreng: *Homo er unaturligt og klamt.*

Korpsmedlem: *Hvad nu, hvis din ven kom og sagde: "Jeg er homoseksuel og det er svært". Hvad ville du gøre?*

Dreng: *Jeg ville sige: "Tænk dig om".*

Korpsmedlem: *Ville du stoppe med at være hans ven?*

Dreng: *Nej.*

Korpsmedlemmet nikker til drengen. Hun retter sig op, kigger klassen rundt og begynder at runde øvelsen af. Hun siger – med henvisning et tidligere debatteret emne, at: *"Husk at stoppe op, hvis I hører en fordom om en pige – fx at 'hun ser billig ud. Hun har nok haft sex med nogen'. Husk, hvad sladder kan gøre"*.

Som det fremgår af eksemplet, er *formen*, der skal få dialogen i gang, en øvelse, hvor målgruppen fysisk skal forholde sig til forskellige udsagn. Ligesom i Aarhus-indsatsen er dette et middel til at få alle deltagere i spil: Alle i lokalet skal rent kropsligt forholde sig til alle udsagn ved enten at blive siddende eller ved at rejse sig op. Denne tilgang aktiverer dermed også de mere tilbageholdne deltagere. Øvelsen giver endvidere formidlerne en indgang til at spørge ind til alle deltagerne – også til dem, som ikke selv aktivt markerer. Dermed er det tydeligt, at det er formidlerne, der styrer, og fx bestemmer, hvem af deltagerne der skal spørges, og hvad de skal spørges om.

Med hensyn til *indholdet* af ovennævnte øvelse, skal eleverne forholde sig til, om de anser homoseksualitet for at være "okay" eller ej. Her spørger formidlere ind til to elever. Først en pige, som er positivt stemt. Korpsmedlemmet beder ikke denne pige om at begrunde sin holdning yderligere. Dernæst spørger korpsmedlemmet en dreng om, hvorfor han valgte at blive siddende. Hertil svarer han, at *"homo[seksualitet] er unaturligt og klamt"*. Dette udsagn refererer til *"naturens orden"* (= *"unaturligt"*), og indeholder en negativt ladet værdidom (= *"klamt"*).

I replik 3 spørger korpsmedlemmet, om hvordan drengen ville forholde sig, hvis hans *ven* fandt ud af at han var homoseksuel, og henvendte sig med brug for hjælp – det samme greb, som blev brugt i eksemplerne fra hhv. meningsdannerne og i Aarhus-indsatsen. Her søger korpsmedlemmet altså at gøre det anderledes og *"klamme"*, til noget, der også kunne være nært og kendt – i form af en vens behov. Det kan ses som et forsøg på at fremkalde empati.

Drengen svarer, at hans respons ville være at sige: *"Tænk dig om"* til sin ven, og den korte dialog ender to replikker senere med, at drengen svarer *"nej"* til at ville afbryde sit venskab på grund af homoseksualiteten. Måske fordi den sidstnævnte replik kan ses som et svar, der peger i en positiv retning, måske af andre hensyn – til resten af klassen, til programmet eller til drengen selv – stopper korpsmedlemmet der og runder øvelsen af. Det er dermed også en afslutning på forløbet, der adskiller sig fra de to foregående eksempler, hvor hhv. Harun (fra Meningsdanner-eksemplet) ville slå hånden af en fiktiv søn, og dreng 2 (fra Aarhus-indsatsen) ville bryde med sin bror, hvis han sprang ud som homoseksuel.

5.4 At tale om homoseksualitet

Ser man på empirien fra de igangværende indsats og fra de efterfølgende interview, er det tydeligt, at de alle har en dialogisk form. Dermed er de bygget op omkring den sproglige turtagning, hvor man skiftes til at tale. Det kan være turtagning imellem et korpsmedlem og en eller flere workshopdeltagere, imellem en interviewer og nogle respondenter, eller imellem flere deltagere/respondenter, hvis replikker afløser hinanden. Denne sproglige turtagning er blevet kaldt *"the atom of the human world"* (Jenkins, 2008, p. 78) og er dermed en helt central byggesten i individers og gruppers interaktioner.

Sådan dialogisk tur-tagning vil være præget af den magt, der er imellem forskellige aktører i en samtale – en magt, som man i de forskellige indsatser må være bevidst om (Valentine, 2008). Den magt ses, når det er Dialogkorpsmedlemmet, som udpeger, hvem i en klasse, som skal svare, og om dette svar er "godt nok", eller om der spørges videre i en række sekvenser af initiering, respons og evaluering (Mehan, 1979). I eksemplet fra Dialogkorpset synes den adspurgte dreng sådan set ikke at være helt godt tilpas ved korpsmedlemmets spørgen ind, og alle hans svar er ganske kortfattede. Som dialog betragtet bærer denne interaktion endvidere præg af den intention, Dialogkorpset har. Der synes ikke at være en reel nysgerrighed i forhold til drengens holdning – interessen er i stedet fokuseret på at "holdningsbearbejde" ham.

Modsat synes der at have været en større åbenhed til at fortælle om homofobe holdninger til interviewere, som havde en oprigtig interesse i at lære folks holdninger at kende og ikke at have en dagsorden om at "bearbejde" disse. VIVE-interviewene kunne også danne rammer om længere dialoger imellem deltagerne selv, som imellem hhv. to etniske minoritetsdrengene (fra en Aarhus-workshop) og imellem to kærester (fra en Meningsdanner-indsats). Denne åbenhed over for at høre forskelligartede synspunkter – uden at dømme, hvilke holdninger der var hhv. "rigtige" og "forkerte" – var også den eksplicitte tilgang i Aarhus-workshoppen. At denne tilgang kan være velvalgt, fremgår også af Liht og Savage (2013), der pointerer, at det synes mere gavnligt, at man åbent diskuterer forskelligartede holdninger ("promoting value complexity"), frem for at man søger at promovere "mono-dimensional or secular values" (i Gielen, 2017, p. 11).

En anden pointe fra disse dialoger om homoseksualitet er også, at der – i forlængelse af samtalerne – ikke umiddelbart synes at være nogen af samtaleparterne, der indikerer at have ændret holdning til emnet "homoseksualitet". Der skal bare meget mere til for at skabe sådanne ændringer end en enkelt samtale.

En tredje tværgående pointe er, at dialog også handler om, hvem man taler med. Det er fx muligt, at polariseringen imellem Harun og hans kæreste Amina (fra Meningsdanner-empirien) til dels handler om, hvordan de forholder sig til VIVEs interviewer. Her er Harun måske ekstra meget i opposition til homoseksuelle for at provokere, mens Amina er mere udglattende og understøtter synspunkter, hun godt ved fra et majoritetsdansk synspunkt, er de "rigtige" at have. Det er ikke for at sige, at Amina (eller for den sags skyld Harun) ikke mener det, de siger. Det er bare et vilkår, at mennesker forholder sig til deres omgivelser og også kan rumme en flerhed af synspunkter og stemmer, der kan ændre sig med bl.a. konteksten (Hermans, 2001). En anden forklaring på Haruns og Aminas forskellige synspunkter er, at de har hvert sit køn. Her ses, at mænd generelt er mere negative over for homoseksualitet, end kvinder er – noget, der også gælder i majoritetsbefolkningen.

En fjerde pointe fra dette kapitels empiri er, at (modstand mod) homoseksualitet af nogle indsats-deltagere knyttes sammen med religion. Det ses fx i brugen af religiøse argumenter om, at homoseksuelle ender i helvedet (fra Aarhus-workshoppen), eller i forhold til Harun, som fortæller, at han har gennemgået en religiøs vækkelse. Men det ses også i, at en majoritetsdansk elev fremhæver, at også (ortodokst) kristne kan være negativt indstillede til homoseksualitet. Tilsvarende viser en analyse baseret på survey-data, at ikke-ligestillingsorienterede holdninger er væsentligt mere udbredte blandt meget religiøse mænd, sammenlignet med mindre religiøse mænd, uanset om de er af muslimsk eller kristen observans. Netop i forhold til modstand mod homoseksualitet er muslimske etniske minoriteter dog særligt negative (Als Research, 2019b).

Inddrager man litteraturen, er en femte pointe, at holdninger til homoseksualitet i stigende grad ses som en "grænsemarkør" imellem majoritet og minoritet (Bracke, 2012; Yilmaz, 2015).

Disse forfattere diskuterer, hvordan homoseksualitet bruges til en polarisering imellem majoritet og (muslimsk) minoritet og medvirker til en konstruktion af et "vi", som er tolerante, og et "dem", som ikke er det. Dette sker, uanset at der både blandt fx majoritetsdanskere og blandt etniske minoriteter er personer, der har hhv. positive og negative holdninger til homoseksuelle (om end i forskelligt omfang). Denne tendens har man kunnet observere over store dele af Europa i de senere år (Farris, 2017; Jensen & Christensen, 2020).

5.5 Diskussion

Dette kapitel har brugt empiri om homoseksualitet fra de tre undersøgte indsatser for at øge forståelsen for de udfordringer, det kan føre med sig, hvis man har en ambition om at skabe forandringer i forhold til holdninger, der tilskrives betydelig værdi i forskellige grupper. En sådan betydning kan acceptabiliteten – eller ej – af homoseksualitet siges at have.

For det første viser empirien, at nogle af de etniske minoritetsunge, der har været på modtagersiden af de tre indsatser, har et ganske negativt syn på homoseksualitet. Samtidig er der andre etniske minoritetsunge, hvis syn herpå er positivt. At hovedparten af etniske minoriteter angiver at være positivt stemt over for homoseksuelle, genfindes også i holdningsundersøgelser om emnet.

For det andet viser empirien fra personer, som har negative holdninger til homoseksuelle, at de selv kan finde på at udøve et betragteligt pres over for personer i deres netværk eller familie, som afviger fra en heteroseksuel norm. Her fortæller interviewpersoner om fx at afskære sig fra kontakt med normbrydere. De fremhæver dog også, at de fx ikke vil overtræde lovgivningen ved "at slå" og trækker dermed selv på den distinktion imellem holdninger og handlinger, som står centralt i Aarhus-workshoppen.

For det tredje viser empirien, at en ambition om generelt at kunne "bearbejde" deltagernes holdninger igennem dialogisk interaktion i praksis synes vanskelig at opfylde. Denne ambition bygger på en præmis om, at deltagere, der udfordres, fx ved at deltage i en Dialogkorps-workshop, vil have en tilbøjelighed til efterfølgende at ændre indstilling til bestemte fænomener. At noget sådant finder sted, kan empiri fra interaktionen i disse to indsatser ikke umiddelbart støtte op om. En vigtig grund hertil er indsatsernes meget korte varighed: En workshop varer måske 3 timer, og heraf indgår de enkelte deltagere i endnu kortere tid i konkrete interaktioner. Dermed må man stille spørgsmålstejn ved sådanne korte indsatsers transformative potentiale, isoleret set.

Samtidig *kan* en sådan workshop naturligvis i nogle tilfælde gøre en klar forskel. Som litteraturen viser, kan bestemte begivenheder og interaktioner – eventuelt i en workshop, som opleves som tryk – komme til at udgøre et "*tipping point*" i individuelle biografier (Lien & Schultz, 2013; Valentine & Sadgrove, 2014). Det er dog noget, som i høj grad handler om, hvem deltagerne er, og hvad de har med i deres individuelle bagage. I mindre skala er det også muligt, at den eksponering til alternative synspunkter og verdensforståelse, som sker i workshoppen, og den refleksion, nogle af deltagerne selv engagerer sig i, for nogle deltagere kan medvirke til, at der skabes forandringer på længere sigt.

For at vende tilbage til Hans Georg Gardamers begreb om "forståelseshorisont" kan forskellige deltagere fortolke forskellige udsagn – om det så er en meningsdanners oplæg eller et Dialogkorpsmedlems intervention – på meget forskellige måder, bl.a. afhængig af deres personlige biografi. I forhold til meningsdanner-indsatsen er et særligt ønske, at personer, der fx selv ikke

er heteroseksuelle, får mod til i højere grad at stå frem. Det kan meget vel tænkes, at personer med denne form for personlige biografi vil reagere anderledes på sådanne oplæg end de fleste andre – og at en indsats her eventuelt kan få betydning for, hvordan de efterfølgende vælger at leve deres liv.

Dermed kan forskellige modtagere modtage forskellige kommunikationsbidrag – inklusive personlige fortællinger – meget forskelligt. Når en homoseksuel meningsdanner fx fortæller om familiære udfordringer ved at springe ud, kan man altså ikke forvente, at alle tilhørere lytter med empati. Det viser eksemplet med Harun. Så uanset at oplæg kan have udløse empati hos nogle lyttere, kan det hos andre forstærke allerede etablerede positioner i forhold til, hvad man mener er acceptabelt og uacceptabelt.

En lille dialog om homoseksualitet som den ovenfor nævnte med en 8. klasses dreng i en Dialogkorpsworkshop – kan dermed måske få ham til at fundere over sin holdning til emnet og skubbe på en proces, hvor han over tid ændrer sin holdning. Omvendt er det også muligt, at dialogen får ham til at føle sig udstillet som "forkert", og at oplevelsen bidrager til at øge en følelse af fremmedgjorthed i forhold til såvel majoritetssamfundet som til homoseksuelle. Endelig kan denne dreng – og hans klassekammerater – meget vel en time senere have glemt alt om, hvad det foregik i workshopen, og i stedet være optaget af noget helt andet.

6 Formidling af fakta – en fremmende faktor?

I flere af de studier, som gennemgås i delrapport 1, pointeres det, at en faktabaseret tilgang i en del tilfælde synes velegnet, når man søger at skabe bestemte former for forandringer. Det kan man fx se på baggrund af indsatser imod FGM, "*female genital mutilation*", også kaldet "*kvindelig kønslemlestelse*" (Alhassan et al., 2016; Johnson-Agbakwu et al., 2014). Fra en migrationskontekst udpeger et studie, baseret på data fra migranter i Holland og Storbritannien, følgende fire strategier, der anvendes i indsatser imod FGM (Brown et al., 2013).

- Fokus på kropslig og seksuel integritet
- Fokus på menneskerettigheder
- Fokus på lovgivningens rammer
- Fokus på sundhed.

Studiet påpeger, at alle tilgange har deres svagheder: Fokus på især kvinders seksuelle integritet som på menneskerettigheder kan blive oplevet som "for vestlig" af målgruppen, og fokus på lovgivning kan udfordres af, at lovgivning imod FGM er vanskelig at håndhæve (Mirza, 2018). En sundhedsfokuseret tilgang, der bl.a. tager afsæt i fakta om de problemer, FGM kan medføre, ses som den mest "apolitiske" og virkningsfulde. En sådan tilgang kan dog medvirke til, at FGM ikke ophører, men at alvorligere former for FGM i stedet erstattes af mildere former.

Pointen om, at relevante fakta kan være en virksom strategi, genfindes i Berg og Denisons metareview (2013). De konkluderer (med studier fra fx Afrika), at formidling af fakta om de sundhedsmæssige konsekvenser af FGM – sammen med brug af rollemodeller, der kan skabe identifikation og advokere for de ønskede forandringer – synes at være de to mest velegnede tilgange.

I forhold til brug af fakta/vidensformidling som strategi, der potentielt set kan være en fremmende faktor, når man med indsatser ønsker at opnå et mål, ser vi i dette kapitel derfor på, hvordan Dialogkorpset arbejder med viden om jomfruelighed og mødom. Det er en tilgang, der især anvendes i forhold til målgruppen af unge med etnisk minoritetsbaggrund. Her anvender korpset bl.a. en "mødomsquiz", der i høj grad skal formidle ny, sundhedsfagligt funderet viden på området. Brugen af denne quiz er emnet for det næste afsnit. Til sidst i dette kapitel inddrager vi empiri fra Aarhus-indsatsen til at se på, hvordan formidling af fakta er en vigtig del af denne indsats, men også, hvordan en sådan formidling af fakta kan møde udfordringer.

6.1 Dialoger om "jomfruelighed"

En udbredt forventning i islam om, at sex kun hører til inden for ægteskabet, flugter med, at langt mindre andele af etniske minoritetsunge har haft deres seksuelle debut som 18-årige, sammenlignet med unge fra majoriteten (Liversage & Christensen, 2017). Spørgsmålet bliver, hvordan man fortolker forskellen i seksuel aktivitet: Er forskellen tegn på, at de etniske minoritetsunge er udsat for et negativt pres, som de skal hjælpes til at frigøre sig fra, eller er en senere seksuel debut et legitimt valg af levevis, som blot ikke er identisk med majoritetens? Her kommer det meget an på det perspektiv, man anlægger. Nogle studier anser denne højere grad af seksuel afholdenhed inden ægteskabet som et tydeligt tegn på undertrykkelse, som de unge dermed bør have hjælp til at blive befriet for (Als Research, 2011; Danneskiold-Samsøe et al., 2019). Andre mener i stedet, at unges valg af seksuel afholdenhed inden ægteskab kan

være en legitim måde at leve sit liv på, og at det ikke er overraskende at se sådanne praksisser i en kontekst, der lægger vægt på andre normer, end dem, der dominerer i en majoritetsdansk sammenhæng (Jaffe-Walter, 2016).

Seksuel debut er en meget intim praksis. Et centralt spørgsmål bliver dermed legitimiteten af at søge at påvirke etniske minoriteters – og især pigernes – seksuelle praksisser. Ønsket om at sikre sådanne piger en højere grad af individuel frihed indskrives sig dermed i en større debat omkring, hvordan man i vestlige lande forholder sig til de ændringer, som migration har ført med sig, og er et emne, vi vender tilbage til. Men først skal vi se på mødoms-quizen.

6.1.1 "Mødoms-quizen"

"Mødoms-quizen" er et af de værktøjer, som Dialogkorpsen har i deres "værktøjskasse" (UIM; SIRI, 2017a). Afsættet er, at frykten for at "miste sin mødom" kan belaste etniske minoritetspiger i deres udfoldelse. Det kan dels dreje sig om en frygt for at "sprænge sin mødom ved et uheld", der fx kan afholde dem fra at dyrke sport og dermed indskrænker deres udfoldelsesmuligheder. Forventninger til, at piger vil bløde på bryllupsnatten, og at dette vil bevise, at de ikke tidligere har haft samleje, kan endvidere være meget belastende for unge kvinder, der måske har haft en seksuel debut i hemmelighed (Hviid, 2014; Liversage, 2014). Endvidere bløder langt fra alle kvinder ved første samleje, hvilket kan give andre unge kvinder problemer (Thomsen & Senderovitz, 2017).

Med quizen ønsker man at formidle anatomiske fakta. Et centralt budskab er, at der ikke eksisterer en "jomfruhinde" i form af en konkret, fysisk barriere, der altid sprænges ved første samleje og resulterer i en blodig plet på lagnet. Quizen bruges dermed som redskab, der via vidensformidling og igangsættelse af refleksion søger at styrke unges selvstændighed i forhold til deres krop og seksualitet. Lignende undervisningsinitiativer, der giver anatomisk viden på området, finder også anvendelse i det svenske skolesystem (Schlytter et al., 2011). Det skal endvidere nævnes, at fiktionen om "jomfruhinden" lever i bedste velgående hos mange majoritetsdanske sundhedsprofessionelle (Thomsen & Senderovitz, 2017).

6.1.2 Positive erfaringer med "mødomsquizen"

VIVE overværer flere udgaver af "mødomsquizen". Konceptet er, at korpsmedlemmerne introducerer quizen og stiller deltagerne seks spørgsmål. Deltagerne skal skrive deres forskellige svar ned, og efterfølgende diskuterer man, hvad deltagerne har svaret, og hvad de rigtige svar er. Tre af quizzens spørgsmål er de følgende:

- De fleste kvinder bløder første gang, de har sex: Ja/nej
- Man kan få en ny mødom med en operation: Ja/nej
- Der er stor risiko for at miste sin mødom, hvis man dyrker sport: Ja/nej.

Det korrekte svar på alle spørgsmålene er "nej", og Korpsmedlemmer udbygger deres gennemgang af de korrekte svar med fx at fortælle, at ... *"forskning har vist, at rigtig mange kvinder ikke bløder første gang, de har sex (...). Det er derfor en myte, at alle kvinder bløder første gang, de har sex. Blod er derfor ikke et gyldigt "bevis" på, om kvinder er jomfruer eller ej"* (UIM & SIRI, 2017a, p. 38).

VIVE oplever, at deltagerne i høj grad engagerer sig i mødomsquizen. I et interview efter en workshop fortæller to 18-årige piger med etnisk minoritetsbaggrund fx, at de oplevede et stort udbytte af quizzen. Som de fortæller:

Pige 1: Korpsmedlemmerne var gode til at lave en tryk stemning, og det var mega-sjovt.

Pige 2: Og der var mange ting, vi slet ikke vidste. Vi havde sådan en quiz, angående mødommen – at "hvis man fx rider, mister man så sin mødom?" – og sådan noget.

Pige 1: Og det er sådan nogen klassiske ting, som alle folk siger. Og man tænker: "Er det virkelig sandt?" Og man googler det aldrig, så man finder aldrig ud af det.

Pige 2: [Det var godt at lære noget, for det er ...] ... dobbelt, at det både er pinligt at tale om sex, men det er også pinligt ikke at vide noget om det. Og man kan jo ikke vide noget om det, hvis ikke man taler om det.

Disse to piger udtrykker altså, at de lærte noget, der var både nyt og væsentligt for dem, for emnet er noget, som "alle folk" (i deres miljø) siger noget om. Samtidig var den trykke stemning vigtig, så man kan komme over en hurdle med, at det er "pinligt at tale om sex" – fordi det også er pinligt ikke "at vide noget".

I et andet interview hører vi tilsvarende en 16-årige pige fortælle, at hun var meget glad for at deltage i en Dialogkorps-workshop, hvor de bl.a. lavede mødomsquizen. VIVE interviewer hende et par uger efter workshoppen. Da vi spørger, om hun har talt med sine venner om det, hun fik med sig fra workshoppen, svarer hun sådan her:

Ja, jeg har fortalt så mange om den myte. Jeg er sådan helt: "Vidste I godt det her?" Det er virkelig syret. Fordi det er jo en ting i hverdagen [som folk taler om:] "Du er ikke jomfru". Jeg er jo aldrig blevet informeret om det her før. Så jeg synes helt sikkert, at man skulle informere alle om det. Altså i skolen. Drengene skal helt sikkert også informeres om det – alle skal informeres om det her.

Disse tre piger, citeret ovenfor, er altså meget begejstrede for den viden, de har taget med sig efter mødomsquizen. Det er noget, som de dels ikke har vidst, og som de dels oplever at have behov for at vide. Dette kan meget vel medføre, at pigerne husker den information, de fik på workshoppen, og muligvis også, at det kommer til at påvirke deres liv. Når en af pigerne fortæller om, at hun efterfølgende har fortalt "så mange" om det, hun lærte den dag, peger det også på, at denne workshop kan have haft en ganske stor "impact": Det, der foregik, lever videre og breder sig "som ringe i vandet" for at bruge en metafor, flere Dialogkorpsmedlemmer selv benytter sig af, når de skal beskrive de forhåbninger, de har til deres arbejde.

Et andet eksempel på en tilsyneladende ganske vellykket workshop, hvor mødomsquizen indgik, fremkom i et interview med et medlem af Dialogkorpset. Adspurg om en rigtig god erfaring med en workshop, fortæller korpsmedlemmet om en workshop, som hun og en kollega afholdt i en klasse for ca. 18-årige drenge. Disse drenge havde overvejende flygtningebaggrund, og nogle havde kun været i Danmark i en kort årrække. Korpsmedlemmet fortæller følgende om, hvordan de på et tidspunkt i workshoppen når frem til mødomsquizen:

Til at starte med, er der nogle, som griner, og andre, som bliver provokerede. De sidder sådan og siger: "Jamen, man kan jo mærke på en pige, om hun er jomfru

eller ej." Hvor vi sådan får aflivet de der myter. Ikke ved at sige det med det samme, men vi får dem langsomt forklaret, at det kan man faktisk ikke: Man kan ikke mærke det, og man kan ikke nødvendigvis se det, og man kan bløde af tusinde andre årsager, og man kan også lade være med at bløde af tusinde årsager. Da vi så skulle lave den der check-ud øvelse [= øvelse ved afslutningen af workshoppen], hvor de skal rejse sig op og sige, hvad de tager med fra dagen, var det virkelig sådan noget med: "Jeg har lært, at alt det, jeg vidste om mødom, det er forkert" og: "Jeg har lært ... alle mulige vigtige ting". Og vi havde ikke én eneste, som forsvandt i pausen, og de havde jo alle sammen rullet øjne, da de kom ind. Og da jeg skulle checke ud, sagde jeg: "I morges, da jeg vågnede, så tænkte jeg: 'Åh nej, nu skal vi ind til en flok drenge, som bare ikke gider høre på os'", og så sagde jeg, at jeg var blevet meget overrasket, for det var den mest aktive gruppe, jeg nogensinde havde været ude ved, og det ville jeg gerne takke dem for. Og de var så glade, da jeg sagde det: Klappede af mig og sagde tak, og da de sagde farvel, var de henne og give en krammer.

Dette korpsmedlem beskriver en workshop, som hun oplevede gik overordentligt godt. Der var en oplevelse af, at noget flyttede sig, og at alle gik lidt forandrede ud derfra i forhold til, hvordan de kom derind. Den konkrete vidensformidling spiller en central rolle i denne workshops succes. Når en deltager siger, at *"Jeg har lært, at alt det, jeg vidste om mødom, det er forkert"*, beskriver han, at han er blevet faktisk klogere i forhold til et emne, som potentielt kan spille en vigtig rolle i hans liv. En væsentlig faktor må formodes at være den følelse af objektivitet, der kan knyttes til konkret vidensformidling (Alhassan et al., 2016; Berg & Denison, 2013). Dermed oplever de deltagende drenge ikke at bliver kritiseret for at have "forkerte praksisser". De modtager faktisk oplysning, primært af sundhedsfaglig karakter, og må efterfølgende forholde sig til, hvordan denne øgede faktuelle viden fremadrettet påvirker dem

Som det også fremgår, kan nogle quiz-deltagere efterfølgende søge at bringe den nye viden videre i deres netværk. Som en pige siger: *"Drenge skal helt sikkert også informeres om det"*. Dermed pointerer hun vigtigheden af, at den nye viden ikke kun bibringes de individer, der potentielt set er mest udsatte i forhold til misforståelser om jomfruhindens beskaffenhed. I forhold til etablerede magtforhold kan en sådan ny viden nemlig gøre dem udsatte for repressalier, hvis andre, mere magtfulde aktører i deres familier og netværk ikke har den samme baggrundsviden (Schensul et al., 2015).

6.2 Potentielle udfordringer – baglandets syn på og viden om "mødom"

I den første del af dette kapitel har vi hørt om positive erfaringer, når Dialogkorpset bruger mødoms-quizen i deres arbejde. En sådan vidensformidlende tilgang er dog ikke uden udfordringer, da den spiller ind i en kontekst med etablerede magtrelationer. Problematikken belyses bl.a. i en artikel af Hanna Cinthio med titlen: *"You go home & tell that to my dad! Conflicting Claims & Understandings on Hymen & Virginity"* (Cinthio, 2015). Artiklen anvender interview med etniske minoritetspiger, der går på en svensk skole, som artiklens forfatter tidligere selv har arbejdet på. Det etablerede tillidsforhold til informanterne har en positiv betydning for, hvor meget pigerne indvier hende i deres tanker og bekymringer, og har dermed betydning for den empiri, som artiklen kan trække på. Artiklen viser, hvordan "mødommen" i pigernes univers er knyttet til centrale begreber om kvinders renhed og familiers ære. Artiklen pointerer, at selvom

eleverne bestemt kan have gavn af relevant sundhedsinformation, er deres virkelighed mere kompleks end som så. Der er nemlig en virkelighed ...

... outside the ideological & idealistic realm of Swedish classrooms; a reality – sometimes guided by opposite principles – which a number of pupils are subjected to. We need to consider the possible scenarios that may emanate from this disparity – for instance, (...) how to protect a girl who has been told in school that there is no such thing as a hymen, but who is later faced with a virginity check – perhaps carried out in another country, as has been the case with some girls I know of – with catastrophic results. (Cinthio, 2015, s.185)

Som artiklens overskrift pointerer, kan en diskrepans imellem den faktuelle anatomiske viden, man bibringes i skolen, og den anderledes forståelse, der er i familien og baglandet, udfordre pigerne. Cinthio peger dermed på kompleksiteten på området og de udfordringer, som også faktuel baseret forebyggende undervisningstiltag med fokus på mødommens fiktion kan møde, bl.a. fordi den omgivende kontekst lades uberørt (Galal, 2017; Wilson, 2013).

At nogle deltagere kan have disse bekymringer, er også noget, VIVE støder på i observationsstudierne. Det bliver dermed en bekymring, som Dialogkorpsmedlemmerne skal håndtere. Hvordan det kan foregå i praksis, giver vi et eksempel på i næste afsnit. Det omhandler en mødomsquiz, som blev afholdt i en gruppe af etniske minoritetspiger.

6.2.1 En bekymring om mødomsviden – og en reaktion

Et af de seks spørgsmål i mødomsquizzen lyder: *"Man kan få en ny mødom med en operation – ja/nej"*. Dette spørgsmål peger dermed på den problematik, der primært kan opstå, hvis en pige har haft samleje inden ægteskab og frygter for, hvilke konsekvenser dette kan have, fordi hun så regner med ikke at bløde på bryllupsnatten.

Da det korrekte svar på spørgsmålet om en "kunstig mødom" (som er "nej") bliver gennemgået af et korpsmedlem, bryder en af de deltagende piger ind med et spørgsmål om, hvad man stiller op med den nye viden, i forhold til resten af sin familie. Case-boksen herunder beskriver dialogen, som den udvikler sig herfra. Eksemplet er den mest ophedede diskussion, som VIVE observerede til nogen af mødomsquizzerne. Diskussionen er bl.a. udvalgt, fordi den belyser en problematik (se delrapport 1), der handler om de udfordringer, der kan opstå, når indsatser påvirker relativt svage medlemmer af bredere netværk, uden at mere magtfulde medlemmer samtidig påvirkes.

Hvad stiller man op, når man har lært noget, som den ældre generation ikke ved?

[Korpsmedlemmet oplyser om, at det er ulovligt at få lavet en operation for at "(re)konstruere" en "mødom", samt at noget sådant dels kan give infektion, dels ikke en gang nødvendigvis medfører den ønskede blodige plet på lagnet ved samleje.]

(1) Pige 1: *Kan man ikke bare købe en flaske blod, altså.*

(2) Korpsmedlem 1: *Men hvorfor? I stedet for at oplyse om, at det er de færreste kvinder, som bløder. Altså, vi laver nogle gange den her, hvor vi sender mændene ud for at fortælle det til fædrene. For fædrene og mødrene tror jo også på det her.*

(3) Pige 1 [Lidt ophidset]: *Men jeg kan jo ikke bare gå hjem til min mor og sige: "Jeg har ikke nogen mødom". Jeg kan jo ikke bare gå hjem og sige det her til hende – hun har jo brug for at få det at vide fra nogen, som har styr på det.*

- (4) Korpsmedlem 1: *Netop. Det forstår jeg godt. Og det er også derfor, vi gør det rigtigt ofte med forældrene. Vi har bare ikke været rundt over det hele. Men helt sikkert. Og nogle gange ved de det godt.*
- (5) Pige 1: *Men hvad gør man, hvis man står i den situation og har hele familien på nakken? Og svigerforældrene? Og så komme med en pjece, hvor man har nogle facts. Nu er det lidt hårdt sagt – men at man står der alene.*
- (6) Korpsmedlem 1: *For det første: Hvis man kommer ind til fx en læge, som laver dem her, så skal man anmelde lægen. Det er "rule no 1". Og hvis man har en famili,e som siger, "du skal bløde på bryllupsnatten, og hvis der ikke er blod, så falder hammeren", så skal man selvfølgelig tale med nogen, som kan hjælpe en. Det kan være ens gode venner, der ved, hvor man kan hente hjælp. Det kan også være en professionel. Hvis man går i skole, kan man tale med en lærer. Det kan også være, at man skal have noget professionel vejledning. Der er noget, der hedder ...*
- (7) Korpsmedlem 2 (Afbryder): *Hvis det skal være uden at inddrage samfundet – fagfolk, politi – hvad gør man så? Det er jo mere realistisk. Man vil helst ikke stå og melde sin mor eller far.*
- (8) Korpsmedlem 1: *Nu tænker jeg heller ikke, at politiet er det første, man går til. Det er ... hvis man faktisk er truet. Har man blandet kommunen ind, hvis man taler med sin skolelærer?*
- (9) Flere piger i kor: *Jaaah (med trætte stemmer).*
- (10) Korpsmedlem 1: *Ja?*
- (11) Rekvirent: *Ja, 100 pct. De har underretningspligt. Det skal de gøre.*
- (12) Korpsmedlem 1: *Kunne man ikke tale med sin lærer? "Min familie synes det her, jeg synes det her". Tænker I, at der sker alt mulig ved, at man bare taler om de her problematikker?*
- (13) Pige 3: *Ja.*
- (14) Korpsmedlem 1: *I er jo ikke truet på det her tidspunkt. Har de ikke tavshedspligt? De har også tavshedspligt, så de ikke ringer jeres familie op. Og jo, de har underretningspligt, men det er med måde. Og når man underretter, skal man også fortælle om de risikofaktorer, der kan være, når man underretter, fordi det kan sætte det og det i gang.*
- (15) Korpsmedlem 2: *Jeg vil gerne lige svare lidt ... [bliver afbrudt].*
- (16) Korpsmedlem 1: *For resten, jeg skal lige sige: Der er noget, der hedder Etnisk Ung, som er helt anonymt, og hvor de har tavshedspligt. Dem kan man få professionel hjælp hos. Og de er sindssygt dygtige.*
- (17) Mentor: *Er det sådan, at man kan hente en pjece hos sin læge eller på biblioteket, så man ikke behøver at inddrage nogen? At der var en pjece om det [med at man ikke nødvendigvis bløder ved første samleje]. Det ville være det nemmeste.*
- (18) Korpsmedlem 1: *Jo, du kan finde mødomsquizen på nettet. Jeg tror, det ligger under Etnisk Ung. Så kunne man præsentere det derhjemme. Og jeg tror også, den henviser til det, hvor det kommer fra.*
- (19) Mentor: *Men det ville være nemmere, hvis der var en pjece, man bare kunne lægge.*
- (20) Korpsmedlem 1: *Det burde findes.*

Ovenstående gennemgang viser en udveksling over 20 replikker. Den viser såvel en pige, der fortæller om sin bekymring for, at det, som hun lige har lært, ikke er en viden, der deles af "vigtige andre" i hendes liv. Med en formulering, som ligger tæt op ad titlen på Cinthio (2015), siger denne pige, at ... "jeg kan jo ikke bare gå hjem til min mor og sige: 'Jeg har ikke nogen mødom'" (replik 3). I replik 5 beder hun om råd om, hvad hun skal gøre, hvis hun kommer til at stå ... "i den situation og har hele familien på nakken? Og svigerforældrene?" (replik 5). Det er dermed en reference til de potentielt meget alvorlige familiekonflikter, der i nogle sammenhænge kan opstå, hvis man i etniske minoritetsfamilier anser fx døtre for at have forbrudt sig

imod et kodeks om "ærbar optræden", som kan have stor betydning for hele familiens status og anseelse (Alizadeh et al., 2011; Belfrage et al., 2012; Idriss, 2017). I nogle af disse alvorlige familiekonflikter ender unge kvinder med at søge hjælp og beskyttelse hos myndighederne (Liversage & Jepsen, 2019).

Med sin underordnede status i familien efterspørger denne pige støtte fra fx Dialogkorpset, da hendes mor jo har ... *"brug for at få det [= ny viden om mødom] at vide fra nogen, som har styr på det"* (replik 3). Alternativt efterspørger hun en *"pjece, hvor man har nogle facts"* (replik 5) – netop et udtryk for, at det ikke nytter så meget, at hun alene har denne nye, faktuelle viden. En pjece kunne derved være en måde at give forældrene den information, hun selv har fået. Samtidig kan en sådan pjece *"bare ... lægges"* (replik 19) og kommunikere om et vanskeligt emne på en diskret måde.

Korpsmedlem 1 responderer ganske sikkerhedsbevidst til pigens replik 5 om at kunne få *"familien på nakken"*. Hun foreslår, at man snakker med andre end sine forældre, og nævner venner, lærere, og professionel vejledning (replik 6). Korpsmedlem 2 synes tilsyneladende, at dialogen er ved at tage en lidt for drastisk drejning og afbryder (replik 7) med, at det er mere *"realistisk"* at få et svar, der handler om, hvordan man får løst sit problem på en måde, hvor man ikke skal *"inddrage samfundet"*, og *"melde sin mor og far"*. At dialogen tager denne drejning, peger på den store fokus, der har været på de potentielle faremomenter, der kan være knyttede til æresrelaterede konflikter. En sådan sikkerhedsbevidsthed kan på den ene side være vigtig, men kan samtidig rumme en fare for unødige overreaktioner (Haugen et al., 2017; Liversage, 2018; Pérez, 2014).

Replik 8-14 er en udveksling i forhold til, hvor man kunne søge hjælp. Korpsmedlem 1 foreslår som sagt, at man taler med sin skolelærer om sine bekymringer. Det mener pigegruppen dog ikke er en god idé, for en lærer har jo underretningspligt. I diskussionen af, om kontakt til en lærer ville være forsvarligt, fremhæver Korpsmedlem 1 også, at *"I er jo ikke truet på det her tidspunkt"*, og at der i det offentlige system ville være bevidsthed om *"risikofaktorer"*. Pigens replik om sine overvejelser i forbindelse med det, hun lærer på workshoppen (hvor hun bl.a. efterspørger en pjece), møder altså en respons, der handler om, hvem hun (hemmeligt) skal tale med, og diskuteres med ord som *"risikofaktorer"* og *"underretningspligt"*. Det er denne potentielt ustyrlige virkelighed – hver der måske pludselig er sket en underretning til de sociale myndigheder med potentielt set langtrækkende og uønskede konsekvenser – som får pigerne til kollektivt at vurdere, at det ville være bedst helt at lade være med at tale med en lærer.

I replik 17 vender en af pigernes mentor tilbage til pige 1's udgangspunkt, nemlig at efterspørge en pjece, som kan lægges frem derhjemme. Det ville være en måde, hvorpå forældrene kan lære noget om anatomiske fakta og dermed få del i den viden, som pigen selv har fået i Dialogkorpsets workshop. Mentoren fremfører, at det ville være godt, hvis man bare kunne hente en sådan pjece *"hos sin læge eller på biblioteket"* – offentlige steder, hvor man ikke behøver at *"inddrage nogen"* i forhold til sin personlige situation. Det er dog ikke noget, som korpsmedlemmerne kan hjælpe med. De henviser derfor til nettet, hvor mødomsquizzen ligger. Især i forhold til forældregenerationen er en sådan netadgang – hvor deres datter eventuelt skal sidde med og guide dem ind de rigtige steder – dog ikke en relevant mulighed på samme måde, som en trykt pjece kunne være.³

³ Der er fakta om "mødommen" på RED Rådgivnings hjemmeside: <https://red-center.dk/viden-og-publikationer/konflikttyper/moedom/fakta-om-koenskransen/> Der er endvidere udarbejdet en pjece, rettet imod unge, der beskriver problematikken kort og oplyser om, at man kan få rådgivning om emnet: https://www.etniskung.dk/files/150610_etu_mdmsfolder_screen.pdf. Ingen af disse to formidlingsprodukter er dog det, som pigen i ovenstående citat efterspørger.

Hvis vi anskuer ovenstående dialog fra pige 1's perspektiv, er hendes bekymring altså, hvad det kan føre med sig, at man som ung kvinde får en (faktuel) viden, som den ældre generation ikke har. På den måde er selv anatomisk korrekt information ikke entydigt positiv og frisættende, fordi den kan påvirke etablerede magtrelationer, hvor piger ofte står svagt. Den kan faktisk være skræmmende, fordi man lærer, at selv med 100 pct. ærbar adfærd kan man risikere uretmæssigt at blive beskyldt for seksuel løgsagtighed på sin bryllupsnat. Når mange indsatser er rettet imod at oplyse de unge, frem for at oplyse forældrene, kan det skabe problemer, når de vender tilbage til et uforandret bagland. Det peger igen tilbage på de begrænsede virkninger af korte, enkeltstående indsatser, hvor konteksten ikke søges ændret (Wilson, 2013).

Dialogen viser endvidere, at Dialogkorsmedlemmerne har svært at møde de behov, som pigen og mentoren giver udtryk for. Noget så lavpraktisk som en pjece kan de således ikke give. Samtidig peger såvel korsmedlemmernes hurtige reference til både lærere, kommune og politi på, at en høj risikobevisthed kan indebære, at der på kort tid kan skabes et ganske stort postyr. Det kan godt være, at frygten for, at fx politiet pludselig vil være involveret, er ubegrundet, men at disse ord kommer på banen i løbet af det ganske korte dialogforløb viser noget om de forforståelser, der hurtigt kan komme i spil, når det drejer sig om de indre dynamikker i etniske minoritetsfamilier. Korsmedlem 1 får dog også tilføjet (replik 16), at man kan søge anonym hjælp igennem Etnisk Ung, og at det kan være en måde at tale med nogen om sine problemer, uden at det kommer videre til andre.

Samtidig viser pigernes samlede reaktion, at de ikke har den store tillid til den hjælp, de eventuelt vil kunne få i det offentlige system, og at de i forlængelse heraf ikke ville henvende sig til fx en skolelærer, hvis de har problemer. Dermed kan sådanne piger være dårligt stillede i forhold til at få vigtig hjælp, når de har behov herfor. Også fra andre studier ved man, at mange etniske minoritetsfamilier har en frygt for at kontakte myndighederne, når de oplever familiemæssige problemer, fordi man er bange for at få fjernet sine børn (Odden et al., 2015). Dialogen eksemplificerer både, at det er naivt at tro, at viden i sig selv nødvendigvis vil frisætte unge mennesker på bestemte måder, og at Dialogkorpset ret hurtigt kommer til kort i deres respons, da en pige bringer vigtigheden af andre magtrelationer på banen. Dialogen kan også ses som et eksempel på en høj grad af mistro i forhold til etniske minoritetsforældre: Ud over at sådanne forældre også kunne deltage i en Dialogkorsworkshop, er det ikke nogen, man umiddelbart synes at have en dialogisk tilgang i forhold til, da man *a priori* synes at anse dem for at være "farlige".

6.2.2 Viden om mødom – at arbejde med forældrene

At man må tage denne bredere familiemæssige kontekst med i overvejelser om indsatser i forhold til "mødommens fiktion", er også noget, som en rekurrent af Dialogkorssets arbejde fremhæver i et interview. Rekurrenten refererer til, at man på deres kommunale ungdomsskole ikke kun har haft Dialogkorpset, men også foreningen Sex og Samfund ude hos unge. Om sidstnævnte fortæller rekurrenten følgende:

Lige nu kører vi meget med det med at være jomfru – den der jomfruhinde. Og selvom Sex og Samfund kan stå og sige: "Den findes ikke", så er der bare en hel kultur og religion, der er bygget op på, at kvinder skal bløde første nat i sengen. Så det er noget, der kræver tid og gentagelser – rigtig mange gentagelser. (Rekurrent, kommunalt tilbud)

Rekurrenten pointerer i citatet, at det langt fra kun handler om, hvad de unge selv lærer. Det handler om forandringer i større (familie)netværk, og her tager forandringer tid. For at ændre

på centrale og dybt forankrede værdier, som har stor betydning i bestemte grupper, er både vanskeligt og krævende. Det handler ikke kun om at diffundere "fakta", som alle kan formodes at tage åbent imod. Troen på eksistensen af en fysisk hinde, som brydes ved første samleje, har også centrale handlingsregulerende effekter, såvel i mange oprindelseslande, som i en del etniske minoritetsmiljøer, og har dermed betydning for bl.a. magtrelationer (Cindoglu, 1997; King, 2008). Dermed kan interessemodsætninger påvirke, hvem der tager positivt imod faktuel, anatomisk funderet viden om "mødomsmyten". Som det fremgik ovenfor, er nogle unge – af begge køn – meget interesserede i at tilegne sig denne viden. Anderledes kan det se ud i forældregenerationen, som det også fremgår af titlen på Cinthio's artikel – *"You go home & tell that to my dad!"* (2015). Tilsvarende fortæller et medlem af Dialogkorpset følgende om en oplevelse med en workshop for forældregenerationen:

Jeg har været ude [og holde Dialogkorps-workshop] om mødom hos nogle forældre, som var læger, journalister, advokater – det var virkelig en fin forening. Så fortæller jeg dem om de her nye undersøgelser, og at mødom ikke findes, og at det er vigtigt, at vores drengebørn ved, at de ikke skal [gennembryde] noget på bryllupsnatten, og hvad ved jeg. Og en af dem – en læge – han siger så til mig: "Du skal lade være med at fortælle sådan noget til vores døtre. Lige nu har vi svært ved at styre dem, og hvad så, hvis de ved, at de ikke har noget [= en mødom], og hvad så, hvis drenge ved, at der ikke er noget [at gennembryde]? Så er det en kæmpe stor katastrofe, og så kan vi ikke styre dem! Lad dem vide, at der er noget der [= en mødom], så de kan passe på den".

Ifølge citatet er der altså en far, som åbent fortæller, at han frygter konsekvenserne af, at deres børn undervises om, at mødommen er en myte. Begrundelsen er, at forældrene har svært nok ved at "styre" deres børn, som det er, og at de ikke ønsker deres position som forældre yderligere udfordret. Citatet peger direkte på relationen imellem den unge og den ældre generation og støtter op om, at en øvelse som fx mødoms-quizen kan være med til at styrke unges position og give dem bedre muligheder for at udvise selvbestemmelse i deres liv. Dermed kan man sige, at indsatsen synes at have den ønskede effekt i forhold til unges øgede selvbestemmelse.

Samtidig er det også vigtigt at prøve at forstå denne fars synspunkt: Hans reference til vanskeligheder ved at "styre" børn er et kendt fænomen i en migrationskontekst. Her kan forældrenes autoritetsposition blive udfordret, fx fordi de har en dårligere forståelse for det samfund, de er ankommet til, end deres børn. I nogle familier taler børnene også langt bedre dansk end deres forældre, hvilket kan påvirke magtrelationer i familierne – noget, der kan udfordre alle medlemmers trivsel (Bauer, 2016). Forældres bekymringer for, hvad en frisættelse af unge i forhold til, at mødommen er en myte, kan også handle om deres eget bagland, som ikke modtager samme informationsindsats. Den ovenfor nævnte far udtrykker altså bekymring for de konsekvenser, en sådan faktuel viden til børn og unge kan få. Hvis forældre og børn begge oplyses herom (som det kan være tilfældet, når Dialogkorpset holder workshops for både unge og deres forældre), kan det mindske risikoen for de problemer, der ellers kan opstå. Dette peger igen på betydningen af bredere indsatser, der samtidigt retter sig imod flere niveauer i en lokal kontekst (Berg & Denison, 2013; Schensul et al., 2015).

En sidste pointe her er, at ovennævnte far udtrykker bekymringer for konsekvenserne af, at hans forældreautoritet undergraves i Danmark. Umiddelbart kan denne bekymring læses som en bekræftelse af, at indsatser virker på de ønskede måder, nemlig ved at skabe forandringer i magtbalancen imellem forældre og børn i etniske minoritetsfamilier. Sådanne forskydninger fører dog ikke nødvendigvis til øget trivsel og samfundsmæssig succes blandt de unge, men

kan også knyttes til ringere uddannelsesmæssig succes og større udfordringer med fx misbrug og kriminalitet. Denne problematik vender vi tilbage til i kapitel 9.

6.3 At bruge faktuel viden i indsatser – Aarhus-indsatsen

Ovenstående gennemgang af empiri fra Dialogkorpsets arbejde viser dels, at det kan synes velegnet at arbejde med formidling af fakta. Som man også har set i forhold til arbejdet med FGM, kan en sådan faktabaseret tilgang i mindre grad virke som et direkte angreb på en gruppes kerneværdier og dermed også i mindre grad opleves som et angreb på dens identitet (Brown et al., 2013).

Den tredje indsats, som undersøges i denne rapport – den forebyggende indsats på ekstremismeområdet – har også formidling af faktuel viden som et centralt virkemiddel. Den store betydning, faktuel viden tilskrives, fremgår fx af, at formidlerne er universitetsstuderende, primært rekrutteret på baggrund af deres faglige kompetencer, og at der til indsatsen er udarbejdet et stort kompendium med relevant baggrundsviden.

Den viden, som Aarhus-indsatsen formidler, drejer sig fx om ekstremismetyper, radikaliseringsprocesser og gældende lovgivning på området. Med sin bredt forebyggende karakter ligger denne viden (modsat viden om "mødommen") ganske langt fra workshopdeltagernes hverdagsliv. Den viden, der formidles i Aarhus-indsatsen, er endvidere afgrænset efter klare kriterier og forholder sig fx til, hvad der er hhv. lovligt og ulovligt ifølge gældende dansk lovgivning. I forlængelse heraf stilles der sjældent spørgsmålstejn ved den faktuelle viden, som instruktørerne formidler. Samtidig kan den særstatus, som "faktuel viden" kan have, dog godt indvirke på forløbene i en workshop. Det ser vi på som afslutning på dette kapitel.

6.3.1 Når deltagere fremfører, at "forskning viser ..."

En del af Aarhus-indsatsen handler som sagt om at formidle faktuel viden. Samtidig søger man at bringe deltagerne på banen, og her kan et argument om, at "*forskning viser ...*" være noget, som instruktørerne møder i praksis, når de faciliterer en klassediskussion. På et af de tilbagevendende instruktørmøder taler instruktørerne med hinanden og med deres koordinator om, hvordan de bedst kan forholde sig, når de møder dette argument, se Boks 6.1.

Boks 6.1 Aarhus-indsatsen: Diskussion af, hvad man gør, når elever siger "*forskning viser ...*"

En instruktør tager op, hvad de skal gøre, når der er elever, som siger, at "*forskning viser ...*" Han fortæller, at han to gange har oplevet, at der er elever, der rækker hånden op og siger, at "*forskning viser, at det ofte er personer med mørk hudfarve, der er terrorister*". Hvordan forholder man sig til det? Lukker man op for den eller lukker man den ned? Instruktøren fortæller videre, at de en gang valgte at lukke emnet ned uden en længere diskussion, og så var der en pige med etnisk minoritetsbaggrund, der gik i pausen og ikke kom tilbage efterfølgende. Andre instruktører fortæller, at de har prøvet noget lignende med et religiøst indhold. En instruktør siger, at det også er svært at sige, at det er helt forkert, da der er noget rigtigt i det i en europæisk kontekst, men at man eventuelt kan sige, at det måske har set sådan ud i de seneste år, men at det har set anderledes ud tidligere og også kan komme til at se anderledes ud igen. De taler et stykke tid om, at de er nødt til at adressere det potentielt problematiske i at bruge "*forskningen viser ...*" som argument, da nogle af de andre elever kan komme til at tro, at det er "sandt", det, som bliver sagt. De bliver dermed nødt til at finde en måde, hvorpå de kan adressere, at forskning ikke er noget entydigt, og at man "... *kan få forskning til at vise alt*". De skal dermed formidle til eleverne, at de ikke skal være ukritiske, heller ikke når det gælder forskning (fra observationsnoter, instruktørmøde i forbindelse med Aarhus-indsatsen).

Som det fremgår af teksten i Boks 6.1, har instruktørerne dels ikke patent på at bruge forskningsbaserede argumenter. Dels fremhæver de det problematiske i, at forskning både kan vinkles meget forskelligt og være af meget forskellig kvalitet, men stadig kan fremføres som værende "*det sande*". Samtidig anvendes sådanne "*faktuelt baserede*" argumenter i en social virkelighed. Her kan én elevs argument om, at "*forskningen viser*", at etniske minoriteter er de primære terrorister, opleves som et personligt angreb på en anden elev i klassen. Instruktørerne diskuterer, hvordan de skal forholde sig, når sådanne situationer opstår, for at undgå, at en workshop, man ønsker skal føre til en øget grad af inklusion og rummelighed i en given klasse (fx i forhold til sameksistens af forskellige holdninger), i stedet måske fører til en øget grad af social eksklusion. Sidstnævnte kan ske, hvis en etnisk minoritetspige dels føler sig angrebet af en anden elev, dels måske oplever, at instruktørerne ikke søger at beskytte hende.

Eksemplet viser dermed de uforudsigelige forløb, forskellige workshops kan få, og at indsatserne pågår i en etableret virkelighed med allerede eksisterende sociale relationer (Galal, 2017; Mayblin et al., 2016; Wilson, 2017). Det er både en lokal virkelighed med en etableret klassestruktur, men det er også en bredere samfundsmæssig virkelighed, hvor nogle etniske minoriteter fx kan opleve at blive stigmatiseret.

6.3.2 En ophedet diskussion om religion

Et sidste eksempel fra Aarhus-indsatsens arbejde handler om en workshop, som også til dels handler om "faktabaseret argumentation", og som medfører, at en af de deltagende elever udvander. Case-boksen nedenfor beskriver, hvordan en instruktør fortæller om workshoppens forløb og om sine efterfølgende overvejelser.

Om en Aarhus-workshop med drama og teologisk diskussion

[I et interview fortæller en instruktør om en usædvanlig episode i en klasse. I klassen – som havde voksne elever – var der en majoritetsdansk kvinde, som havde en fortid som konvertit til islam. Hun havde efterfølgende været igennem nogle voldsomme personlige begivenheder. I dag var hun ikke

længere muslim, og hun havde et meget negativt forhold til islam. Instruktøren fortæller følgende fra workshoppen]:

Et eksempel er, at [den kvindelige elev] siger, at "alle muslimer vil i sidste ende være radikaliseret, for det er den vej, koranen tager. I sidste ende vil alle muslimer blive selvmordsbombere og sprænge sig selv i luften". Og så sidder der en pige med tørklæde – og selv hvis der ikke havde gjort det ... Det er svært, hvad man så skal gøre. Og [den kvindelige elev] er en af dem, der byder ind – den, der byder mest ind – helt fra starten. Bare, da vi skulle definere vores begreber. Vores pointe med definitionen af radikalisering er jo, at det ikke handler om holdningen. Der er plads til alle holdninger. Det handler om de midler, man vil bruge – voldelige midler. Og det synes hun er forkert. Hun synes, det handler om holdningen – og for hende er islam det værste i hele verden.

Hun gik ud af klassen lige inden "gæt en terrorist"-øvelsen. Jeg gik efter hende, og så sagde hun, at hun kunne ikke være med, hvis hun skulle have fløjshandsker på over for hende [eleven] med tørklædet. Og jeg sagde, at det var ikke det, vi ville – hun måtte gerne være med (...). Jeg ved rigtig meget om islam på grund af min uddannelse, og jeg har læst koranen. Så jeg prøvede at gå lidt teologisk til værks og sige: "Man kan jo godt bruge [islam] positivt". Men det mente hun ikke, man kunne. Hun ville ikke gå med til, at andre kunne se det på andre måder. Men måske skulle jeg bare ikke være gået ind i det teologiske.

Den virker ellers altid: Når folk siger: "Koranen siger, at man skal slå så og så mange mennesker ihjel, og 72 jomfruer, ..." så kan jeg altid gå ind og sige: "Ja, men der er også et vers, som siger ..." Og der er der sjovt nok aldrig nogen, som siger mig imod (griner). Det er ligesom, når nogen siger "forskningen viser ..." Så siger de fleste: "Okay, jeg ved ikke ret meget om islam". Men det gjorde hun. Og så var vi ude i en længere teologisk diskussion, hvor hun kom med modargumenter: At de vers gælder ikke mere – det er de voldelige vers, der gælder. Og så kom jeg med modargumenter osv. Men jeg skulle ikke være gået ind i den diskussion. Men hvis vi bare havde sagt ja og amen [til kvinden med den islamkritiske holdning], så havde det måske været hende med tørklædet, der var gået ud af lokalet.

Det værste med det her job, det er, når man føler, man har gjort noget forkert – at man skulle have gjort noget på en anden måde. Det snakkede jeg også meget med [den anden instruktør], jeg var ude sammen med. Og det bekymrer mig, hvad der er sket i klassen. Hvad sker der dagen efter, når de skal mødes igen? Hvordan går de til hende? Men jeg har ikke haft mange oplevelser, hvor jeg bagefter har tænkt "puha". Det kan næsten tælles på een finger.

Dette eksempel viser dels, at man også i Aarhus-indsatsen – om end i et overordentligt sjældent tilfælde – kan få meget ophedede situationer og fx opleve, at elever udvander. Uanset at man søger at acceptere alle holdninger, lader dette sig i realiteten altså ikke altid gøre. Samtidig oplever instruktøren her, at faktuel viden (om hvad koranen siger), som hun ofte kan bruge som trumfkort, ikke rækker i den givne situation. Som i det første eksempel i dette afsnit (når en elev fremfører, at "forskningen viser", at terrorister primært er "personer med mørk hudfarve"), kan det igen ses som en modstilling imellem minoritet og majoritet, med specifikt fokus på en oplevet trussel fra islam. Uanset at Aarhus-indsatsen – der også omhandler fx højre- og venstreekstremisme – bevidst søger at undgå, at "personer med mørk hudfarve", "islam" og "terrorisme" filtreres sammen, får denne sammenkobling alligevel betydning i nogle workshops. Og i et tilfælde som i den sidstnævnte workshop kan instruktøren frygte at komme til at gøre mere skade end gavn ved at have fået stærke følelser i kog i en klasse, som instruktøren kun ser den ene dag. At sikre en håndtering af sådanne episoder er også grunden til, at en af klassens faste lærere altid deltager i en workshop.⁴

⁴ Det kan tilføjes, at instruktørerne og klassens lærer efterfølgende diskuterede situationen med den kvindelige elev. De valgte derefter at formidle kontakt til Infohuset i Aarhus (se mere om infohuse på <https://stopekstremisme.dk/filer/samarbejds-model-for-infohuseaugust-2020.pdf>)

6.4 Diskussion

Dette kapitel har taget afsæt i, at bl.a. studier af indsatser imod FGM indikerer, at formidling af fakta kan være en velegnet tilgang, når indsatser søger at opfylde deres intentioner om at skabe forandringer i bestemte retninger. Også i de undersøgte indsatser indgår formidling af fakta, som når Dialogkorpset formidler anatomiske fakta om "mødommen". Empiri fra Dialogkorpsets arbejde med denne problematik viser, at denne tilgang kan engagere deltagerne, hvor såvel piger som drenge lærer nyt og bliver klogere på noget, som kan have stor betydning i deres liv. Det kan skabe et stort engagement blandt nogle af deltagerne, der giver udtryk for, at de både tager den viden med fremadrettet, og at de også søger at udbrede den i deres netværk.

Samtidig er en sådan faktaformidling ikke uproblematisk. En central problematik er, hvad en sådan ny viden for fx en etnisk minoritetspige kan komme til at betyde. Som Cinthio (2015) pointerer fra en svensk kontekst, kan en sådan ny viden, som ikke tilgår det bredere familienetværk, potentielt komme til at udgøre en risiko for sårbare piger.

Ud over de overordnede udfordringer, der kan knytte sig til denne form for faktaformidling, er et andet spørgsmål, hvordan man forholder sig, hvis sådanne potentielle udfordringer bringes op i løbet af en indsats. Noget sådant sker i en Dialogkorps-workshop, hvor en pige efterspørger en pjece, der kan orientere hendes forældre om relevant mødomsviden. Da hun bringer dette emne på banen, glider dialogen hurtigt over i noget med lærere, politi og underretninger. Forløbet kan bedst forstås, hvis man inddrager de forskellige forforståelser, der kan knytte sig til problematikken omkring etniske minoritetspiger og seksualitet. Her peger studier på, at fagfolk synes at reagere for lidt (på grund af fx manglende risikoforståelse eller "berøringsangst" (Haugen et al., 2017)) eller for meget (ud fra en misforstået overvurdering af risiko (Pérez, 2014)).

For at undgå, at noget sådant sker, er det vigtigt med en åben og tryk dialog, i forhold til det unge menneske, en sag drejer sig om (Liversage, 2018). At sådanne samtaler kan være udfordrende, viser de deltagende pigers vurderinger af, at de vanskeligt kan tale om deres bekymringer med nogen fagfolk, uden at der opstår en uønsket risiko for underretninger. Empirien fra en workshop omkring en mødomsquiz viser også, at den deltagende piges forespørgsel om en pjece næsten går tabt. Kun fordi en mentor bringer emnet på banen igen, kan pigen få at vide, at Dialogkorpset desværre ikke kan hjælpe hende med en pjece. Dette kan pege på, at korpsets indsats måske bør indtænke sådanne redskaber, som deltagere eventuelt kan tage med sig videre fra en workshop og bruge som værktøj til at kommunikere med deres familier.

I dette kapitel har vi også set på, hvordan nogle etniske minoritetsforældre reagerer på fakta-baserede workshops om "mødommen". Her ses, at indsatser, der fokuserer på en styrkelse af de unge, kan opleves som undergravende for forældres identitet. Dette indikerer, at denne form for indsats kan opnå ønskede virkninger i forhold til at styrke unge i forhold til den ældre generation. Det er dog også muligt, at indsatsen i andre tilfælde bidrager til en yderligere svækkelse af svagt stillede forældre, som allerede oplever, at deres autoritetsposition er blevet undergravet. I sådanne tilfælde kan yderligere forskydninger i autoritetsrelationerne imellem børn og unge muligvis bidrage til uønskede fænomener som unges vanskeligheder i uddannelsessystemet og engagement i kriminelle aktiviteter med videre. Her er det igen muligt, at en og samme indsats har begge disse, modsatrettede, virkninger, hos forskellige medlemmer af målgruppen på samme tid.

Til slut i dette kapitel så vi på, at faktaformidling, også i Aarhus-indsatsen, ikke altid er uden udfordringer. Det kan fx være, når deltagere henviser til "fakta", som muligvis ikke har en tilstrækkelig sandhedsværdi, og/eller som virker ekskluderende eller sårende på andre elever i klassen. Eller det kan være udfordringerne ved at gå ind i en religiøs diskussion, som man uventet finder sig ude af stand til at vinde.

En faktaformidlende tilgang kan dermed godt være en velegnet tilgang i forhold til forskellige indsatser, men kan samtidig have sine egne udfordringer. Disse kan være forskelligartede og uforudsigelige og opstå i mødet med en kompleks virkelighed. Her er det vigtigt at holde sig potentielt negative konsekvenser af indsatserne for øje. Det kan være under selve indsatsen, hvis nogle elever fx sårer andre ved deres brug af "fakta". Eller det kan være de efterdønninger, en indsats kan resultere i, når en pige har fået ny viden om "mødommen", men vender hjem til en uændret familiekontekst.

Empirien i dette kapitel er dermed endnu et eksempel på den høje grad af kompleksitet og uforudsigelighed, der udspiller sig, når indsatserne møder deres målgrupper. I den dialogiske *tur-tagning*, som udgør en stor del af indsatsernes substans, er det formidlerne, der skal agere på den virkelighed, de møder. Dermed er deres kompetencer og evner til at reagere adækvat af stor betydning. Dette emne uddyber vi yderligere i næste kapitel, der ser på formidlernes centrale rolle i indsatserne.

7 Formidlernes centrale rolle

I alle tre indsatser spiller formidlerne en helt central rolle. En undersøgelse af deres betydning er også en del af opdraget til denne undersøgelse, hvor SIRI har ønsket *"at få undersøgt, hvordan og i hvilket omfang dialogbaserede peer to peer-indsatser påvirker normer og værdier hos bestemte målgrupper"*. *Peer to peer*-begrebet handler om lighed imellem deltagere og formidlere. Dette er dog ikke noget, som altid fungerer på forud fastlagte måder. Afhængig af individuelle biografier og af de forståelseshorisonter, de forskellige deltagere bringer med sig ind i rummet, vil der hos forskellige målgruppemedlemmer opstå forskellige forståelser og fortolkninger af det, som sker. Fortolkningsprocesserne udspiller sig endvidere i en given social kontekst, hvor etablerede dynamikker har betydning. De kan fx være medbestemmende for, i hvilket omfang deltagerne engagerer sig, eller om de overhovedet hører efter.

Det primære "redskab" til at møde disse deltagere og denne virkelighed er formidlerne. Uanset om de følger en detaljeret drejebog, om de delvist improviserer sig igennem en workshop, eller om de holder et helt personligt oplæg, er det dem, som på sæt og vis ér indsatsen. VIVES observationer viser tydeligt, såvel hvilken central rolle formidlerne har, som at nogle af dem er mere erfarne og brænder mere igennem end andre. På linje hermed henviser Davies (2018, p. 43) til en tysk voldsforebyggende indsats, VPN – the violence prevention network. En evaluering heraf konkluderer bl.a., at *"the trainers are more important for success than the methodology"*. Også denne observation understreger formidlernes centrale rolle og dermed også vigtigheden af, hvem der rekrutteres til at være instruktører, og hvordan der sikres god opkvalificering og løbende sparring.

Tabel 7.1 giver et overblik over forskelle og ligheder imellem formidlerne af de tre indsatser.

Tabel 7.1 Formidlere til tre indsatser – karakteristika

	Dialogkorpset	Meningsdanner-netværket	Aarhus-indsatsen
Rekrutteres af ansvarlige for indsatsen	Ja	Nej, melder sig selv	Ja
Har etnisk minoritetsbaggrund	Ja	I et vist omfang	Nej
Rekruttering på baggrund af køn, alder mv.	Nogen betydning	–	Ingen betydning
Vigtighed af faglig viden	Nogen betydning	Begrænset betydning	Stor betydning
Vigtighed af personlige erfaringer	Vigtigt	Helt centralt	Ingen betydning

Som det fremgår af Tabel 7.1 – og som det også blev belyst i kapitlerne 2 til 4 – er der klare forskelle imellem, hvordan formidlerne til indsatserne er rekrutteret (eller hvem der, for meningsdannernes vedkommende, har meldt sig til en indsats). I Aarhus-workshoppen handler det først og fremmest om at være en fagligt dygtig studerende. Anderledes ser det ud i de to indsatser på det æresrelaterede område. Meningsdannernes primære kendetegn er, at de har personlige erfaringer med negativ social kontrol. En del af disse meningsdannere har etnisk minoritetsbaggrund. Endelig har alle Dialogkorpsets medlemmer etnisk minoritetsbaggrund, men også deres køn, alder og personlige erfaringer spiller ind i rekrutteringen. Det skyldes ønsket om en *peer to peer*-tilgang med et overlap imellem formidlernes og forskellige delmålgruppers identiteter. Denne tilgang diskuteres i næste afsnit.

7.1 Om en *peer to peer*-tilgang

Med en *peer to peer*-tilgang menes en indsats, hvor der er en relevant lighed imellem målgruppen og den formidler, der faciliterer en indsats. Tilgangen kendes fra fx misbrugsbehandling eller støtte i forhold til psykisk sygdom. Her anses det for gavnligt, at personer, der fx selv er tidligere misbrugere, eller som har egne erfaringer med psykisk sygdom, giver støtte til udsatte personer, som de har et fællesskab med (Abbott et al., 2019; Corrigan & Michaels, 2014).

I delrapport 1 (Mehlsen & Liversage, 2019) er der også eksempler på indsatser, der er struktureret omkring en form for *peer to peer*-fællesskab, hvor såvel facilitatorerne som målgruppen har etnisk minoritetsbaggrund. Det drejer sig fx om en indsats i Spanien, hvor ”interkulturelle mediatorer” hjælper nyankomne med etnisk minoritetsbaggrund med livet efter migrationen (Agustí-Panareda, 2006), eller en hollandsk indsats, hvor undervisere har samme etniske minoritetsbaggrund som deltagerne (Nieuwboer & van’t Rood, 2016). Dialogkorpset – hvor alle medlemmer har etnisk minoritetsbaggrund – har denne tilgang.

De fleste *peer to peer*-indsatser er af længere varighed, hvorved *peer to peer*-elementet bl.a. har betydning i forhold til at støtte op om relationsopbygning imellem fx en ”interkulturel mediator” og forskellige nyankomne flygtninge. En sådan relationsopbygning er selvsagt vanskelig i forhold til meget korte, enkeltstående indsatser. Et studie, som dog peger på, at en *peer*-baggrund også kan være relevant ved kortere indsatser, er et norsk studie af en indsats imod FGM (*female genital mutilation*). (Lien & Schultz, 2013). Her kan målgruppemedlemmers oplevelser af, at en oplægsholder forstår deres erfaringer ”indefra” (i dette tilfælde ved selv at have oplevet smerten ved omskæring som barn), give gennemslagskraft. Det er dog svært at vide, for hvem og hvornår en kommunikationsindsats virker på denne ønskede måde. Som Lien og Schultz pointerer, er det heller ikke nok, at der blot er etnisk minoritetsbaggrund til fælles – det kan også handle om, at oplægsholderen har status og anseelse i gruppen.

Også i andre indsatser, der beskrives i delrapport 1, indgår facilitatorer, som har samme baggrund som målgruppen (Alhassan et al., 2016; Berg & Denison, 2013; Johnson-Agbakwu et al., 2014; van Mourik et al., 2017), fordi de med deres sproglige og kulturelle kompetencer kan bidrage med at tilpasse indsatserne til målgruppen. Det er altså et almindeligt anvendt greb. Samtidig kan nogle målgruppemedlemmer lægge afstand til personer, som de oplever har skabt sig en karriere ved at være ”*cultural brokers*” (Lindekilde, 2012), og brugen af en *peer to peer*-tilgang er altså på ingen måde sikret at være ”virkningsfuld” på bestemte, forventede måder. Samtidig er der mange kategorier i spil, når forskellige individer og grupper interagerer med hinanden. Denne kompleksitet er emnet for næste afsnit.

7.2 *Peer to peer*-formidlere – ønsker om spejling

Dialogkorpsets medlemmer har som tidligere nævnt alle etnisk minoritetsbaggrund med rødder i ikke-vestlige lande. Der har i årevis været overvejelser om også at rekruttere medlemmer med majoritetsdansk baggrund – noget, som en del af korpsets medlemmerne har efterspurgt. Dette er dog ikke blevet realiseret, bl.a. på baggrund af korpsets placering under Udlændinge- og Integrationsministeriet (ifølge interview med SIRI).

I forhold til målgruppen, holder korpset workshops såvel for grupper, hvor alle deltagere har etnisk minoritetsbaggrund, som for mere blandede grupper, fx i skoleklasser. Men med deres *peer to peer*-afsæt er det altså klart, at det først og fremmest er personer med etnisk minoritetsbaggrund, som indsatsen skal påvirke.

Et vigtigt aspekt ved, at korpsmedlemmerne, på linje med den primære målgruppe, selv har etnisk minoritetsbaggrund, synes at handle om, at de har bedre muligheder for at kritisere forskellige praksisser i etniske minoritetsfamilier (som de kan gøre "indefra"), end hvis en majoritetsdansk formidler talte om de samme emner. Dette aspekt ved rekrutteringen til korpset er dog ikke noget, hverken SIRI selv eller formidlerne i nævneværdig grad diskuterer i interviewene. Denne observation fra empirien kan måske forklares med reference til den status som "*en elefant i rummet*", som et studie påpeger, at race og hudfarve kan have i en dansk kontekst (Hvenegård-Lassen & Staunæs, 2019).

I forhold til, at også andre identiteter end etnisk minoritetsbaggrund har betydning, har man også aktivt søgt at rekruttere med et blik på kønsidentitet og engagere mænd, da korpset har et stort kvindeligt flertal. Man har også rekrutteret efter identiteter knyttet til alder/livserfaring, da man udvidede korpset fra kun at rette sig imod unge til også at have forældre som målgruppe. Endelig har man medlemmer, hvis seksuelle identitet ikke er heteroseksuel. Man kan dermed sige, at der i korpset er en intersektionel tilgang, der erkender betydningen af forskellige sameksisterende identitetsmæssige kategorier (Jensen & Christensen, 2020; Valentine, 2007).

Den intersektionelle tilgang pointerer, at der altid vil være mange identiteter i spil. Dermed kan man også altid efterspørge en form for identitetsmæssig lighed, der ikke er til stede. At dette kan ske, ses også i forhold til Dialogkorpsets arbejde. For er der nu "den rette lighed" i forhold til køn, alder, nationalitet og livserfaringer mv.? Efter en workshop fortæller en 17-årig etnisk minoritetspige, der har deltaget i flere workshops afholdt af Dialogkorpset, fx følgende:

For at være ærlig kunne jeg bedst lide, da det var to piger [der holdt workshopen – sådan havde det været ved en workshop året før]. Fordi vi var allesammen kvinder. Så kunne vi snakke om kvinderollen også, hvordan det er at være kvinde, og rettighederne. Jeg synes, at det var sjovt og anderledes [at der var en mand med], men jeg følte mig ikke lige så tryk. Fordi der var en mand, holdt jeg mig lidt tilbage. For jeg synes, at det var lidt akavet og lidt pinligt at snakke om [intime] ting.

Dette er dog blot én piges oplevelse. Andre kunne have fundet det interessant og berigende at få et maskulint perspektiv på forskellige emner. Køn bliver også bragt op af en ung mand, der deltager i en workshop med to kvindelige formidlere. Her havde han gerne set, at de havde ... "*taget en mand med. En med et lidt stort skæg og måske han hedder Mohammad, fordi så tænker man: 'Ham her kan jeg spejle mig i'. Hvis det er to kvinder, tænker man: 'Det er rigtigt nok, men I er også piger'.*"

Ud over køn, kunne også alder og dermed livserfaring blive efterspurgt i forhold til at matche en given målgruppe. Efter en workshop i en barselscafé siger rekvirenten fra den boligsociale indsats fx følgende: "*Den ene af [Dialogkorpsmedlemmerne] var jo ikke selv mor, og det kunne jeg måske godt have tænkt mig, at de begge to havde været. For det giver noget i sådan en dialog*". Efter en workshop fortæller en ung kvinde med somalisk baggrund tilsvarende, at ... "*jeg tror faktisk, at det ville få en bedre impact, hvis det var en somalier, måske. Fordi der kan man godt både identificere sig selv, og så kan man også tænke over, at det er nogen, der kommer fra det samme som en selv*".

Ud over den praktiske umulighed ved en meget høj grad af matchning imellem formidlerne og forskelligartede målgrupper er der andre stemmer, der fremhæver, at også en kontrast til andre identiteter kan være berigende. Modsat ønsket om, at en mor skulle tale til mødre, fortæller et

ungt korpsmedlem, at hun synes, det fungerer bedst, når hun matches med en forældregruppe: *"Jeg synes faktisk, at det giver meget mere, end når det er en ung til ung"*, som hun siger.

Og den pige, der ovenfor ytrede et ønske om, at korpsmedlemmerne med fordel kunne have haft somalisk baggrund som hende selv, forfægter andetsteds i interviewet det modsatte synspunkt: Med reference til et Dialogkorpsmedlem, der kom fra en ikke-muslimsk etnisk minoritet fortæller hun, at ... *"det var fedt, at [korpsmedlem] kom med en helt anden baggrund, fordi det ikke er noget, man er vant til at se. Hvis det kommer fra alle og kan ske for alle, så bliver det nemmere at tale om"*. Der kan altså være mange syn på, om forskelle eller ligheder (og hvilke ligheder) er at foretrække, og modstridende holdninger hertil kan rummes af den samme person.

7.2.1 Hvem har man reelt et fællesskab med?

Den centrale kategori i Dialogkorpsets arbejde er som nævnt "etniske minoriteter" – med en tro på, at et "etnisk minoritetsfællesskab" (som vel står i kontrast til et "(majoritets-)dansk" fællesskab) nødvendigvis har betydning. At dette altid er tilfældet, kan dog udfordres. Det gør to rekvirenter, der begge arbejder med relativt nyankomne flygtninge. Efter at have haft Dialogkorps på besøg ved to forskellige arrangementer, to steder i Danmark, fortæller de følgende:

Jeg tror, at vores borgere har svært ved at putte sig selv helt i den samme kategori som nogen, der måske er kommet hertil som unge, og som har været her i 45 år, eller som er født og opvokset her. De føler stadigvæk, at der er en forskel. Vi kan bare se, at selvom [korpsmedlemmerne] måske har oplevet de samme ting – stig-maer eller udfordringer – så føler [vores nyankomne borgere] sig ikke i helt samme kategori. Altså, hvis man lige er ankommet, så kan det godt føles som en helt anden verden, at man snakker flydende dansk, at man har et arbejde, og at man er gift med en dansk mand. (Rekvirent, kommunal indsats)

Jeg tror ikke, at de opfatter [korpsmedlemmerne] som mennesker, der er i samme situation som dem selv. Jeg tror, at de bliver opfattet som danskere, og at det nytter lige meget, om det var jer [= VIVEs majoritetsdanske interviewere], der stod der. (Rekvirent, kommunal indsats)

Disse to rekvirenter fremhæver dermed, at det skel imellem "majoritetsdanskere" og "etniske minoriteter", der har stor betydning i Danmark, ikke giver mening fra nyankomne flygtninges perspektiv. Er man fx født og opvokset i Danmark (som en del korpsmedlemmer er), og taler man sproget flydende og har arbejde mv., så er man dansker – uanset hvilken hårfarve man har. Ovenstående to citater accentuerer igen pointen om, at etniske grupper ikke er noget forudgivet. Som Frederik Barth pointerer i *"Ethnic groups & boundaries"* (1969), handler det om, hvad der *gøres* relevant i forskellige kontekster – og at man godt kunne kategorisere grupper af mennesker på andre måder.

Når Dialogkorps er konstitueret som en *peer to peer*-indsats, handler det om, at det bygger på kategorien "etniske minoriteter" som værende noget for sig. Indsatsen bygger altså på, at der er et fællesskab imellem formidlere og deltagere (der alle ofte har mørkt hår og hud) – uanset om de er født i Danmark eller ej. Set fra en nyankommen flygtninges perspektiv kan denne grænsedragning dog virke meningsløs: Det skyldes, at efterkommere (som mange af Dialogkorpsmedlemmerne er) for de nyankomne ikke er at skelne fra "andre danskere" – de taler fx flydende dansk og har danske uddannelser. For andre deltagere kan den grænsedragning, som adskiller "etniske minoriteter" og "majoritetsdanskere", netop være det skel, som

giver unge efterkommere en oplevelse af, at de ikke kan opnå accept af at være "rigtige danskere". Som en ung mand udtrykte det: *"Hvordan er jeg ikke god nok til at være dansker?"* (afsnit 8.2).

7.2.2 Ønsker om diversitet – at mødes på tværs af grupper

Når Dialogkorpset udelukkende rekrutterer etniske minoriteter til at arbejde med bestemte former for problemer, er der en risiko for, at det føder ind i et etableret samfundsmæssigt skel, imellem hhv. "danskere" og "etniske minoriteter"/"muslimer". Dette kan samtidig opleves stigmatiserende i forhold til, hvem der anses for at være "problematiske".

Når Meningsdannernetværket bestod af medlemmer, som havde såvel majoritetsdansk som etnisk minoritetsbaggrund, havde de andre muligheder for at pointere, at bestemte former for problemer ikke kun kunne findes i bestemte grupper. Dette nævnte flere meningsdannerne var en styrke ved deres indsats. Denne bredde medførte dog også politisk kritik (se kapitel 3), hvilket viser, hvor politiseret feltet er. Vigtigheden af at undgå at stigmatisere de grupper, man retter indsatser imod, pointeres også i en ny norsk undersøgelse af tilbud i forhold til bl.a. negativ social kontrol. Den har den sigende titel: *"Mange vil hjælpe, men hjælper det?"* (Leirvik et al., 2020).

En etnisk minoritets pige, der deltager i et Dialogkorpsarrangement, bragte temaet om diversitet blandt formidlerne på banen på følgende måde:

Jeg oplevede lidt, at snakken om social kontrol kun handler om muslimer. Det kunne være fedt, hvis der også var en etnisk dansker, der kunne sidde og tale som dem. Så man ikke tænkte, at det kun er, hvis man ser sådan ud [= har etnisk minoritetsbaggrund], at der er social kontrol. Det kunne være rart med en større mangfoldighed.

Formidlere med majoritetsdansk baggrund, der også har problematiske erfaringer, kan dermed bidrage til, at man flytter fokus væk fra en bestemt gruppe (der ellers kan opleve sig anskuet som problematisk i sin helhed), ligesom den kan give personer, der ikke har etnisk minoritetsbaggrund, men som oplever udfordringer med fx negativ social kontrol, bedre adgang til hjælp. At fokusere på bestemte problemers eksistens i forskellige grupper kan dermed måske være formålstjenstlig. Igen kan sådan en tilgang dog naturligvis også opleves forskelligt af forskellige dele af målgruppen.

Der kan også være andre grunde til at efterspørge formidlere med majoritetsdansk baggrund. Under en Dialogkorpsworkshop for etniske minoritetskvinder – hvor VIVE var med som observatør – udtrykte flere kvinder til VIVEs (majoritetsdanske) interviewer, at de var meget nysgerige efter, hvad *"vi danskere"* mon tænker om *"dem"* som udlændinge og med deres *"mærkelige kultur"*. Flere korpsmedlemmer fortæller tilsvarende, at de ofte hører en sådan efterspørgsel, og at de bl.a. af den grund har efterspurgt at få majoritetsdanskere ind i Dialogkorpset.

Et fokus på, at formidlere har forskellige baggrunde, behøver ikke kun at handle om at konstruere en *peer to peer*-lighed, hvor både formidlere og deltagere fx har etnisk minoritetsbaggrund. Indsatser kan også fokusere på at skabe kontakt på tværs af grupper i samfundet. Delrapport 1 fremhæver flere sådanne indsatser, der søger at nedbryde fordomme og øge interkulturel tolerance fx ved at bringe grupper med forskellig religion sammen. Sådanne indsatser kan være relevante såvel i forhold til det æresrelaterede område (Mayblin et al., 2016; Riis, 2017; Wilson, 2013), som i forhold til indsatser, der sigter imod at forebygge ekstremisme (Knox et al., 2017; Liht & Savage, 2013), se også (Davies, 2018).

At personlige møder med personer, der ikke ligner en selv, kan have et potentiale for at skabe forandringer, fortæller en af meningsdannerne om. Han har selv majoritetsdansk baggrund og har forladt et kristent miljø. I Meningsdannernetværket har han lært folk med muslimsk baggrund at kende for første gang i sit liv. Herom fortæller han følgende:

Personligt er jeg blevet et mere tolerant menneske af at debattere i den gruppe [= blandt meningsdannerne]. Jeg kan huske, at ghettoplanen blev taget op. Der var en uge, hvor jeg tænkte: "Alle, der var imod den plan, de var idioter", men så ugen efter, tænkte jeg: "Alle der var for den plan, var idioter". Jeg har slet ikke været klar over, hvad jeg har vidst. Men det der med at stå over for en muslim og udtale mig om ghettoplanen, det har virkeligt givet mig noget – det går op for en, at ord ikke er uskyldige. Og det, at der har været kvinder i tørklæde, har faktisk været fedt for mig personligt. Ligesom at snakke med dem – at dem kan jeg godt snakke med.

Denne meningsdanner oplever altså, at han har ændret sig igennem sit engagement i Meningsdannernetværket. Her har han for første gang i sit liv knyttet personlige relationer til personer, som har muslimsk baggrund, og fået ændret egne synspunkter ved at debattere forskellige emner med dem. Denne udvekslingen har været åben og har ikke udfoldet sig med henblik på andre parter ønsker om at opnå bestemte former for forandringer.

7.3 Personlige erfaringer som afsæt for arbejdet

Det foregående afsnit har taget afsæt i gruppeidentiteter. Som det intersektionelle perspektiv fremhæver, kan gruppeidentiteter tage afsæt i forskellige forhold: Med hensyn til etnicitet kan man være "somalier", med hensyn til alder kan man være "ung", og med hensyn til klasse kan man være "veluddannet" osv. Men ud over tilhørsforhold til en række sådanne gruppeidentiteter, har vi alle også en individuel biografi med os, der sammenknytter de personlige oplevelser, vi hver især har haft i vores liv. Uanset at sådanne personlige biografier i høj grad vil være præget af køn, etnicitet og klasse mv., er de også individuelle og unikke (Bertaux, 2003; Holstein & Gubrium, 2000).

I forhold til personlige erfaringer kunne der, i nogle tilfælde, være bestemte korpsmedlemmer, som havde en særlig samklang med bestemte delmålgrupper. At dette kunne opleves positivt, omtaler to medarbejdere fra SIRI som "matchning" og omtaler på følgende måde:

Når det bliver en ægte succes, så er det også der, hvor matchningen ligesom er lykkedes rigtig godt. Hvor de problematikker, man har hørt, at der kan være i [mål]gruppen, kan blive matchet af nogle i korpset, der har den samme erfaring med nogle af de ting. En gang var vi ude på [opholdssted], og der gik det hele bare op i en højere enhed, fordi [det ene korpsmedlem] jo selv havde den baggrund med også at have været på en institution og have været udsat for mange grove ting. Så hun kunne matche den alvors-virkelighed, som de sad med. Der havde det ikke været godt nok, at der bare kom en af dem, der har historier med "hverdagskontrol". Det havde bare ikke matchet deres virkelighed. Men det gjorde det her, og de kunne godt se sig selv i [korpsmedlem] og det der med: "Nå ja, det kan måske også blive bedre for mig på langt sigt, og måske kan jeg endda også godt opnå kontakten med min familie igen – men ikke lige nu".

Ved en workshop som den ovenfor nævnte handler det altså ikke så meget om en overordnet fællesnævner, som at både korpsmedlemmer og deltagere har etnisk minoritetsbaggrund. Det

handler om, at et korpsmedlem har delt livserfaringer med opholdsstedets unge ved at have været *"udsat for mange grove ting"* i den etniske minoritetsfamilie, hun var vokset op i, og at hun også på et tidspunkt var flyttet på institution. Når korpsmedlemmet kunne demonstrere, at hun var kommet videre til et godt liv, kunne dette – ifølge interviewpersonerne – være med til at tænde et håb om en bedre fremtid hos de udsatte unge.

På linje hermed fremhæver flere korpsmedlemmer, at de ser deres personlige erfaringer som en væsentlig kvalifikation. Dels kan disse erfaringer virke motiverende i forhold til at give unge "som dem selv" noget af den hjælp, de selv savnede i deres opvækst (se fx afsnit 2.2.1). Og dels oplevede de også, at biografiske fællesstræk kunne være med til at etablere bånd til en gruppe deltagere og dermed forhåbentligt hjælpe unge med at åbne sig op om deres egen livssituation. Et korpsmedlem fortæller om at etablere en sådan lighed med deltagerne i en workshop, som ellers umiddelbart signalerede, at de ikke havde tænkt sig at engagere sig. Det var en gruppe store drenge med etnisk minoritetsbaggrund, der var i et særligt tilbud for unge med vanskeligheder i det ordinære uddannelsessystem. Da korpsmedlemmet fornemmer, hvor forbeholdne de er, vælger hun aktivt at fortælle mere om sig selv, end hun ellers normalt gør. Som hun fortæller om den dag:

[Jeg vælger at fortælle dem, at jeg ...] faktisk også er blevet slået. Og jeg har faktisk også en dansk kæreste. Det vidste min familie ikke i rigtig lang tid, men man kan jo ikke styre, hvem man bliver forelsket i. Og at jeg jo stadig er muslim, men at alle omkring mig fortæller mig, at jeg skal spise svinekød og drikke alkohol. Det er sådan: "Ej, hun har sgu da oplevet nogle ting, som jeg også har oplevet, og hvis jeg ikke har oplevet det, så har min søster måske oplevet det". Så er det som om, at det er mere troværdigt.

Dette korpsmedlem fremhæver her dels, at hun har erfaringer med et pres fra sin etniske minoritetsfamilie. De har været modstandere af at have en dansk kæreste, og her er hun også blevet slået (noget, som etniske minoritetsbørn oplever hyppigere end majoritetsdanske børn (Oldrup et al., 2016)). Hun har også oplevet et pres fra majoritetssamfundets side i forhold til at skulle *"spise svinekød og drikke alkohol"*. At kunne vise, at hun på den måde deler erfaringer med unge i målgruppen, oplever dette korpsmedlem altså bidrage positivt til hendes arbejde. Sådanne oplevelser af pres fra to sider belyses fx også i bogen *"Identitet og tilhørighed: om ressourcer og dilemmaer i en krysskulturell opvækst"*, af norske Lill Salole (2018).

7.3.1 Potentielle udfordringer ved et personligt afsæt for indsatsen

Der kan dog også være negative aspekter forbundet ved, at formidlerne har et personligt afsæt for den indsats, de yder. Dette kan handle om, at Dialogkorpset har en ambition om at være anerkendende og dermed også anerkende holdninger, der er anderledes end dem, man søger at fremme. Hvis man har egne, vanskelige erfaringer med bestemte emner, kan det være svært at distancere sig og optræde neutralt, når deltagere bringer disse emner på banen.

Et korpsmedlem fortæller fx, at hun en enkelt gang oplevede at få *"black-out"* i en workshop, fordi hun blev voldsomt provokeret af, hvad en voksen, mandlig deltager sagde:

Der var simpelthen nogle minutter, hvor jeg ikke ved, hvad der er sket. Det er det mærkeligste, jeg nogensinde har oplevet – men jeg har heller aldrig oplevet at være så provokeret, som jeg var på den opgave. Jeg tror, at jeg gik ned med klappen, fordi jeg ellers måske var gået fuldstændig bananas. Så jeg tror, det har været et forsvar, fordi jeg var i en faglig situation, hvor jeg skulle være professionel. Hvor min

krop helt naturligt bare lukkede helt ned, fordi alternativet var, at jeg var gået "full-blown attack" på ham der fyren. Det ville ikke have været særlig smart ... Det, han sagde, triggede mig ud over alle grænser på en måde, jeg aldrig nogensinde har været trigget i en faglig sammenhæng. Det er jo også bare et tegn på, at jeg bare er et menneske. Og når man bruger sig selv menneskeligt, kan det jo ske – og det kan ske for os alle sammen. Du aner jo ikke, hvad det er, at du kommer ud til.

Ovenstående episode er meget usædvanlig, men viser de stærke følelser og den uforudsigelighed, der kan komme i spil i en workshop (Galal, 2017; Wilson, 2013). I ovenstående tilfælde lykkedes det korpsmedlemmet at trække sig tilbage fra interaktionen, som det andet medlem overtog, og workshoppen blev kørt til ende, uden at deltagerne bemærkede noget særligt. Det var dog selvsagt en voldsom oplevelse for korpsmedlemmet selv.

I andre – og langt mindre markante – tilfælde har VIVE set tendenser til, at nogle korpsmedlemmer giver stærkere udtryk for deres egen holdning i forhold til bestemte emner end i forhold til andre, muligvis fordi nogle emner rammer ned i bestemte erfaringer hos dem selv. Disse erfaringer – og eventuelle begrænsninger i evnen til altid at kunne håndtere dem fuldt ud – kan udfordre korpsmedlemmernes målsætning om at optræde anerkendende over for deres målgruppe. Omvendt er det dialogkorpsmedlemmernes personlige erfaringer, som kan give et meget stort engagement netop med til, at de kan "brænde igennem" over for deltagerne.

Et andet potentielt negativt aspekt, der kan være knyttet til Dialogkorpsmedlemmernes personlige afsæt for indsatsen, er den sårbarhed, der følger med at arbejde med et område, man selv har været udfordret på. Dette uddybes i afsnit 7.4.2.

7.4 Brug af personlige historier – forskellige tilgange

7.4.1 Aarhus-indsatsen og brug af personlige historier

Et redskab, der bruges på tværs af de tre indsats, er individuelle personers fortællinger. I Aarhus-indsatsen indgår fortællinger fra to radikaliserede personers løbebane som oplæg til en diskussion af, hvad der kan få nogen til at vælge en vej imod ekstremisme. Efter gennemgangen af forskellige former for ekstremisme illustrerer et slide radikalisering som proces. Her fremhæves et antal faktorer, inklusive isolation fra "normale fællesskaber" samt eksklusion og diskrimination. Instruktørerne pointerer også, dels at sådanne radikaliserede forløb er meget sjældne, dels at de ikke er lineære. Man kan altså godt komme ind på en radikaliseringsbane, men komme ud igen, før man er endt i ekstremisme.

Dernæst følger to slides, der illustrerer radikaliseringsprocesser for to navngivne personer. Det drejer sig dels om engelske Matthew Collins, der er tidligere højreekstremist. Han har efterfølgende forladt det højreekstreme miljø og sidenhen fortalt sin historie offentligt. Det andet slide omhandler den unge mand Amir. Han voksede op i Danmark, men rejste siden hen til Syrien for at støtte op om Islamisk Stat. Brugen af Amirs historie bygger på Jakob Sheiks bog "Fra barndommens gade til kalifatets frontlinje" (2014). I begge historier er der sammenbrud af vigtige sociale relationer og eksklusionserfaringer på linje med, hvad man hyppigt finder i fortællinger om individuelle radikaliseringsprocesser (Lindekilde et al., 2016), men instruktørerne sikrer sig at pointere (jf. instrukserne i drejebogen), at hvert eksempel er unikt.

Efter at have præsenteret disse to biografiske historier laver man i workshoppen en kort side-mandsøvelse, hvor eleverne to og to skal diskutere, hvilke forskelle og ligheder de ser imellem

Matthew Collins og Amir. De personlige historier, der anvendes i denne indsats, er altså ikke instruktørernes egne. De er eksempler fra – sjældent forekommende – radikaliseringsprocesser, og er bygget op på baggrund af eksisterende kilder, som fx Jakob Sheiks bog om sin barndomskammerat Amir. Instruktørerne kender historierne godt og kan dermed komme med yderligere detaljer, hvis eleverne spørger ind til det. Disse personlige historier er ofte noget, som eleverne er meget interesserede i.

7.4.2 Dialogkorpset og brugen af personlige historier

Modsat Aarhus-indsatsen bruger både Dialogkorpset og Meningsdannernetværket aktivt formidlernes egne, personlige erfaringer i indsatserne. Som beskrevet i afsnit 7.3 (fra et opholdssted) kan dette virkemiddel opleves som velegnet, fx til at engagere delmålgrupper, som ellers kan være svære at nå. Igennem årene er der dog i Dialogkorpset kommet en øget påpasselighed i forhold til brugen af sådanne personlige fortællinger. I dag er disse fortællinger derfor fortrinsvis på programmet i forhold til fagfolk, hvor de bruges som "levende cases", der kan arbejdes ud fra. I forhold til unge og forældre inddrager man i højere grad udvalgte elementer fra den enkelte formidlers biografi eller undlader måske helt at inddrage den personlige baggrund.

I stedet anvender Dialogkorpset i en del sammenhænge medbragte "dilemma-fortællinger". Dette er korte historier baseret på virkelige erfaringer. Historien, der fx kan handle om en forelskelse på tværs af etniske minoritetsgruppers grænser, fortælles frem til et tidspunkt, hvor historien kan udvikle sig på forskellige måder. Herefter spørger korpsmedlemmerne deltagerne, hvad de tænker om historien, og hvordan de selv ville handle, hvis de stod i et lignende dilemma.

Når korpsmedlemmerne begrænser anvendelsen af deres personlige fortællinger i workshops med unge og forældre, handler det i høj grad om den sårbarhed, det giver at fortælle om ofte smertefulde erfaringer i ens liv. En særlig udfordring knytter sig til de tilfælde, hvor der i en workshop viser sig at være personer, som har baggrund i samme land som en selv, da korpsmedlemmerne så i højere grad risikerer, at det, de fortæller, kommer videre til personer, som de har relationer til. Dialogkorpset er opmærksom på disse udfordringer og tilpasser undertiden en workshops indhold, når man konkret kan se, hvem der deltager. I de sidste par år er en del af korpsets kompetenceudvikling også foregået i samarbejde med en psykolog, som bl.a. støtter op korpsmedlemmernes evne til at vurdere og håndtere brugen af deres personlige historier. Dette fokus på såvel beskyttelse som styrkelse af korpsmedlemmerne udspringer i høj grad af ønsker fra korpsmedlemmerne selv.

Hos både rekvirenter og deltagere hører vi dog, at de – hvis de ikke får en personlig fortælling – kan savne den særlige kvalitet, der kan være i en sådan, sammenlignet med fx i en konstrueret dilemma-fortælling. Nogle piger, interviewet efter et Dialogkorpsbesøg, fortæller, at de året før havde haft et andet Dialogkorpsbesøg. Herom kommenterer de følgende:

Pige 1: Det havde været godt, hvis det havde været personer [= korpsmedlemmer], der virkelig havde erfaret det. Ikke for at være ond, men dem [fra Dialogkorpset, der netop havde været på besøg] var ikke lige så erfarne som dem, der var ude den første gang.

Interviewer: Fordi de ikke fortalte så meget om deres egen historie?

Pige 1: *Ja, det var det, der gjorde det mere spændende med de andre. Det er bare ikke det samme, hvis de ikke selv har oplevet det.*

Pige 2: *Så viser det også, at man virkelig selv har prøvet det. Og så er det mere spændende. Det er ikke det samme, hvis det bare en person, der har hørt nogen, der har oplevet det.*

Året før havde to andre korpsmedlemmer holdt workshop, og det ene medlem havde brugt sin personlige fortælling i arbejdet. Den kunne de interviewede piger – et år efter – fortælle havde gjort et meget stort indtryk på dem. Også en rekvirent er ærgerlig over, at en workshop – modsat hvad hun tidligere har oplevet – ikke tog afsæt i korpsmedlemmernes egne historier:

Det kom ligesom til at ligge latent: [Korpsmedlemmerne] havde en historie, men man kom ikke rigtig ind i den. Og jeg synes, at ved at man ikke tog udgangspunkt i egen historie, så kom der i år en tone af, at det gode liv var defineret.

Denne rekvirent oplevede altså, at man kunne få skabt en bedre – og mindre dømmende – dialog, hvis man tog afsæt i sin egen biografi, frem for i noget, der hurtigt kunne blive normative konstruktioner af "det gode liv". Dialogkorpset er meget bevidst om den styrke, som den personlige fortælling kan have. Styrken og sårbarheden er dog to sider af samme sag og er dermed noget, som kræver afvejninger i forhold til, hvad man som korpsmedlem vil risikere at udsætte sig selv for. At brug af ens personlige baggrund kan være godt til at engagere en udfordrende målgruppe, fremgår også af eksemplet i case-boksen herunder.

Et korpsmedlem fortæller om at inddrage sin personlige baggrund i en workshop

[Min kollega og jeg] kom ind i lokalet [i en særligt tilrettelagt 10. klasse]. Der sad fire drenge – og der skulle have været en hel masse. Vi gik ud på gangen, og de her lærere prøvede at hive nogle forskellige drenge ind. Sådan: "Kom nu! Det er de der to søde piger" – og de kiggede sådan mega-skeptisk på os. Så jokede mig og [andet Dialogkorpsmedlem] lidt og sagde: "Kom nu". Og de var sådan: "Okay, så please sig, at det bliver spændende, for det bliver sikkert røvsygt". Og vi sagde: "Vi lover, at 90 pct. af jer vil synes, at det har været spændende". Og så kommer de ind, og man kan bare se, at de himler med øjnene.

Vi skal lave den her fordomsleg som det første, og vi beder dem om at rejse sig op, og allerede der kan du bare se, at de er ved at brække sig – sådan: "Ej, skal vi nu til at rejse os op?" Der er en, der kommer med sådan en stik-kommentar, da vi spørger ind til, hvad negativ social kontrol er. Han siger sådan: "I modsætning til jer ved jeg nok, hvad det er, fra det virkelige liv!" At nu kom vi rigtig og skulle belære dem. Han var bare træt af, at der hele tiden skulle komme nogle bedrevide, som faktisk ikke vidste en skid.

Og der fik jeg bare indtryk af, at der måtte jeg godt hive lidt fat i min personlige historie. Og langsomt – i takt med den her fordomsleg – deler jeg, at jeg har en far, som har siddet i fængsel, og at jeg har boet på krisecenter med min mor; alle mulige ting. Og man kan bare sådan se: "Okay, der er faktisk nogen her, som godt ved, hvad det vil sige at være ..." Og så ham drengen, der havde rullet øjne, han begyndte at åbne op over for alle de der drenge om noget meget personligt, han var i nu. Han var blevet forelsket i en [med anden etnisk baggrund end ham selv]. Og familien havde prøvet at få ham til at finde sammen med en anden, og han var faktisk gået med til det, men havde fortrudt det. Alt muligt rod, hvor man tænker: "Det er godt nok modigt, at du deler sådan ud af dig selv". Jeg bliver helt glad, når jeg tænker tilbage.

Da jeg kom hjem til min kæreste den aften, sagde jeg, at det havde været crazy. Jeg havde aldrig i mit liv prøvet noget, der gjorde mig så glad. At fra man kommer, indtil det slutter, kan se, at der er noget, der rykker sig hos de her drenge. Det var så tydeligt den dag.

7.4.3 Meningsdannernetværket og brugen af personlige historier

Dette bringer os videre til Meningsdannernetværket. Rekrutteringen hertil tog netop afsæt i at finde personer, der havde erfaringer med negativ social kontrol, og som ville stå frem og tale om dem i offentligheden. Ønsket var at "*støtte mobiliseringen af nye stemmer*" (Boks 3.1). Man ønskede, at disse historier skulle frem, og formen var, at de skulle leveres som hhv. mundtlige oplæg og skriftlige indlæg, fx i form af blog-indlæg. Her brugte man altså ikke i noget større omfang det interaktive workshopformat.

En stor del af de netværksmedlemmer, som VIVE interviewede, fortæller, at de på den ene side har personlige erfaringer, som de ønsker at dele offentligt for derigennem at prøve at gøre en forskel for andre. På den anden side (som også beskrevet i kapitel 3) kan det være hårdt at fortælle om de vanskeligheder, man har gennemlevet. Endvidere har en del af meningsdannerne forskellige psykiske udfordringer, netop som følge af vanskelige livserfaringer. Som en af dem fortæller:

De fleste af os, der er med [i Meningsdannernetværket], er sårbare. Altså, vi har jo nogle ar på sjælen i den ene eller anden grad. Og det er dem, det et eller andet sted blev forventet, at vi spillede på. Det var dem, der skulle være offentlige – det var vores ar. Så det var sværere for mig, end jeg egentlig havde regnet med.

Fra deres personlige bagage hører VIVE, at flere har døjet, eller stadig døjer, med depression, angst og PTSD, og/eller at de har forsøgt at begå selvmord. Som tre af dem fortæller fra deres liv:

Jeg havde det så dårligt, så dårligt inde i mig selv. Det har nok været en form for depression. Det var først mange år senere, at jeg fik hjælp. Jeg var bange for, at jeg ville gå i opløsning i det.

Jeg blev indlagt på psykiatrisk, fordi jeg var tæt på igen at begå selvmord. Jeg ramte pludselig helt ned i et sort hul ... Der dukkede en masse op – fx gamle barndoms-traumer, som jeg måske ikke før havde tænkt på som noget særligt.

Jeg har gået til psykologer og terapeuter hele mit liv, og nu her skal jeg igennem et forløb i psykiatrien, fordi jeg har tydelige tegn på PTSD, og jeg har angst.

Når man aktivt ønsker at rekruttere personer, der har sagt fra ... "over for familien eller miljøets negative sociale kontrol" (Boks 3.1), rekrutterer man – som det fremgår herover – åbenbart samtidig personer, som har alvorlige "ar på sjælen". Set i det lys kan man kun give meningsdanneren ret i det kritisable i, at det ikke var prioriteret at sikre dem, der meldte sig til netværket, psykologisk støtte og supervision. Denne kritik, som blev nævnt i kapitel 3, blev dermed i høj grad rettet imod selve projektets design, som man ikke fandt gennemtænkt. Som to meningsdannere udtrykker sig:

De, der stod bag kampagnen, har jo erkendt over for os, at de har undervurderet, hvad det var for en dagsorden, de gik ind til i forhold til, hvad det er for nogle problematikker, der følger med. De troede bare, at vi var klar her og nu, og så skulle vi bare have noget medietræning: Bum, bum og så kører vi bare derudad. Men sådan var det slet ikke.

Der var meget fokus på, hvordan vi laver en video, og hvordan vi laver et oplæg, og hvordan vi for fanden skriver en blog. Det ved vi sgu godt, når vi melder os til sådan

noget her. Man skulle have fokuseret på, hvordan det er, når vi som mennesker bruger vores egne fortællinger og vores egne livserfaringer – hvad er det så, der er på spil, og hvilken pris kan det have? Det har vi jo slet ikke dyrket, og det synes jeg er helt grotesk, at man ikke har valgt at bruge kapacitet på.

Tidligt i forløbet stod det klart for facilitator, at det var nødvendigt at yde medlemmerne af Meningsdannernetværket personlig støtte. Denne støtte blev dog ikke ydet af en person med fx psykologfaglig baggrund og blev af flere oplevet som utilstrækkelig. I forhold til dette kapitels fokus på *peer to peer*-relationer giver en af meningsdannerne – som havde etnisk minoritetsbaggrund – tydeligt udtryk for, at han savnede et større fællesskab med den udpegede støtteperson. På den ene side mødte han ikke fx en psykologs faglige kompetencer. På den anden side oplevede han heller ikke, at støttepersonen havde personlige forudsætninger for at kunne forstå ham, fordi deres livserfaringer lå meget langt fra hinanden. Som han fortæller:

Ærlig talt, under det med [facilitator] – der fik jeg angst, jeg var ved at tude. Problemet er, at mange danskere er opvokset i en lyserød verden med hippieforældre – "Vi er alle bare glade". Så når du kommer og forklarer en dansker, at du koger ... så siger de bare: "Ja, det kan jeg godt se". Du ved – anerkendende pædagogik: "Jeg hører, hvad du siger". Men de forstår ikke, hvad det handler om. Du er overladt til dig selv, for danskere kender ikke den kamp – de forstår det ikke. Jeg tænker, at [støtteperson] bare kommer fra den der fine del af Sjælland, hvor de sidder og observerer: "Vi observerer, vi analyserer, vi kan skrive 40 sider ud fra det" – men har du været inde i lortet? Jeg står med hænderne nede i skidtet ... Jeg kommer et sted fra, hvor vi skulle være seks i ét værelse – hvor vi ikke har haft for meget. De har ikke haft den berøring.

I denne modstilling imellem ham selv og en udpeget støtteperson modstiller netværksmedlemmet "danskerne" og en etnisk minoritet som ham selv. Dette er i høj grad en klassemæssig modstilling imellem velhavende personer fra den "*fine del af Sjælland*" og hans egen baggrund i fattigdom med "*seks i ét værelse*". Endelig modstiller han en akademisk tilgang med sine egne levede (og hårde) erfaringer, som han i projektet forventes at lægge frem til offentlig skue. Her oplever han grundlæggende, at han ikke bliver forstået – og dermed får han heller ikke den hjælp og støtte, som han har meget hårdt behov for.

7.5 Diskussion

I alle tre indsatser står formidlerne helt centralt: Det er dem, der møder deltagerne, og som her skal reagere på udfordringer og behov. Dette arbejde er struktureret forskelligt. Aarhus-indsatsens instruktører har således dels den mest homogene målgruppe, dels det mest støttende redskab i deres formidling, nemlig et slide-show/drejbog, der pointerer, hvad det er vigtigt at formidle i hvilke dele af workshoppen. Arbejdet hos både Dialogkorpset og meningsdannerne er lagt mere åbent an, og med en bredere målgruppe kan deres arbejde være meget forskelligt fra gang til gang. Men uanset hvad, er formidlernes kompetencer og engagement af overordentlig stor betydning for alle tre indsatser, hvorfor de opkvalificerende aktiviteter (beskrevet i kapitel 2-4) er vigtige for at støtte op om kompetencer og sikre et fortsat engagement.

En af indsatserne, Dialogkorpset, er lagt an som en *peer to peer*-indsats, hvor formidlerne og den primære målgruppe har samme overordnede baggrund – nemlig etnisk minoritetsbaggrund. Derudover har korpsmedlemmerne alle personlige erfaringer med fx negativ social kontrol, og nogle korpsmedlemmer kan i nogle sammenhænge etablere en *peer to peer*-lighed

med bestemte delmålgrupper, fx i forhold til anbragte etniske minoritetsunge. At fremhæve individuelle erfaringer, som fx at have oplevet vold i sin opvækst, kan tilsyneladende også være et virkemiddel, der kan fange nogle delmålgruppers interesse og gøre, at de lytter mere interesseret til, hvad formidleren siger, frem for at lægge afstand hertil. En sådan etablering af fælles forståelse handler dog ikke kun om etnisk minoritetsbaggrund, men også om at være vokset op under vanskelige forhold, på linje med at etniske minoriteter i Danmark fx langt oftere oplever fattigdom end majoritetsdanske børn (Liversage & Christensen, 2017). Andre dele af empirien (såvel observationer som interview) peger på, at formidlerne i nogle tilfælde lykkes rigtig godt med aktivt at bruge et identitetsmæssigt fællesskab med målgruppen til at fremme en engageret dialog.

Samtidig viser interviewene, at blot en fælles etnisk minoritetsbaggrund langt fra altid i sig selv gør, at målgruppemedlemmer føler et betydningsfuldt fællesskab med formidleren. Som litteraturen om intersektionalitet pointerer, er der altid mange kategoriseringssystemer i spil på én gang, hvorfor målgruppedeltagere fx kan efterspørge en lighed med formidlerne ud fra køn, specifik etnicitet eller livsfase. Faktisk kan fælles minoritetsbaggrund undertiden gøre, at deltagere lægger afstand til indsatsen, da indsatsen dermed bliver oplevet som stigmatiserende. Dette er dermed endnu et eksempel på, at det afhænger af målgruppemedlemmerne, hvordan budskabet fra en indsats modtages. Dermed kan det samme budskab perciperes meget forskelligt af forskellige indsatsdeltagere.

I forlængelse heraf viser empirien, at etnisk minoritetsbaggrund, som denne kategori konstitueres i en dansk kontekst, synes meningsløs for fx nogle nyankomne flygtninge. De kan ikke se, hvilket fællesskab de har med personer, der er født og opvokset i Danmark, da de anser sådanne personer som værende danskere, uanset deres forældres ophav. Eksemplet stiller skarpt på, at grænsedragningen imellem grupper er sociale konstruktioner, og dermed meget vel kunne være anderledes.

En anden pointe er, at nogle deltagere efterspørger forskelle frem for lighed. Da Meningsdannernetværket kom til at bestå af personer med såvel majoritetsdansk som etnisk minoritetsbaggrund, gav det – ifølge medlemmerne – velegnede muligheder for at stille skarpt på udfordringer omkring negativ social kontrol uden samtidig at stigmatisere bestemte grupper. Også i selve arbejdet kan forskelle frem for ligheder have betydning, som når nogle etniske minoritetskvinder efterspørger en workshop med majoritetsdanske formidlere, som de gerne vil kunne gå i dialog med.

Endelig kan nævnes, at personlige historier om erfaringer med bestemte, vanskelige, fænomener indgår i alle tre indsætter. I Aarhus-indsatsen bruges litteraturbaserede cases for at illustrere personlige radikaliseringsprocesser og dermed også give elever viden om, hvordan omgivelserne kan påvirke sådanne processers udvikling. En beslægtet brug af personlige historier og en erfaring med, at de kan gøre stort indtryk, ses i Aly, Taylor og Karnovsky (2014). Hos Dialogkorpset har man tidligere brugt personlige fortællinger i højere grad, end man gør nu. Man begrænser brugen på grund af den sårbarhed, den kan medføre. Dele af korpsets målgruppe efterspørger dog sådanne personlige historier, fordi det er et meget engagerende virkemiddel, men netop denne særlige energi i de personlige historier kan være opslidende for korpsets medlemmer. Dermed kan det også undre, at SIRI i tilrettelæggelsen af Meningsdannernetværket lagde så entydigt vægt på, at formidlere skulle gå ud i offentligheden med hårde erfaringer fra deres eget liv.

8 Komplikation: Oplevelser af diskrimination

Konteksten for denne undersøgelse er et samfund i forandring. De to æresrelaterede indsatser er eksplicit igangsat på baggrund af oplevede udfordringer knyttet til migration fra ikke-vestlige lande og – i forlængelse heraf – de værdier og praksisser, som eksisterer i nogle etniske minoritetsmiljøer i Danmark i dag. Konteksten for den tredje indsats (rettet imod at forebygge radikaliserings og ekstremisme) er bl.a. terrorbegivenheder som flyene imod Twin Towers i USA og bomberne i London og Madrid – tre begivenheder, som alle blev udført af muslimske terrorister. Denne forebyggelsesindsats retter sig dog også imod den radikaliserings, der kan foregå i fx højre- eller venstreekstremistiske miljøer. Dermed er denne tredje indsats ikke – som de første to – i overvejende grad rettet imod personer, som har etnisk minoritetsbaggrund. Sidstnævnte faktum afspejler sig i forskelle både imellem, hvor indsatserne er forankret, og i forhold til, hvem der rekrutteres til at formidle indsatserne.

Empirien viser samtidig, at samfundsmæssige skillelinjer imellem "minoritet"/"majoritet" eller imellem "muslimer"/"danskere" på forskellig vis aktualiseres i alle tre indsatser. Dette aktualiseres bl.a. i diskriminationserfaringer hos dele af målgrupperne, som bringes op i indsatserne. At diskriminationserfaringer kan være relevante at inddrage i arbejdet, er eksplicit indarbejdet i en af indsatserne. Det drejer sig om Aarhus-indsatsen, der netop har den fulde titel "dialog-baserede workshops om radikaliserings og *diskrimination*". At diskriminationserfaringer kan have betydning for, hvordan målgruppemedlemmer reagerer på forskellige indsatser, fremgår også af litteratur i delrapport 1.

Emnet for dette kapitel er derfor, hvordan diskrimination og beslægtede problematikker kommer til syne og behandles i de tre indsatser. Fokus er på, hvordan disse problematikker på forskellig vis kan udgøre en barriere for, at indsatserne kan gøre den forskel, som de sigter imod.

8.1 Om diskriminationserfaringers relevans for indsatserne

Som Aarhus-workshoppen fremhæver, ser oplevelser af diskrimination i et samfund ud til at kunne medvirke til de negative processer, der – om end i meget sjældne tilfælde – fører til radikaliserings og ekstremisme. Det er dermed en del af denne indsats' tilgang at give plads til at tale om sådanne oplevelser.

Diskriminationserfaringer har også relevans for de to æresrelaterede indsatser. Forskning viser nemlig, at diskriminationserfaringer – hvor nogle grupper fx får dårligere adgang til centrale ressourcer i form af uddannelse og beskæftigelse – kan påvirke processer knyttet til "æresrelaterede" fænomener, da sådanne erfaringer kan medvirke til dannelsen af det, der betegnes som "reaktiv etnicitet", hvor man trækker sig fra, frem for at nærme sig til, majoritetssamfundets levevis (Rumbaut, 2008). Tilsvarende viser et studie, baseret på survey-data fra tyrkiske og marokkanske familier i Holland, at en stor del af efterkommerne, sammenlignet med deres forældre, tilslutter sig mere kønsligestillede værdier. En mindre gruppe (på ca. 20 pct.) bevæger sig dog den modsatte vej og bliver derved mere kønstraditionelle end deres forældre. Denne "reaktive gruppe" udgøres i høj grad af unge mænd med lave uddannelsesmæssige kvalifikationer – unge, som i særlig grad kan føle sig diskriminerede, og som kan opleve udfordringer med at få sig en plads i det samfund, de bor i. Studiet viser også, at denne "reaktive gruppe" ofte bor i områder med høje andele af etniske minoriteter og ofte også er religiøst aktive (Maliepaard & Alba, 2016). Man må formode, at man med de æresrelaterede indsatser kan have en særlig interesse i at påvirke sådanne unge mænd, men også have udfordringer i

forhold til at lykkes hermed, da denne gruppe netop lægger afstand til majoritetssamfundet og dets normer.

I forhold til, at ovennævnte hollandske studie påpeger sammenhængen imellem fx kønstraditionelle holdninger og religiøsitet, kan også nævnes et survey-baseret studie, der trækker på data fra fem europæiske lande. Studiet viser bl.a., at muslimer fra efterkommer-generationen, som i højere grad oplevede diskrimination, identificerede sig (endnu) stærkere som muslimer og lægger vægt på at føre en levevis, som netop adskiller sig fra majoritetens (Fleischmann et al., 2011).

Boks 8.1 Kort om forekomst af diskrimination på baggrund af etnicitet

- Studier af jobsøgning viser, at etniske minoritetsansøgere forskelsbehandles negativt i forhold til majoritetsansøgere med tilsvarende kvalifikationer (Bassanini & Saint-Martin, 2008; Bursell, 2007; Dahl & Krog, 2018). Et studie af jobcentermedarbejdere viser, at de er mere tilbøjelige til at anbefale sanktioner til personer med etnisk minoritetsbaggrund, end de er til medlemmer af majoritetsbefolkningen for samme forseelse (Pedersen et al., 2018).
- Fra det danske uddannelsessystem viser en undersøgelse af 400.000 elevers 9. klasses standpunktskarakterer, sammenlignet med deres karakterer fra afgangseksamen, fx at forældres uddannelsesniveau, køn og minoritets-/majoritetsbaggrund har betydning for, om elever får lavere eller højere karakterer til eksamen, sammenlignet med deres standpunktskarakterer. Det er dermed etniske minoritetsdrengene med lavtuddannede forældre, der diskrimineres mest ved karaktergivning (Rangvid, 2015) (se også (Gilliam, 2018)). Fra Sverige viser et studie af karaktergivning af skriftlige opgaver tilsvarende, at etniske minoritets elever får højere karakterer, når deres opgaver anonymiseres (Hinnerich et al., 2011).
- Et studie af statistikker fra politiets visitationszoner viser, at omkring halvdelen af knap 18.000 visitationer, udført af Københavns Politi, var af personer med etnisk minoritetsbaggrund. Til sammenligning havde kun ca. 20 pct. af befolkningen i disse zoner en sådan baggrund (Lindekilde & Sedgwick, 2012).

8.2 Oplevelser af diskrimination og udgrænsning

I mange dele af empirien nævner deltagere med etnisk minoritetsbaggrund, at de har haft negative oplevelser, som de oplever som knyttet til deres baggrund. Disse oplevelser kan finde sted på flere niveauer. Et niveau er den politiske debat og i det danske mediebillede – altså et generelt samfundsmæssigt niveau. En 9. klasses dreng, der deltager i Aarhus-indsatsen, fortæller fx følgende om sin oplevelse af den samfundsmæssige kontekst, han lever i: *"Jeg føler, at mange går ind for, at dem med anden etnisk baggrund end dansk, de er nemmere at hade på end før i tiden ... ligegyldig hvem det er, og om vi klarer os godt i Danmark, eller om vi ikke klarer os godt"*. Tilsvarende siger en pige, interviewet efter Dialogkorps-arrangement, at der på nettet bliver ... *"skrevet mange negative kommentarer om indvandrere. Det rammer mig jo. Så tænder man for TV'et og ser det samme, og det rammer en gang til"*. At der kan forekomme negative repræsentationer af etniske minoriteter i danske medier og i dansk politik fremgår også af litteraturen (se fx Hervik, 2015; Jacobsen et al., 2012; Jensen et al., 2017; Rytter & Pedersen, 2014).

En sådan mediediskurs kan samtidig være med til at (re)producere et skel imellem danske ("moderne" og "frigjorte") værdier over for muslimske ("traditionelle" og "undertrykkende") værdier (Jacobsen et al., 2012). Sådanne mediedagsordener kan komme til at påvirke de aktiviteter, som foregår i forskellige indsatser (Valentine & Sadgrove, 2014).

På et andet, og mere personligt, niveau fortæller interviewede deltagere, at de har hverdagsoplevelser af at blive udgrænset af det nationale fællesskab i Danmark. Noget sådan kan fx forekomme, hvis man positioneres som en, der ikke anses for at være ”*rigtig dansk*”, uanset at man måske er født i Danmark og aldrig har boet andre steder. Som to piger siger i et interview:

(Pige 1): *Jeg har oplevet mange gange, at folk spørger mig: ”Hvor er du fra?”. Det er lidt flabet. Jeg er fra Albertslund. Jamen, hvor er du rigtig fra? Jeg er født på Hvidovre Hospital. Og sådan noget. Jeg ved jo godt, hvad de spørger om. Man kan godt lide at sætte folk i kasser i Danmark.*

(Pige 2): *Jeg tror ikke, at der er en eneste med en mellemøstlig baggrund, som ikke er blevet spurgt om det. Og til sidst er man bare [laver en opgivende lyd].* (To piger med etnisk minoritetsbaggrund, interviewet i forhold til Meningsdannernetværkets arbejde)

Sådanne negative oplevelser – enten fra medierne eller fra personlig interaktion – kan gøre livet vanskeligt. Da oplevelserne netop handler om tilhørsforhold, og ”hvem man er”, har sådanne oplevelser relevans for især de æresrelaterede indsatser. De retter sig netop imod at flytte etniske minoriteters holdninger hen imod de holdninger, der dominerer i den danske majoritet. Dette projekt kan blive vanskeliggjort, hvis medlemmer af målgruppen generelt oplever, at de ikke bliver anset for at være danskere. En ung mand med etnisk minoritetsbaggrund beskriver sine oplevelser af en sådan diskvalificering – både generelt i samfundet og i sine personlige erfaringer – på følgende måde:

Generelt er jeg ligeglad med Paludan. Men jeg synes bare, det giver en forståelse af, hvorfor unge muslimer ikke synes, samfundet vil hjælpe dem. Der er ikke nogen hjælpende hånd. Der er ikke nogen, der anerkender dem for dem, de er – ud over dem med muslimsk baggrund. Sådan oplever de det. Hvor de tænker, at det er lige meget, hvad de gør. Det er også det, at man føler, man skal stå ved den, man er. Hvis man – som ung muslim – kun spiser svinekød, fordi de andre gør det. Så føler man også, at man er gået imod sig selv. At man ikke respekterer sig selv. At man har trådt over sine egne grænser. Og det er jo det, de fleste danskere siger: ”Du er jo ikke dansker”. Jo, jeg er født og opvokset her. Jeg arbejder her. Hvordan er jeg ikke dansker? Hvordan er jeg ikke god nok til at være dansker? ”Jamen, du spiser ikke svinekød. Og du gør ikke dit og dat. Og du ligner os ikke”. Og hvis man som ung har fået det at vide, så passer man ikke ind ... Så har man det bare sådan at: ”Jeg giver op”. (Ung mand med etnisk minoritetsbaggrund, interviewet i forhold til Meningsdannernetværkets arbejde)

I dette citat knyttes det politiske niveau (med Rasmus Paludan) og hverdagsoplevelser, hvor man får at vide, at man ikke er ”*dansk*”, sammen (Skadegård, 2017). Den unge mand pointerer, at man kan forsøge at assimilere sig ved at træde ”*over sine egne grænser*” og fx spise svinekød. Denne spise får dermed karakter af at være en ”grænsemarkør” imellem forskellige grupper (Barth, 1969; Gilliam, 2008). Samtidig pointerer informanten, at han – uanset hvad han gør – forventer aldrig at kunne lykkes med at være ”*god nok*” til at blive lukket ind i det nationale, danske fællesskab. Derfor kan man lige så godt ”*give op*”. Dette kan give nogle personer oplevelsen af, at de alene kan hente anerkendelse hos andre, der har fx muslimsk baggrund som dem selv. Opleves samfundet som opdelt på denne måde, udfordrer det selv sagt de æresrelaterede indsatsers muligheder for at skabe ønskede former for forandringer, da tilslutning til bestemte holdninger netop har betydning for tilhørsforhold til bestemte sociale fællesskaber.

Hvis man, som den unge mand citeret ovenfor, primært kan få anerkendelse og støtte blandt "dem med muslimsk baggrund", kan oplevelser af eksklusion fra majoritetssamfundets side udfordrer indsatsers muligheder for at skabe intenderede forandringer, forstået som ændring af praksisser hen imod dem, der dominerer i den majoritetsdanske befolkning.

Casen herunder giver et andet eksempel på, hvordan unge med etnisk minoritetsbaggrund kan opleve sig udgrænset. Det er oplevelser, der kan gøre det vanskeligt for dem at fastholde deres identifikation med, at de (også) er danske (Jenkins, 2006), og dermed udgøre en kontekst, der påvirker den måde, som indsatserne opleves på.

To pigers oplevelser af at blive isoleret i Danmark – interview efter Dialogkorps-workshop

[Begge piger bærer hovedtørklæde.]

Pige 1: *Danmark er fantastisk, men de fleste har det med at generalisere. Fordi nogle mennesker har gjort noget "fucked", det er jo ikke ensbetydende med, at mig og mine søskende, eller bare muslimer, vil gøre det samme. Der er også danskere, der har slået ihjel, uden alle danskere vil gøre det. Men jeg skal hele tiden forsvare sig selv og islam: "Vi slår ikke folk ihjel. Jeg er 16 år!"*

[Pige 2 fortæller, at hvis hun gør noget forkert på sit arbejde i Netto, så er der kunder, der bruger islam imod hende]: *Jeg var 15 år, da jeg startede der – og jeg blev såret og ked af det.*

Pige 1: *Man kan høre på dem, at de tænker "Du bor i Danmark. Vælg mellem islam og være dansk!" Men jeg elsker Danmark. Det er mit andet land, men jeg er også somalier. Jeg føler mig som begge dele. Jeg kan tale somalisk. Jeg er inde i kulturen og går til somaliske bryllupper. Og jeg elsker min religion. Men jeg elsker stadig Danmark. Jeg elsker Danmarks regler. At man betaler skat. Det gør, at samfundet fungerer, og at vi er et af de rigeste lande. Det er jeg stolt af. Men nogle gange føler jeg mig ikke dansk på grund af den måde, folk ser mig på. Nogle gange er folk så flabede og taler engelsk til mig, selvom de ved, jeg kan tale dansk. Det irriterer mig bare, fordi jeg er dansker.*

[Begge piger har fremmedpas, selvom de er født og opvokset i Danmark. Det føler de er unfair. Herom siger Pige 2]: *Jeg føler mig så malplaceret – "Hvor hører jeg til-agtigt". Det er vildt irriterende [at have fremmedpas], fordi jeg føler mig som dansker, men det er jeg jo ikke. [At pigerne ikke har dansk pas betyder konkret, at de ikke har kunnet rejse med deres klasser til udlandet.]*

Pige 1: *Jeg vil gerne kunne rejse og bekræfte, at jeg er dansker.*

8.2.1 Internalisering af en stigmatiseret identitet

Oplevelser af udgrænsning kan have negative konsekvenser i form af internalisering af en stigmatiseret identitet (Goffman, 1963; Holstein & Gubrium, 2000). Oplever etniske minoriteter fx nedsættende at blive kaldt "perkere", kan det medvirke til en internalisering af et stigma, hvor man eventuelt begynder at bruge denne nedsættende betegnelse om sig selv. At de bruger denne betegnelse om sig selv, fortæller nogle unge om. Det sker i et fokusgruppeinterview efter en workshop fra Aarhus-indsatsen, da interviewer spørger dem om deres overvejelser i forhold til at skulle have workshoppens tema – radikalisering og diskrimination. Alle eleverne i fokusgruppe-interviewet har etnisk minoritetsbaggrund.

Fokusgruppeinterview efter Aarhus-indsats: Når elever kalder sig selv "perkere"

Interviewer: *Inden workshoppen, hvad tænkte I om den? Havde jeres lærer nævnt den?*

Pige 1: *Nej, ingen havde fortalt os om det. Vi blev helt overraskede.*

Interviewer: *Hvad tænkte I, da I så det første slide, hvor der stod, at I skulle tale om diskrimination og ekstremisme?*

Dreng 1: *Jeg tænkte "åh nej". Fordi det lyder lidt kedeligt med de der ord. Men da man kom ind i det, var det spændende.*

Dreng 2: *Jeg tænkte, at det var, fordi vores klasse har haft sådan nogen små-agtige diskussioner om, hvilke ord, vi skal bruge – med vores lærer. Hvad for nogle ord, som ikke passer ind i dagligdagen. Og hvad vi selv kalder os.*

Dreng 1: *Vi er vel teknisk set danskere, for vi er født i Danmark. Men ... vi ved godt, at vi skiller os lidt ud – på grund af vores baggrund.*

Interviewer: *Hvad skal I så kalde hinanden og jer selv?*

Dreng 1: *Hun vil ikke have, at vi kalder hinanden for ...*

Dreng 2: *... perkere ...*

Pige 1: *... eller indvandrere ...*

Dreng 1: *Men det hjælper ikke rigtig (griner).*

Ovenstående dialog peger på, at eleverne læser workshoppen om radikaliserings og diskrimination ind i en kontekst, hvor skellet imellem "danskere" og "indvandrere" har stor betydning, og hvor deres lærer søger at få dem til at tale anderledes om sig selv, end de gør. Igen står den vanskelige adgang til identiteten som "dansker" centralt. Det er noget, som dreng 1 beskriver, at de "teknisk set" er, men så ikke rigtig alligevel. I stedet bruger de bl.a. den nedsættende betegnelse "perkere" om sig selv, uagtet deres lærers velmenende forsøg på at få dem til at lade være hermed (for analyser af dynamikker i den danske folkeskole, der kan medvirke til, at drenge med etnisk minoritetsbaggrund oftere ses som værende problematiske "ballademagere", der netop afviger fra den "ideelle" (og majoritetsdanske) norm, se (Gilliam, 2006, 2018)).

I forhold til Aarhus-workshoppen forholder den sig meget bevidst til de udfordringer, som fænomener som diskrimination og stigmatisering kan medføre. For det første retter denne indsats sig imod alle elever på bestemte klassetrin i Aarhus Kommune. Det er dermed en tilgang, der undgår, at bestemte grupper føler sig stigmatiserede, fordi de er blevet "særligt udvalgte" til en indsats. For det andet taler man åbent om diskrimination. Dette var noget, som flere interviewpersoner fremhævede, at de satte pris på. For eksempel fortæller en lærer fra en 9. klasse følgende om sin oplevelse af workshoppen:

Det første, jeg tænkte, var, at der er ingen tvivl om, at diskriminationsvinklen er god. Mange af [eleverne] er bevidste om, at de er muslimer – de er opmærksomme på politiken. De griner ad det med en dobbelthed.

Interviewer: *Tror du, de oplever sig diskrimineret?*

Mange af dem har oplevet diskrimination, men de ved det måske ikke. Det kommer jo ikke ud af ingenting, når elever med anden etnisk baggrund bruger det som et forsvar, når vi skælder dem ud – "det er på grund af min religion og hudfarve, og

ikke fordi jeg larmer". Og denne her klasse føler sig som skraldet. Der gik en historie om, at det var dem, de andre ikke ville have [da der var en klassesammenlægning].

Som i ovenstående citat udtrykker nogle deltagere og rekvirenter, at det er positivt, at Aarhus-indsatsen har en klar diskriminationsvinkel og søger at være inkluderende i forhold til elever, som fx har etnisk minoritetsbaggrund. Også Aarhus-indsatsens forankring under Aarhus Kommune signalerer, at det er en bred instans og på ingen måde en, der specifikt retter sig imod etniske minoriteter.

Anderledes er det i Dialogkorpset, der i høj grad retter sig imod at påvirke personer med etnisk minoritetsbaggrund i en bestemt retning. Dette kan nogle medlemmer af målgruppen opleve som stigmatiserende. Et eksempel fra empirien er fx, at unge etniske minoritetsmænd på en uddannelsesinstitution, som skal deltage i et Dialogkorpsarrangement, stiller følgende spørgsmål til formidlerne: *"Hvorfor kommer I altid til os – som om I skal belære os? Hvorfor kommer I ikke til danskerne?"* (Dialogkorpsmedlem, fokusgruppeinterview). Det samme tema er i spil, når en ung mand i et interview fortæller, at han *"... nogle gange bliver påduttet vestlige værdier. Og der er jeg sådan helt klart: Jeg skal ikke påduttet nogen vestlige værdier. Jeg har en anden religion, en anden kultur"*. Begge citater giver udtryk for, at interviewpersonerne lægger afstand til at blive *"belært"* eller *"påduttet"* noget: De lægger dermed afstand til eksterne forsøg på at skabe bestemte former for forandringer i deres holdninger og værdier. I forlængelse af en sådan afstandtagen kan indsætterne dermed ikke forventes at kunne opnå deres mål over for sådanne målgruppedlemmer.

Som beskrevet i delrapport 1 viser litteraturen tilsvarende, at indsatser, der opleves stigmatiserende af målgruppen, generelt kan have begrænsede muligheder for at skabe de positive forandringer, som de stiler imod (Berg & Denison, 2013; Briggs, 2010; Jarvis & Lister, 2013; Thomas, 2010). I forlængelse af denne litteratur kan Dialogkorpsets særlige fokus på at skabe bestemte former for forandringer blandt etniske minoriteter potentielt ses som noget, der kan være med til at spænde ben for opnåelse af dette formål. Dette er et emne, vi også vender tilbage til i næste kapitel.

8.3 Afsenderforhold – politisk diskurs og formidlernes troværdighed

I de to æresrelaterede indsatser forholder man sig normalt ikke direkte til diskriminationserfaringer, da indsatserne primært beskæftiger sig med minoritets-interne praksisser. Når deltagende unge – som oven for beskrevet – kan opleve sig dårligt omtalt i medierne og af politikere, kan sådanne erfaringer dog godt få betydning for, hvordan de to indsatser udspiller sig. Fra en deltagervinkel fortæller en 17-årig dreng, interviewet efter en Dialogkorps-workshop (som han havde været meget glad for at deltage i), fx følgende:

Jeg synes, Inger Støjberg er en dårlig integrationsminister, fordi hun taler ned til folk, og de føler sig ydmyget. Hun ender med at skubbe folk fra sig. Hvor stor er sandsynligheden for, at folk hører om den her indsats [Dialogkorpset] kontra det billede med en kage [fejring af stramninger på udlændingeområdet], der blev delt en million gange?

Litteraturen viser, at det kan hæmme indsatsers gennemslagskraft, hvis målgruppen ikke har tillid til, at afsendere bag en indsats vil dem det godt. Delrapport 1 gennemgår fx, hvordan mistro til den israelske stat havde negative konsekvenser for en indsats rettet imod nogle af

landets arabiske beduiner (Raz & Atar, 2004), ligesom en indsats imod FGM rettet imod somaliske flygtninge i Kenya blev vanskeliggjort ved at blive varetaget af en kristen gruppe (Berg & Denison, 2013). Dermed kan forankring under en minister, som kan få nogle deltagere til at føle sig "ydmyget", potentielt set vanskeliggøre indsatsers muligheder for at skabe ønskede former for forandringer.

Flere Dialogkorpsmedlemmer formulerede også, at det undertiden er problematisk, at de kommer udsendt fra en styrelse – SIRI – og dermed fra et Udlændinge- og Integrationsministerium, hvor ministeren "kommer og laver nogle voldsomme lovregler – at børn og familier skal bo på en eller anden ø, og jeg ved ikke hvad", som et medlem beskriver det. Her henviser medlemmet til daværende integrationsminister Inger Støjberg og den Lars Løkke-ledede regerings højt profilerede plan om at lave øen Lindholm om til udrejsecenter. Tre korpsmedlemmer beskriver deres oplevelser på følgende måde:

Nogle gange kommer jeg ud med en følelse af, at jeg prøver at bygge noget godt op og være en brobygger mellem samfundet og dem [= etniske minoriteter]. Men så har jeg alligevel en følelse af, at det, jeg bygger op, bliver ødelagt et andet sted med et indslag i medierne eller med en Inger [Støjberg], der går ud og siger noget. Det betyder rigtig meget for vores arbejde, når vi er ude ved forældre, for de temaer, vi kommer med, de bliver altid koblet op på noget politisk. Fordi det er deres hverdag – det er deres liv, det handler om.

Jeg kan godt være bange for, at det, vi laver i korpset, kan blive misbrugt – fra statens side. Og det vil man ikke. Man vil ikke hænge ens miljø ud, ens ghetto ud. Man er jo stadig loyal og trofast på en eller anden måde, selvom man gerne vil gøre en forskel.

I de seneste par år har jeg reflekteret over: Skal jeg være med i Dialogkorpset? Hvad er agendaen? Og det er helt ærligt med Inger Støjberg som integrationsminister (...) Jeg føler, at Dialogkorpset var med til at stigmatisere integrationsborgere i Danmark. Og det er både flygtninge og familiesammenførte og indvandrere – det er hele banden. (...) Uanset om hun har en indflydelse på os eller ej, så har hun jo været vores øverste chef, og det signalerer noget til omverdenen.

Dialogkorpssets medlemmer kan altså opleve deres konkrete arbejde udfordret, ikke kun af den generelle politiske og mediemæssige dagsorden, men af at være forankret under et bestemt ministerium og under en højt profileret minister. Som personer, der selv har etnisk minoritetsbaggrund, kan denne placering undertiden udfordre mulighederne for at "gøre en forskel" – fx at hjælpe unge med at komme bedre igennem udfordringer, man selv oplevede som barn og ung. Uanset ens gode intentioner kan man nemlig frygte at blive "misbrugt" af kræfter uden for ens egne miljøer. Også fra andre studier ved vi, at en sådan bekymring kan gøre det svært for muslimer at adressere problematiske forhold i deres egne miljøer (Razack, 2007).

Hvis en indsats er tæt knyttet til et ministerium og en minister, som står i spidsen for en national diskussion, som deler vandene, risikerer man altså, at formidlernes varetagelse af indsatsen kan blive tolket som en stillingtagen til denne nationale dagsorden. Noget sådant kan være kontraproduktivt for det, som skal foregå i indsatsen. Dette bør man dermed være bevidst om og overveje en egentlig armslængde i udførelsen af indsatser, eventuelt ved at forankre indsatserne andetsteds, som fx i NGO-regi.

Også nogle af meningsdannerne fortæller, at de ikke var godt tilpas med, at deres indsats var forankret i Udlændinge- og Integrationsministeriet. Et medlem, der kun var med i netværket i nogle få måneder, fortæller, at han ikke helt havde *"forstået præmissen"*, da han meldte sig til netværket. Han havde ikke troet, at han skulle skrive på *"en blog på en hjemmeside, som var opsat af Integrationsministeriet"*. Det følte han var *"lidt bestilt arbejde"*, som han ikke kunne se sig selv i. Derfor meldte han sig snart efter ud.

8.3.1 Hvem bestemmer over formidlernes selvfremsstilling?

Bestemte former for negative fortællinger om etniske minoriteter kunne også på anden måde påvirke indsatserne. Det hører vi om fra et medlem af Meningsdannernetværket, en ung muslimsk kvinde, som bærer hovedtørklæde. Hun havde meldt sig til netværket på baggrund af dets eksplicite dagsorden om at rumme en mangfoldighed af forskellige stemmer og for at støtte dem i at træde ind i det offentlige rum. Hendes personlige udgangspunkt var, at hendes tro havde støttet hende i forhold til negativ social kontrol, og det var sådanne erfaringer, hun gerne ville dele med andre.

Hun fortæller om en episode i starten af Meningsdannerforløbet, hvor indsatsens hjemmeside var under opbygning. Her er hun blevet bedt om at medvirke i en lille, kort video, hvor hun præsenterer sig selv. Hun regner derfor naturligt nok med, at hun selv var herre over, hvordan hun kom til at fremtræde. Oplevelsen bliver dog noget anderledes. Som hun fortæller:

Da vi skulle lave videokampagne, have jeg et statement klar. Men jeg blev bedt om at sige præcis det modsatte af mit statement – at religion havde noget med negativ social kontrol at gøre. Jeg følte, at de havde en agenda. Jeg følte mig kontrolleret. Der var så mange mennesker bag hende [= den konsulent, der stod for videoen], og jeg sad der helt alene. Vi blev lidt forsinket, fordi jeg diskuterede med hende. Jeg kunne se på hendes ansigt, at hun blev irriteret. Jeg tænkte, at deres agenda var en politisk dagsorden med at fremstille folk som mig som et offer: "Islam er noget dårligt, og vi skal redde den her tørklæderamte kvinde." [Konsulent-kvinden] sagde: "Sig det her. Det vil være godt, fordi du har tørklæde på". Efter videoen blev folk kaldt til møde, og vi snakkede om, hvad der overhovedet var formålet med kampagnen.

Denne meningsdanner oplever ovenstående episode som meget ubehagelig og grænseoverskridende. Hun er *"helt alene"* imod *"så mange mennesker"* og oplever sig udsat for et pres for at fremstille sig selv stik imod sin egen selv- og verdensopfattelse. Her ønsker en konsulent at (re)producere en dominerende diskurs om islam som noget, en *"tørklæderamt kvinde"* skal *"reddes"* fra. Den unge meningsdanner lykkes med at holde stand, men episoden stiller spørgsmålstegn ved hele Meningsdannerprojektet: Var der reelt plads til en mangfoldighed af personlige stemmer, eller handler det i realiteten kun om forud fastlagte fortællinger, der understøtter en veletableret politisk dagsorden? Og hvis dette er tilfældet, ønsker man så at være en del af netværket?

En mulig forklaring på episoden er, at video-konsulenten er hentet ind udefra og har haft begrænset viden om intentionerne med Meningsdannernetværket. Uanset om dette har været tilfældet eller ej, kan episoden ses som et eksempel på, hvordan en stærk samfundsmæssig diskurs, hvor muslimer positioneres negativt, er med til at forme begivenheders forløb. I en tur-tagning med video-konsulenten er det kun, fordi den unge meningsdanner i en presset situation er i stand til at holde fast i sin egen holdning om, hvordan hendes personlige historie skal fremstilles, at hun ikke ender med at lade et forkert billede af sig selv komme ud i offentligheden.

8.4 Når en polariseret diskurs dukker op i en indsats

Til sidst i dette kapitel bruger vi et eksempel fra et Meningsdanneroplæg til at vise, hvordan en polariseret samfundsmæssig diskurs kan blive aktualiseret, når en formidler møder deltagerne i en indsats. Dette møde kan dermed kræve, at formidleren – i dette tilfælde en meningsdanner – reagerer på en uventet opstået situation. Noget sådant sker – igen – som ord i et rum og dermed som en brik i den dialogiske "turn-taking", som meget af samfundets sociale væv er bygget op af (Jenkins, 2008).

Eksemplet kommer fra en meningsdanners oplæg i anledning af kvindernes internationale kampdag, 8. marts. Arrangementet foregik i et kulturhus i en større by, og deltagerne, der primært var kvinder, havde såvel majoritets- som minoritetsbaggrund. Den erfarne oplægsholder er på scenen i ca. en halv time med fortællinger fra sin muslimske opvækst. I oplægget fremhæver han bl.a. de stærke kvinder, han har i sin familie, men også, at de har haft dårlige vilkår i livet på grund af dominerende mænd og kønsundertrykkende strukturer, hvorfor han priser sig lykkelig for, at han blev født som dreng og ikke som pige. Deltagerne i salen er opmærksomme og griner af hans selvironiske pointer undervejs.

Da der er nogle minutter tilbage på programmet, runder han sit oplæg af og spørger ud i salen, om der er nogen, der har spørgsmål eller kommentarer. Han signalerer altså, at man nu går fra envejskommunikation (hvor han har haft ordet) til en asymmetrisk dialog, som fx kan være et spørgsmål (fra salen) og et svar (fra ham). En ca. 60-årig mand med majoritetsdansk baggrund rækker hånden op og får ordet. Denne tilhører ønsker dog ikke at stille et spørgsmål, men at komme med en kommentar. Han siger følgende:

[Mand, ca. 60 år]: *Modsat dig [henvendt til meningsdanneren] ville jeg gerne være blevet født som pige, for hvor jeg kommer fra, er faren stolt af sine piger. Og jeg elsker mine piger. Så der er altså forskel her. Det vil jeg lige gøre jer opmærksom på. Men det jeg egentlig ville sige, det er, at jeg synes, at et af de store problemer, det er jer, der sidder herinde [henvendt til tilhørerne, der næsten alle er kvinder, og hvor ca. halvdelen har etnisk minoritetsbaggrund]. Fordi I svigter hinanden. I har ikke noget sammenhold. I sladrer om hinanden. I er jeres egne værste fjender. [Med høj stemme:] Skam jer! I burde vågne op. Skam jer! I burde vågne op og støtte hinanden, og det gør I ikke. Jeg synes, det er flovt. Og nu vil jeg sige et eksempel på, hvor slemme I er, uden at tage det bogstaveligt. Men når små piger bliver omskåret, så er det deres mødre og bedstemødre, som gør det. Det er ikke deres far, som gør det. Tak.*

Ovenstående kommentar knyttede an til meningsdannerens fortælling om, at han var heldig ikke at blive født som pige. Denne oplysning bruges til at skabe en klar polarisering, hvor den 60-årige mand fremhæver "der, hvor [han] kommer fra" (dvs. Danmark) som væsensforskelligt fra der, hvor kvinderne har rod. Danmark er nemlig, fremhæver han, et sted, hvor piger og kvinder påskønnes. I hans efterfølgende angreb på de tilstedeværende etniske minoritetskvinder, får de at vide, at de skal "skamme sig", og de beskyldes for såvel at "sladre", som for at omskære deres døtre. Især den sidste del af hans kommentar er helt løsrevet fra meningsdannerens oplæg, der netop solidariserede sig med kvinderne i hans familie. Ydermere må man formode, at de kvinder, der vælger at deltage i et 8. marts arrangement med et meningsdanneroplæg, ikke umiddelbart er kvinder, man bør beskyldes for ikke at have (kvindeligt) "sammenhold" og "svigte hinanden". Men dette afholder ikke tilhøreren fra at fortælle dem, hvad han mener om dem – og det er ikke positivt.

Ovenstående kommentar er ikke noget, der fremmer muligheden for en (kort) dialog i salen, efter at meningsdannerens oplæg er slut. Meningsdannerens respons på den ældre mands kommentar er nemlig at tage ordet og gå i gang med et hastigt reparationsarbejde ved at sige, at *"nu tror jeg ikke, han mener jer kvinder, der sidder her"*. Han fortsætter med en morsom anekdote fra sit eget liv og derefter et meget hurtigt: *"Flere spørgsmål? ... Nej? ... Tusind tak for i dag."* Eksemplet viser dermed dels den hårde tone og polarisering imellem grupper, der kan blive aktualiseret i forbindelse med de undersøgte indsatser. Her er det ikke kun på nettet, at man møder *"negative kommentarer om indvandrere"* (afsnit 8.2) – det kan også være til et Meningsdanneroplæg. Og dels viser eksemplet vigtigheden af, at formidlerne er i stand til at håndtere de situationer, der kan opstå og udvikle sig uforudsigeligt. I forhold til deltagernes udbytte af 8. marts arrangementet er det også et åbent spørgsmål, hvad de tager med sig hjem. Det er meget muligt, at den ældre mands angreb, der blev leveret med betragtelig følelsesmæssig intensitet, vil være svært at ryste af sig for nogle af de kvinder, der var i salen den dag.

8.5 Diskussion

Dette kapitel har belyst forskellige diskriminationserfaringer, der optræder i denne undersøgelses empiri, og diskuteret, hvordan sådanne erfaringer kan have relevans for indsatsernes muligheder for at skabe ønskede forandringer. Det er kun én af indsatserne – dialogworkshops om radikalisering og diskrimination i Aarhus Kommune – som eksplicit tematiserer diskrimination. Denne indsats gør det på baggrund af studier, der viser, at diskriminationserfaringer kan medvirke til radikaliseringsprocesser. I forlængelse heraf søger indsatsen at støtte op om et åbent og inkluderende klasse miljø, hvor det fx er muligt at tale om sådanne diskriminationserfaringer.

I forhold til de fænomener, som de to indsatser på det æresrelaterede område retter sig imod – bl.a. manglende opbakning til ligestilling imellem kønnene – viser litteraturen også, at erfaringer med diskrimination kan have betydning. Studier viser således, at etniske minoriteters oplevelser af diskrimination, i fx uddannelsessystemet og på arbejdsmarkedet, kan medvirke til dannelsen af en *"reaktiv etnicitet"*, der står i opposition til majoriteten, og hvor holdningerne til ligestilling bevæger sig i en kønstraditionel retning (Maliepaard & Alba, 2016; Rumbaut, 2008).

Deltagere, interviewet i forbindelse med alle tre indsatser, beretter om erfaringer med diskrimination. Det kan være oplevelser af en negativ politisk diskurs, det kan være i mediebilledet, og det kan være i personlige erfaringer af forskellig slags. Det er bl.a. oplevelser af, at man aldrig vil være *"god nok"*, uanset hvor hårdt man stræber efter at blive det, og at man aldrig vil blive anset for at være *"dansker"*, uanset at man fx er født og opvokset i Danmark.

Sådanne erfaringer tematiseres som nævnt ikke i de to indsatser på det æresrelaterede område. Disse erfaringer kan dog udgøre en vigtig kontekst, der udfordrer de æresrelaterede indsatsernes muligheder for at skabe de forandringer de sigter imod. Det skyldes, at holdninger, der tilskrives værdi i etniske minoritetsmiljøer, kan få øget betydning – og dermed blive fastholdt – hvis det er her, man må hente sin støtte i hverdagen. En sådan støtte bliver ekstra betydningsfuld, hvis man ikke føler sig accepteret i majoritetssamfundet. Når nogle deltagere stiller sig kritiske over for, at indsatser specifikt retter sig imod etniske minoriteter, kan det handle om en modstand imod at blive udpeget som nogle, det anses for nødvendigt at *"(holdnings)bearbejde"*. Oplevelser af, at man fx bliver forsøgt *"påduftet"* bestemte værdier eller *"set ned på"* kan dermed få folk til at lægge afstand til en indsats, frem for at være åben over for de budskaber, som formidlerne kommer med.

En anden pointe handler om afsenderforhold. Litteraturen viser, at indsatsers afsenderforhold kan have betydning: Hvis målgruppen ikke har tillid til en afsender og dennes dagsordener, kan det indvirke negativt på, hvordan givne indsatser modtages (se delrapport 1). De to æresrelaterede indsatser er placeret i SIRI og dermed organisatorisk forankret under skiftende integrationsministre. Både Dialogkorpsmedlemmer og (eventuelt tidligere) medlemmer af Meningsdannernetværket fortæller, at denne placering kan være udfordrende i forhold til deres rolle som formidlere med etnisk minoritetsbaggrund. Dermed er det muligt, at de æresrelaterede indsatsers forankring i SIRI virker hæmmende i forhold til at skabe de forandringer, som indsatserne ønsker at skabe.

Endelig eksemplificerer kapitlet, hvordan et negativt syn på etniske minoriteter (og især på muslimer) konkret kan dukke op og påvirke en indsats. Det kan ske igennem de – eventuelt meget nedsættende – udsagn, som deltagere kommer med i forhold til hinanden. Dette kræver igen, at formidlerne har kompetencerne til at håndtere sådanne pludseligt opståede episoder på forsvarlig vis.

9 Komplikation: Forskellige problemforståelser

De tre indsatser, som denne rapport ser på, forholder sig til i forskellige problemer, som de gerne vil bidrage til løsning af. Problemerne, de retter sig imod, er (for Aarhus-indsatsen) forekomsten af ekstremisme og radikaliserings, mens de to æresrelaterede indsatser retter sig imod problemer som negativ social kontrol, manglende individuel selvbestemmelse blandt nogle unge samt begrænset kønsligestilling.

Et problem er dog ikke nødvendigvis noget, som har en klar, objektiv eksistens. Ifølge politologen Carol Bacchi kan problemer bedre ses som noget, der opbygges på baggrund af en *problematisering*. Bacchis forskning belyser således, hvordan sådanne problematiseringer også kan udsættes for en kritisk granskning. Til at gøre dette har Bacchi udviklet en analysemetode, som er døbt "WPR" – "What's the problem represented to be?" (Bacchi, 2009, 2010). Den er inspireret af Foucaults diskursanalyse og skal bidrage til at forstå problemer som sociale konstruktioner. Fokus er på, hvordan bestemte politiske problemer (og ikke andre) bliver til og opretholdes.

I forhold til denne undersøgelses opdrag er det relevant at se på den mulige (sam)eksistens af forskellige problemforståelser, når indsatserne møder deres målgrupper. Hvis nogle deltagere ikke tilslutter sig de problemforståelser, som indsatserne er bygget op omkring, vil det nemlig kunne udfordre indsatsernes muligheder for at virke på intendede måder.

Om sin analysetilgang formulerer Bacchi sig på følgende måde:

This idea transforms the way in which we think about government policy. Commonly governments are seen to be reacting to 'problems' & trying to solve them. The re-thinking proposed here highlights that specific proposals (or ways of talking about a 'problem') impose a particular interpretation upon the issue. In this sense governments create 'problems', rather than reacting to them, meaning that they create particular impressions of what the 'problem' is. Importantly these impressions translate into real & meaningful effects for those affected (Bacchi, 2010, p. 2, forfatterens fremhævelse).

I forhold til de tre indsatser tager Aarhus-indsatsen som nævnt afsæt i forebyggelse af radikaliserings. At radikaliserings og terrorisme kan udgøre et problem, er der bred konsensus om (om end emnet er et, der ligger meget fjernt fra de flestes hverdag). Anderledes forholder det sig med de to indsatser under den nationale handlingsplan om forebyggelse af æresrelaterede konflikter og negativ social kontrol. Her peger en del af empirien på, at der er deltagere, der er uenige med indsatsernes præmis, nemlig selve den problemforståelse, som indsatserne bygger på. I forlængelse heraf er der deltagere, der fremfører alternative problemforståelser, eller argumenterer for, at noget, der italesættes som et problem, ikke er et problem, og derfor heller ikke er noget, som skal "løses", eller løses på de måder, som indsatserne lægger op til. Denne strid om problemforståelser, og hvordan de indgår i indsatserne, er emnet for næste afsnit.

9.1 Modstand mod, at "forældres kontrol" er problemet

Hvis man til Dialogkorpsets indsats spørger: "What is the problem represented to be?" vil en vigtig del af svaret være, at etniske minoritetsunge har for lidt individuel selvbestemmelse, fordi

deres forældre i for høj grad ønsker, at de unge skal leve op til normer og værdier fra oprindelseslandene (Regeringen, 2016). Dette kan udmønte sig i form af, at forældre (og bredere miljøer) udøver negativ social kontrol til skade for de unges trivsel og muligheder. I Danmark er der en del unge, som oplever en sådan undertrykkelse og kontrol og i nogle tilfælde ønsker at få hjælp og bistand i forhold hertil (Liversage, 2017b; Liversage & Jepsen, 2019).

Denne problemkonstruktion opstiller såvel et modsætningsforhold imellem forældre og unge, som placerer den danske stat og Dialogkorpsets indsats som noget, der skal *"befri"* de unge fra den undertrykkelse, de oplever i deres familie og kultur. Samtidig er det noget, man ønsker at gøre for at hjælpe de unge til det, man mener vil være et bedre liv for dem.

Eksistensen af en sådan tilgang betegner den amerikanske forsker Reva Jaffe-Walters som *"coercive concern"*: Man er bekymret, men selvom denne bekymring kan være velment nok, er den også *"coercive"* – altså *"tvingende"*, og kan blive oplevet som sådan af de unge (2016). Jaffe-Walters bygger sin udvikling af begrebet på feltarbejde lavet i dansk folkeskoleregi. I feltarbejdet oplevede hun, hvordan lærere overvåger muslimske piger og udtrykker ønsker om, at de skal gøre sig fri af deres religion og traditioner – ønsker og strategier, der flugter med en bredere politisk diskurs om muslimske indvandreres negative indflydelse i Danmark.

Jaffe-Walters pointerer, at man derfor i skoleregi søger *"to promote 'equality' for Muslim women by enacting a series of coercive measures intended to erode women's connections to religion & community & to transform them into self-actualized liberal subjects who embraced the Danish values"* (Jaffe-Walter, 2017, pp. 2-3). Jaffe-Walter mener, at den problemforståelse, der eksisterer i den lokale skole og i Danmarks integrationspolitiske tilgang, altså kommer til at producere ...

... a facile construction of the Muslim "problem" that established that the only logical solution was to expose Muslim youth at an early age to Western liberal values through public schooling & through integration policies that enforce assimilation (ibid, p.3).

På baggrund af denne problemforståelse vil unge etniske minoriteter, både i skolen og i Dialogkorpsets arbejde, ofte blive positioneret som *"problematiske"*, og som nogen, der med fordel kan ændres/ændre sig hen imod en dansk norm. Denne norm indebærer fx, at de unge udviser en højere grad af ungdommelig selvstændighed og i mindre grad underlægger sig forældres kontrol. De skal dermed *"transform them[selves] into self-actualized liberal subjects who embrace the Danish values"*, som citeret ovenfor (Jaffe-Walter, 2017, pp. 2-3). Empirien viser, at nogle unge på forskellige måder modsætter sig denne problemkonstruktion. En af måderne er at italesætte forældres kontrol som noget, der er omsorgsfuldt og tjener et godt formål, frem for som noget, der undertrykker (Kirk, 2006). Dette emne er temaet for næste afsnit.

9.1.1 Forældres kontrol som vigtig i unges opvækst

Et eksempel på unges modstand imod, at forældrekontrol nødvendigvis er et onde, man skal frigøre sig fra, stammer fra en Dialogkorps-workshop med en pigegruppe, hvor alle har etnisk minoritetsbaggrund. Igennem workshoppen har korpsmedlemmerne bragt emner som uddannelsesvalg og familiepres på banen, og de har opfordret til, at man finder sin egen motivation i forhold til studievalg. At dette nødvendigvis er den bedste måde at leve sit liv på, opponerer nogle af deltagerne dog imod. Hvordan dette forløber, fremgår af case-boksen herunder, der er baseret på en lydoptagelse.

Modstand imod, at forældreindflydelse nødvendigvis er dårligt I

Pige 1: *Det lyder meget som, at "du skal bare gøre, som du selv vil". Men jeg har prøvet mange gange, at der var noget, min mor ville have, jeg skulle gøre, og jeg gad ikke rigtig – og hun var "åh, gør det". Og så er jeg endt med at gøre det. Og så er jeg endt med at blive virkelig glad for det. For min mor, hun ved tit, hvad der er det bedste for mig. For min mor, hun kender mig rigtig godt. Og det er sket mange gange. Og en anden gang, hvor der var noget, jeg virkelig troede, jeg ville, der endte det med at blive noget dårligt.*

Pige 2: *Jeg har det ofte, som om man får det til at virke som noget dårligt at lytte til ens forældre. Som at vi har sådan: "Du skal ALTID lytte til dig selv". Men det skal du faktisk ikke. Nogle gange har du brug for rådgivning. Personligt, hvis jeg skal tage en stor beslutning – uddannelse, giftes – så vil jeg gerne høre, hvad min mor synes. For hun er rationel, og hun har mere livserfaring end mig. Og jeg tror, at hvis jeg ville giftes, og min mor var imod fyren, og hun kom med nogle gode argumenter, så tror jeg faktisk, jeg ville lytte til hende.*

Korpsmedlem 1: *Men hvad, hvis du ikke er enig med hende?*

Pige 2: *Det kommer an på, om mine argumenter er baseret på følelser, eller om de også er rationelle. Jeg synes, det skal være baseret på facts og ikke på følelser [nogle af de andre piger klapper].*

Rekvirent: *Gælder det også kærlighed? Skal kærlighed også være baseret på facts? Det synes jeg ikke.*

Pige 2: *Det er jo ikke bare kærlighed. Der kommer jo også børn, og det skal vare i mange år.*

Korpsmedlem 2: *Det er virkelig spændende det, du siger. Skal vi tage den næste?*

Ovenstående dialog viser to unge, som argumenterer imod et korpsmedlems fokus på det positive i unges selvbestemmelse. De to piger fremhæver værdien i den fornuft og dømmekraft, som fx pige 1 oplever, at hendes mor kan bibringe hendes beslutninger. Her har hun både prøvet at træffe egne valg imod sin mors ønsker – og efterfølgende fortrudt dem. Og hun har prøvet at gøre, som moren ønskede, og efterfølgende sætte pris på det. Det er altså et narrativ, som komplicerer en entydig fortælling om, at forældreindflydelse på unges valg nødvendigvis er en negativ ting. Det sætter også spørgsmålstegn ved, om det nødvendigvis altid er godt for de unge selv, når de "gør oprør".

I ovenstående dialog udfordrer korpsmedlem pigen 1's argumenter ved at stille spørgsmål til hendes holdning. Pigen holder fast i sin holdning, hvorefter korpsmedlem 2 kvitterer ved at kalde det, pigen siger for "virkelig spændende", hvorefter hun går videre. Det kan dermed på den ene side ses som en dialog, hvor to forskelligartede synspunkter bliver klarlagt, uden at det ene af den grund skal bøje af over for det andet. På den anden side kan man se replikken: "Skal vi tage den næste?" som en måde at lukke en ubekvem holdning ned på frem for at afsøge den nærmere. Dermed udgør eksemplet en forskel til Aarhus-indsatsen, hvor formidlerne ikke kommer på banen med deres egne holdninger, men stiler imod i højere grad at lade deltagerne egne holdninger være styrende for workshopens indhold.

En lignende udveksling – hvor unge opponerer imod, at forældres indflydelse på deres børns liv nødvendigvis er problematisk – finder sted i en Dialogkorps-workshop, der afholdes i en ungecafé. Udvekslingen (baseret på noter) er gengivet i case-boksen herunder.

Modstand imod, at forældreindflydelse nødvendigvis er dårligt II

Det ene korpsmedlem har fortalt en historie fra sit eget liv. Da hun er færdig med historien, ridser korpsmedlem 2 op, at aftenens formål er at tale om negativ social kontrol og om ligestilling mellem

kønnene. Herefter spørger hun, om der er elementer fra den netop fortalte personlige historie, som deltagerne kan genkende.

Her markerer en pige og siger, at hun ikke kan forstå, hvorfor det, at faren tvang fortælleren til at gå til koranundervisning, skal ses som noget dårligt. Hun synes, at det er godt og positivt, at faren ville lære sin datter noget, der har mening.

Korpsmedlem 2 spørger dernæst, hvornår social kontrol er noget negativt. En fyr svarer, at det er, når der kommer tvang ind over.

En anden dreng tager ordet og siger, at hvis ens forældre tvinger en til at gå i skole, er det jo også tvang, men det er jo fedt.

En anden pige supplerer ved at sige, at hun efter folkeskolen ville være professionel danser, men hendes forældre tvang hende til at gå i gymnasiet, og det er hun taknemmelig for den dag i dag.

Som det fremgår, starter korpsmedlemmet med at spørge, om der er noget, de kan "genkende" fra korpsmedlemmets historie. I de næste replikker er det dog ikke erfaringer, hvor man genkender sig selv i den fortalte historie, der bringes på bane. I stedet fremhæver tre af deltagerne, at det kan være positivt, når forældre bestemmer over deres børn. En pige eksemplificerer således, at forældre kan beskytte unge imod de dumme valg, de kan finde på at træffe, som da hun selv ønskede at fravælge gymnasiet og følge en drøm som danser. En dreng kommer med et beslægtet argument ved at sige, at "tvang" kan være positivt, fx når forældre "tvinger" en til at passe sin skole. Begge udsagn forholder sig til opnåelsen af uddannelsesmæssige kvalifikationer – noget, som tillægges stor værdi på tværs af majoritets- og minoritetsgrupper (Liversage & Christensen, 2017). At blive "tvunget" til at passe sin skole er dermed noget, som korpsmedlemmerne dårligt kan modsætte sig, og som dermed udfordrer en problemforståelse, hvor forældres "tvang" nødvendigvis er noget negativt, som unge bør kæmpe sig fri af.

Forældres ønsker om, at børn skal klare sig godt i uddannelsessystemet og dermed få mulighed for at klare sig godt i det danske samfund, kommer også på banen i en diskussion i en workshop for drenge. Det fremgår af case-boksen herunder (baseret på en lydoptagelse).

Modstand imod, at forældreindflydelse nødvendigvis er dårligt III

[På et tidspunkt i en workshop for en drengegruppe laves en øvelse, der berører sex uden for ægteskab. I den forbindelse bringes begreber som ære og skam på banen. En af drengene tager ordet, hvorefter dialogen forløber på følgende måde:]

Dreng 1: *Ære er ikke meget kulturelt. Det er meget gammeldags. I gamle dage, hvis du gjorde sådan [refererer til at have sex uden for ægteskab], så bragte du skam over hele din gruppe og hele din klan.*

Korpsmedlem: *Er det sådan i dag?*

Dreng 1: *Det er det jo bare ikke. Det er lidt noget andet i dag.*

Korpsmedlem: *Hvorfor sender man så børn på genopdragelsesrejse?*

[Flere af de deltagende drenge taler i munden på hinanden].

Dreng 2: *Det er der nogen, der gør. Der er klar forskel.*

Dreng 3: *Nu skal jeg forklare. Forstår du: Mange indvandrerforældre siger til en: "Du skal være advokat, du skal være dit og dat". De vil det bedste for dig. Der er også religion i det. De vil det bedste for dig – i det her liv og i det næste. Og når du så bryder det – pjækker, drikker og er sammen med piger, så går du imod det hele. Så bliver du selvfølgelig sendt tilbage. Og når du bliver sendt tilbage, så tænker*

de, at du bliver bedre dannet: Du får normer. Du lærer religionen. Du får en kultur. For i Danmark er du fri til at gøre, hvad du har lyst til, og det er du ikke dernede.

Korpsmedlem: Okay.

I ovenstående dialog fremfører en dreng, at det med at bringe *"skam over hele din gruppe"* skal ses som noget *"gammeldags"*. Korpsmedlemmet udfordrer dette synspunkt ved at bringe *"genopdragelsesrejse"* – at indvandrede forældre også i dag sender deres børn på ophold i oprindelseslandet (Reisel et al., 2018) – på banen. Hvor korpsmedlemmet knytter det at blive sendt på opdragelsesrejse til unges overtrædelse af normer på det seksuelle område, kobler dreng 3 det til ønsker om, at unge får gode uddannelser. Dermed argumenterer han for, at forældre sender børn til oprindelseslandet for at være omsorgsfulde over for børn (*"De vil det bedste for dig"*).

Dreng 3 knytter sådanne rejser til unge, der er på vej ud af et skråplan, hvor de *"pjækker, drikker og er sammen med piger"*. Her kan en rejse til oprindelseslandet gøre dem *"bedre dannet"*, fordi de får *"normer"*, *"religion"* og *"kultur"*, hvilket måske kan muliggøre drømmen om en god uddannelse. Også i dette eksempel konstrueres forældrenes kontrol altså som en løsning. Problemet er derimod konstrueret som unge, der mister retning og selvdisciplin og kommer til at bringe deres egen fremtid i fare, især uddannelsesmæssigt. Når man i Danmark er *"fri til at gøre, hvad du har lyst til"*, kan det ende med pjæk, druk og piger, hvorved frihed altså *ikke* konstrueres som et ubetinget gode. Eller, som en anden dreng i gruppen siger lidt senere i workshopen: *"Så bliver du en slacker, der bare tager kontanthjælp"*. De unge argumenterer altså imod, at det nødvendigvis er godt for dem med megen frihed, og pointerer i stedet, at en relativt høj grad af forældrekontrol kan være nødvendig for, at de kommer til at klare sig godt i livet.

Forskning viser, at de unges argumenter for, at forældrekontrol kan være vigtig, for at de kan klare sig godt i uddannelsessystemet, kan være velbegrundede. For eksempel viser et norsk studie, at tamilske unge, der er underlagt ret omfattende socialkontrol, godt nok kan opleve disse bånd som snærende, men at de klarer sig bedre i uddannelse og i mindre grad er involverede i kriminalitet end fx somaliske unge, hvor den sociale kontrol er mindre omfattende (Engebrigtsen & Fuglerud, 2007). Dansk forskning finder tilsvarende, at etniske minoritetsunge, som klarer sig dårligt i skolen, ofte er relativt strukturelt marginaliserede unge, der deltager i et dansk ungdomsliv med fester, alkohol og kærester. Modsat deltager etniske minoritetsunge, som klarer sig godt i skolen, ofte mindre i den dominerende danske ungdomskultur og er stærkt indlejrede familier, der tit også har en god status inden for deres etniske minoritetsnetværk (Moldenhawer, 2002, 2005).

Samtidig er der naturligvis også etniske minoritetsunge, der fx udsættes fra et pres fra deres familiers side, som går ud over deres trivsel. Her kan nogle opleve *"genopdragelsesrejser"* ud af Danmark som en del af en kontrollerende familiestrategi, der også kan indeholde vold og overgreb (Liversage & Jepsen, 2019). Pointen er, at der ikke bare er én gyldig forståelse af, hvordan livet i etniske minoritetsfamilier udspiller sig, og ét gyldigt narrativ om, at forældres kontrol er noget negativt, som de unge er bedst tjent med at gøre sig fri af. Faktisk viser et norsk studie, at selv et fænomen som *"genopdragelsesrejse"* i realiteten kan dække over en lang række forskelligartede praksisser, der kan have såvel positive som negative konsekvenser for børn og unges trivsel (Reisel et al., 2018). Tilsyneladende bygger dansk politik på området dog i høj grad på en problemforståelse, hvor unge skal *"reddes"* fra deres familier (Jaffe-Walter, 2019). Noget sådant kan unge dog søge at modsætte sig og i stedet fx fremhæve forekomsten af loyalitet og omsorg imellem generationerne i etniske minoritetsfamilier.

9.2 En anden problemkonstruktion – ”forældre har for lidt kontrol”

Det foregående afsnit belyser, hvordan nogle unge opponerer imod, at en høj grad af forældrekontrol nødvendigvis er et problem. Dermed tilslutter de sig dog, at forældre kan have ganske meget at sige i etniske minoritetsbørns liv. I andre interview hører vi et andet synspunkt. Det går også imod den dominerende problemforståelse, men ud fra en oplevelse af, at mange etniske minoritetsforældre reelt har for *lidt*, og ikke for *meget*, kontrol over deres børn. Dette fremgår fx af nedenstående citat fra to rekvisitter, der havde efterspurgt en Dialogkorps-workshop i deres kommunale integrationsindsats. De fortæller, at deres borgere generelt oplever, at kvinder og børn har en større rolle i det danske samfund, end i de samfund, de selv kommer fra, og de fortsætter som følger:

Rekvirent 1: *Forældrene oplever meget afmagt. Det er ikke dem, der bestemmer, fordi enten så er det kommunen, eller også er det skolen, som kommer ind og bestemmer, hvordan deres liv skal se ud, når de er på ydelserne.*

Rekvirent 2: *Og det er også allerede fra 2.-3. klasse, at børnene får telefonnumre til hotlines – ”hvis dine forældre slår dig eller et eller andet, så kan du ringe”.*

De to rekvisitter taler altså op imod det dominerende billede af etniske minoritetsforældre som dem, der bestemmer i familierne. De forældre, som deltager i deres indsats, er i højere grad afmægtige og umyndiggjorte personer, som er underlagt kommunal kontrol i forhold til at være på overførselsindkomst, og hvis børn fra 8-9-årsalderen udstyres med telefonnumre til hjælpe-linjer.

Også etniske minoritetsforældre selv kan søge at opponere imod de måder, de positioneres i den problemforståelse, der ligger bag Dialogkorpsets arbejde. Hvordan noget sådant kan forløbe, fremgår af følgende case-boks. Den bygger på observationsnoter fra en workshop for etniske minoritetskvinder.

Hvad er problemet? Og hvad kan løsningerne dermed være?

[I en workshop for en større gruppe kvinder tilknyttet et integrationsprojekt er emnet ”negativ social kontrol”. Der er to tolke til stede. På et tidspunkt udvikler diskussionen sig på følgende måde (baseret på noter):]

En kvinde siger, at indvandreres børn – som hendes egne – har udfordringer, fordi de vokser op imellem to kulturer, hvor mange ender med at tabe noget i livet. Hun fortæller, at det er svært for hendes datter, at hun ikke må være ude lige så sent som hendes venner, og hun oplever, at det ødelægger noget i datterens liv. Hun tilføjer, at det både er børnene og forældrene, der har problemer. Hun siger, at alle vil det bedste for deres børn. Dette bliver gentaget af flere kvinder undervejs i workshoppen.

En anden kvinde siger, at hun oplever, at der er meget indblanding fra myndighederne, og børnene tror ikke, at deres forældre vil dem det bedste.

En kvinde siger, at de er bange for, at deres døtre skal gå i byen, drikke og blive voldtaget, fordi de er sårbare. Men at forældrene ikke kan gøre noget i forhold til børnene, fordi de er bange for at blive meldt til kommunen. Og når børnene bliver voksne, så ender de i bander.

En kvinde siger, at myndighederne er en udfordring. Når forældrene er bange, kan de ikke tage sig af børnene. Tolken siger (på vegne af sig selv): *”Jo mere I snakker om social kontrol, jo mere siger børnene, at flere ting er social kontrol. De hører mere efter deres venner end efter deres forældre”.*

Korpsmedlemmet søger at bringe diskussionen tilbage til social kontrol ved at spørge, hvorfor kvinderne tror, at der er kommet så meget fokus på fænomenet. Der kommer ikke noget svar på dette,

men en kvinde siger, at regeringen er gået over grænsen. En anden siger, at regeringen blander integration og social kontrol sammen.

En kvinde siger, at myndighederne skal lade dem passe sig selv – det vil der komme bedre børn ud af. Korpsmedlemmet fremhæver Børnekonventionen, og at den enkelte har frihed til at leve sit liv efter sin egen overbevisning.

En kvinde siger, at børnene klager over deres forældre, men at deres børn også klager over samfundet, fordi de oplever, at de bliver diskrimineret. Der begynder at blive en noget anspændt stemning, hvor de kvinder, der siger noget, er meget negative, og beskylder de to korpsmedlemmer for ting, som de er vrede på regeringen/kommunen over. Korpsmedlemmerne virker en smule frustrerede over situationen, men tager det ellers pænt.

I eksemplet ses et sammenstød imellem to problemforståelser. Dialogkorpsets arbejde tager afsæt i en problemforståelse, hvor etniske minoritetsforældres praksisser (og praksisser i bredere etniske minoritetsmiljøer) udgør et problem ved at begrænse børn og unges individuelle frihed. Løsningen bliver dermed at få forældre til at forstå, at deres praksisser ikke fungerer godt i det danske samfund, og at de derfor bør ændre dem og give deres børn mere frihed til at leve livet, som de selv ønsker det. Dialogkorpset søger at skabe denne ændring hos forældrene igennem *"dialogisk og anerkendende kommunikation"* (Boks 2.1), hvor forældrene får mulighed for at reflektere over egne normer og praksisser.

Som det fremgår af ovenstående case-boks, lader det ikke til, at de etniske minoritetsforældre ser problemet – og dermed også løsningen – på samme måde. Kvindernes udsagn (der dog også går i lidt forskellige retninger) peger i stedet på, at de oplever, at problemet er de udfordringer, det giver at få børn godt igennem barn- og ungdommen, når man befinder sig i en udsat position som migrant.

Dels kan livet i Danmark frembyde farer, hvor man er bange for, at *"døtre skal gå i byen, drikke og blive voldtaget, fordi de er sårbare"* – en frygt, som kan være mere velbegrundet i de udsatte boligområder, som mange af familierne er bosat i, end i mange andre dele af Danmark. Dels kan børn have særlige udfordringer, fordi de står *"imellem to kulturer"* og dermed kan ende med at *"tåbe noget i livet"*. Livet i Danmark kan også være svært, fordi de unge her oplever sig udsat for diskrimination (se også kapitel 8).

Deltagerne pointerer, at disse udfordringer gør det ekstra vigtigt, at forældrene er der for deres børn. Dette kan de dog opleve bliver vanskeliggjort af de danske myndigheder, der undergraver forældrenes autoritet, så børnene lytter mindre på forældre end på venner. Myndighederne gør også forældrene bange, og en frygt for at blive meldt til kommunen kan gøre dem handlingslammede. (Dette kan give forældrene den følelse af *"afmagt"*, som rekvirenterne, tidligere i dette kapitel, talte om). Denne oplevelse af, at etniske minoritetsforældre kan få deres forældreautoritet undergravet af såvel migrationens konsekvenser som af livet i et nyt land, fremgår også af litteratur på området (Haga, 2014; Renzaho, Green, et al., 2011). For eksempel beskriver et norsk studie, at etniske minoritetsforældre kan opleve, at offentlige institutioner som fx skolen, undergraver deres position i forhold til deres børn:

Flere foreldre uttrykte at de opplevde at skolen som leverandør av individuelle rettigheter bidro til å undergrave foreldrenes autoritet og den respekten barna bør vise overfor foreldrene. Mange understreket at noe av problemet var at barna feiltolket og misbrukte det de lærte om sine rettigheter og sin frihet, men la også et tydelig ansvar på skolens rolle som formidler av disse verdiene på en ensidig måte. Mange

av foreldrene opplevde at dette undergraver deres foreldreskap, og mente at skolens vektlegging av individuelle rettigheter er basert på misforståelser og et ofte negativt og generaliserende syn på "innvandrerforeldre" (Aarset & Sandbæk, 2009, p. 62).

Ligesom disse forældre, interviewet til et norsk studie, udtrykker også forældrene i ovennævnte Dialogkorps-workshop, at problemet ikke er, at de *"opdrager forkert"*, men at deres vilkår for at opdrage børn vanskeliggøres, ikke kun af migrationens omvæltninger, men også af den politik, de mødes med. Som nogle somaliske forældre i Sverige beskriver det, har *"frihed ødelagt den somaliske familie"* (Haga, 2014).

Som et sidste eksempel på forældres modstand imod Dialogkorpsets tilgang fortæller et korps-medlem følgende om sine oplevelser på et kvindeceter, hvor hun medvirkede til en workshop:

Der sad nogle kvinder, og de havde simpelthen så meget modstand på. Vi var der i 1,5 time, hvilket ikke var særlig meget. Vi når frem til, at den modstand bunder i, at de føler sig stigmatiseret som gruppe, fordi de bærer tørklæde, bor i [kvarter, der omtales negativt i medierne], og de synes, at staten fortæller dem, at de ikke opdrager deres børn godt nok. I bund og grund ville de egentlig bare gerne fortælle os, at vi skulle holde vores kæft og skride, for de vidste fandeme godt, hvad der var bedst for deres børn. Vi skulle lade være med at komme og fortælle dem, hvordan de skulle opdrage deres børn.

Dialogkorpsmedlemmet fortæller, at når forældrene har så *"meget modstand"*, er det svært at få lavet den ønskede indsats. Her fortæller korpsmedlemmer, at de nogle gange søger at *"parkere"* deltagernes snak om den form for udfordringer, fordi korpset ankommer med en anden dagsorden og fx ønsker at diskutere negativ social kontrol. I andre sammenhænge – og muligvis på baggrund af, hvilke korpsmedlemmer der er til stede, kan workshoppen i stedet skifte tema for at tage hånd om det, som deltagerne er optaget af. Som et korpsmedlem forklarer.

Nogle gange sidder der en flok kvinder, der er superbange for, om de bliver de næste, der skal have tvangsfjernet deres børn. Så er det da klart, at jeg kan komme og snakke om alt muligt andet – men det er de da hamrende ligeglade med. Det, de vil vide, er: Hvad er lovgivningen? Hvornår kan man fjerne børn? Så er vi jo nødt til at snakke om og adressere det problem, der fylder for dem. Og hvis det er, fordi de er hamrende bange, så – fedt – så kan vi snakke ind i det; ind i den frygt eller den grundlæggende følelse af afmagt og alle de der ting.

Som det er fremgået af dette og tidligere kapitler hører en sådan radikal tilpasning af en Dialogkorps-workshop – hvor man giver plads til deltagernes bekymringer, og det, der eventuelt fylder for dem – til sjældenhederne. Det kan resultere i, at afstanden imellem den problem-forståelse, som Dialogkorpsmedlemmerne tager afsæt i, og det perspektiv, som deltagerne anlægger, er meget stor. Denne afstand kan gøre det tvivlsomt, om deltagerne reelt oplever korpsets arbejde som anerkendende. Denne problematik kan det næste afsnit gøre os lidt klogere på.

9.3 Hvad er problemet – og hvem gør det forkerte?

Dialogkorpsets arbejde er bygget op på en måde, der undertiden fremstår ganske modsætningsfyldt. Det er en opbygning, hvor man på den ene side vil være åbne og anerkendende

over for workshopdeltagerne, og på den anden side har en dagsorden i forhold til at ville facilitere forandring i en bestemt retning.

Et eksempel på denne problematik – og en håndtering heraf, som i hvert fald en rekvirent ikke fandt optimal – var tydeligt i en workshop med store drenge, som VIVE overværede. Workshoppens kan ses som et eksempel på et korpsmedlem, der tager afsæt i en problemforståelse, hvor brøders adfærd ses som *"et problem"* for deres søstre, fordi brødrene kontrollerer dem. I den optik bliver løsningen dermed, at drengene (som dem i workshoppens) skal *"indse"*, at de bør ændre sig. Noget sådant søger korpsmedlemmet at facilitere sker.

Konteksten er et mentorforløb for 15-18-årige drenge med etnisk minoritetsbaggrund, der er etableret i NGO-regi. Som en del af mentorforløbet deltager en gruppe drenge i en workshop med Dialogkorpset. Nogle af mentorerne, såvel som to af NGO'ens medarbejdere, er også med til workshoppens. I de næste afsnit tager vi først afsæt i to eksempler fra workshoppens – et om bror-søster relationen og et, der drejer sig om jomfrutemaet. Dernæst ser vi på den respons på workshoppens, som en interviewet rekvirent efterfølgende gav udtryk for. Nedenstående case-boks bygger på udskrift fra en lydoptagelse.

Om at passe på vs. kontrollere sine søstre

[Et af de to korpsmedlemmer spørger, hvem af drengene, der har en søster. Det har de alle sammen. Hun taler så – bl.a. med reference til sin egen opvækst – om brødre, som kontrollerer deres søstre, og hvor ubehageligt hun selv oplevede dette. Dialogen udvikler sig derfra som følger]:

(1) Korpsmedlem: [Og så har man en bror, der] *står i døren og siger: "Hvorfor kommer du sent hjem? Hvor har du været?" Er der nogen, der har taget sig selv i at sige sådan noget til sin søster?*

(2) Dreng: [Tavshed].

(3) Korpsmedlem: *Hvorfor er der ikke nogen, der siger noget?*

(4) Dreng 1: *Jeg har gjort det.*

(5) Dreng 2: *Det er normalt jo. At beskytte sin søster. Du hører jo i nyhederne, at hun bliver voldtaget, eller hun bliver slået. Man kan altid overmande en kvinde. Så tanken om, at min søster er derude og går rundt, og der er en chance for, at en mand kan ... Der begynder jeg at lægge regler om, at hun skal komme tidligt hjem. Er det så over grænsen, at jeg siger, hun skal komme hjem kl. 19? Det kan man diskutere.*

Korpsmedlemmets første replik – om hvorvidt drengene har *"taget sig selv"* i at stå i døren og kritisere en søster for at komme sent hjem – tager afsæt i en problemforståelse, hvor det er brøders kontrollerende adfærd, som er problematisk. At drengene ikke svarer, er ret forståeligt, for er de ikke i stand til sandfærdigt at sige, at *"det har jeg aldrig gjort"*, er der kun positionen som en af de ubehageligt kontrollerende brødre tilbage.

Korpsmedlemmet holder fast i sin dagsorden (replik 3), hvilket får to drenge på banen med respons på hendes initiering (Mehan, 1979). Først er der en dreng (replik 4), som synes at medgive, at han har gjort som beskrevet – nemlig kontrolleret, hvornår hans søster kom hjem. Denne replik giver altså ikke modspil til korpsmedlemmets problemforståelse. Men så spiller en anden dreng (replik 5) ind med, at den handling, de diskuterer, ikke skal ses som et udslag af (problematisk) kontrol, men tværtimod af (positiv) beskyttelse: Kvinder er sårbare og kan blive udsat for overfald og voldtægt.

Her stiller dreng 2 følgende spørgsmål: *"Er det så over grænsen, at jeg siger, hun skal komme hjem kl. 19? Det kan man diskutere"*. I forhold til, at korpsmedlemmet (i replik 1) stiller et spørgsmål til drengene, repositionerer dreng 2 sig dermed fra den, der bliver spurgt, til den, der selv stiller spørgsmål, og han søger dermed at forandre den asymmetriske interaktion. Han indleder endvidere sin replik med at sige, at det er *"normalt"* at holde øje med sin søster. Det modsatte af *"normalt"* er *"unormalt"* eller *"afvigende"*. Netop grænsedragning imellem det normale og det afvigende – og dermed, hvad der kan bestå, og hvad der bør ændres – er en central bestanddel af mange sociale processer (Jenkins, 2006). Det er også i høj grad det, som er på spil i ovenstående dialog, hvor dreng 2 opponerer imod, at korpsmedlemmets problemdefinition nødvendigvis er gyldig. Han pointerer i stedet, at man kan *"diskutere"*, hvad der er rigtigt og forkert. Dette kan ses dels som en direkte appel til dialog om forskelligartede syn på bror-søster relationen, men også som en udfordring af korpsmedlemmets tilgang.

Ifølge egne retningslinjer er Dialogkorpsets tilgang at anerkendende, og at man tilstræber at få forskellige holdninger bragt i spil. Dermed kunne man forvente, at korpsmedlemmet efter replik 5 enten svarede på hans spørgsmål i forhold til, om en bestemt adfærd altid er *"over grænsen"*. Alternativt kunne hun knytte an til hans replik og vise nysgerrighed ved at bede dreng 2 om at uddybe sit syn på bror-søster relationen. Det er dog ikke det, der sker. I stedet benytter korpsmedlemmet sig af den magt, hun (og det andet korpsmedlem) har til at styre workshoppens forløb, hvorved det spørgsmål, dreng 2 stillede, lades ubesvaret. Korpsmedlemmet flytter i stedet samtalen et nyt sted hen. Hendes næste replik (nr. 6), forlænger det ovenfor beskrevne forløb med et nyt spørgsmål. Det lyder som følger: *"Har I beskyldt jeres søstre for at lyve? Det gjorde min bror dagligt: 'Du lyver!' – om alt muligt"*.

Denne replik kan ses som en tilbagevenden til det igangsatte tema om, at drenge ofte opfører sig *"forkert"*. Ligesom drengene i replik 1 blev spurgt, om de havde *"taget sig i"* at kontrollere deres søstre, er formuleringen her, om de har *"beskyldt"* søstre for at lyve. Interessant nok bliver denne replik besvaret af en dreng, der svarer bekræftende, hvorefter han fortæller en lille historie om engang, hvordan hans søster løj for både ham og hans mor.

Ovenfor citerede dialog om brødres kontrol af søstre er endnu et eksempel på, at der langt fra altid er konsensus om den problemforståelse, som Dialogkorpsets indsats bygger på. Dette er ikke overraskende, da korpset netop skal udfordre synspunkter og her igennem invitere til kritisk dialog om egne normer og praksisser. Succesen hermed synes dog, i hvert fald i sidstnævnte eksempel, at være begrænset, bl.a. fordi der fra korpsmedlemmets side synes at være en begrænset åbenhed i forhold til at anerkende gyldigheden af anderledes synspunkter end dem, der er bygget ind i indsatsen.

En alternativ udvikling i workshopen kunne have været, hvis korpsmedlemmet anerkendte dreng 2's bekymring for sin søsters sikkerhed. Hun kunne dernæst spørge ind til, om ikke denne sikkerhed kunne klares ved, at søsteren fx altid færdedes i grupper med andre veninder, gav besked, når gruppen gik fra A til B, og sendte en sms, når de var kommet vel frem. Denne respons kunne dels være en anerkendelse af dreng 2's formulerede bekymringer om sikkerhed, men samtidig teste, om det reelt var søsterens sikkerhed, han var optaget af, eller om der snarere var andre forhold på spil.

9.3.1 Problematisering af, om folk har den holdning, de "tror", de har

Et andet eksempel på en dialog, hvor et korpsmedlem synes at søge at presse sin problemforståelse ned over deltagere, som yder modstand her imod, fremgår af case-boksen herunder. Uddraget bygger på en udskrift af en lydoptagelse.

Dialog om betydningen af, at ens hustru er jomfru, når man bliver gift

[Uddraget tager afsæt i en workshop, hvor der i alt er godt 20 deltagere. Hovedparten er drenge på ca. 15-20 år, men enkelte af drengenes mentorer deltager også i workshoppen. Nedenstående dialog udspiller sig efter en øvelse, hvor deltagerne har skullet forholde sig til, om de mener, det er okay at gifte sig med en kvinde, der tidligere har haft sex med andre. Nogle siger, at det er okay, men knytter forskellige forbehold til det. En enkelt ung mand pointerer, at han er troende muslim og ønsker, at både han selv og hans kommende hustru er seksuelt uberørte, når de indgår ægteskab. Dernæst tager et korpsmedlem ordet på følgende måde]:

(1) Korpsmedlem: *Nu vi snakker om sex før ægteskab, så hører jeg det lidt som om, at "hvis hun nu fortryder", eller "hvis nu han er død". Jeg hører det som om, at det stadig er forkert. Man er måske opdraget til, at det er forkert. Det har man fået at vide hjemmefra, det er islam, der siger, det er forkert, det kan være kulturen – der kan være alle mulige grunde til det. Men hvad synes man egentlig selv? Nu var det lige dig, der var skydeskive før [henvendt til ung mand]: Hvorfor vælger du at forklare dig selv med islam?*

(2): *Fordi det er min mening – min egen mening.*

(3) Korpsmedlem: *Og det vil være påvirket af alt muligt, det er jo klart. Altså din egen mening er jo påvirket af nogle erfaringer eller noget, du har med dig, der gør, at du er den, du er i dag.*

(4) Ung mand: *Jo, men så vil det jo også være min eneste holdning. Altså, der kan vel ikke være andre holdninger end den, jeg så har?*

(5) Korpsmedlem: *Og det er rigtigt fint, det er slet ikke det. Det er bare dig, der er skydeskive nu [griner].*

(6) Deltagende mentor: *Ens egen holdning kan jo sagtens kan være en religiøst funderet holdning.*

(7) Korpsmedlem: *Ja, men udfordringen kan ligge i, at man ikke tør indrømme, også over for sig selv, at man måske har en lidt anden holdning end det, man er blevet opdraget med. Hvad end det er religion eller kultur eller whatever, at det kan være svært at stå frem over for sig selv og andre og indrømme, at det er jeg ikke enig i. Og det kunne jeg bare en lille smule ane i det her rum lige før, eller tager jeg fejl?*

(8) (Ingen siger noget).

I ovenstående dialog hersker der ikke megen tvivl om, at korpsmedlemmets holdning – på linje med fremherskende normer i Danmark – er, at sex før ægteskabet er uproblematisk. Især én ung mand i ovennævnte workshop har en anden holdning til, hvordan han bør leve sit liv. Da den unge mand forsøger at forsvare sin holdning, synes korpsmedlemmet ikke at acceptere, at han *"forklarer sig selv med islam"*,

Den unge mand fastholder, at man godt kan have en holdning, som er den samme som den, man er vokset op med, uden at dette gør holdningen mindre personlig og legitim. Da en mentor støtter den unge mand i dette synspunkt, siger korpsmedlemmet – i replik 7 – at det måske handler om, at *"man ikke tør indrømme, også over for sig selv, at man måske har en lidt anden holdning end det, man er blevet opdraget med"*.

Dette kan tolkes som en replik om eksistensen af *"falsk bevidsthed"*: At det godt kan være, at drengen *tror*, at han har en given holdning (som er i overensstemmelse med koranens bogstav om, at sex uden for ægteskabet – for begge køn – er en synd). Men i *virkeligheden* mener han måske noget andet – uden at han dog *tør indrømme det*, ikke en gang over for sig selv. Og det er denne anden – nok mere oppositionelle og dermed selvstændige holdning – som korpsmedlemmet *"bare en lille smule [kunne] ane"*. Her må man sige, at korpsmedlemmet går ganske langt for at fastholde en konstruktion, som i sidste ende peger tilbage på, at individuel frihed –

og i den forbindelse også sex før ægteskabet – er et uomtvisteligt gode, som alle unge i Danmark "inderst inde" må ønske sig. Korpsmedlemmets ytring kan dog også ses som et forsøg på at udfylde sin rolle ved at udfordre deltageren på hans holdninger. Denne udfordring sker ved at spørge ind til, hvorvidt de holdninger, han giver udtryk for, reelt er hans egne eller ej, for på den måde at plante en refleksion hos den unge.

At man i Danmark kan være optaget af at søge at "frigøre" etniske minoritetsunge seksuelt, er også noget, som Jaffe-Walter støder på i sit arbejde. På sit feltarbejde i en dansk folkeskole taler hun fx med en 14-årige etnisk minoritetspige. Pigen fortæller, at en lærer har vejledt hende om, at det vil være godt, hvis hun havde sex før ægteskabet. I forbindelse med en sådan "frigørende" dagsorden, ses muslimske elevers religiøse engagement ofte som problematisk og malplaceret (Jaffe-Walter, 2017, p. 3). Eksemplet ovenfor må også siges at kunne eksemplificere Jaffe-Walters begreb om "coercive concern" – en relativt repressiv form for omsorg, hvor der stilles spørgsmål ved, om de etniske minoriteter overhovedet selv ved, hvad de tænker og mener.

VIVE havde mulighed for at interviewe rekvirenten (der havde majoritetsdansk baggrund) efter workshoppen, som hun selv havde taget del i. Hun var ganske kritisk i forhold til det, der var foregået. Om sin oplevelse af, hvordan især den mest religiøse af de unge var blevet behandlet, fortæller rekvirenten følgende:

Det blev meget: "Hvem har ret?" I stedet for: "Det er hans perspektiv – fint". Det kan vi være uenige med, og så kan man stille et par spørgsmål – men så går man også videre. Det blev meget: "Han måtte ikke have det sådan". Og selvfølgelig må han det. Selvom man kan synes, at det er dybt provokerende, og man kan være uenig. "Men hvor er det stærkt, at du siger det og står ved det" – og så er der andre, der kan byde ind med, hvordan de ser det.

Rekvirentens kritik af workshoppen handler altså om en oplevelse af, at tilgangen var vurderende frem for anerkendende. Derved oplevede rekvirenten, at korpset reelt kom til at udskamme en religiøs dreng for hans holdninger og syn på tilværelsen. Som rekvirenten uddyber:

Det var meget sådan en "find-fem-fejl"-følelse. Det blev forudindtaget på nogle ærgerlige måder. Og meget normativt. Og jeg oplevede, at de syntes, at de skulle forsvare deres ophav. Og jeg kunne også høre, at nogle af dem talte [Dialogkorpset] efter munden. Jeg tænkte: "Det der mener du ikke – men du ved, at det er det rigtige at sige nu". Og det er ærgerligt. (Rekvirent, indvandrerprojekt).

På den måde var rekvirentens oplevelse af workshoppen altså ikke, at "alle holdninger er okay". Tværtimod var der bestræbelser på at få ændret på en ung mands religiøst funderede livsstil, uagtet såvel Dialogkorpsets credo om at arbejde anerkendende, som at religionsfrihed er sikret i den danske grundlov.

En sidste pointe i den forbindelse er, hvordan man reagerer i en interaktion, der virker dømmende frem for anerkendende. Her kan en strategi – som rekvirenten oplevede blev brugt – være at foregive at have de "korrekte" synspunkter. Hvis rekvirenten har ret i, at de unge talte korpsmedlemmerne efter munden, må man formode, at workshoppens muligheder for at føre positive forandringer med sig er stærkt begrænsede. Tværtimod kan en oplevelse af at få sine erfaringer og værdier underkendt efterlade et negativt indtryk, og muligvis cementere, frem for opbløde, etablerede holdninger, som er tæt knyttet til fx ens religiøse gruppeidentitet.

9.4 Dialogkorpset – store forskelle i indsatserne

Hvis man sammenligner de to workshop-baserede indsatser, er det tydeligt, at hvor Aarhus-indsatsen følger et meget fast format (forankret i et PowerPoint slideshow), kan Dialogkorpsets workshops være overordentligt forskellige. I forlængelse af denne store diversitet kan nogle workshops virke temmelig mislykkede, mens andre i højere grad virker, som nogen der ”rykker” via en god dialog med en engageret målgruppe. En oplevelse af det sidstnævnte fortæller et korpsmedlem følgende om. Eksemplet stammer fra en workshop med store flygtningedrenge (det var ikke en workshop, som VIVE overværede).

[Workshoppen] satte nogle refleksioner i gang: Hvorfor er en pige egentlig en dårlig pige, hvis hun har været i seng med nogen, når jeg ikke er en dårlig dreng, når jeg har gjort det samme? Er det egentlig ikke fedt at have en, som er erfaren? Der kom alle mulige snakke. Og så det der med, at der faktisk blev lyttet til dem, selvom der var nogle, der havde nogle helt vanvittige holdninger. Når du sidder over for en, der siger: ”Hvis min søster går i seng, før hun bliver gift” – og så gør han sådan her [illustrerer at skære halsen over] – ”så er hun bare færdig!”. At du alligevel skal stå over for ham og tackle det ud fra, at det er fair, at han har den holdning, selvom du allerhelst bare vil sige, at han er en idiot. Det er jo lige præcis det, som de er vant til: At folk siger: ”Ej, nu tager du dig lige sammen Ali! Hvad fanden er det for noget at sige! Du er i Danmark nu, og så kan du flytte hjem, hvis du har den holdning”. I stedet for at sige det, handler det om at lytte og med nogle spørgsmål få ham til at tænke over, hvorfor er det egentlig, at jeg har det sådan? Er det mig? Eller er det fordi, at alle omkring mig siger, at det må hun ikke. Der er virkelig nogle crazy holdninger derude.

Dette korpsmedlem har altså oplevelsen af, at ovennævnte workshop ”rykkede noget”. Den fik holdninger i spil, fik etableret en dialog og gav nogle store drenge/unge mænd mulighed for at fortælle, hvad de tænker om bestemte emner. Her ytrer en af dem fx det, korpsmedlemmet betegner som ”*helt vanvittige holdninger*” – at ville straffe sin søster meget hårdt, hvis hun havde sex før ægteskab. Korpsmedlemmet lægger vægt på, at hun *ikke* reagerer med fordømmelse. Hun beder ham fx ikke om at ”*flytte hjem*”, hvis han har en sådan holdning – en udgrænsende reaktion, som andre samtalepartnere muligvis kunne have reageret med. I stedet søger korpsmedlemmet på en og samme gang at give plads til synspunktet (hvilket kan kaldes en anerkendende tilgang), men også at udfordre det. Hun søger dermed i en dialog at få den unge, relativt nyankomne mand til at reflektere over sit synspunkt. Og hun håber, at denne refleksion vil arbejde videre i den unge mand og måske medføre, at han fremadrettet ser bare lidt anderledes på kvinder (herunder hans søster), hvis de har sex inden ægteskabet.

Ovenstående kan dermed ses som et positivt eksempel på Dialogkorpsets medlemmers muligheder for at trække på deres etniske minoritetsbaggrund til at få skabt samtaler om vigtige emner. Det er samtaler, der kan udspille sig i nogle etniske minoritetsmiljøer, hvor sådanne samtaler ellers sandsynligvis ikke havde fundet sted.

9.5 Aarhus-indsatsen – at skabe et trygt rum til alle holdninger

Hovedparten af dette kapitel har taget afsæt i empiri fra Dialogkorpsets arbejde i en diskussion af, hvilke problemer korpsets arbejde tager udgangspunkt i. I dette arbejde er nogle holdninger helt klart mere accepterede end andre, da indsatsen overordnet set ønsker at ”*hjælpe*” de unge

til et mere "frit" liv (Jaffe-Walter, 2019). Denne form for "coercive concern" kan dog opleves som ekskluderende, fordi den bygger på, at de unge ikke er en accepteret og ligeværdig del af det nationale fællesskab.

Uanset at Dialogkorpset altså tilkendegiver, at de arbejder anerkendende, kan man diskutere, i hvilken grad de altid lykkes hermed. Denne anerkendende tilgang synes at lykkes bedre i Aarhus-indsatsen. Her er formålet at styrke alles muligheder for at ytre en mangfoldighed af holdninger i det offentlige rum, ud fra en antagelse om, at dette kan være med til at forebygge, at enkelte individer ender på en radikaliseret løbebane. Aarhus-indsatsens eksplicitte afsæt i, at der er strafbare handlinger, men ikke ditto holdninger, gør dermed, at man ikke har en ambition om at virke "bearbejdende" i forhold til bestemte holdninger.

En anden forskel er, at instruktørerne i Aarhus-indsatsen ikke på samme måde er personligt involveret i det emne, som de afholder en workshop om, og dette gør det muligvis også lettere for dem at optræde neutrale og alment anerkendende. I boksen herunder beskriver en instruktør tilgangen i indsatsen.

At skabe et rum, hvor forskellige holdninger mødes

[Instruktør fra Aarhus-indsatsen]: *Jeg synes [en workshop] er mest vellykket, når [de studerende] begynder at reflektere og se noget fra deres klassekammeraters perspektiv. Jeg synes, det er bedst, når der kommer forskellige synspunkter – når de siger os imod, faktisk. Hvor de kommer et sted hen. De værste, det er der, hvor de siger [til et case om længde af straf, hvis man overtræder terrorparagraffen]: "Han skal have 12 år, og så skal han smides ud af Danmark" [Så spørger man:] "Okay, hvorfor skal han det?". [Og svaret lyder:] "Det skal han bare". Bum. Og når man så har været hele runden rundt, og jeg så siger: "Nu var der det her synspunkt, hvad siger I til det?" – og så er der bare helt stille. Når de ikke vil argumentere for deres holdning. Det er det sværeste.*

Men når jeg siger "vi skal holde en god tone", og en siger: "Det er helt umuligt, når den anden er sådan og sådan ..." "Ja! Hvad gør man så?" Så er der noget at bygge på [fordi forskellige holdninger kommer i spil]. Og forholdsvis tit oplever vi, at en klasselærer bagefter siger: "Hold da op, så meget plejer de ikke at snakke". Det handler også om, at man får skabt et rum, hvor man godt må sige noget, der er forkert. Nogle gange kan man mærke, at hver gang denne her pige siger noget, så tænker de andre: "Åh, nej ... og hun snakker bare så længe". Og så er det, man skal sige: "Fedt! Dejligt, du byder ind". De sværeste klasser er dem, hvor der ikke er nogen, der siger noget. Hvor det er cool ikke at række hånden op. Men jeg synes, det går rimelig godt med at skabe et rum, som er lidt anderledes – og hvor folk kan byde ind, som måske normalt ikke siger noget.

Som det fremgår af ovenstående citat, er instruktørens arbejde i høj grad at få en debat i gang og dermed få forskellige synspunkter på banen. Som det fremgår, mener instruktørerne selv, at de overordnet set støtter alle de holdninger, som kommer frem, og ikke stiller sig til dommer i forhold til, at nogle holdninger er mere rigtige og acceptable end andre. Dette er generelt heller ikke så vanskeligt i forhold til et emne som terrorisme, som der er bred enighed om at fordømme. Som man fx kan se i afsnit 6.3.1 (om at håndtere situationen, når en elev siger, at "forskning viser, at det ofte er personer med mørk hudfarve, der er terrorister"), er en anerkendende tilgang til alle holdninger, man møder, dog ikke altid uproblematisk i praksis. Det skal også bemærkes, at på de workshops under Aarhus-indsatsen, som VIVE observerede, gav deltagerne kun meget sjældent udtryk for holdninger, der ikke var alment accepterede. En elev, der gav udtryk for, at det, som nogle betegnede "palæstinensiske terrorister", også kunne ses som værende "frihedskæmpere", var reelt noget af det mest "kontroversielle", som VIVE observerede deltagerne bringe på banen.

9.6 Diskussion

Dette kapitel har taget afsæt i Carol Bacchis tilgang i forhold til problemforståelser – "*What is the problem represented to be?*" (Bacchi, 2009). Kapitlet har især trukket på empiri fra Dialogkorpsets arbejde for at vise, at deltagerne i disse workshops langt fra altid bakker op om, at problemet er etniske minoritetsforældres overdrevne kontrol af deres børn og unge, og at løsningen dermed er, at disse børn og unge skal styrkes individuelt, så de i højere grad bliver i stand til at gøre oprør imod deres ophav. Denne velmenende tilgang har den amerikanske forsker Jaffe-Walters betegnet som "*coercive concern*" (Jaffe-Walter, 2016, 2017).

Af empirien fremgår det, at en del deltagere bringer alternative problemforståelser på banen, og at dette kan påvirke, hvordan indsatserne forløber. Det kan fx være, at de ser forældres kontrol som omsorgsfuld og vigtig for at modvirke, at unge dropper ud af uddannelse og drikker for meget mv. Dermed er der ikke noget problem og heller ikke behov for den løsning om individuel styrkelse af unge, som Dialogkorpset søger at tilbyde. En anden problemforståelse er, at (nogle) forældre reelt ikke har for meget, men for lidt kontrol og autoritet. Denne problemforståelse giver nogle forældre udtryk for. Her bliver problemet forældrenes svage position i det danske samfund, hvor de oplever sig overvåget, og hvor de oplever, at staten aktivt underminerer deres position som forældre.

Hvis deltagere ikke kan tilslutte sig den problemforståelse, som en indsats tager afsæt i, indikerer denne undersøgelses empiri, at det kan udfordre indsatsers muligheder for at skabe ønskede former for forandringer. Denne observation er på linje med litteraturen, der pointerer vigtigheden af, at deltagere oplever, at deres oplevelse af virkeligheden bliver anerkendt (Berg & Denison, 2013, se delrapport 1).

Når en ung mand fx oplever, at et korpsmedlem betvivler, om han nu også har den holdning, som han giver udtryk for, at han har, kan tilgangen ikke siges at være særligt anerkendende. Tilsvarende kan forældres ønsker om at diskutere deres følelse af afmægtighed i forældrerollen i en dansk kontekst blive karakteriseret som "modstand". Det er dermed ikke noget, som Dialogkorpset altid tager op og diskuterer, da de har en anden dagsorden, som de gør, hvad de kan for at komme tilbage til. I praksis kan der altså være udfordringer med, om Dialogkorpset altid er reelt anerkendende over for anderledes holdninger, end dem, man søger at fremme. Udfordringerne hermed kan knyttes til en dobbelt dagsorden, hvor de dels netop skal være anerkendende, men samtidig skal søge at "bearbejde" bestemte former for holdninger i en forud fastlagt retning.

Hvis deltagere oplever, at der ikke er en reel åbenhed over for anderledes holdninger, end dem, som korpsmedlemmerne søger at fremme, kan resultatet blive (som også nogle rekvirenter observerer), at deltagerne trækker deres engagement tilbage og enten tier eller "*taler korpsmedlemmerne efter munden*". Noget sådant kan også være en måde at reagere på det ulige magtforhold i workshopperne på, hvor det er korpsmedlemmerne, der bestemmer, hvem der får taletid, og hvornår en diskussion om et bestemt emne skal lukkes ned. Når forskellige problemforståelser er i spil, synes det dermed vigtigt, at eksistensen heraf i det mindste tydeliggøres, så eksistensen af forskellige problemforståelser bliver "forståelig" for alle.

Modsat i Dialogkorpsets arbejde er problematikken om forskellige problemforståelser langt mindre betydningsfuld i Aarhus-indsatsens arbejde. Udgangspunktet for denne indsats er, at der er plads til alle holdninger – også dem, som afviger markant fra gennemsnittet hos den danske majoritet. Det er nemlig kun handlinger, der kan være ulovlige, og her er der bred tilslutning til en problemforståelse, hvor man ser forekomsten af ekstremistiske voldshandlinger

som nogle, det er ønskeligt at forebygge. Samtidig er det naturligvis langt nemmere at være anerkendende, når man netop ikke har en dagsorden om at skulle fremme bestemte holdninger frem for andre, ligesom det synes sjældent, at workshop-deltagerne i denne indsats reelt ytrer noget, der er særligt kontroversielt.

I forhold til denne undersøgelses opdrag, der er at undersøge, *"hvorvidt, hvornår og i hvilke sammenhænge holdningsbearbejdende indsatser og metoder virker"*, kan vi altså konkludere, at det er vigtigt at afklare, om målgruppen har samme problemforståelse som den, en indsats er bygget op omkring. Når Aarhus-indsatsen tager afsæt i en problemforståelse (at ekstremisme og radikalisering bør forebygges), som der er bred tilslutning til hos målgruppen, giver det færre udfordringer i arbejdet, end når Dialogkorpset tager afsæt i en problemforståelse, som dele af deres målgruppe ikke tilslutter sig.

Når forskellige problemforståelser mødes og brydes i løbet af en workshop, er det også tydeligt, at formidlerne godt nok kan kommunikere deres synspunkter og syn på verden. Men de er ikke i stand til at få deltagerne til at tilslutte sig disse synspunkter, hvis deltagerne ikke selv ønsker at gøre det. Arbejdet med at udfordre målgruppen i en workshop må dermed finde den rette balance i forhold til at anerkende forskellige problemforståelsers eksistens, men samtidig fastholde det udgangspunkt, som en indsats arbejder ud fra. Om denne balance lykkes – herunder om man i tilstrækkeligt omfang er i stand til at møde målgruppen, hvor den er – kan dermed være en væsentlig faktor i forhold til, om indsatser kan skabe mulighed for at påvirke deres målgrupper på ønskede måder eller ej.

10 På tværs af de tre indsatser

Denne undersøgelse bygger på empiri fra tre forskellige indsatser. Opgaven har været at se på indsatserne enkeltvis og at uddrage læring ved at gå på tværs af indsatserne. De tværgående analyser har måttet forholde sig til en række udfordringer. For det første har én indsats været rettet imod forebyggelse af radikaliserings, mens to har haft til formål at "holdningsbearbejde" på det æresrelaterede område, og der har derved været forskelligartede intentioner bag indsatserne. For det andet har én indsats været meget lille – det drejer sig om Meningsdannernetværket, som reelt kun kørte i godt et år, og hvor netværket samlet set kun medvirkede ved 19 udadvendte arrangementer. For det tredje er der en overordentlig stor spredning i, hvordan hhv. Dialogkorpsets og Meningsdannernes indsatser udføres i praksis, hvilket udfordrer, hvilken "indsats" det reelt er, som undersøges. I kontrast hertil er Aarhus-indsatsen mere standardiseret, ligesom dens målgruppe (unge på forskellige uddannelsesstrin i Aarhus Kommune) er mere klart afgrænset.

I opdraget har SIRI endvidere ønsket, at undersøgelsen skulle give "... øget viden om holdningsbearbejdende metoder, herunder virkninger og kernekomponenter af særlig betydning for virkningen ved initiativer, der sigter mod at rykke ved normer og værdier". At skaffe en sådan viden er blevet udfordret af det faktum, at alle tre indsatser er kortvarige og enkeltstående. Det er dermed en type indsatser, som det generelt er vanskeligt at dokumentere virkninger af. På et overordnet plan kan VIVE dermed ikke give sikker dokumentation for, at der er nogen af de tre måder, der "virker" på de måder, man ønsker, de skal virke på, nemlig ved hhv. at virke forebyggende og holdningsbearbejdende. Derfor kan indsatserne dog godt gøre en positiv forskel, og undersøgelsen viser, at indsatserne fx kan føre til engagerede dialoger om væsentlige emner, der kan give deltagerne mulighed for at reflektere og for at lytte til synspunkter, som afviger fra deres egne.

Dermed er der også meget læring at hente i de tre indsatser. Således er det tydeligt, at der især i de to længerevarende indsatser – Aarhus-indsatsen og Dialogkorpset – er oparbejdet ganske meget viden og mange kompetencer. I dette afsluttende kapitel samler vi derfor først op på de tre indsatser hver for sig og går derefter på tværs af indsatserne.

10.1 Om de tre indsatser

10.1.1 Dialogkorpset

Dialogkorpset er den indsats, som har eksisteret i længst tid (i godt et årti), og som har den største volumen (ca. 60 workshops + 20 oplæg om året). Endvidere er det også den indsats, hvor der er den største variation, såvel i den målgruppe, indsatsen retter sig imod, som i, hvad der reelt foregår i de workshops, som Dialogkorpset afholder.

Observationer fra Dialogkorpsets arbejde peger på, at nogle deltagerne her engagerer sig på måder, der knytter an til deres individuelle biografier. Det kan indikere, at det, der er foregået i en workshop, fremadrettet måske vil komme til at få betydning for deltagerne. Når en pige efter deltagelse i en mødoms-quiz i et interview fx fortæller, at "*jeg har fortalt så mange om den myte (...) alle skal informeres om det her*" (afsnit 6.1.2), kan det indikere, at deltagelse i en workshop har gjort et stort indtryk på hende – noget, der eventuelt i nogle sammenhæng kan medvirke til skabelse af et personligt " *tipping point*" (Lien & Schultz, 2013; Wilson, 2013).

At Dialogkorpsmedlemmerne fx kan lykkes godt med at tilpasse arbejdet til forskelligartede målgrupper, fremgår også, når en rekvirent fortæller om at opleve, at korpsmedlemmerne var ... *"virkelig dygtige og enormt gode til at fastholde og læse den gruppe"* (afsnit 2.6.1). Korpsmedlemmer kan også berette om workshops, hvor de virkelig oplevede, at deltagere åbnede sig og reflekterede over vanskeligheder i deres eget liv – en refleksion, som muligvis befordres af det oplevede fællesskab med formidlere, der såvel har etnisk minoritetsbaggrund som bestemte udfordrende erfaringer bag sig (se fx case, afsnit 7.4.2). Samtidig synes intentionen om at arbejde *"anerkendende"* og *"holdningsbearbejdende"* at være et udfordrende udgangspunkt, som er vanskeligt at leve op til. Her har især observationerne af Dialogkorpsets arbejde endvidere gjort det klart, at ikke alle deltagere oplever, at deres holdninger anerkendes.

Af mere praktiske forhold kan Dialogkorpset med fordel overveje, hvordan man får det bedste udbytte, hvis man har mulighed for at afholde mere end én workshop for den samme målgruppe. Uagtet at såvel korpsmedlemmer som rekvirenter mener, at det kan være gavnligt at de samme deltagere får en sådan større eksponering til korpsets arbejde, synes korpset ikke at have gennemtænkt, hvordan man bedst udnytter disse situationer. I stedet kan deltagere opleve, at de i høj grad oplever den samme workshop, blot afholdt af nogle andre medlemmer, hvilket ikke indløser det udviklingspotentiale, der ellers kunne være.

Endelig kan man også overveje, om nogle korpsmedlemmer – som man så det i Meningsdannernetværket – med fordel kan have majoritetsdansk baggrund. Ad den vej kan man måske nemmere fokusere på konkrete problemer (fx negativ social kontrol) frem for, at gruppetilhørsforhold (som etnisk minoritetsbaggrund) på forhånd udpeges som værende problematisk, hvilket kan vække modstand imod en indsats.

Et andet forhold, som organisator bag korpset med fordel kan overveje, er, om man bør udvikle/medbringe noget skriftligt materiale. I interviewene oplever vi, at et sådant materiale efterspørges, fx i forhold til telefonnumre/hjemmesideadresse på hjælpetilbud og i forhold til information om *"møddommens fiktion"*, som piger fx kan give videre til deres forældre.

10.1.2 Meningsdannernetværket

Meningsdannernetværket eksisterede kun i sin SIRI-støttede udgave i godt et år. Netværket eksisterer i dag i form af en forening, men det har til dato ikke haft meget aktivitet i offentligheden. Meningsdannernetværket var dermed en ganske lille indsats, hvor man bidrog til knap 20 udadvendte aktiviteter (overvejende i form af oplæg) og udformede et antal blog-indlæg og avisartikler mv. Med så begrænset et output er det usandsynligt, at indsatsen har haft nogen særlig effekt i forhold til, at *"motivere flere unge til at turde sige fra over for negativ social kontrol og begrænsende normer"* (Boks 3.1).

I tilrettelæggelsen synes projektet at have succes med at rekruttere personer til netværket på baggrund af biografiske erfaringer med at have gjort oprør i forhold til deres bagland. Sådanne erfaringer kan være meget udfordrende (Skoglund et al., 2008), og projektet synes at have haft en for ringe grad af bevidsthed om de potentielt ganske store udfordringer, som meningsdannerne kunne stå med. Meningsdannerne kunne således fortælle om at døje med udfordringer fra PTSD, depression og angst, og i nogle tilfælde også om at have forsøgt selvmord. At kompetenceudviklingen af disse meningsdannere fra starten næsten udelukkende handlede om kommunikationsværktøjer, synes dermed ikke at være en god tilgang. Facilitator oplevede i forlængelse heraf en stor efterspørgsel både efter individuel støtte og efter, at man i fællesskab fik en større klarhed over det nydannede netværks identitet. I denne etableringsfase var der tilsyneladende også episoder (som da en tørklædeklædt meningsdanner blev bedt om at udtale

sig stik imod sin egen overbevisning), som ikke synes at leve op til netværkets eget formulerede ønske om at være en mangfoldighed af personlige profiler. Flere netværksmedlemmer oplevede endvidere, at deltagelse i netværket i sig selv kunne være hårdt, da de blev udsat for forskellige former for pres og repressalier, efter at de var gået offentligt ud med deres personlige historier.

Et interessant aspekt ved netværket er, at det kom til at gå på tværs af minoritets- og majoritetsetniske medlemmer og rummede personer, der havde gjort op med uønsket kontrol og pres i såvel kristne som muslimske miljøer. Denne bredde førte nogen politisk kontrovers med sig, men var også – ifølge såvel netværksmedlemmer, som nogle af de målgruppemedlemmer, VIVE interviewede – en meningsfuld og givende mangfoldighed. Denne bredde bidrog således til en oplevelse af, at man bedre kunne fremhæve bestemte negative fænomener, uden at man på samme tid udgrænsede bestemte grupper som værende generelt problematiske.

10.1.1 Dialogbaseret workshop om radikaliserings og diskrimination

Aarhus-indsatsen bygger på et koncept, der viser indsigt i den eksisterende viden om det ekstremismeforbyggende arbejde. Her synes både opmærksomheden på at inddrage emnet diskrimination og de klare retningslinjer i forhold til skillelinje imellem lovlige holdninger og ulovlige handlinger at give indsatsen en solid forankring. Workshoppens emne er endvidere et, som ligger langt fra de fleste af deltagernes hverdag, og desuden – sammenlignet med de to andre undersøgte indsats – har meget af denne indsats endvidere en klart vidensformidlende karakter. Sammenlignet med de to indsats på det æresrelaterede område giver dette en anderledes kontekst for arbejdet, fordi man fx ikke ønsker at ændre på allerede etablerede praksisser.

Indsatsen tilpasses løbende, ligesom instruktørerne løbende mødes bl.a. for at diskutere udfordringer fra workshop-arbejdet. Instruktørerne har endvidere mulighed for at få sparring af en erfaren undervisningscoach. Når dette understøttende arbejde tilsyneladende fungerer godt, skyldes det også indsatsens regionale karakter: Ved kun at finde sted i Aarhus Kommune har man overvundet nationale projekters udfordringer med løbende at samle et geografisk spredt netværk. En stor del af de interviewede deltagere og rekvirenter fortæller endvidere om at være klart tilfredse med den workshop, som de oplever.

10.2 Ikke kun simple svar på hæmmende og fremmende faktorer

Delrapport 1 pointerer et antal faktorer, der kan ses om hæmmende og fremmende i forhold til at formidle bestemte budskaber. Det kan fx – ikke særligt overraskende – hæmme rækkevidden af en indsats, hvis den er kortvarig og enkeltstående, som de tre indsats i denne undersøgelse overvejende er.

Observationerne fra alle tre indsats har også tydeliggjort den pointe, at en forudsætning for en vellykket workshop eller lignende er etablering af en vis grad af ro og koncentration blandt deltagere. Når det ikke altid synes muligt, kan det til dels handle om, hvorvidt der opstilles klare nok rammer for indsatserne. Her kunne man fx risikere at komme ud til en stor gruppe deltagere, der samtidig havde behov for et større antal tolke. I forhold til at engagere de forskelligartede deltagere viser empirien, at formidlerne generelt er ganske dygtige, men også, at nogle – tit de mere erfarne – har flere kompetencer at trække på. Sådanne kompetencer kan være særligt vigtige, når man som formidler må gå "off road" for fx at forsøge at få en ustyrlig klasses opmærksomhed (afsnit 2.3).

Det er således i høj grad formidlernes kompetencer og personlighed, som er i spil, og dermed også individuelle forskelle her, der kan være udslagsgivende i forhold til, hvordan forskellige indsatser forløber. Hvad en karismatisk formidler fortæller om sig selv, kan deltagerne måske huske et år senere (afsnit 7.4.2), ligesom en formidler med stor personlig gennemslagskraft har nemmere ved at få skabt ro i en ukoncentreret deltagergruppe.

I forhold til at få skabt koncentration og engagement synes såvel Aarhus-indsatsen som Dialogkorpset at få god hjælp af forskellige øvelser, som bruges til at engagere deltagerne og få dem i tale. Det er samtidig øvelser, som man ville kunne finde lignende eksempler på i workshops om helt andre emner, da sådanne øvelser er en veletableret måde at facilitere gruppeprocesser på. Brugen af de forskellige øvelser medvirker til, at der skabes afvekslende forløb, og får alle deltagerne til at forholde sig til forskellige spørgsmål og emner.

Nogle faktorer synes altså umiddelbart at være enten hæmmende eller fremmende. Samtidig gør indeværende empirisk funderede rapport det også klart, at selv aspekter ved indsatser, som litteraturen fremhæver som fremmende i forhold til at opnå givne målsætninger, kan være udfordrende at gøre brug af i praksis.

For eksempel pointerer dele af litteraturen, at det kan have positive effekter at benytte sig af formidlere mv., som har et fællesskab med målgruppen. Ser man på skillelinjen imellem majoritetsdanskere og etniske minoriteter, har et fælles tilhørsforhold betydning for store dele af Dialogkorpsets arbejde (hvor både formidlere og en stor del af deltagerne har etnisk minoritetsbaggrund) og til dels for Meningsdannernetværkets arbejde. Denne undersøgelse pointerer dog, at et sådan "fælles tilhørsforhold" ikke altid har de intenderede virkninger. Nyankomne flygtninge kan fx have vanskeligt ved at spejle sig i Dialogkorpsets medlemmer, der er født og opvokset i Danmark (afsnit 7.2.1), ligesom deltagerne i en indsats kan efterspørge ligheder på andre identitetsmæssige parametre, som fx køn eller alder (afsnit 7.2). Andre målgruppemedlemmer igen kan have oplevelser af, at forskelle, frem for ligheder (på baggrund af forskellige identitetsmæssige kategoriseringsprincipper) kan være befordrende for det udbytte, som deltagerne får i en workshop. Og endelig kan fx baggrund i den samme etniske minoritetsgruppe gøre, at både deltagerne og formidlere holder igen med at åbne sig for at undgå, at der opstår sladder i deres egne miljøer.

Dermed har formidlernes kompetencer og det, at de bakker op om den indsats, de formidler, meget stor betydning. I to af de tre indsatser har en bevidsthed herom været med til at strukturere tilrettelæggelsen af indsatserne. Det ses, når både Aarhus-indsatsen og Dialogkorpset støtter op om deres formidlernes kompetenceopbygning og -vedligehold. Et vigtigt aspekt her er, at man i fællesskab diskuterer, og eventuelt ændrer, den indsats, man kommer ud med. Et andet aspekt er at støtte den enkelte formidler i vedkommendes individuelle arbejde, om det så er, når en erfaren coach giver instruktører fra Aarhus-indsatsen personligt feedback, eller når medlemmer af Dialogkorpset deltager i gruppesupervision. En stor udfordring i Meningsdannernetværkets arbejde var netop en mangel på denne type aktiviteter i projektets design.

I Dialogkorpset og – i endnu højere grad – i Meningsdannernetværket har man endvidere ønsket at anvende personlige fortællinger i indsatserne ud fra en erfaring om, at sådanne personlige fortællinger kan gøre stort indtryk på målgruppen. Brugen af sådanne historier pointerer igen vanskelighederne ved en inddeling i "hæmmende" og "fremmende" faktorer: På den ene side kan sådanne historier – som det også fremgår af studier på området – være et stærkt formidlingsredskab (Lien & Schultz, 2013). På den anden side viser denne undersøgelse, at ønsket om at bruge sådanne historier også rummer udfordringer og kan gøre formidlerne sårbare.

10.2.1 Betydningen af afgrænsninger – på forskellige parametre

At der kan være fordele og ulemper forbundet med de samme virkemidler og tilgange er noget, som går igen med hensyn til en række af forhold. Det drejer sig fx om afgrænsning af målgruppen. På den ene side kan denne afgrænses relativt snævert, som når Aarhus-indsatsen retter sig mod bestemte klassetrin på bestemte uddannelser. Anderledes ser det især ud for Dialogkorpsets langt bredere tilgang. Her kan man fx komme til at anvende tolk i arbejdet med nogle målgrupper, hvilket kan være meget udfordrende. Men fravælger man at bruge tolk, afgrænser man sig fra at nå en delmålgruppe, som man kan have et særligt ønske om at komme i kontakt med. Når Dialogkorpset vælger at lave nogle workshops med tolk, kan man med fordel reflektere over, hvordan de kan tilpasses tolkebrug, så de bliver så meningsfulde som mulig. I dag synes Dialogkorpset ofte at følge den ordinære drejebog, også når der anvendes tolk, og gør dermed fx brug af nogle øvelser, som kan være vanskelige at udføre, når der skal oversættes.

En anden klar forskel på de tre indsatser er deres geografiske udbredelse: De to indsatser på det æresrelaterede område er nationale, mens den tredje indsats kun foregår i Aarhus Kommune. I forhold til, at alle indsatserne er ret små – med hver mellem ca. 10 og 30 formidlere – er der en klar fordel ved at være afgrænset geografisk, da det gør det nemmere at holde fællesaktiviteter, også af kortere varighed.

Samtidig ville de to indsatser fra det æresrelaterede område dog ikke have gavn af en afgrænset geografisk lokalisering, netop fordi denne slags indsatser gør det sårbart at komme ud blandt "sine egne". Når en regional afgrænsning fungerer godt for Aarhus-indsatsen, er det altså netop knyttet til indsatsens anderledes karakter.

Et andet spørgsmål er, hvor meget af den tid, og de ressource, som formidlerne lægger i projekterne, der skal gå med hhv. opkvalificerende/udviklende tiltag og udadvendte aktiviteter. Det er også noget, som man i indsatser løbende må beslutte sig for.

10.2.2 Om diskriminationserfaringer og problemforståelser

En central forskel imellem Aarhus-indsatsen og de to indsatser på det æresrelaterede område er, om erfaringer med diskrimination og lignende indgår i indsatserne eller ej. Noget sådant sker i Aarhus-indsatsen, hvis fulde titel er *Dialogbaseret workshop om ekstremisme og diskrimination*. Dette sker på baggrund af viden om, at diskriminationserfaringer potentielt set kan påvirke radikaliseringsprocesser. Denne opmærksomhed åbner op for, at personlige holdninger – og eventuelt også erfaringer hermed – får mulighed for at komme til udtryk og blive anerkendt.

Dette synes kun i begrænset omfang at gøre sig gældende i de to indsatser på det æresrelaterede område, uanset at sådanne diskriminationserfaringer kan være særdeles relevante i arbejdet med etniske minoriteter (se kapitel 8). Når diskriminationserfaringer ikke er skrevet ind i de to indsatser på det æresrelaterede område, kan det ses i relation til, at de tager afsæt i problemforståelser (Bacchi, 2009), der altovervejende retter sig imod forhold, som er interne i etniske minoritetsmiljøer. Derved forholder indsatserne sig ikke aktivt til, at etniske minoritetsunge kan opleve sig pressede, ikke kun fra familiernes, men også fra det omgivende majoritetssamfunds side (Salole, 2018, 2020).

Flere af denne rapport's kapitler dokumenterer også, hvordan deltagere i Dialogkorps-workshops – unge såvel som forældre – udfordrer gyldigheden af korpsets problemforståelser og byder ind med problemforståelser, der afviger fra korpsets afsæt. Sidstnævnte kan fx handle

om, at forældre oplever sig udfordret i deres forældrerolle i Danmark, frem for at være meget magtfulde.

De to indsatser på det æresrelaterede område bygger, som tidligere beskrevet, på en problemforståelse, ifølge hvilken etniske minoritetsforældre bestemmer for meget over deres børn. I forlængelse heraf ønsker man at give børn og unge mere selvbestemmelse. En yderligere udfordring ved denne tilgang kan dog være, at forældrekontrol også har positive aspekter. Det handler naturligvis ikke om, at unge mennesker skal leve med vold og urimelig kontrol, men om, at nogle former for "frigørelse" af etniske minoritetsunge kan have uønskede sideeffekter. Etniske minoritetsunge, der i højere grad deltager i et ungdomsliv med alkohol og fester og følges mindre tæt af deres forældre, ser fx ud til oftere at få problemer med uddannelsesfravald og kriminalitet (Engebrigtsen & Fuglerud, 2007; Moldenhawer, 2002, 2005). Det er altså ikke irrelevant, når en etnisk minoritetsmor fremhæver, at forældrene – i familier, der bor i udsatte boligområder – må holde kontrol med børnene for at forebygge, at de fx ender i bander (se case i afsnit 9.2) (Tiilikainen, 2015).

I andre sammenhænge udfordrer unge workshopdeltagere korpsmedlemmers problemkonstruktioner i forhold til, at bestemte former for adfærd i familierne skal fortolkes som (forkert) kontrol eller som (rigtig) omsorg. Det kan til dels forklares ved, at børn generelt er meget loyale over for deres forældre og kan søge at tilpasse deres egen adfærd for at passe på, at relationen på tværs af generationer ikke overbelastes (Drummond Johansen & Varvin, 2020; Maliepaard & Alba, 2016). Også fx deltageres tilslutning til religiøse værdier kan være noget, som ikke møder anerkendelse i korpsets arbejde, uanset at religion faktisk også ser ud til, i nogle tilfælde, at kunne støtte etniske minoriteter på måder, så de kan klare sig bedre i uddannelsessystemet og i samfundet generelt (Suárez-Orozco & Suárez-Orozco, 2001). Modsat kunne der være en større rummelighed i forhold til religiøse argumenter, hvis dette kom på banen i en Aarhus-workshop (se afsnit 4.4).

10.2.1 Dialog – på forskellige måder

Denne undersøgelses empiri viser endvidere, hvordan indholdet i indsatserne i høj grad består af den dialogiske tur-tagning, som er blevet kaldt "*the atom of the human world*" (Jenkins, 2008, p. 78). Empirien belyser dermed også, hvordan magt konkret kan være indlejret i social interaktion: Det er formidlerne, der har "lærer-rollen" i sekvenser af initiering, respons og evaluering (Mehan, 1979). I initieringen er det dem, der fx vælger at spørge én deltager/elev, og ikke en anden, og som bringer bestemte spørgsmål på banen. Det er også formidleren, som evaluerer den respons, som deltageren giver (eventuelt i form af at lukke emner ned), og som initierer næste sekvens.

Her ses en klar forskel imellem de to workshop-baserede indsatser, Aarhus-indsatsen og Dialogkorpset: I førstnævnte søger man i vid udstrækning at få forskellige – og gerne modstridende – holdninger på banen. I interaktionen fremmer man denne dagsorden ved, at man ikke evaluerer indholdet i forskellige elevers udsagn, men knytter en positiv evaluering til elevernes lyst til at udtrykke sig. I Dialogkorpsets arbejde er det derimod tydeligt, at den respons, som nogle deltagere giver, evalueres mere positivt end andres. Dette flugter med en dagsorden om at søge at være holdningsbearbejdende, men kan udfordre deltagernes oplevelse af at blive anerkendt og – i forlængelse heraf – at indgå i dialogen.

Empirien indikerer således, at deltagere dels kan være tilbageholdende med at udtrykke holdninger, som de godt ved ikke flugter med Dialogkorpsets indstilling. Det fremgår fx, når Dialogkorpsets medlemmers initieringer mødes med tavshed (se fx afsnit 9.3). Når deltagere går ind i

dialoger, hvor de fastholder deres egne synspunkter, oplever de i nogle tilfælde, at disse synspunkter får lov til at få plads. Korpsmedlemmer bruger dog i andre tilfælde den magt, de har over en workshops forløb, til at dreje dialogen tilbage til at forholde sig til deres problemforståelse. Når en rekvirent pointerer, at dette kan få deltagere til at føle sig "gjort forkerte", og at det kan få deltagere til at tale korpsmedlemmer efter munden (se fx afsnit 9.3.1), må man formode, at indsatsen næppe er i stand til at bidrage med de forandringer, som den stiler imod. Man kan faktisk frygte, at sådanne oplevelser kan opleves som udgrænsende og måske være med til at skubbe på processer, der styrker en reaktiv etnicitet (Rumbaut, 2008; Tezcan, 2019).

I forhold til det dialogiske udgangspunkt i især Dialogkorpset er det også et åbent spørgsmål, hvor meget man reelt interesserer sig for deltagernes synspunkter og verdensforståelse. Denne undersøgelse viser, at åbne samtaler – hvor man er reelt interesseret i at *forstå* sine samtalepartnere frem for at forsøge at få dem til at *ændre* sig – kan bidrage med kompleks og nuanceret viden. Vigtigheden af en sådan respektfuld interesse fremhæves også som central i flere af de indsatser, der er beskrevet i delrapport 1 (Berg & Denison, 2013; Nieuwboer & van't Rood, 2016; Renzaho, McCabe, et al., 2011).

En sådan åbenhed og interesse åbner samtidig op for at blive klogere på deltagerne. Som denne undersøgelses empiri viser, er der meget store forskelle imellem de deltagere, som VIVE har været i berøring med. De har forskellige syn på verden og også meget forskellige syn på det, som man fra myndighedernes side betegner som fx "negativ social kontrol". Ved at lytte til deres synspunkter – og ved at være opmærksom på de mange nuancer, der udtrykkes – kan man blive klogere på, hvordan indsatser opleves af de deltagere, som de er sat i verden for at påvirke. Og det er i sandhed et komplekst billede, der tegnes. Det rejser spørgsmålet om, hvad man eventuelt gør med den store viden, som ad den vej kan oparbejdes. Dette kan denne undersøgelse ikke give svar på. Men det synes sikkert, at en sådan lyttende åbenhed har potentiale for at kunne berige de indsatser, som man sætter i værk.

10.2.2 Et potentiale for uønskede virkninger

I forhold til de to æresrelaterede indsatser peger denne undersøgelse på, at de til dels kan ses som udtryk for den tilgang af "*coercive concern*" – "*tvingende omsorg*" – som forskeren Reva Jaffe-Walther har påpeget eksisterer i Danmark (Jaffe-Walter, 2016). Tilgangen fremstiller et "dansk" ungdomsliv som den bedste måde at leve på, og man søger (omsorgsfuldt) at "frigøre" unge etniske minoriteter til et liv, hvor de fx dyrker sex før ægteskab og drikker alkohol. I en del tilfælde er sådanne praksisser på linje med unges egne ønsker, og indsatserne kan dermed muligvis bidrage til personlige frigørelsesprojekter og opleves som støttende. I andre tilfælde identificerer unge sig i højere grad med normer og praksisser, der er knyttet til andre kontekster end den majoritetsdanske. Her kan fx religiøse værdier (ofte i form af islam) være centrale, og en kontinuitet med forældres normer og levevis blive tillagt stor betydning. Sådanne unge kan dermed opleve (velmenende) indsatser som "*tvingende*" frem for som "*omsorgsfulde*". At blive udsat for sådanne "redningsforsøg" – uagtet en omsorgsfuld intention – er dermed langt fra altid noget, som målgruppen påskønner (Abu-Lughod, 2002; Jaffe-Walter, 2019; Skadegård, 2017). Tværtimod kan det opleves som indsatser, der dels marginaliserer de unge, dels måske kan uddybe udfordringer for etniske minoritetsfamilier, som i forvejen kan have mange problemer at slås med (Haga, 2014; Paulsen et al., 2014).

Spørgsmålet kan dermed blive, om deltagere oplever, at deres livsvalg accepteres som legitime, eller om livsvalg, som afviger fra den majoritetsdanske norm, anses for at være såvel

forkerte som en form for "*falsk bevidsthed*", som den unge skal hjælpes fri af. Man kan argumentere for, at sidstnævnte er tilfældet, når et korpsmedlem "*aner*", at en religiøs workshop-deltager nok "*ikke tør indrømme*" – heller ikke over for sig selv – at han måske ikke er så enig med sin "*religion eller kultur eller whatever*", som han selv siger, han er (afsnit 9.3.1). Ud over det etisk problematiske ved at dømme "*falsk bevidsthed*" på en workshop-deltager, er det også tvivlsomt, om tilgangen kan andet end at skabe mere af den "*modstand*", som korpsmedlemmer i andre sammenhænge oplever at møde (fx afsnit 9.2).

Mere bredt kan nævnes den unge deltager, som oplever (afsnit 2.6.3), at han i Danmark – "*som muslim eller som ... en anden*" – bliver forsøgt "*påduftet vestlige værdier*" og "*set ned på*". Opfattes forsøg på påvirkning på den måde, er en forventelig reaktion, at man trækker sig tilbage og eventuelt i endnu højere grad vender sig imod sin egen etniske minoritetsgruppe. I indsatsene bør man dermed have stor opmærksomhed på den eventuelle forekomst af sådanne uønskede konsekvenser (Rumbaut, 2008).

I forhold til Aarhus-indsatsen må man være opmærksom på nogle forskeres påpegning af, at der også i forebyggende indsatser kan være en risiko for uønskede effekter: Indsatser om et bestemt – meget sjældent forekommende – fænomen som radikaliserings og ekstremisme kan fx øge fænomenets synlighed og skabe en fejlagtig oplevelse af, at det er mere udbredt, end det i realiteten er, hvilket kan øge dets tiltrækningskraft (Balvig et al., 2017). Dermed kan fx forebyggende tiltag, der sigter imod at begrænse unges alkoholforbrug, reelt ende med at have den modsatte effekt, fordi et fænomen får bevågenhed og medvirker til, at den enkelte tror, at fænomenet (fx at drikke sig fuld som ung) er mere udbredt, end det reelt er (Balvig & Holmberg, 2014). I forlængelse af ovenstående anbefaler nogle forfattere, at man på det brede forebyggende område anvender en tilgang, hvor man søger at opbygge generelle ressourcer og minimere sårbarhedsfaktorer, men hvor man ikke fokuserer eksplicit på fænomener som fx radikaliserings og ekstremisme (Balvig & Holmberg, 2014; Hemmingsen & Castro, 2017; Herz, 2016). Sådanne indsatser kan også have negative konsekvenser, hvis nogle deltagergrupper oplever sig stigmatiseret af dem (Briggs, 2010; Jarvis & Lister, 2013; Lindekilde, 2012). Den mulige forekomst af udfordringer som de ovenfor nævnte er man dog i Aarhus-indsatsen tydeligvis bevidst om.

10.3 En alternativ begrebssætning – "kommunikationsindsatser"

Et ønske i opdraget fra SIRI har været at se på, hvordan indsatser som de undersøgte kan konceptualiseres. Delrapport 1 diskuterer de begreber – "*holdningsbearbejdning*" og "*forebyggelse*" – der som udgangspunkt har været brugt som betegnelser for de tre undersøgte indsatser. Disse to begreber handler om intentionerne med indsatserne: At man ønsker, at indsatserne enten kan rykke deltagernes holdninger i bestemte retninger eller er stand til at hindre, at bestemte negative fænomener senere kommer til at opstå.

Den indsamlede empiri problematiserer brugen af disse betegnelser. For uanset at indsatserne i nogle tilfælde meget vel kan have sådanne intenderede virkninger, er det også muligt, at de har andre former for – eventuelt modsatrettede – virkninger. Endelig er det sandsynligt, at alle de tre – enkeltstående og kortvarige – indsatser, i forhold til de fleste deltagere kun efterlader sig begrænsede, blivende spor.

Derfor foreslår VIVE, at de tre indsatser i stedet konceptualiseres som "*kommunikationsindsatser*". Etymologisk kommer ordet kommunikation af latin og har sin oprindelse i de beslægtede begreber *communicatio* = "meddelelse", *communicare* = "udveksle meddelelser, gøre fælles,

dele med nogen" og communis = "fælles" (Den Store Danske, 2020). Kommunikationsprocesser kan konceptualiseres på mange måder, men de grundlæggende elementer er afsender, budskab, kanal/medium samt modtager. I kommunikationsforskning lægges generelt megen vægt på, at man som afsender kan gøre en stor indsats for at påvirke sine modtagere på bestemte måder. Det kan fx ske gennem arbejdet med udformningen af budskabet og i valget af kanal mv. Om modtagerne opfatter budskabet som intenderet og eventuelt tager det til sig på bestemte, ønskede måder, er dog ikke noget, som afsenderen helt og fuldt kan være herre over.

At bruge betegnelsen kommunikation flytter dermed fokus hen på det, som reelt foregår, når der afholdes en workshop eller et oplæg: der kommunikeres. Det er afsenderne (SIRI og Aarhus Kommune samt de respektive formidlere), der ankommer med givne budskaber, som de ønsker at udbrede. Dette sker i varierende omfang igennem en dialogisk proces. At denne kommunikation finder sted, er åbenbart. I forlængelse heraf ligger fokus dermed ikke på forhåbningerne til, hvad der måtte ske (eller ikke ske), når indsatserne er til ende.

At konceptualisere indsatserne som kommunikationsindsatser fremhæver som nævnt den store betydning af afsender- og modtagerforhold. I forhold til afsenderforhold synes Aarhus-indsatsens forankring i en kommune fx at frembyde nogle fordele frem for – som de to æresrelaterede indsatser – at være forankrede i en styrelse under Udlændinge- og Integrationsministeriet. I forhold til de sidstnævnte to indsatser kan fx en ministers kagefejring af stramninger på udlændingeområdet eller en regerings plan om at lave et udrejsecenter (på øen Lindholm) influere negativt på, hvordan indsatserne modtages (jf. citater i afsnit 8.3).

Anskuer man de tre indsatser som kommunikationsindsatser, træder det også tydeligere frem, hvor stor betydning den meget forskelligartede målgruppe har for, hvordan indsatserne forløber. På den ene side er Aarhus-indsatsens målgruppe relativt homogen. Her er drejebogen, som indsatserne forløber efter, endvidere tilpasset forskelle i fx vidensniveau på forskellige uddannelsesinstitutioner og klassetrin. I kombination med, at indsatsen i høj grad formidler viden om et emne, som ikke handler direkte om personlige holdninger (og dermed ikke søger at skabe forandringer der), tager målgruppen generelt godt imod denne indsats.

Anderledes forholder det sig med de to æresrelaterede indsatser. Ud over vanskelighederne ved at ramme det korrekte niveau for en meget sammensat målgruppe, kan der også være interesse-mæssige årsager til, at nogle delmålgrupper tager hhv. mere eller mindre positivt imod Dialogkorpsets workshops. På den ene side kan nogle unge være meget motiverede til at engagere sig i en workshop, der omhandler – og stiler imod at øge – deres individuelle frihedsrettigheder. På den anden side kan fx unge mænd eller forældre være negativt stemt over et budskab, som fremstiller noget, de måske oplever som "*omsorgsfuld adfærd*" over for fx søstre/børn som repressivt, og som noget, hhv. brødre/forældre bør ændre. Sådanne interesseforhold vil igen påvirke, hvordan forskellige delmålgrupper forholder sig til en given (kommunikations)-indsats. Disse interesseforhold er med til at forme de enkelte målgruppemedlemmers "*erfaringshorisont*" og – som Hans Georg Gardamer pointerer – al forståelse er knyttet op på forforståelse og den enkeltes allerede eksisterende viden om verden og dens beskaffenhed (Jensen, 1998).

10.4 anbefalinger

På baggrund af SIRI's ønske om, at denne rapport skal indeholde anbefalinger til det fremadrettede arbejde, kan sådanne gives på flere niveauer.

På et **praksisnært niveau** kan man overveje betydningen af følgende faktorer:

- Formidlerne er indsatsernes mest centrale "virkemiddel". Dermed er rekruttering og kompetenceopbygning af overordentligt stor betydning.
- I indsatser, der potentielt kan være psykisk udfordrende for formidlerne, er det vigtigt at indtænke muligheder for fx psykolog-supervision, som det bl.a. bruges i Dialogkorpset.
- Formidlerne har brug for at føle ejerskab for, og have mulighed for, at præge den indsats, som de er en del af. Dette er vigtigt at medtænke, også når nye tiltag startes op.
- Aarhus-indsatsen har tilknyttet en erfaren undervisnings-coach, der kan give også mere erfarne formidlere feedback på deres arbejde. Dette synes at være et godt greb, der eventuelt kan inspirere i tilrettelæggelsen af andre indsatser.
- Afsenderforhold har betydning for, hvordan indsatser opfattes og modtages. Her kan man overveje, om de æresrelaterede indsatsers forankring i regi af en styrelse under Udlændinge- og Integrationsministeriet er velvalgt, eller om man alternativt kunne forankre indsatser på området i fx NGO-regi.

Der er endvidere knyttet **fordele og ulemper ved en lang række faktorer**. Her må man i en given indsats træffe konkrete valg. Nogle af de overvejelser man bør gøre sig, kan tematisk opstilles som følger:

Målgruppe

- **Generelt: En snæver vs. en bred målgruppe.** Det kan være udfordrende at skulle ud til meget forskelligartede målgrupper. Derved kan man også – som Aarhus-indsatsen – afgrænse sig mere snævert (fx til unge i bestemte dele af uddannelsessystemet). Det gør det nemmere at udvikle en målrettet indsats, men indsnævrer samtidig de personer, man når ud til.
- **Brug af tolk eller ej.** En del af målgruppeovervejelsen handler om bruger af tolk. Gør man det, kan man nå ud til potentielt vigtige delmålgrupper. Gør man det ikke, kan man sikre en højere kvalitet i indsatserne, ved at fastholde et koncept, hvor formidlerne kommunikerer direkte med deltagerne.
- **Landsdækkende eller regional indsats.** Aarhus-indsatsen viser, at en regional indsats fx gør det nemmere at vedligeholde instruktørers kompetencer inden for et begrænset budget. Samtidig er rækkevidden af en geografisk afgrænset indsats i sagens natur mindre. Det er også vigtig at holde sig for øje, at indsatser som Dialogkorpset og Meningsdannerne ikke egner sig til at være geografisk afgrænsede, da det er sårbart at holde personlige oplæg i et miljø, hvor man er kendt.

Tidsforbrug

Her handler det om, hvordan man bruger tid – såvel i forhold til deltagerne, som i forhold til selve indsatsens opbygning.

- **Varighed af de enkelte indsatser.** Det handler om, hvordan forskellige formater passer ind i de sammenhænge, man har mulighed for at indgå i. En meget kort indsats kan have svært ved at nå omkring relevante emner og involvere alle deltagere. Længere indsatser (som Dialogkorpsets model med weekend-lange "empowerment-workshops") har dog vis sig svære at finde mulighed for at afholde.
- **Enkeltstående eller gentagende indsatser.** De undersøgte indsatser har langt overvejende haft en enkeltstående karakter, hvilket begrænser deres rækkevidde og deres

muligheder for at skabe varige forandringer. I forlængelse heraf kan man overveje, om indsatser, der er tilrettelagt som længere forløb er at foretrække. Man kan dog også overveje, om kortvarige (kommunikations-)indsatser kan have deres berettigelse, eventuelt fordi de kan indgå i forløb, der tilrettelægges i fx skoler eller foreninger, og dermed er et bidrag til en bredere palet af tiltag. Således kan også indsatser af mindre omfang fx bidrage til den løbende demokratiske debat.

Opbygning af indsatsen

- **Flere eller færre formidlere.** Flere formidlere giver mere fleksibilitet, både i forhold til at påtage sig opgaver, og i forhold til at have formidlere med forskellige profiler. Færre formidlere kan give mere rutine, og være betydningsfuldt, hvis der skal være et højt engagement blandt alle formidlerne.
- **Formidlere med eller uden bestemte gruppetilhørsforhold.** Empirien viser, at der kan være såvel fordele som ulemper ved forskellige rekrutteringsstrategier. I forhold rekrutteringsstrategier kan en snæver sammenknytningen af etniske minoriteter og negativ social kontrol såvel udgrænse andre målgrupper, der oplever negativ social kontrol, som opleves stigmatiserende. Opleves sidstnævnte, kan det begrænse indsatsers potentiale for at skabe positive forandringer.
- **Omfang af opkvalificering og løbende sparring.** Når formidlerne er indsatsernes vigtigste "redskab", er det af central betydning at de har relevante kompetencer, og at de føler et ejerskab for indsatserne. Empirien viser, dels, at denne form for infrastruktur kan opbygges på forskellige måder. Og dels, at man må være meget bevidst om sammenhængen imellem en indsats' karakter, og formidlernes behov, som når formidlere i såvel Meningsdannernetværket som Dialogkorpset oplever behov for psykologisk støtte i forhold til deres arbejde.
- **Forankring af indsatsen.** I kommunikationsindsatser har afsenderens troværdighed stor betydning for, hvordan indsatser modtages. Dermed kan man overveje, hvor indsatser med fordel kan forankres.

Koncept – konkrete overvejelser

Undersøgelsen viser, at man kan udvikle forskelligartede koncepter for indsatser. Det kan fx konceptualiseres som følger:

- **Frivilligt vs. lønnet arbejde.** I forhold til at få mest muligt ud af et begrænset budget kan indsatser samtænke frivilligt arbejde med lønnet indsats. Tilgangen rummer dog udfordringer i forhold til de krav, det er muligt at stille til formidlere, der delvist arbejder frivilligt.
- **En åben vs. en mere fastlagt tilgang.** Som empirien viser, kan man såvel tilpasse sin tilgang efter konteksten (fx i Dialogkorpset) som have et mere fastlagt koncept (fx i Aarhus-indsatsen). Begge modeller kan have fordele og ulemper, som i høj grad også hænger sammen med afgrænsning af målgruppen.
- **Brug af personlige historier eller ej.** Der kan være et forandringspotentiale i at anvende formidlere, som anvender deres personlige historier i arbejdet. Dette potentiale kan nok have særlig betydning, når der er en særlig genklang med en konkret målgruppe. Omvendt kan det være sårbart at stå offentligt frem med vanskelige personlige erfaringer, ligesom personer med sådanne erfaringer kan have psykiske udfordringer. Sårbarheden kan også betyde, at formidlere afholder sig fra at arbejde med deltagere, fra sin egen regionale egen og/ eller sin egen (etniske minoritets-)gruppe.

- **Indsatser på flere niveauer eller ej.** Litteraturen peger på, at det kan være vanskeligt at skabe forandringer, hvis man kun retter sig imod ét niveau. Flerstrengede indsatser, der retter sig imod forskellige, men sammenknyttede, målgrupper på samme tid (som fx både børn, forældre og lokale institutioner), er dog i sagens natur langt mere omfattende end de tre indsatser, denne undersøgelse har fokuseret på. Det skal også påpeges, at selv sådanne omfattende indsatser kan have vanskeligt ved at skabe bestemte former for fx holdningsændringer, da sådanne ændringer altovervejende kan knyttes til mere generelle samfundsprocesser.
- **Åbenhed over for oplevelser med fx diskrimination eller ej.** Har indsatser fokus på at nå ud til deltagere fra etniske minoritetsgrupper kan det være relevant overveje, om man skal åbne op for dialog om diskriminationserfaringer. Denne tilgang var til stede i Aarhus-workshoppen. Modsat kunne sådanne erfaringer blive marginaliseret i fx Dialogkorpsets indsatser. Et resultat kan blive, at deltagene ikke føler sig anerkendt, og at de trak sig fra interaktionen, eller måske endda følte modstand imod indsatsen. En større åbenhed overfor reelt at lytte til deltagernes – ofte meget forskelligartede – oplevelser og synspunkter vil også kunne danne basis for at videreudvikle indsatser på meningsfulde og inkluderende måder.

Koncept – overordnede overvejelser

- **En opdragende vs. en anerkendende tilgang.** Som empirien og litteraturen viser, kan det være udfordrende, og til tider nok også kontraproduktivt, at have indsatser med et opdragende formål, der altså ønsker at ændre deltagerne på forud fastsatte måder. Dermed synes en reelt anerkende tilgang at være mere velegnet, men det er et spørgsmål, om en sådan kan ses som noget, der opfylder givne indsatsers bagvedliggende intentioner. Er dette ikke tilfældet, kan man overveje, om intentionerne skal gentænkes i forhold til den virkelighed, som indsatserne udspiller sig i. Løbende refleksioner i forhold til, hvordan man bedst rammer den rette balance i en given indsats er også af stor betydning.
- **At adressere holdninger vs. handlinger.** De tre undersøgte indsatser lægger sig forskelligt på et kontinuum ift., i hvilken grad de retter sig imod at påvirke hhv. holdninger og handlinger. I det ene ende af spektret ligger Aarhus-indsatsen, som eksplicit søger at undgå at kere sig om holdninger, da det kun er handlinger, der kan være ulovlige. I den anden ende af spektret ligger Meningsdannernetværket, som bygger på personlige – og også individuelt forskellige – holdninger, som man kommer ud med i det offentlige rum. Et sted i midten ligger Dialogkorpset, med en tvedelt ambition om at være både "anerkendende" og "holdningsbearbejdende".
- **Opmærksomhed på uønskede virkninger, herunder stigmatiserende virkninger.** Empirien såvel som litteraturen tyder på, at indsatser som de undersøgte kan udløse mange forskellige former for reaktioner – eventuelt samtidig. Det er fx muligt, at tilgange, hvor man adresserer udvalgte problemer på baggrund af bestemte problemforståelse, i nogle tilfælde kan bidrage til at fremme reaktive etnicitetsprocesser (Rumbaut, 2008; Tezcan, 2019). Dermed kan en indsats, som i udgangspunktet er tænkt som "omsorgsfuld", reelt opleves som "repressiv", som Jaffe-Walters fremhæver det i sit arbejde med forekomsten af "*coercive concern*", fx i den danske folkeskole (Jaffe-Walter, 2016, 2019). Andre studier påpeger, at indsatser kan have negative konsekvenser, hvis nogle deltagergrupper oplever sig stigmatiseret af dem (Briggs, 2010; Jarvis & Lister, 2013; Lindekilde, 2012). Tilsvarende indebærer den blotte omtale af (sjældent forekommende) fænomener en risiko for, at fænomenet tiltrækker sig uønsket opmærksomhed (Hemmingsen & Castro, 2017). Det kan fx være i form af flertalsmisforståelser, hvor et

fænomen anses for at være mere udbredt end det reelt er (Balvig et al., 2017; Balvig & Holmberg, 2014). At forsøge at sikre sig imod forekomst af sådanne uønskede virkninger er dermed også vigtigt.

- **Overvejelser i forhold til at anvende andre former for tilgange.** Det er muligt, at tilgange, der mere åbent søger at fremme tolerance og refleksion, i mindre grad risikerer at virke stigmatiserende. Indsatser, der søger at øge bl.a. tolerance ved at bringe forskellige synspunkter i kontakt med hinanden er beskrevet i Delrapport 1 (Christiansen et al., 2017; Galal, 2017; Wilson, 2013, 2017). Sådanne tolerance-fokuserede indsatser er dog heller ikke uproblematisk og synes endvidere heller ikke at føre de store ændringer med sig, bl.a. fordi konteksten forbliver uændret. Men sådanne indsatser kan være relevante, hvis man (som det fx er tilgangen i Aarhus-indsatsen), mener at folks holdninger er deres eget frie valg. Tilsvarende pointerer en vidensopsamling i forhold til uddannelsesindsatser på ekstremismeområdet, at *"the key is gaining insights rather than conditioning"* (Davies, 2018, p. 43). I indeværende kontekst kan det oversættes til, at en større grad af reel åbenhed er at foretrække frem for at (søge at) "bearbejde" folks holdninger.

Samlet set viser denne undersøgelse, at en lang række mennesker – først og fremmest formidlerne fra de tre indsatser – lægger et stort og engageret stykke arbejde i at møde en mangfoldig målgruppe. Men undersøgelsen viser også, at de – især når de ønsker at generere bestemte former for forandringer – nok langt fra altid opnår deres ønskede mål. Dette betyder dog ikke, at indsatserne ikke gør en positiv forskel, men udspringer bl.a. af, at små, enkeltstående indsatser har en begrænset rækkevidde. De kan dog potentielt set skabe vigtige forandringer i nogle individers biografier, samt være en del af de større udviklings- og forandringsprocesser, der løbende pågår i det danske samfund.

Litteratur

- Aarset, M.F. & Sandbæk, M.L. (2009), *Foreldreskap og Ungdomslivsvalg i en Migrationskontekst*, ISF - institutt for Samfunnsforskning, Oslo.
- Abbott, M., Landers, P. & Pratt, E. (2019), 'Peer-to-peer supports: promoting employment & well-being', Office of the Assistant Secretary for Planning & Evaluation U.S. Department of Health & Human Services Office.
- Abu-Lughod, L. (2002), 'Do Muslim Women Really Need Saving? Anthropological Reflections on Cultural Relativism & Its Others', *American Anthropologist*, Vol. 104 No. 3, pp. 783–790.
- Agustí-Panareda, J. (2006), 'Cross-cultural Brokering in the legal, institutional & normative domains: Intercultural mediators managing immigration in Catalonia', *Social & Legal Studies*, Vol. 15 No. 3, pp. 409–433.
- Alhassan, Y.N., Barrett, H., Brown, K.E. & Kwah, K. (2016), 'Belief systems enforcing female genital mutilation in Europe', *International Journal of Human Rights in Healthcare*, Vol. 9 No. 1, pp. 29–40.
- Ali, R.B.M., Moss, S.A., Barrelle, K. & Lentini, P. (2017), 'Initiatives that Counter Violent Radicalization but are Perceived as Suitable by Targeted Communities', *Journal of Police & Criminal Psychology*, Journal of Police & Criminal Psychology, Vol. 32 No. 1, pp. 43–55.
- Alizadeh, V., Törnkvist, L. & Hylander, I. (2011), 'Counselling teenage girls on problems related to the "protection of family honour" from the perspective of school nurses & counsellors', *Health & Social Care in the Community*, Vol. 19 No. 5, pp. 476–484.
- Als Research (2011), *Ung I 2011 – Nydanske Unges Oplevelse Af Social Kontrol , Frihed Og Grænser*, Als Research, København.
- Als Research (2019a), *Maskulinitetsopfattelser Og Holdninger Til Ligestilling - Særligt Blandt Minoritetsetniske Mænd*, Als Research, København.
- Als Research. (2019b), *Supplerende Analyser Af Religions Betydning for Maskulinitetsopfattelser Og Holdninger Til Ligestilling*, Als Research, København.
- Aly, A., Taylor, E. & Karnovsky, S. (2014), 'Moral Disengagement & Building Resilience to Violent Extremism: An Education Intervention', *Studies in Conflict & Terrorism*, Vol. 37 No. 4, pp. 369–385.
- Bacchi, C. (2009), *Analysing Policy: What's the Problem Represented to Be?*, Pearson Education, Frenchs Forest, NSW.
- Bacchi, C. (2010), 'Foucault , Policy & Rule: Challenging the Problem-Solving Paradigm', Institut for Historie, Internationale Studier og Samfundsforhold, Aalborg Universitet. FREIA's tekstserie no. 74.
- Balvig, F. & Holmberg, L. (2014), *Flamingoeffekten - Sociale overdrivelser og social pejling*, Jurist- og Økonomiforbundets Forlag, København.
- Balvig, F., Holmberg, L. & Soei, A. (2017), *Tingbjergundersøgelsen – Om risikoadfærd og sociale overdrivelser blandt børn og voksne i Tingbjerg*, AFFORD – Akademiet for Forebyggelse Danmark, København.
- Barth, R. (1969), *Ethnic Groups & Boundaries*, Universitetsforlaget, Oslo.
- Bassanini, A. & Saint-Martin, A. (2008), 'The Price of Prejudice: Labour Market Discrimination

- on the Grounds of Gender & Ethnicity', OECD Employment Outlook.
- Bauer, E. (2016), 'Practising kinship care: Children as language brokers in migrant families', *Childhood*, Vol. 23 No. 1, pp. 22–36.
- Berlingske (2018), *DF vil lukke kampagne mod social kontrol: 'Kæden er hoppet helt, helt af, og jeg er målløs over, at Integrationsministeriet er gået med til det'*, *Berlingske* 19. april 2018.
- Belfrage, H., Strand, S., Ekman, L. & Hasselborg, A.-K. (2012), 'Assessing Risk of Patriarchal Violence with Honour as a Motive: Six Years Experience Using the PATRIARCH Checklist', *International Journal of Police Science & Management*, Vol. 14 No. 1, pp. 20–29.
- Berg, R.C. & Denison, E.M. (2013), 'A realist synthesis of controlled studies to determine the effectiveness of interventions to prevent genital cutting of girls', *Paediatrics & International Child Health*, Vol. 33 No. 4, pp. 322–333.
- Berry, J.W., Phinney, J.S., Sam, D.L. & Vedder, P. (2010), 'Immigrant youth: Acculturation, identity & adaptation', *Zeitschrift Fur Padagogik (Beiheft)*, Vol. 55 No. 55, pp. 17–43.
- Bertaux, D. (2003), 'The usefulness of life stories for a realist & meaningful sociology', in Sperling, V., Humphrey, R., Miller, R. & Zdravomyslova, E. (Eds.), *Biographical Research in Eastern Europe: Altered Lives & Broken Biographies*, Ashgate, Aldershot, pp. 39–51.
- Bjørge, T. (2013), *Strategies for Preventing Terrorism*, Palgrave Macmillan, Hampshire.
- Bracke, S. (2012), 'From "saving women" to "saving gays": Rescue narratives & their dis/continuities', *European Journal of Women's Studies*, Vol. 19 No. 2, pp. 237–252.
- Briggs, R. (2010), 'Community engagement for counterterrorism: lessons from the United Kingdom', *International Affairs*, Vol. 86 No. 4, pp. 971–981.
- Brown, K., Beecham, D. & Barrett, H. (2013), 'The Applicability of Behaviour Change in Intervention Programmes Targeted at Ending Female Genital Mutilation in the EU: Integrating Social Cognitive & Community Level Approaches', *Obstetrics & Gynecology International*, Vol. 2013, pp. 1–12.
- Bursell, M. (2007), 'What's in a name? A field experiment test for the existence of ethnic discrimination in the hiring process', *SULCIS Working Paper, Stockholm University*, No. 7.
- Christiansen, L.B., Galal, L.P. & Hvenegaard-Lassen, K. (2017), 'Organised Cultural Encounters: Interculturality & Transformative Practices', *Journal of Intercultural Studies*, Vol. 38 No. 6, pp. 599–605.
- Cihangir, S. (2013), 'Gender specific honor codes & cultural change', *Group Processes & Intergroup Relations*, Vol. 16 No. 3, pp. 319–336.
- Cindoglu, D. (1997), 'Virginity tests & artificial virginity in modern Turkish medicine', *Women's Studies International Forum*, Vol. 20 No. 2, pp. 253–261.
- Cinthio, H. (2015), '"You go home & tell that to my dad!" Conflicting Claims & Understandings on Hymen & Virginity', *Sexuality & Culture*, Vol. 19 No. 1, pp. 172–189.
- Coburn, A. (2011), 'Building social & cultural capital through learning about equality in youth work', *Journal of Youth Studies*, Vol. 14 No. 4, pp. 475–491.
- Corrigan, P.W. & Michaels, P.J. (2014), 'Disparities of People with Serious Mental Illness', *Social Work in Public Health*, Vol. 29 No. 6, pp. 581–593.

- COWI. (2014), *Evaluering af indsatsen for at forebygge ekstremisme og radikaliserings*, Cowi og Social-, Børne- og Integrationsministeriet, København.
- Dahl, M. & Krog, N. (2018), 'Experimental evidence of discrimination in the labour market: Intersections between ethnicity, gender, & socio-economic status', *European Sociological Review*, Vol. 34 No. 4, pp. 402–417.
- Danneskiold-Samsøe, S., Mørck, Y. & Sørensen, B.W. (2019), *Æresrelateret social kontrol - Teori og praksis i socialt arbejde*, Akademisk Forlag, København.
- Davies, L. (2018), *Review of Educational Initiatives in Counter-Extremism Internationally: What Works?*, Göteborg, available at: <https://doi.org/10.1080/14681366.2011.582258>.
- Den Store Danske. (2020), 'Den Store Danske Encyklopædi', Kommunikation. <https://denstoredanske.lex.dk/kommunikation>
- Dialogbaseret workshop. (2017), *Introduktion*, Dialogbaseret workshop om radikaliserings og diskrimination, Aarhus.
- Dialogbaseret workshop. (n.d.). 'Dialogbaseret workshop om radikaliserings og diskrimination', Forebyggelse af radikaliserings og diskrimination i Aarhus - et samarbejde imellem Aarhus Kommune og Østjyllands Politi, Aarhus.
- Drummond Johansen, J. & Varvin, S. (2020), 'Negotiating identity at the intersection of family legacy & present time life conditions: A qualitative exploration of central issues connected to identity & belonging in the lives of children of refugees', *Journal of Adolescence*, Elsevier, Vol. 80 No. May 2019, pp. 1–9.
- Engebrigtsen, A. & Fuglerud, Ø. (2007), *Ungdom i flyktningfamilier: Familie og vennskap - Trygghet og frihet?*, NOVA - Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, Oslo.
- Farris, S.R. (2017), *In the Name of Women's Rights. The Rise of Femonationalism*, Duke University Press, Durham & London.
- Fleischmann, F., Phalet, K. & Klein, O. (2011), 'Religious identification, perceived discrimination & politicisation: Support for political Islam & political action among the Turkish & Moroccan second generation in five European cities', *British Journal of Social Psychology*, Vol. 50 No. 4, pp. 628–648.
- Galal, L.P. (2017), 'Dialogens arrangement: Når muslimer og kristne mødes', *Tidsskrift for Islamforskning*, Vol. 9 No. 2, pp. 48–67.
- Gielen, A. (2017), 'Countering Violent Extremism : A Realist Review for Assessing What Works, for Whom, in What Circumstances, & How ?', *Terrorism & Political Violence*, Vol. 31 No. 6, pp. 1149-1167.
- Gilliam, L. (2006), *De Umulige Børn Og Det Ordentlige Menneske. Et studie af identitet, ballade og muslimske fællesskaber blandt etniske minoritetsbørn i en dansk folkeskole*, Danmarks Pædagogiske Universitet, Aarhus.
- Gilliam, L. (2008), 'Svinekød, shorts og ballade. Børns forståelse af den danske og den muslimske identitet i skolen', *Tidsskrift for Islamforskning*, Vol. 3 No. 3, p. 44.
- Gilliam, L. (2018), *Minoritetsdanske drenge i skolen - Modvilje og forskelsbehandling*, Aarhus Universitetsforlag, Aarhus.
- Goffman, E. (1963), *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, New Jersey.
- Guest, G., Bunce, A. & Johnson, L. (2006), 'How Many Interviews Are Enough?: An Experiment

- with Data Saturation & Variability', *Field Methods*, Vol. 18 No. 1, pp. 59–82.
- Haga, R.J. (2014), "Freedom has destroyed the Somali family": Somali parents' experiences of epistemic injustice & its influence on their raising of Swedish Muslims', in Sedgwick, M. (Ed.), *Making European Muslims: Religious Socialization among Young Muslims in Scandinavia & Western Europe*, Taylor & Francis, New York, pp. 38–55.
- Hansen, H., Sandoy, T.M. & Kristensen, C.L. (2017), *Effektmåling af "Sikker Trafik LIVE" – Delrapport 1*, VIVE - Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd, København.
- Harris-Hogan, S., Barrelle, K. & Zammit, A. (2016), 'What is countering violent extremism? Exploring CVE policy & practice in Australia', *Behavioral Sciences of Terrorism & Political Aggression*, Vol. 8 No. 1, pp. 6–24.
- Haugen, G.M.D., Paulsen, V. & Caspersen, J. (2017), *Barnevernets arbeid med vold i minoritetsfamilier*, NTNU Samfunnsforskning, Trondheim.
- Hemmingsen, A.-S. (2015), *An Introduction to the Danish Approach to Countering & Preventing Extremism & Radicalization*, DIIS - Danish Institute for International Studies, København.
- Hemmingsen, A.-S. & Castro, K.I. (2017), *The Trouble with Counter-Narratives*, DIIS – Danish Institute for International Studies, København, DIIS Report 2017:1.
- Hermans, H.J.M. (2001), 'The dialogical self: Toward a theory of personal & cultural positioning', *Culture & Psychology*, Vol. 7 No. 3, pp. 243–281.
- Hervik, P. (2015), 'Race, "race", racialisering, racisme og nyracisme', *Dansk Sociologi*, Vol. 26 No. 1, pp. 29–50.
- Herz, M. (2016), *Socialt Arbejde, Pedagogik och arbetet mot så kallad våldsbejakande extremism – En översyn*, Segerstedt Institutet og Göteborg Universitet, Göteborg.
- Hinnerich, B.T., Höglén, E. & Johanneson, M. (2011), 'Ethnic discrimination in high school grading: Evidence from a field experiment', *SSE/EFI Working Paper Series in Economics & Finance*, Vol. 733.
- Holstein, J.A. & Gubrium, J.F. (2000), *The Self We Live By*, Oxford University Press, New York.
- Hvenegård-Lassen, K. & Staunæs, D. (2019), 'Elefanten i (bede)rummet. Raciale forsvindingsnumre, stemningspolitik og idiomatisk diffraktion', *Kvinder, Køn & Forskning*, No. 1–2, pp. 44–57.
- Hviid, S. (2014), *Dobbeltliv - En rapport om baggrunden for og konsekvenserne af at leve et dobbeltliv for unge med æresrelaterede problemer*, Etnisk Ung, København.
- Idriss, M.M. (2017), 'Key agent & survivor recommendations for intervention in honour-based violence in the UK', *International Journal of Comparative & Applied Criminal Justice*, Routledge, pp. 1–19.
- Jackson, P.I. (2016), 'Coercive Concern: Nationalism, Liberalism, & the Schooling of Muslim Youth', *Social Forces*, Vol. 95 No. October, pp. 1–3.
- Jacobsen, S.J., Jensen, T.G., Vitus, K. & Weibel, K. (2012), 'Analysis of Danish Media setting & framing of Muslims, Islam & racism', WP 10:2013, SFI, København.
- Jaffe-Walter, R. (2016), *Coercive Concern: Nationalism, Liberalism, & the Schooling of Muslim Youth*, Stanford University Press, Palo Alto, CA.
- Jaffe-Walter, R. (2017), "The More We Can Try to Open Them Up, the Better It Will Be for Their Integration": Integration & the Coercive Assimilation of Muslim Youth', *Diaspora*,

- Indigenous, & Minority Education*, Routledge, Vol. 11 No. 2, pp. 63–68.
- Jaffe-Walter, R. (2019), 'Ideal liberal subjects & Muslim "Others": liberal nationalism & the racialization of Muslim youth in a progressive Danish school', *Race Ethnicity & Education*, Routledge, Vol. 22 No. 2, pp. 285–300.
- Jarvis, L. & Lister, M. (2013), 'Disconnected Citizenship? The Impacts of Anti-terrorism Policy on Citizenship in the UK', *Political Studies*, Vol. 61 No. 3, pp. 656–675.
- Jenkins, R. (2006), *Social identitet*, Academica, København.
- Jenkins, R. (2008), *Social Identity*, Routledge, Oxon.
- Jensen, I. (1998), *Interkulturel kommunikation i komplekse samfund*, Roskilde University Press, Roskilde.
- Jensen, I. (2004), 'The Practice of Intercultural Education - reflections for professionals in cultural meetings', *Journal of Intercultural Communication Research*, Vol. 6 No. May.
- Jensen, S.Q. & Christensen, A. (2020), 'Interseksjonalitet – social differensiering og empirisk mangfoldighet', *Tidsskrift for Kjønnforskning*, Vol. 44 No. 2, pp. 104–117.
- Jensen, T.G., Weibel, K. & Vitus, K. (2017), "'There is no racism here": Public discourses on racism, immigrants & integration in Denmark', *Patterns of Prejudice*, Vol. 51 No. 1, pp. 51–68.
- Johnson-Agbakwu, C.E., Helm, T., Killawi, A. & Padela, A.I. (2014), 'Perceptions of obstetrical interventions & female genital cutting: Insights of men in a Somali refugee community', *Ethnicity & Health*, Vol. 19 No. 4, pp. 440–457.
- Jørgensen, K.B. (2018), *Forebyggelse af radikaliserings i skoleregi – et eksempel fra Aarhus-indsatsen*, Speciale, kandidatuddannelsen i Social Arbejde, Aalborg Universitet.
- King, D.E. (2008), 'The personal is patrilineal: Namus as sovereignty', *Identities*, Vol. 15 No. 3, pp. 317–342.
- Kirk, J. (2006), 'Transferring cultural knowledge & skills: Afghan teachers for Afghan students in Montreal', *Refuge: Canada's Journal on Refugees*, Vol. 23 No. 1, pp. 45–50.
- Knox, E., Latif, A., Mohammadian, S., Malik, A. & Hussain, M. (2017), 'Overcoming the Fear of the "Other": Building Trust Between British Muslims & the Wider Community', *Journal of Muslim Minority Affairs*, Vol. 37 No. 4, pp. 470–480.
- Leirvik, M.S., Aasland, A. & Staver, A.B. (2020), *Mange vil hjelpe, men hjelper det? En gjennomgang av hjelpetjenester for personer utsatt for negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse*, Oslo Metropolitan University, Oslo.
- Lien, I.-L. & Schultz, J.-H. (2013), 'Internalizing knowledge & changing attitudes to female genital cutting/mutilation.', *Obstetrics & Gynecology International*, available at: <https://doi.org/10.1155/2013/467028>.
- Liht, J. & Savage, S. (2013), 'Preventing Violent Extremism through Value Complexity: Being Muslim Being British', *Journal of Strategic Security*, Vol. 6 No. 4, pp. 44–66.
- Lindekilde, L. (2012), 'Neo-liberal governing of "radicals": Danish radicalization prevention policies & potential iatrogenic effects', *International Journal of Conflict & Violence*, Vol. 6 No. 1, pp. 109–125.
- Lindekilde, L., Bertelsen, P. & Stohl, M. (2016), 'Who Goes, Why, & With What Effects: The Problem of Foreign Fighters from Europe', *Small Wars & Insurgencies*, Vol. 27 No. 5, pp. 858–877.

- Lindekilde, L. & Sedgwick, M. (2012), *Impact of Counter-Terrorism on Communities: Denmark Background Report*, Institute for Strategic Dialogue, London.
- Liversage, A. (2014), 'Secrets & lies: When ethnic minority youth have a nikah', in Shah, P. (Ed.), *Family, Religion, & Law - Cultural Encounters in Europe*, Ashgate, London, pp. 165–181.
- Liversage, A. (2017a), *National strategi mod æresrelaterede konflikter - En evaluering*, VIVE - Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd, København.
- Liversage, A. (2017b), 'Changing School – Changing Self . Ethnic Minority Girls ' Active Struggles for Educational Success', *Review of Social Studies*, Vol. 4 No. 1, pp. 1–21.
- Liversage, A. (2018), *Metoder i arbejdet med æresrelaterede konflikter og negativ social kontrol*, VIVE - det nationale forsknings- og analysecenter for velfærd, Copenhagen.
- Liversage, A. & Christensen, C.P. (2017), *Etniske minoritetsunge i Danmark - En undersøgelse af årgang 1995*, SFI - Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, København.
- Liversage, A. & Jepsen, H. (2019), *Evaluering af RED Safehouse II*, VIVE - Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd, København.
- Liversage, A. & Ottosen, M.H. (2014), 'Changing Times - Family Formation Processes among Turkish Immigrant Women & Their Danish Majority Peers', *Journal of Comparative Family Studies*, Vol. 45 No. 4, pp. 459–474.
- Maliepaard, M. & Alba, R. (2016), 'Cultural Integration in the Muslim Second Generation in the Netherlands: The Case of Gender Ideology', *International Migration Review*, Vol. 50 No. 1, pp. 70–94.
- Mayblin, L., Valentine, G. & Andersson, J. (2016), 'In the contact zone: Engineering meaningful encounters across difference through an interfaith project', *Geographical Journal*, Vol. 182 No. 2, pp. 213–222.
- Mayeda, D.T. & Vijaykumar, R. (2015), 'Intersections of Culture, Migration & Intimate Partner Violence as Told by Migrant Youth', *International Journal of Criminology & Sociology*, Vol. 4, pp. 208–219.
- Mehan, H. (1979), *Learning Lessons. Social Organization in the Classroom*, Harvard University Press, Cambridge.
- Mehlsen, L. & Liversage, A. (2019), *Følgforskning om holdningsbearbejdende indsatser. Indledende litteraturstudie og ramme for følgeforskningsprojekt*, VIVE - Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd, København.
- Mirza, K.S. (2018), *Æresrelaterede forbrydelser – Strafferetlige perspektiver*, Jurist- og Økonomiforbundets Forlag, København.
- Moldenhawer, B. (2002), *Skolen – En nøgle til integration af etniske minoritetsbørn?*, AMID WP 25, Institut for Historie, Internationale Studier og Samfundsforhold, Aalborg Universitet, Aalborg.
- Moldenhawer, B. (2005), 'Transnational Migrant Communities & Education Strategies Among Pakistani Youngsters in Denmark', *Journal of Ethnic & Migration Studies*, Vol. 31 No. 1, p. 51.
- Nieuwboer, C. & van't Rood, R. (2016), 'Learning language that matters. A pedagogical method to support migrant mothers without formal education experience in their social integration in Western countries.', *International Journal of Intercultural Relations*, Elsevier Ltd, Vol. 51, pp. 29–40.

- Odden, G., Ryndyk, O. & Ådna, G.M. (2015), *Minoritetsfamiliers tanker om og erfaringer med familierådgivning innad i og utenfor familien*, Senter for Interkulturell Kommunikasjon og Stiftelsen Kirkens Familevern, Stavanger.
- Oldrup, H., Christoffersen, M.N., Kristiansen, I.L. & Østergaard, S.V. (2016), *Vold og seksuelle overgrep mod børn og unge i Danmark 2016*, SFI - Det Nationale Forsknings- center for Velfærd, København.
- Paulsen, V., Thorshaug, K. & Berg, B. (2014), *Møter mellom innvandrere og barnevernet - Kunnskapsstatus*, NTNU Samfunn, NTNU, Trondheim.
- Pedersen, M.J., Stritch, J.M. & Thuesen, F. (2018), 'Punishment on the frontlines of public service delivery: Client ethnicity & caseworker sanctioning decisions in a Scandinavian welfare state', *Journal of Public Administration Research & Theory*, Vol. 28 No. 3, pp. 339–354.
- Pérez, E. (2014), *Vad vet vi om de insatser socialtjänsten gör i hedersrelaterade konflikter inom familjen?*, Malmö Högskola - FoU Rapport, Malmö.
- Porta, D. Della & LaFree, G. (2012), 'Guest Editorial: Processes of radicalization & de-radicalization', *International Journal of Conflict & Violence*, Vol. 6 No. 1, pp. 4–10.
- Rangvid, B.S. (2015), 'Systematic differences across evaluation schemes & educational choice', *Economics of Education Review*, Vol. 48 No. 0011, pp. 41–55.
- Raz, A.E. & Atar, M. (2004), 'Upright generations of the future – tradition & medicalization in community genetics', *Journal of Contemporary Ethnography*, Vol. 33 No. 3, pp. 296–322.
- Razack, S.H. (2007), 'The "Sharia law debate" in Ontario: The modernity/premodernity distinction in legal efforts to protect women from culture', *Feminist Legal Studies*, Vol. 15 No. 1, pp. 3–32.
- Regeringen. (2016), 'Æresrelaterede konflikter og negativ social kontrol – national handlingsplan', Regeringen og Udlændinge-, Integrations- og Boligministeriet, København.
- Reisel, L., Bredal, A. & Lidén, H. (2018), 'Transnational schooling among children of immigrants in Norway - the significance of Islam', in Bozorgmehr, M. & Kasnitz, P. (Eds.), *Growing Up Muslim in Europe & the United States*, Taylor & Francis, New York, pp. 153–171.
- Renzaho, A.M.N., Green, J., Mellor, D. & Swinburn, B. (2011), 'Parenting, family functioning & lifestyle in a new culture: The case of African migrants in Melbourne, Victoria, Australia', *Child & Family Social Work*, Vol. 16 No. 2, pp. 228–240.
- Renzaho, A.M.N., McCabe, M. & Sainsbury, W.J. (2011), 'Parenting, role reversals & the preservation of cultural values among Arabic speaking migrant families in Melbourne, Australia', *International Journal of Intercultural Relations*, Vol. 35 No. 4, pp. 416–424.
- Renzaho, A.M.N. & Vignjevic, S. (2011), 'The impact of a parenting intervention in Australia among migrants & refugees from Liberia, Sierra Leone, Congo, & Burundi: Results from the African Migrant Parenting Program', *Journal of Family Studies*, Vol. 17 No. 1, pp. 71–79.
- Riis, H.B. (2017), 'It doesn't matter if you're black or white: Negotiating identity & Danishness in intercultural dialogue meetings', *Journal of Intercultural Studies*, Vol. 38 No. 6, pp. 694–707.
- Rumbaut, R.G. (2008), 'Reaping what you sow: Immigration, youth, & reactive ethnicity', *Applied Developmental Science*, Vol. 12 No. 2, pp. 108–111.
- Rytter, M. & Pedersen, M.H. (2014), 'A decade of suspicion: Islam & Muslims in Denmark after

- 9/11', *Ethnic & Racial Studies*, Vol. 37 No. 13, pp. 2303–2321.
- Salole, L. (2018), *Identitet og tilhørighet: Om ressurser og dilemmaer i en krysskulturell oppvekst*, Gyldendal akademisk, Oslo.
- Salole, L. (2020), *Cross Cultural Kinds*, Gyldendal, Oslo.
- Schensul, S.L., Singh, R., Schensul, J.J., Verma, R.K., Burleson, J.A. & Nastasi, B.K. (2015), 'Community Gender Norms Change as a Part of a Multilevel Approach to Sexual Health Among Married Women in Mumbai, India', *American Journal of Community Psychology*, Springer US, Vol. 56 No. 1–2, pp. 57–68.
- Schlytter, A., Rexvid, D., Celepli, Ö. & Nasih, B. (2011), *Heder och det civila samhällets metoder*, Arvsfonden, Stockholm.
- Sheik, J. (2014), *Fra barndommens gade til kalifatets frontlinje*, Politikens Forlag, København.
- SIRI. (2017), 'Indhentning af tilbud på følgeforskning (19.09.2017)', SIRI - Styrelsen for International Rekruttering og Integration, København.
- Skadegård, M.C. (2017), 'With Friends Like These, Who Needs Enemies?: Structural Discrimination & Good Intentions in Danish Everyday Contexts', *Nordic Journal of Migration Research*, Vol. 7 No. 4, p. 214.
- Skoglund, A., Sveinall, A.T., Paulsen, M. & Lien, I.L. (2008), *Religiøse grupper og bruddprosesser – Kunnskapsstatus, erfaringer og hjelpebehov*, Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress, Oslo.
- Smolicz, J. (1981), 'Core values & cultural identity', *Ethnic & Racial Studies*, Vol. 4 No. 1, pp. 75–90.
- Suárez-Orozco, C. & Suárez-Orozco, M.M. (2001), *Children of Immigration*, Harvard University Press, Cambridge, MA.
- Suárez-Orozco, C. & Qin, D.B. (2006), 'Gendered perspectives in psychology: Immigrant origin youth', *International Migration Review*, Vol. 40 No. 1, pp. 165–198.
- Tezcan, T. (2019), 'Return home? Determinants of return migration intention amongst Turkish immigrants in Germany', *Geoforum*, Vol. 98 No. January, pp. 189–201.
- Thomas, P. (2010), 'Failed & friendless: The UK's "preventing violent extremism" programme', *British Journal of Politics & International Relations*, Vol. 12 No. 3, pp. 442–458.
- Thomsen, J.L. & Senderovitz, G.S. (2017), *Mødommen*, Gyldendal, København.
- Tiilikainen, M. (2015), 'Looking for a safe place: Security & transnational Somali Muslim families', *Journal of Religion in Europe*, Vol. 8 No. 1, pp. 51–72.
- UIM & SIRI. (2017a), *Dialogkorpset - Værktøjskasse*, Udlændinge- og Integrationsministeriet og SIRI - Styrelsen for International Rekruttering og Integration, København.
- UIM & SIRI. (2017b), *Dialogkatalog*, Udlændinge- og Integrationsministeriet og SIRI - Styrelsen for International Rekruttering og Integration, København.
- Valentine, G. (2007), 'Theorizing & Researching Intersectionality: A Challenge for Feminist Geography', *The Professional Geographer*, Vol. 59 No. 1, pp. 10–21.
- Valentine, G. (2008), 'Living with difference: Reflections on geographies of encounter', *Progress in Human Geography*, Vol. 32 No. 3, pp. 323–337.
- Valentine, G. & Sadgrove, J. (2014), 'Biographical Narratives of Encounter: The Significance of Mobility & Emplacement in Shaping Attitudes towards Difference', *Urban Studies*, Vol.

51 No. 9, pp. 1979–1994.

van Mourik, K., Crone, M.R., de Wolff, M.S. & Reis, R. (2017), 'Parent Training Programs for Ethnic Minorities: a Meta-analysis of Adaptations & Effect', *Prevention Science*, Prevention Science, Vol. 18 No. 1, pp. 95–105.

Wilson, H.F. (2013), 'Learning to think differently: Diversity training & the "good encounter"', *Geoforum*, Vol. 45, pp. 73–82.

Wilson, H.F. (2017), 'On geography & encounter: Bodies, borders, & difference', *Progress in Human Geography*, Vol. 41 No. 4, pp. 451–471.

Yılmaz, F. (2015), 'From immigrant worker to Muslim immigrant: Challenges for feminism', *European Journal of Women's Studies*, Vol. 22 No. 1, pp. 37–52.

Yuval-Davis, N. (1997), *Gender & Nation*, Sage Publications, London.

DET NATIONALE FORSKNINGS-
OG ANALYSECENTER FOR VELFÆRD